DICȚIONARUL
LIMBII ROMÂNE

Copyright © Editura Academiei Române, 2010.
Toate drepturile asupra acestei ediții sunt rezervate editurii.

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE
050 711, Bucureşti, Calea 13 Septembrie nr. 13, sector 5
Tel. (4021) 318 81 06, (4021) 318 81 46, Fax: (4021) 318 24 44
e-mail: edacad.@ear.ro
internet: www.ear.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ ŞI ISTORIE LITERARĂ „SEXTIL PUŞCARIU" (Cluj-Napoca)
Dicționarul limbii române (DLR) / întocmit şi publicat după îndemnul şi cheltuiala M. S. Regelui Carol I. - Bucureşti : C. Sfetea ; Socec & Comp.; Editura Academiei Române, 1913-
vol.
Tomul III : Literele J, K, Q. - Bucureşti : Editura Academiei Române, 2010. - ISBN 978-973-27-1897-1

81'374.8=135.1

Redactor: ADRIANA GRECU
Tehnoredactor: LUIZA STAN

Bun de tipar: 04.03.2010. Format: 8/61×86.
Coli tipar: 13,5
C. Z. pentru biblioteci mari: 459-3-59
C. Z. pentru biblioteci mici: 459

DICȚIONARUL LIMBII ROMÂNE SE ELABOREAZĂ DE INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ „IORGU IORDAN – AL. ROSETTI" DIN BUCUREŞTI, DE INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ ŞI ISTORIE LITERARĂ „SEXTIL PUŞCARIU" DIN CLUJ-NAPOCA ŞI DE INSTITUTUL DE FILOLOGIE ROMÂNĂ „ALEXANDRU PHILIPPIDE" DIN IAŞI.

ACADEMIA ROMÂNĂ

DICȚIONARUL LIMBII ROMÂNE
(DLR)

SERIE NOUĂ

TOMUL III

LITERELE J, K, Q

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE

București, 2010

Serie nouă întemeiată de:

IORGU IORDAN
Membru al Academiei Române

ALEXANDRU GRAUR
Membru al Academiei Române

ION COTEANU
Membru al Academiei Române

Redactori responsabili:

MARIUS SALA
Membru al Academiei Române

GHEORGHE MIHĂILĂ
Membru al Academiei Române

Literele **K** şi **Q** din tomul III au fost elaborate în cadrul Institutului de Lingvistică şi Istorie Literară „Sextil Puşcariu" din Cluj-Napoca de următorul colectiv:

Redactori:

Ioana ANGHEL
dr. Elena COMŞULEA
Elena FAUR

Bogdan HARHĂTĂ
dr. Rodica MARIAN
Mircea MINICĂ

Angela MIRA
dr. Felicia ŞERBAN
Valentina ŞERBAN

Revizori:

dr. Elena COMŞULEA
dr. Rodica MARIAN

Angela MIRA
Valentina ŞERBAN

Revizie finală:

Ioana ANGHEL

dr. Felicia ŞERBAN

Au fost consultaţi pentru etimologiile din acest tom:

Vasile ARVINTE, doctor în filologie, profesor, Universitatea din Iaşi; Andrei AVRAM, doctor docent, cercetător ştiinţific, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti" din Bucureşti; Grigore BRÂNCUŞ, membru corespondent al Academiei Române, profesor, Universitatea din Bucureşti; Theodor HRISTEA, doctor în filologie, profesor, Universitatea din Bucureşti; Gheorghe MIHĂILĂ, membru al Academiei Române; MURÁDIN Ladislau, cercetător ştiinţific, Institutul de Lingvistică şi Istorie Literară „Sextil Puşcariu" din Cluj-Napoca; Marius SALA, membru al Academiei Române; Lucia WALD, doctor în filologie, profesor, Universitatea din Bucureşti.

Revizia materialului din Atlasul lingvistic român I şi II:

Doina GRECU

dr. Ion MĂRII

Redactori responsabili ai tomului III:

Ioana ANGHEL

dr. Felicia ŞERBAN

INTRODUCERE

Cu acest volum se încheie redactarea *Dicționarului limbii române,* cunoscut mai ales sub denumirea de *Dicționarul Academiei,* întrucât a reprezentat, alături de ortografie și de gramatică, unul dintre cele trei deziderate formulate încă de la înființarea Societății Academice Române, devenită ulterior Academia Română. Elaborat sub auspiciile celui mai înalt for cultural-științific, *Dicționarul limbii române* este numit și *tezaur,* grație marii sale bogății lexicale.

Proiectul întocmirii unui *Dicționar* academic a fost încredințat la 1 ianuarie 1906 lui Sextil Pușcariu, care, împreună cu un grup de colaboratori, a redactat, între anii 1907 și 1949, prima parte a *Dicționarului* (cunoscută sub sigla DA), cuprinzând literele *A–L.*

Elaborarea *Dicționarului* a fost reluată între anii 1949 și 1951, când un colectiv al dicționarului, sub conducerea lui Iorgu Iordan, a revăzut (completând lista de cuvinte și adăugând izvoare noi) porțiunile tipărite din DA și a realizat așa-numita „Bază DA". Întreruptă în 1952, activitatea la *Dicționar* se reia în 1959, în cadrul a trei colective mari din institutele de profil ale Academiei Române din București, Cluj-Napoca și Iași, sub conducerea a trei redactori responsabili, academicienii Iorgu Iordan, Alexandru Graur și Ion Coteanu. Din anul 1992, redactor responsabil a fost academicianul Ion Coteanu, iar din anul 2000, redactori responsabili sunt academicienii Marius Sala și Gheorghe Mihăilă.

Când a dispus reluarea *Dicționarului* academic, Prezidiul Academiei a considerat că este mai util ca el să fie continuat de la litera *M* și numai după terminarea ultimei litere să se treacă la revizuirea și completarea primei părți (v. *Introducerea* de la litera *M* din *Dicționarul limbii române* (DLR). Serie Nouă. Tomul VI, p. V).

Așa cum se menționează atât în această *Introducere,* cât și în *Cuvântul-înainte* de la Tomul XIV, litera *Z, Dicționarul limbii române,* subintitulat Serie nouă și cunoscut sub sigla DLR, reprezintă continuarea într-o formă nouă a *Dicționarului* academic (DA), în sensul că s-au păstrat, în mare parte, principiile de lucru stabilite de colectivul lui Sextil Pușcariu, modificate ca urmare a dezvoltării lexicografici românești și a utilizării unui imens fișier îmbogățit în permanență.

Noua serie a *Dicționarului limbii române,* publicată între anii 1965 și 2005, cuprinde literele *M–Z,* redactate în cele trei centre de cercetare ale Academiei.

După terminarea literei *Z,* s-a trecut la elaborarea, pe baza principiilor din DLR, numai a celor trei litere, *D* și *L,* redactate parțial, și *E,* neredactată de echipa condusă de Sextil Pușcariu. Colectivului de la București i-a revenit litera *D,* iar celui de la Iași i-au revenit literele *E* și *L,* jumătate din ultima fiind ulterior repartizată colectivului de la Cluj-Napoca.

Elaborarea acestor trei litere, care constituie parte integrantă a Seriei noi, a fost încheiată în anul 2009, ele fiind deja publicate sau predate la editură, astfel:

– colectivul de la București: Tomul I, Partea a 3-a, litera *D, D – Deînmulțit* (2006); Tomul I, Partea a 4-a, litera *D, Deja – Deținere* (2006); Tomul I, Partea a 5-a, litera *D, Deținut – Discopotiriu* (2007) și Tomul I, Partea a 6-a, litera *D, Discord – Dyke* (2009);

– colectivul de la Cluj-Napoca: Tomul V, litera *L, Li – Luzulă* (2008); Tomul III, literele *J, K* și *Q* (2010);

– colectivul de la Iași: Tomul IV, litera *L, L – Lherzolită* (2008); Tomul I, Partea a 7-a, litera *E, E –Erzaț* (2009); Tomul I, Partea a 8-a, litera *E, Es – Ezredeș* (2010).

În legătură cu prezentul tom purtând numărul III, care cuprinde literele *J, K* și *Q,* dar și cu tomurile IV și V, care cuprind litera *L,* trebuie precizat că s-a recurs la o soluție de compromis în ceea ce privește numerotarea lor, deoarece a trebuit să se țină cont de faptul că seria veche avea numai două tomuri, I (literele *A/Ă/Â, B, C, D*) și II (literele *F, G, H, I/Î, J, L*), iar Seria nouă începea cu tomul VI (litera *M*). Probabil că inițial s-a estimat că redactarea literelor *M – Z* din DLR va dura mai puțin, drept urmare se avea în vedere o nouă numerotare a primelor tomuri.

În situația în care a devenit mai importantă terminarea literelor redactate parțial (*D, L*) ori neredactate (*E*) din vechea serie (DA), pentru ca, alături de celelalte litere deja elaborate din DA, dar şi din DLR, să poată fi considerată încheiată redactarea întregului *Dicționar* academic, s-a pus problema numerotării acestor litere nefinalizate sau neredactate de echipa lui Sextil Puşcariu, astfel încât *Dicționarul* academic să prezinte o continuitate şi sub acest aspect. În consecință, s-a decis să se păstreze vechea numerotare şi să se completeze părțile şi tomurile lipsă din DA, litera *D* trebuind să constituie părțile 3, 4, 5 şi 6, iar litera *E*, părțile 7 şi 8 şi ambele să fie incluse în tomul I, întrucât tomul II începea cu litera *F*. Litera *K* urma să devină tomul III, iar litera *L*, care trebuia să facă joncțiunea între tomul II, ultimul tom al seriei vechi şi tomul VI, primul tom al seriei noi, a fost împărțită în două tomuri: IV şi V.

Rămânea însă problema literei *J*, redactată integral de vechea echipă, literă care făcea parte din tomul II, partea II, fascicula I, împreună cu o porțiune din litera *L* (*L – Lacustru*), dar care, în noile condiții, când devenise imperios necesară finalizarea întregului *Dicționar* academic, nu a mai putut fi redactată pentru a fi inclusă în Seria nouă a DLR-ului. S-ar fi creat, de altfel, un precedent, în sensul că ar fi fost singura literă redactată integral din *Dicționarul* lui Sextil Puşcariu care ar fi fost reelaborată după principiile DLR. Din aceste motive s-a decis publicarea ei, în forma din DA, împreună cu literele *K* şi *Q*, într-un mic tom purtând numărul III.

În ceea ce priveşte literele *K* şi *Q*, care sunt cuprinse în tomul de față, trebuie menționat că *Dicționarul limbii române* (DA) a fost redactat pe baza normelor elaborate de Academia Română (*Regule ortografice,* Bucureşti, Institutul de Arte Grafice „Carol Göbl", 1904), unde *K* şi *Q* nu figurează printre cele 19 litere consonantice.

Pentru unele neologisme încetățenite în limbă, de exemplu *kilogram, kilometru* etc., scrise în prezent cu litera *k* la inițială se prefera în prima jumătate a secolului trecut notarea cu litera *ch* sau *c* la inițială şi, ca atare, ele au fost incluse în tomul I, din DA, la litera *C*. Acest lucru este de altfel specificat la litera *K,* înregistrată în DA la locul ei alfabetic, fără a fi însă însoțită de tratarea unor substantive comune. De menționat că litera *K* figura în dicționarele mai vechi sau din aceeaşi perioadă cu DA, urmată sau nu de substantive comune cu definițiile respective sau de exemple de substantive proprii cu această inițială.

În *Micul dicționar ortografic,* [Bucureşti], Editura Academiei Române, 1953, precum şi în prima ediție a *Gramaticii limbii române,* vol. I, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1954, litera *K* a fost inclusă în alfabetul limbii române, punându-se astfel de acord normele academice cu realitatea lingvistică.

Istoria acceptării în alfabet a literei *Q,* alături de alte două litere, *W* şi *Y,* a fost însă mai îndelungată. Deşi Academia Română a luat în discuție necesitatea completării alfabetului limbii române cu aceste trei litere, abia în anul 1983, în ediția a IV-a a *Îndreptarului ortografic, ortoepic şi de punctuație,* publicat sub egida Academiei Române, ele au fost introduse în alfabet. În edițiile precedente se nota numai atât: „Scrierea noastră mai foloseşte, în redarea unor cuvinte străine, literele *q, Q* (chiu), *w, W* (dublu ve), *y, Y* (igrec) ş.a." (*Micul dicționar ortografic,* [Bucureşti], Editura Academiei Române, 1953, p. 26). Prima ediție a *Gramaticii limbii române,* din 1954, nu înregistrează litera *Q*. Acesta ar putea fi motivul pentru care litera *Q* nu a fost inclusă în dicționarele scoase sub egida Academiei Române, şi anume: *Dicționarul limbii române literare contemporane* (DL), *Dicționarul limbii române moderne* (DM), *Dicționarul limbii române* (DLR), *Dicționarul explicativ al limbii române* (DEX). Ea a fost introdusă mult mai târziu, în 1988, în *Dicționarul explicativ al limbii române – Supliment* (DEX–S) şi în ediția a II-a a DEX-ului.

Cu toate acestea, o serie de dicționare de la sfârşitul secolului al XIX-lea şi din secolul al XX-lea au inclus litera *Q*, urmată sau nu de unele de substantive comune definite sau de substantive proprii cu această inițială.

Ignorarea în lucrările noastre academice a cuvintelor scrise cu literele *K* şi *Q*, ca şi întârzierea legitimării alfabetice a acestora s-ar putea justifica inițial prin absența din vocabularul limbii române a cuvintelor având aceste litere la inițială, în interior sau la finală. Presiunea exercitată de împrumuturile neologice din vocabular, termeni de specialitate universali, înregistrați consecvent în dicționare, dar şi în lucrările ştiințifice sau tehnice, în presă şi chiar în manualele şcolare, a impus introducerea acestor litere în alfabetul limbii române.

Tardivă, dar obligatorie, este şi includerea acestor litere în *Dicţionarul limbii române*, fapt ce explică gruparea împreună într-un tom special, eclectic, a literelor *K* şi *Q*, care nu se învecinează în alfabet. Cât priveşte literele *W* şi *Y*, introducerea lor nu a ridicat probleme, întrucât legitimarea lor alfabetică a fost anterioară redactării tomului din dicţionar conţinând litera *V*, astfel că au putut fi incluse în acest tom.

Cu redactarea acestui ultim tom, se poate declara că *Dicţionarul limbii române*, cu cele două serii, prima, DA, publicată sub egida fostei Academii şi a doua, DLR, publicată sub egida actualei Academii, a fost finalizat. După 103 ani de la apariţia primei fascicule a *Dicţionarului limbii române* (DA), Academia Română se poate mândri cu elaborarea integrală a acestei opere colective de interes naţional, unică în cultura română. Cele două părţi, DA şi DLR, depăşesc, ca proporţie şi valoare, tot ceea ce a apărut anterior şi formează cea mai amplă şi mai importantă lucrare din istoria lexicografiei româneşti, comparabilă cu dicţionarele altor limbi de cultură şi de civilizaţie.

La sfârşitul acestor consideraţii, se cuvine a aduce un omagiu tuturor celor care au contribuit la realizarea acestui *Dicţionar-tezaur*, aportul fiecăruia dintre ei dovedindu-se indispensabil la crearea unei lucrări de asemenea dimensiuni şi însemnătate naţională.

LITERA J

Reproducere fidelă după

DICȚIONARUL LIMBII ROMÂNE

Tomul II, Partea II, Fascicula I, J – Lacustru

BUCUREŞTI, Tipografia Ziarului „Universul" S.A., 1937

LITERELE K ŞI Q

J

J s. m. invar. J. – A zecea literă a alfabetului şi sunetul pe care-l reprezintă: sibilantă palatală fonică (corespunzând afonicei ş). [Se rosteşte *ji* şi *je;* în alfabetul chirilic se numea «jivete»].

JÂB, -Ă adj., adv. v. **jib.**

JÁBĂ s. f. 1°. *Maladie des animaux* . 2°. Interj. *Alles coucher!*

1°. Boală la vite (H. II 122; IV 91; XVII 22), la boi şi vaci (ib. XVII 75); la câni (Com. A. TOMIAC); un fel de vărsat de care suferă în anul întâiu al vârstei lor (COSTINESCU, cf. PAMFILE, J. I); la oi: când oaia se culcă mereu şi carnea îi este vânătă (DAMÉ, T.69), cf. broască II 1°.

2°. Interj. Se zice câinilor spre a-i goni (PAMFILE, J. I), ţibă! cf. javră, jigodie.

[Şi: (+ *javră*): **jábră** s. f. H. XVIII 36].

– Din bulg. **žaba** «broască» (animalul şi boala). Cf. jabin, jabină, japiţă, japcă, japşă.

JÁBGHIE s. f. (Bot.) v. **jabie.**

JÁBGHIŢĂ s. f. v. **japiţă**[1].

JÁBGHIU s. m. (Bot.) v. **jabie.**

JÁBIE s. f. (Bot.) Sorte de *mousse* (*Polytrichum perigoniale*). – Un fel de muşchiu, care creşte prin păşunile alpine şi păduri. [Cu rostire dialectală: *jabghie* (Buceci). PANŢU, PL. | Şi: **jáb(gh)iu** s. m. = muşchiu care creşte pe pământ, în pădure şi prin fânețe (Bran). VICIU, GL. *Jos printre firicelele de iarbă pământul este acoperit de un jabiu (muşchiu) des şi gros.* TURCU. ESC. 118].

– Din slav. **žabija (trava)** propriu: «iarba broaştei» (cf. sârb. **žabija trava** «arthemis cotula şi austriaca»).

JÁBIU s. m. (Bot.) v. **jabie.**

JÁBLĂ s. f. v. **jimblă**[1].

JÁBRĂ s. f. v. **jabă** şi **javră.**

JABRÁC s. m. *Vaurien, crapule* . – Om de nimic, mişel (Com. TOMIAC), om ticălos, potlogar (Bucovina, Vicovul de Sus. Com. CÂRSTEAN). *De ţi-ar fi mintea capul, Nu te-ar iubi tăt jăbracul* . ŞEZ. XIX $55/_{26}$. [Şi: **jăbrác** s. m. | Abstract: **jăbrăcíe** s. f. = mişelie, faptă rea. Com. TOMIAC].

– Derivat din **jabră** cu suf. **-ac.**

JĂBRÁC s. m. v. **jabrac.**

JABRÍNĂ s. f. (Bot.) *Algue* . – (Bucov., de obiceiu în compusul pleonastic) *Jabrina broaştei* = alge, numite de obiceiu mătasea- s. lâna-broaştei. MARIAN, SA. $374/_4$, cf. VR. 90. [Şi: **jebrínă** s. f. = plantă pe ape stătătoare; unde este ea, sânt bolovanii lucii: e bună ca leac pentru fript (Vicovul de Sus). Com. G. NISTOR; – **jebrenă** s. f. (accentul ?) = plantă verde, care se întinde într'o apă stătătoare, locaşul broaştelor (Bilca). Com. G. TOFAN].

– Din rut. **žaburina** (bulg. *žabina*), idem. Cf. janghină, jughină, jamnă.

JAC s. a. v. **jaf.**

JÂC s. m. v. **jíc.**

JÁCĂ s. f. *Besace.* – Sac scurt, săculeţ, traistă (PAMFILE, J. III). *Şi pleacă Ţiganul cu feciorul de'mpărat într'o jacă* . RĂDULESCU-CODIN, Î. 11, 34. *Luând câte o geacă mare, ne duserăm la acele ocniţi.* GORJAN, H. IV 112. *Să plec... de acasă, să-mi iau o jacă de mălaiu şi ceva legumă.* SĂM. IV 729. | Spec. (La stână, în Mold.) *Pânză rară, îndoită în formă de corn, în care se pune caşul, urda, brânza de vacă; sac îngust, din pânză, cu care se duce porumbul la moară.* LUNGIANU, CL. 227. [Şi: **geácă** s. f.]

– Din ung. **zsák** «sac». Cf. tripletele jac şi sac.

JÁCAŞ, JACÁŞ, JÁCĂŞ, -Ă subst., adj. v. **jăcaş.**

JĂCÁŞ, -Ă subst., adj. *Pillard.* – (Mold.) Jefuitor, prădător, hrăpareţ, spoliator. (Subst.) *Jacaşii, carii jăcuisă pre acei Balgii...* LET. II 365/18. *Jăcaşii lor şi până la Rodostos... au agiuns* . CANTEMIR, HR. 415/5. *Ucigaşi şi jacaşi... se fac cete* . URICARIUL, XIX 347/23, IORGA, S.D. XXII 9. *Jacaşi şi năpăstuitori.* E. VĂCĂRESCU, IST. 277/2. *Un jacaş domnitor.* DONICI, F. II 22. *Pe cei răpitori şi jacaşi nu vor mai îngădui.* BELDIMAN, TR. 118. *Jacas fiind de moarte, A luat pielea de pe sărman.* ALECSANDRI, T. 548. || (Adj.) *Iubirea jacaşelor stăpâniri.* KONAKI, P. 49. [Cu rostire dialectală: *jacâş.* | Ca adjectiv şi: **jácăş, -ă (jacâş, jácaş** TDRG.) *Şoldan, cu un jacâş ce au fost...* (a. 1718). URICARIUL, III 56/6. *Letini fără suflet, lume jacăşă!* CONTEMPORANUL VI, vol. 1492].

– Derivat din **jac,** cu suf. **-aş.**

JĂCEÁ vb. II[a] v. **zăcea.**

JACHÉT s. a. (Îmbrăc.) v. **jachetă.**

JACHÉTĂ s. f. (Îmbrăc). *Jaquette* (1°. de citadin; 2°. de paysan; d'enfant).

1°. (La oraş) Haină bărbătească neagră, croită pe talie, cu poalele dindărăt ajungând până subt genunchi. *Îmbodoliţi în surtuce şi jachete.* C. NEGRUZZI, I 105. *Unde mi-e jacheta? – Care jachetă?* CARAGIALE, M. 30. *Spectatori... în smoching şi în jachetă.* C. PETRESCU, C. V. 78. | P. anal. Haină femeiască, croită pe talie, care se poartă pe stradă, peste bluză.

2°. (Pe alocuri, la ţară) Un fel de haină (H. II 147) bărbătească (H. II 31), femeiască (H. VII 407) s. de copii. COSTINESCU.

[Sì: **jachét** s. a. H. VII 407, **jaghétă** s .f H. II 31. | Diminutive: **jachetúță** s. f. *Purtau unii redingotă, alții jachetuță scurtă.* CARAGIALE, M. 215, – **jachețícă** s. f. *Slabă, micuță, blondă,... într'o jachetică de lutru, Lilica își aștepta rândul procesului.* CHIRIȚESCU, ap. CONV. LIT. XLII II 145].

– *N.* după franceză.

JACHEȚÍCĂ s. f.
JACHETÚȚĂ s. f. } (Îmbrăc.) v. **jachetă.**

JACHI! interj. *Flic-flac.* – Interjecție care imită zgomotul produs de o lovitură, cf. j a p. *Atunci apuc o prăjină și jachi! peste cergă.* DRĂGHICI, R. 155. [Rostit monosilab. | Și: **járchi! jărchi!** *Și jarchi! una.* ION CR. III 205. *Nu i-am mai spus nici un cuvânt, ci jărchi! două nuiele peste spinare.* PAMFILE, J. II]

– Onomatopee. Cf. j a p.

JĂCHILĂ s. f. v. **jechilă.**

JĂCMÁN s. a. *Pillage.* – Jaf (mare). *S'au apucat de așa jăcman.* ZILOT. CRON. 70. *Țara căzù în jăcmanul grecilor.* id. ap. DDRF. [Plur. *–manuri.* | Verb (cf. ung. *zsákmányolni*): **jăcmănì (jecmănì, jăgmănì** CADE., **jermăni)** IV[a] = a jefui, a prăda, a fura (RĂDULESCU-CODIN, L. 104), a despoia (Com. ST. POPESCU). *Despre altă parte, ei umbla tot jăcmănind.* MAG. IST. II 148/$_{10}$. *Jăcmăneau vite, cai, boi.* DIONISIE, C. 174. *Jăcmănì și pârjolì toate cetățile.* ISPIRESCU, L. 17/$_{22}$. *Jermănește de stinge tot pământul.* BOCEANU, GL. *Turcii... jecmăneau tot ce găsiau în drumu-le.* ION CR. III 38. | Abstracte: **jăcmănie** † **(jecmăníe** †) s. f. = jăcman. *Și nespuse jăcmănii și răutăți săracilor au făcut.* MAG. IST. II 194/$_{10}$; – **jăcmăneálă (jecmăneálă)** s. f. = jefuială, pradă mare. *Și-au venit la jăcmăneală.* PĂSCULESCU, L. P. 193].

– Din ung. **zsákmány,** idem (iar acesta din it. *saccomanno,* din germ. *Sackmann* «valet d'armée, gonjat, pillard», propriu «om cu sac». CIHAC, II 155).

JĂCMĂNEÁLĂ s. f.
JĂCMĂNÍ vb. IV[a]
JĂCMĂNIE † s. f. } v. **jăcman.**

JACOBÍN s. m. adj. = **iacobin.** *Înscenări de imitație jacobină.* MAIORESCU, D. II 41, cf. III 80.

JĂCUÍ vb. IV[a] v. **jăfui.**

JĂCÚȚ s. m.
JĂCUȚĂU s. n.
JĂCÚȚIE s. f. } v. **execuție.**

JAD s. a. *Jade.* – Piatră scumpă, foarte tare, de culoare măslinie. *Mandarinul... locuește un măreț palat de vară, Plin de monștri albi de fildeș și de jaduri prețioși.* ALECSANDRI, P. III 83. [Plur. *jaduri*].

– *N.* după fr.

JÂD- v. **jid-.**

JAF s. a. 1°. *Pillage, sac; butin.* 2°. *Gaspillage.*

Jaf a înlocuit în parte vechiul «pradă», fiind mai expresiv decât acesta. Se găsește adesea alături de cuvinte înrudite, precum «pradă», «dobândă», «măcel», etc.

1°. (De obiceiu cu sens abstract) Prădare și devastare (mai ales din partea trupelor în timp de război, a năvălitorilor, asupritorilor); (mai rar cu sens concret) lucruri jefuite, pradă (de război), pleașcă, plean. *Adevăr, la jac ei* [Tătarii...] *au intrat* [în țară] (a. 1621). IORGA, D. B. 39. *Pățî... jacuri bucatelor.* DOSOFTEIU, V. S., 2 261. *Își lasă oastea fără nici o pază, la băuturi și la jacuri.* LET. I 119/$_{37}$. *Aducând mult jac și dobândă de la Unguri.* ib. 177/$_{24}$; cf. CANTEMIR, HR. 451/$_{6}$. *Sânt Moldovenii gata la jacuri.* ib. II 353/$_{29}$. *Va minți cătră aproapele-și pentru... jahŭ.* BIBLIA (1688) 73. *Va da înapoi jafulŭ ce au jefuit.* ib. 73. *Ce răutăți... au făcut Vlahii... cu aceste a lor prăzi și jacuri!* CANTEMIR, HR. 432/$_{29}$; cf. SIMION DASC., LET. 74, I. NEGRUZZI, I 78. *Trăi din jacu, furtișag și războiu.* HERODOT, 276/$_{32}$. *Era săracilor ca un jac.* URICARIUL, I 292/$_{28}$. *De jacuri țara se cutremura.* BELDIMAN, TR. 65. *Nemulțumirea și chiar jaful ce i-au venit pre capul lui.* I. IONESCU, M. 148. *Târgul îi în jac. Leșii pradă.* C. NEGRUZZI, I 169. *Se întoarseră la locul luptei, spre a culege jaful.* BĂLCESCU, M. V. 392/$_{23}$. *Țara... lăsată jaf și măcel Başibuzucilor.* ODOBESCU, III 408/$_{28}$. *Văzând ieu dela o vreme că nu mai încetează cu jafurile...* CREANGĂ, A. 159. # **Jaf** = (s. **pagubă) în ciuperci!** se zice când sântem amenințați de o pagubă pe care o ținem neînsemnată. ZANNE, P. I 141. *De m'o răpune și pe mine, atâta jaf în ciuperci!* ISPIRESCU, L. 342. Cf. ZANNE, IV 402, VIII 203. **A fi de** (s. **în** †) **jaf** = de pradă, de exploatare, de batjocură. *Casa lui va fi în jah.* BIBLIA (1688) 339. *Copiii noștri vor fi în jaf.* ib. 105$_{12}$. *Românul... a ajuns a fi de jac.* ALECSANDRI, T. 165, cf. 47/$_{14}$. *Doar nu-i țara'n jac!* se zice când ceri sau vrei să iei un lucru care ți se refuză. ZANNE, P. VI 349. **A face jaf** = a jefui, a prăda, a despoia. *Mari răutăți și jacuri au făcut.* CANTEMIR, HR. 301/$_{28}$. Cf. LET. III 276/$_{19}$. *Să temea să nu facă... jafŭ.* MINEIUL (1776) 161^{2}/$_{1}$. *Și prin țară face jac.* ALECSANDRI, P. P. 113/$_{4}$. Cf. SEVASTOS, N. 206/$_{28}$. † **A da jaf (la ceva)** = a se repezi la pradă. *Temându-se să nu dea jaf nărodul la sv[i]ntele moștii.* DOSOFTEIU, V. S. 160. *Clisiarhul temându-să c'or da jacŭ argintului, au amăgit pre norod.* id. 87/$_{2}$. **A da în** (s. **de) jaf** = a lăsa pradă, a lăsa ca cineva să fie jefuit, despoiat. *L-au datu-l Maximian în jacŭ și i-au tăiat capul.* DOSOFTEIU, V. S. 44. *Năvăliră în Polonia și deteră în jaf provinciile Volynia și Podolia.* BĂLCESCU, M. V. 202; cf. MINEIUL (1776) 24^{1}/$_{1}$. *Țara o au dat în jac.* MAG. IST. I 132/$_{20}$. *Ungurii au dat Ardealul de giaf și Moldovenilor și Muntenilor.* ȘINCAI, HR. II 52/$_{29}$. † **A lua cu jacul** = a răpi. *Vru și el să ia cu jacul muiere dela Greci.* HERODOT, 4/$_{19}$.

2°. (Rar) Pradă, risipă. *A făcut jaf în bucate.*

[Plur. *jafuri.* | Scris și *giaf.* | Și: **jah** † s. a., (Mold.) **jac** s. a., (Ban.) **jau** (Fădimac). Com. MICULA].

– În ultimă analiză, cuvântul e de origine romană și anume ital. *sacco* «sac» în expresii ca *metter a sacco,* de unde și fr. *mettre à sac* = *saccager* (it. *saccheggiare*), cf. și germ. *Beute* «pradă» și *Beutel* «traistă». Forma pentru *jac* ne-a venit sau prin Unguri (**zsák** «sac», care însă numai în derivatele *zsákolni* «a jefui» și *zsákmány* «jăcmăneală» are un sens analog) sau prin Poloni **(żak** «jaf», care e însă un cuvânt dialectal și rar întrebuințat și poate fi împrumutat de la noi); forma *jah* (din care s'au desvoltat *jaf* și *jau*) o avem de la Ruteni (**żah** «groază», «spaimă»). Cf. CIHAC, II 155; St. Wedkiewicz, *Mitteilungen d. rum. Inst. Wien,* p. 266. Cf. j ă c a ș, j e f u i, j ă c m ă n i.

JĂFUÍ vb. IV[a] v. **jefui.**

JĂG s. a. v. **jeg.**

JÂG s. a. v. **jig.**

JAGÁJNE s. f. (Pesc.) v. **jegajnie.**

JĂGĂRÍȚĂ s. f. v. **jigăriță.**

JAGHÉTĂ s. f. (Îmbrăc.) v. **jachetă.**

JAGI s. m. pl. *Vers* . – (Transilv.) Viermi. *Du oile aceste şi prin holde, dacă poți; numai ai grijă, că te văd oamenii, că umblă ca «jagi*[i]*»* (= ca viermii). VICIU, GL.

JĂGMĂNÍ vb. IV[a] v. **jăcman.**

JAGUÁR s. m. (Zool.) *Jaguar.* – Animal carnivor (*Felis onca*) foarte feroce, din America, semănând cu o panteră mare cu pielea pătată. [Pronunț, *-gu-ar*].
– *N* . după fr.

JÁGUBÍNĂ s. f. v. **şugubină.**

JAH † s. a. v. **jaf.**

JĂHUÍ vb. IV[a] v. **jefui.**

JÁICĂ s. f. *Peau de loup.* – Pielea lupului. H. II 41. *Mă plătiiu cu cântecul, Ca şi lupul cu crângul. Cât umblă de-l dobândeşte, Tocma 'n dos că-l nimereşte, Dă jaica şi se plăteşte.* ib.

JÁIE s. f. (Bot.) v. **jale**[2].

JAIU s. m. (Pesc.) *Fretin.* – Pui de peşte de tot felul care rămâne pe malul gârlelor, când scade apa (Brăila). ANTIPA, P. 782.

JAJĂU s. a. } v. **jujeu.**
JĂJÉU s. a. }

JĂL- v. **jel-**

JÂL- v. **jil-**

JĂLÁLNIC, -Ă adj., adv. v. **jalnic.**

JĂLÁNE s. f. } v. **jelanie.**
JĂLĂNÍE s. f. }

JĂLĂRÍE s. f. } v. **jale.**
JĂLĂTÁTE s. f. }

JALĂU s. a. v. **gelău.**

JÁLBĂ s. f. *Placet, requête, supplique.* – Plângere (FRÂNCU – CANDREA, R. 55), ponos, greomânt, plânsoare (LB), reclamație (în scris), petiție (ALECSANDRI, T. I 780), suplică, cf. instanță. Jalba se dă, se face, se spune s. se scrie; cineva vine cu o *jalbă. Să nu poată grăi către giudeț să-şi spue jaloba.* PRAV. MOLD. 8/2. *La judecată să nu vă priciți, ca nu cumva, neînțelegând jalba săracului, să-l judecați cu nedreptate.* NEAGOE-VODĂ, ap. GCR. I 169/37. *N'au trecut săptămâna şi veni jalob*[ă] . M. COSTIN, ib. 199/19. *Au făcut jalobă la craiu pre* (= în contra lui) *Bogdan Vodă.* id., ap. GÂDEI. *De pururea jaloba şi greale pâri către corb trimetea.* CANTEMIR, IST. 231. *Judecata o cerca... cu îngăduială, de-şi puteá spune săracii jalbele lor.* LET. III 34/10. *Să ne spunem jalba ce avem de vrăjmaşul nostru* . ANTIM, P. 151. *Nu conteneau a supăra pe Măria Ta cu jălbi mincinoase* (a. 1783). BUL. COM. IST. IV 112. *Şi făcea aceaste triste jalobe* . CRITIL ŞI ANDRONIC, ap. GCR. II 151/33. *Când venea acasă, venea şi jalbile după el* . BARAC, T. 8. *Gialoba ce prefector au dat Înălțimii Tale cu arătare împotriva gialobilor* (a. 1801). IORGA, S. D. I 147. *Jaluba ce au dat către Domniea me*[a]... URICARIUL, IV 145/12. *Jaloba-i era în chipul următor.* DONICI, F. II 51. *Jalobe, oftări şi plângeri.* BELDIMAN, TR. 14. *Le-a făcut o jalbă lungă.* C. NEGRUZZI, I 280. *Jalbă câinele a dat.* ALEXANDRESCU, M. 309. *Vine cineva cu jalbă* [la isprăvnicie]. ALECSANDRI, T. 528. *Am să dau jalbă.* COŞBUC, B. 66. *S'au vorbit între dânşii să dee jalobă asupra lui* . I. NEGRUZZI, 225, cf. 150. *Am cerut o coală de hârtie şi am început să scriu jalba* . AGÂRBICEANU, L. T. 220. *Începu citirea jalbei semnată «un monah».* D. STĂNOIU, C. I. 104. *Jalba ce a căpătat.* TEODORESCU, P. P. 479[b]. *Cum e jalba, nene Ioane?* = ce mai e nou? PAMFILE, J. II. # **A veni cu jalba în proțap** (după obiceiul vechiu de a apărea cu o reclamație scrisă, în vârful unei prăjini, spre a atrage atenția Domnului s. înaltului demnitar ce venea prin partea locului) = a se plânge sus şi tare, într'un mod ostentativ şi zgomotos. ZANNE P. V. 360. *A dat jalbă la carvasar,* s'a plâns în zadar. ib. 151. *Din jalbă nu ieşi cu cămeşa albă.* PAMFILE, J. II.

[Plur. *jălbi* (*jelbi*), mai rar *jalbe* (art. *-bele* şi *jalbile*) şi *jelburi* (CONV. LIT. XIX 810). | Şi: (Mold. < rus. s. polon. *žaloba*) **jálobă (jálubă,** BUL. COM. IST. IV 88) s. f. | Derivat: **jălbár** (*jalbár*) s. m. = scriitor de jalbe; unul care veşnic e nemulțumit (PAMFILE, J. II) şi face reclamații. *Hotărî dar a se da la brasla condeiului... se făcu jalbar.* FILIMON, C. II 346. *Are acest jalbar o întorsătură de condeiu...* SADOVEANU, B. 82. *Într'o zi un jalbar veni la ea.* TAFRALI, D. 84. | Verb: **jălbuì** IV[a] = a face o jalbă, a se plânge în scris, a petiționa. DICȚ.].
– Din paleosl. **žalība** s. bulg. **žalba**, idem.

JÁLBĂ s. f. 1°. *Pirole* (*Pyrola secunda*) 2°. *Maladie des animanux.*

1°. (Bot.) *Jalbă-albă* = Plantă: Pyrola secunda. PĂCALĂ, M. R. 10.

2°. Boală la vite (H. XIV 163); bube dulci (se vindecă cu jalbă-albă. PĂCALĂ, M. R. 254). *Căpierea sau d'a jalba.* H. IV 163.

JĂLBAR s. m. } v. **jalbă**[1].
JĂLBUÍ vb. IV[a] }

JÁLE s. f. 1°. *Voeu, souhait.* 2°. *Affliction, douleur.* 3°. *Deuil.*

1°. (Vechiu şi pop.) Dor mare, dorință fierbinte, cf. jelanie (I), poftă, plăcere. *Nu pridădí mere* (= pe mine), *Doamne, de deşideratul* (= dorul DOS., jalea VOR., pohta HUR.) *mieu.* PSALT. 291/37. *Foarte cu inimă fierbinte şi cu jale aprinsă de mult jeluiià la această luminată carte.* CORESI, EV. 5/31. *Pofta lăcomiii şi jealea mărimei numelui.* CANTEMIR, IST. 29. *Jelea mândrei rău mă strică.* JARNIK – BÂRSEANU, D. 138. *Să trăesc eu cu jalea ta.* MÂNDRESCU, L. P. 32/15. # **A-i fi jale (cuiva) de cineva** s. **ceva)** = a-i fi dor, a dori (pe cineva s. ceva), a-i

duce dorul. *Sărmane prietene! mi-e jale de tine.* C. NEGRUZZI, I 63. *Jele mi-i, zău, mare jele De frunzuța munților.* JARNIK – BÂRSEANU, D. 311. *Atâta mi-i de jele de casă!* (Bilca, în Bucovina). Com. TOFAN.

2°. (Adesea în legătura cu «amar», «supărare», «întristare», «plâns», «dor», etc.) Întristare (în urma unei dureri mari), cf. tristețe, mâhnire, supărare. Construcții: *mi-e jale* = simt o mare întristare, o mare părere de rău, compătimesc (pe cineva) pentru starea nenorocită în care se află; *mă cuprinde jalea* = mă întristez tare; *cu jale* s. *a jale* = plin de tristețe; *de jale* = din cauza tristeții mari; jalnic, de plâns, lugubru. *Cu jale plângu.* MARDARIE, L.725. *Jeale și amar va cădea pre păcătoși.* VARLAAM, C.27/2. *Tatăl, cându-și va găsi fata curvind,... pentru direaptă jale și de la inimă durere de va omorî pre curvariu..., să să cearte mai puțin.* PRAV. 999. *Cătră tine... strig cu jale.* DOSOFTEIU, PS. 50. *Lumii cânt cu jale cumplită viața.* M. COSTIN, ap. GCR. I 202/14. *Nu-i era lui Lascarachi atâta jale de moarte.* LET. II 282/23. *Pentru aceasta, mare jale și supărare au căzut preste toți.* MUSTE, ap. GCR. II 25/3. *Fămeaia avea jale nemângâiată.* MINEIUL (1776) 5[1]/1. *Nu te bucura de calea Care să-mi aducă jalea.* BARAC, AR. 14. *Antonie cel năcăjit și gol și vrednec de jale.* GCR.II 197/18. *Sta Maica cu jele plângând.* S. CLAIN, ap. GCR. II 186/22. *Oftând cu jale, își frânge mânile.* DRAGHICI, R. 88. *Trăi-va cu plâns și jele.* KONAKI, P. 268. *Ce priveliște de jale!* id. ib. 87. *Ce... jale în inima soției sale!* C. NEGRUZZI, I 41. *Cornul plin de jale sună dulce, sună greu.* EMINESCU, P. 105. *I-a cuprins o jale pe amândoi.* COSBUC, F. 70. *La noi atâția fluturi sânt Și-atâta jale'n casă!* GOGA, P. 10. *Striga cu jale.* CREANGA, P. 226. *Toată împărăția era plină de jale.* ISPIRESCU, L. 4. *Tot jele și întristare era'n toată împărăția.* RETEGANUL, I 34/17. *Toți cu mamă și cu nene, Numai eu trăesc cu jăle.* MAT. FOLC. 1 342/7. *Doamne sfinte, nu ți-i jele De tinerețele mele?* JARNIK – BÂRSEANU, II 101. *Plânge-mă maică cu jele.* MAT. FOLC 799/7. *De amar și de grea jele, Facu-mi ochii fântânele.* HODOȘ, P. P. 537/9. *Glas a jale* = plângător. DDRF. *Când l-aud, de jale mor.* ȘEZ. I 115/10. *Surdului degiabă îi cânți de jale.* PANN, I 86/5. *Moartea fără jale, ca o nuntă fără cântare.* ZANNE, P. II 625.

3°. Doliu. LB. *În Legiuirea lui Caragea... cetim că „de se va mărită femeia în anul jalei, să piarză darul dinaintea nunții".* MARIAN, Î. 407. *Veșmânt de jeale.* LB.

[Plur., rar, *jale*, art. *jalele* (rostit și *jalile*). *Jalele la cel ce moare, cinstea lui cea mai mare.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 203. *Oh, deschide-ți brațăle, De-mi primească jalile* (a. 1820). GCR. II 230/32. | Și: (dial.) *jeále*, **jele** (*jéli, jăle*) s. f. | Derivate: **jelíe** s. f. = jale, supărare. *Cel roșu-i de bătălie Și cel negru de jelie.* BUD, P. P. 41; – (după *vaiet*) **jálet** = jale. *Urla marea de jaletul lor.* GORJAN, H. I 132, cf. IV 153; – **jălătáte** s. f.= jale. *Dar el cânt'a jălătate.* HODOS, P. P. 181/3; – (< paleosl. *žalostĭ*) **jáloste** † s. f. = jale. *Topitu-me-au jalostea ta* (= jalea HUR., DOS.) PSALT. 261/2; – **jălăríe** s. f. = jale, jalanie. PAMFILE. | Adjective: (< paleosl. *želanŭ*, participiul lui *želati*) **jelán** (rostit **jălán**), **-ă** = jăluitor, în doliu. *De când badea îi dus cătană, Frunza'n codru îi jălană.* VICIU, GL. | Verb: (rut. *žalkuvati*) **jelcuí** IV[a] refl. = a se jelui. *Jelcui-m'aș jelcui, Jelcui-m'aș munților De dorul părinților.* BUD, P. P. 24. Cf. BIBICESCU, P. P. 89].

– Din paleosl. **žali** «durere». Cf. jelanie, jelui.

JÁLE s. f. (Bot.) *Sauge.*

1°. Plantă mirositoare (*Salvia officinalis*) originară din sudul Europei, cu florile albastre, violete, mai rar albe; se cultivă prin grădini; înflorește în Iunie-Iulie. Se mai numește: jale-de-grădină, jaleș, salbie, salvie, salvie-de-grădină (PANȚU, PL., BORZA, BUL. GRĂD. BOT. V 67). Se folosește de popor la gâlci și alte umflături de grumaz. LEON, M. P. 64. *Shalye* = salvia. ANON. CAR. 366. *Trei fire de jale într'o jumătate de litru... să bea.* PĂCALĂ, M. R. 263. || Compuse: **Jale-de-grădină** = jale (*Salvia officinalis*). PANȚU, PL.; – **jale cleioasă** = cinsteț, jaleș de pădure (*Salvia glutinosa*). ib., PĂCALĂ, M. R. 18; – **jale de câmp** = Salvia pratensis. LB., PĂCALĂ, M. R. 18.

2°. = **jaleș** (Stachys germanica). PANȚU, PL. *Oalele aste cu jale (stachys) și scabioase.* C. NEGRUZZI, I 322.

3°. = **coada-vacii** (Salvia silvestris). PANȚU, PL.

4°. = **sălvie de câmpuri** (Salvia pratensis). PANȚU, PL.[2]

5°. = **linariță** (Linaria vulgaris). (Câmpulungul Bucovinei). PANȚU, PL.

[Și : **jéle** s. f. H. XVIII 102, BORZA, BUL. GRĂD. BOT. V 67, PĂCALĂ, M. R. 18; – (<săcueşte *zsája*) **jáie** s. f. LB., BORZA, BUL. GRĂD. BOT. V 67].

– Din ung. **zsálya**, idem (din lat. *salvia*). – Cf. jalbă[2], jalfie.

JÁLEȘ s. m. (Bot.) 1°. *Épiaire d'Allemagne* (Sachys germanica). 2°. *Sauge.* 3°. *Crapaudine.*

1°. Plantă ierboasă din familia labiatelor; crește prin fânețe și pășuni. Florile acestei plante se întrebuințează în contra tusei și a răgușelei. Se mai numește: jale, pavăză. PANȚU, PL., cf. H. II 44. *Ceaiu de jaleș... ca gargară.* GRIGORIU-RIGO, MED. I 105, PISCUPESCU, O. 189, 263, MAT. FOLC. I 701. Cf. H. II 26, 44, IV 53, XI 401. || Compuse: **Jaleș-de-câmp** = sălvie de câmpuri (Salvia pratensis). PANȚU, PL.; – **jaleș de pădure** = cinsteț (Salvia glutinosa). PANȚU, PL.[2]

2°. = **jale** (Salvia officinalis). PANȚU, PL.

3°. = **jaleș-de-câmp** (Stachys recta). PANȚU, PL.

[Și: **háleș** s. m. *Haleșul, unii îi mai zic și jaleș, este o mică plantă erbacee de mărimea mușățelului, întrebuințată în medicină și la țară pentru tuse și răgușală.* H. II 44, cf. ib. 26].

– Probabil că *jaleș* se va fi numit la început «ceaiul preparat cu planta numită jale» și numai prin extensiune planta însăși; s'ar putea deci să derive din ung. **zsályas** «(fiert, preparat) cu jale[2]».

JÁLET s. a. v. **jale**[1].

JALÉTCĂ s. f. } (Îmbrăc.) v. **jiletcă.**
JÂLÉTCĂ s. f. }

JÁLFIE s.f. (Bot.) Plante aromatique. – O plantă aromatică. *Dintră buiezile mirositoare sau aromate: tămâița, mătăcina, lafinda, cimbru, jálfia și maioranul.* TOMICI, C. A. 33. – Cf. jale[2], jalbă[2].

JALÍP s. m. v. **gelep**[1].

JÁLIȘTE s. f. v. **veliște.**

JÁLNIC, -Ă adj. 1°. *Triste, affligé, douloureux; tristement.* 2°. *Lamentable.* 3°. *Navré.* 4°. *En deuil, de deuil.*

1°. Adj. Plin de jale, care provoacă jale, durere, (despre oameni) foarte întristat și îndurerat, (despre lucruri) întristător și dureros. *Am fost nemearnic într'această lume,*

toată viața jealnic. DOSOFTEIU, ap. GCR. I 212/22. *Foarte jealnic s'au arătat pentru așea de grozavă peirea părintelui său.* CANTEMIR, HR. 211/27. *Jalnică privire și nenorocită urgie!* LET. III 62/29. *Tânguirea și jalnicele lacrimi.* URICARIUL, IV 190/15. *Au văzut această jalnică privire.* ȚICHINDEAL, F. 2. *Ochii noștri acești jalnici și de lacrimi obosiți.* BELDIMAN, O. 18. *Jalnicile tânguiri a desnădăjduiților corăbieri.* DRĂGHICI, R. 33. *Un glas tânguios și jalnic.* MARCOVICI, C. 35/3. *Tot e tăcut și jalnic.* ALEXANDRESCU, M. 12. *Mi se părea chiar sunetul instrumentelor jalnic și trist.* C. NEGRUZZI, I 292. *Glasu-i jalnic așa cânta.* ALECSANDRI, P. I 21. *Vântul jalnic bate'n geamuri.* EMINESCU, P. 183. *Grațioasa și jalnica elegie a vechiului poet român* [Văcărescu]. ODOBESCU, I 37/7. *Numai Sandu... Cântă jelnică cântare.* GOGA, P. 97, cf. 45. *Da ce ți-i, dragul bunicăi, de șezi așa de jelnică și oghilită?* PAMFILE, J. II. 27. *Mugì într'un fel jalnic.* SBIERA, P. 122/41. *Începu a zice... un vers atât de jelnic.* CĂTANĂ, P. III 13. *Nu umbla... jalnică, întristată.* TEODORESCU, P. P. 315b. *Codru-i jalnic ca și mine.* JARNÍK – BÂRSEANU, D. 192. *Sărmană inima mea, Mult îi jelnică și-i rea.* RETEGANUL, TR. 130/22. *Jalnică-i inima în mine.* BIBICESCU, P. P. 102. Cf. HODOȘ, P. P. 154, DOINE 304/13. || Adv. În chip dureros, care provoacă jale. *La lăcașul, tău de moarte, Te duc jalnic suspinând.* ALECSANDRI, P. I. 198. *Croncăni jalnic.* EMINESCU, P. 24. *Jalnic cântă clopotele.* COȘBUC, F. 128. *Așa jalnic de ce cânți?* JARNÍK – BÂRSEANU, D. 106.

2°. Adj. Vrednic de compătimire, lamentabil. *O jalnică și vreadnică de lacrăme așezare a păcătoșilor.* FILOTHEIU, ap. GCR. I. 339/18. *Nu plângeți pentru jalnica lor stare?* KONAKI, P. 87. *Jelnica mea holteie.* RETEGANUL, TR. 171/8.

3°. Adj. (substantivat uneori) (Cel) care se jelește, jeluitor. *Eu, Darie, cainicul și jalnicul... scriu la tine... marele Por împăratul.* ALEXANDRIA, 77.

4°. (Învechit). Adj. Îndoliat, de doliu, în doliu. LB. *Mulieri jealnice.* VARLAAM C. 144[1]. *Cu haine negre, jalnic și cu voie rea.* LET. I 57/31. *Tatiana îmbrăcată în jalnică haină.* BELDIMAN, N. P. II 19. *Jalnica soție, familie.* TDRG. **Vorbă jalnică** † = cuvântare funebră. *Să fac o jalnică vorbă.* E. KOGĂLNICEANU, ap. GCR. II 112/3.

[Și: **jeálnic, -ă** † adj., (dial.) **jélnic, -ă** adj. LB.; – **jălálnic, -ă** adj., adv. = jalnic, cu glas plângător. *Femeia își șterse nasul... și răspunse jălalnic:...* D. STĂNOIU, C. I. 169. | Verb: **jelnicì (jălnicì)** IV[a] intrans. = a jeli, a se lamenta. *Pentru-o oală de urzici... Toată vara-a jălnicit* (Dolj). GRAIUL, I 65].

– Din bulg. **žalnikŭ** «vrednic de compătimire, sărac», cu sensul slavului (bulg.) **žalenŭ** «trist, întristat».

JĂLNICÍ vb. IV[a] v. **jalnic.**

JÁLOBĂ s. f. v. **jalbă[1].**

JALOGÍE † s. f. v. **jaluzeà.**

JALÓN s. a. *Jalon.* – Par subțire, țăruș înalt (de obiceiu fasonat, cu mai multe muchi și vopsit) care se înfige în pământ spre a indica o aliniere sau a determina o direcțiune, jar[2], țiu. *Au sosit inginerii cu jaloane tărcate alb și roșu.* C. PETRESCU, R. DR. 238. || Fig. Indicațiune, semn. *Multe cuvinte leșești din limba vorbită odinioară de Armenii din România, sânt jaloanele pribegiilor lor îndelungate.* ȘEZ. XII 2. | Primul pas într'o direcție oarecare. CADE. [Verb: (fr. *jalonner*) **jalonà** I[a] = a înfige jaloane; fig. a arăta, prin câteva puncte de orientare, o direcțiune, un curent. *Sainte-Beuve... scrisese un articol..., jalonând puncte de vedere ce pot fi reluate și astăzi.* N. ROȘU, CURENTUL, 25 Ian. 1931].

– *N.* din fr.

JALONÁ vb. I[a] v. **jalon.**

JÁLOSTE s. f. v. **jale[1].**

JALOVÁNIE † s. f. 1°. *Chant funèbre, lamentation.* 2°. *Dotation.*

1°. Bocet, plângere de înmormântare. *Răpăosându svinția sa, când fu la prohod la gealovanie, mearse și slăvitul...* DOSOFTEIU, V. S. 3b/34.

2°. Dotațiune, dar dat unui reclamant (NECULCE, CR.). *Va scrie la Împăratul să-mi dea jalovanie și sate.* LET. II 373/26.

– Din rus. **žalovanije** (numai cu înțelesul 2°).

JALOZÍE † s. f. v. **jaluzea.**

JĂLȚ s. a. (ș. d.) v. **jeț.**

JÁLUBĂ s. f. v. **jalbă.**

JALÚDĂ s. f. *Enflure.* – Umflătură pe corp sau pe cap. PAȘCA, GL.

– Din bulg. **žálăd** «ghindă». CAPIDAN.

JALÚZ, -Ă adj., adv. v. **gelos.**

JALUZEÁ s. f. *Jalousie.* – (Mai mult la plur.) Un fel de oblon, constând din niște scândurele mobile așezate paralel, care se aplică la ferestre, ca să împiedece să se vadă de afară în interiorul casei și să oprească razele soarelui, cf. stor, transparent, persiene. *Jaluzele și transparente de pânză.* UNIVERSUL, a. 1930, Oct. 24. | Și : **jaluzíe (jalozíe** † CADE) s. f. *Jaluzia se deschide și capul de femeie se arată.* NEGRUZZI, III 33; – **jalogíe** † s. f. *Geamuri pe la ferestre, jalogii văpsite.* GOLESCU, Î. 6].

– *N.* după fr. Cuvântul însemnează la origine «gelozie»; din dosul jaluzelelor pot urmări, fără să fie văzuți, geloșii ceea ce se petrece în stradă.

JALUZÍE s. f. v. **jaluzea.**

JALUZÍE s. f. *Jalousie.* – (Franțuzism învechit) Gelozie. *Vre un june, în dreapta-i jaluzie, Se va mira.* ALEXANDRESCU, M. 131.

– *N.* după fr.

JAMÁICĂ s. f. *Rhum (de la Jamaïque).* – Rom (de Jamaica), «rachiu de ăl bun» (H. II 32). [Rostit și: *giamaică.* H. IV 57].

– După numele insulei **Jamaica**, vestită pentru romurile fine ce vin de acolo.

JĂMÁLȚ s. a. v. **smalț.**

JÂMB, -Ă adj.
JÂMBĂ-LÉMNE s. m. (Mitol. pop.) } v. **jimb.**

JAMBIÉRĂ s. f. *Jambière.* – Un fel de ghetre înalte, de postav s. de piele, acoperind piciorul până aproape de genunchiu, cf. moletiere, pulpară. *Scărțâiau jambierele roșii.* C. PETRESCU, Î. II 70. [Pronunț. *-bi-e-* | Și: (pop.) *jampiér* s. a. *Cu jampierii în picioare.* CIAUȘIANU, V. 56].

– *N.* după fr.

JÂMBLĂ s. f. (ș. d.) v. **jimblă[1]** (ș. d.).

JAMBÓN s. a. *Jambon.* – (Franțuzism) Șuncă. *La prânz: jambon, macaroane, alivenci.* C. NEGRUZZI, I 207. *Să mă afum aice ca un jambon.* CONTEMPORANUL IV 138.
– *N.* după fr.

JÁMBOR subst. *Quille.* – Popic de lemn, de 15 cm. de lung, cu care se joacă copiii (Descrierea în ȚARA OLTULUI III nr. 38) I. BERESCU.

JĂMÍȘCĂ s. f.
JÁMLĂ s. f. (ș. d.)
JÂMLĂ s. f. (ș. d.)
} v. **jimblă**[1].

JÁMNĂ s. f. (Iht.) *Barbeau* (Barbus petenyi). – (Oltenia) Mreană (vânătă). *La un loc cu el* (= cu păstrăvul), *pe aceleași râulețe și văi mai mari... trăește jamna sau mreana vânătă.* F. R. ATILA, 212, cf. 181/25, ANTIPA, P., PĂCALĂ, M. R. 32, H. XVII 45, 230. [Scris și **jeámnă** s. f. | Și: **jímblă** s. f. *Fusari, jimble, aspruși...* H. XVII 425].
– Poate dintr'un slav **žabina* (din *žaba* «broască», cf. bulg. *zabina* «mormoloc»). Cf. j ă b r i n ă.

JÂMNĂ s. f. v. **jimblă**[2].

JÁMPIȚĂ s. f. v. **japiță**[1].

JÁMȘĂ s. f. *Chamois.* – (Neamț, în Mold.) Piele fină, preparată cu uleiu, păstrându-i-se coloarea naturală, din care se fac mănuși. TDRG.
– Din pol. **zamsza** (din germ. *Sämisch*), idem.

JĂMULȚUÍ † vb. IV[a] v. **zmălțui.**

JANC † s. a. *Lacet, cordon.* – Legătură. *I-au lățitu-i* [viei] *rădăcine cu jancuri.* DOSOFTEIU, V. S. 271.
– Din polon. **zankiel** (din germ. *Senkel*), idem.

JÁNCHIȚĂ s. f. v. **japiță**[1].

JÂND s. a. (ș. d.) v. **jind** (ș. d.).

JANDÁR, JĂNDÁR
JÂNDÁR s. m.
JĂNDĂRÍE s. f.
} v. **jandarm.**

JANDÁRM s. m. *Gendarme.* – Soldat făcând parte dintr'un corp de trupă însărcinat cu supravegherea ordinei și paza publică, cf. c a v a s. *Jandarm pedestru, călare, rural.* CADE. *5 escadroane de geandarmi călări.* URICARIUL XXII 446. *Întovărășit de jandarmi..., Meleli intră în oraș.* C. NEGRUZZI, I 43. *Înaltă și pieptoasă ca un jandarm.* C PETRESCU, Î. II 71. [Și: (învechit) **jendárm** (scris și **gendarm**). STAMATI; – (neobișnuit, orientat după derivatele cu suf. *-nic*) **jandárnic** † s. m. ALECSANDRI, T. 609/6; – (forme populare, orientate după derivatele cu suf. *-ar*, cf. și sârb., rut. *žandar*) **jandár** s. m. SADOVEANU, B. 72, GRAIUL I 258/9, 229/23, MAT. FOLC. 250/8, **jăndár** s. m. IORGA, N. R. A. I 357, C. PETRESCU, R. DR. 168, DOINE 43/20, **jândár(iu)** s. m. MÂNDRESCU, L. P. 61/1, MAT. FOLC. 987/4, PAMFILE, C. Ț. 243/4, ȘEZ. III 54/1; **jendár(iu)** s. m. JARNÍK – BÂRSEANU, D. 444, MAT. FOLC. 780/19, 977, 1 013/15, STAN, M. 225, BUD, P. P. 19, ȚIPLEA, P. P. 57, BĂNUȚ, T. P. 140, **jindár** s. m. MARIAN, NA. 432. | A u g m e n t a t i v (rar): **jendăróiu** s. m. ap. TDRG. | A b s t r a c t – c o l e c t i v: (< fr. *gendarmerie*) **jandarmerie** s. f. (învechit: **jendarmerie** s. f. DICȚ., popular: **jăndărie** s. f. VASILIU, C. 91, ȘEZ. III 155/16) = slujba s. corpul jandarmilor. *În contra legii... jandarmeriei rurale...* MAIORESCU, D. IV 28/16. | A d j e c t i v (rar): **jandarmerésc, -eáscă** = de jandarm. *Era îmbrăcat în haine jandarmerești.* PRECUP, P. 50].
– *N.* din fr. (la origine: *gens d'arme* «oameni care poartă arme»).

JANDARMERÉSC, -EÁSCĂ adj.
JANDARMERÍE s. f.
JANDÁRNIC † s. m.
} v. **jandarm.**

JÂNEÁPĂN s. m. (Bot.) v. **jneapăn.**

JÁNGHINĂ s. f. Maladie du cheval. – (Sensul primitiv pare a fi acela de: boală a cailor, provenită din murdărie. Cuvântul e atestat numai ca) Termen de ocară pentru cai. H. X. 354. [Și: **joánghilă** s. f. = vită mare și slabă. COM. SAT. III 79; – **joánghină**, (+ *bojoghină*) **bojoánghină** s. f. = carne tare și slabă, b o j o g h i n ă. ION CR. V 374. | A d j e c t i v: **janghinós (jănghinós), -oásă** (și substantivat) = (om) murdar (Com. V. ȘOAREC); p. e x t. (om) păcătoșit de ticăloșii, decăzut (Șchei, com. I. C. PANȚU); parvenit, fudul, sec (PAMFILE, J. III); f i g. om care așteaptă să fie mult rugat (Com. V. ȘOAREC), care «face pe râiosul». *Să'ndrăznești tu să mă bați, păcătosule, janghinosule și râiosule?* CARAGIALE, S. 33. *N'am să mă rog mult unui jănghinos ca el* (Piatra Neamțu). Com. V. ȘOAREC].
– Pare a fi o rostire regională pentru **jabină*, din bulg. **žabina** «mătasea broaștei». Cf. j a b r i n ă, j a g h i n ă, j a p c h i n.

JÁGHIȚĂ, JÁNGHIȚĂ s. f. v. **japiță**[1].

JÁNGOL s. m. *Colosse* (se dit de l'homme et des animaux). – Bărbat sau animal înalt, gras și gros. REV. CRIT. IV. 85. [F e m i n i n: **jángoliță** s. f. = femeie înaltă, grasă și groasă, ib.] Cf. j a n g h i n ă.

JÁNGOLIȚĂ s. f. v. **jangol.**

JANÍL s. a. (Comerț) v. **janilie.**

JANÍLIE s. f. (Comerț) *Chenille.* – Pasmanterie de catifea, întrebuințată de obiceiu la împodobit hainele s. unele obiecte, cf. c e a p r a z. *Un maimuțoiu de janilie fără un picior.* I. A. BASSARABESCU, ap. CADE. [Și: **jenílă** s. f. H. XVIII 26; **janil** s. a. *Se împistresc* [pe opreg] *diferite flori cu mătase, cu fir de aur sau cu janil.* LIUBA – IANA, M. 17].
– Din fr. **chenille**, probabil prin mijlocirea altei limbi.

JANSENÍSM s. a. v. **jansenist.**

JANSENÍST s. m. *Janséniste.* – Partizan al jansenismului; p. e x t. persoană de o severitate dusă la extrem. *Aici el dădea ambasadorului francez, un jansenist, o mărturie despre credința Bisericii Răsăritului.* IORGA, L. R. 175. [F a m i l i a: (fr. *jansénisme*) **jansenism** s. a. = doctrina episcopului olandez Jansen(ius) (1585 – 1638), care credea în predestinațiune, tăgăduia libertatea voinței și propăvăduia evlavia cea mai severă].
– *N.* după fr.

JANȚ s. a. *Roche.* – (Oltenia, Banat) Stâncă, colț de piatră CADE. *Aci se face var și se vinde la Severin și chiar la Craiova. Pentru a se face var, trebue să se ducă omul la janțiu* (= stâncă) *și să scoată piatra de var.* I. IONESCU, M. 422. [Plur. *janțuri*].

JANȚ s. a. (Păst.) *Babeurre.* – Zerul care se mai scurge din caș, când îl frământă pe crintă și stă subt teasc (Bran – Muscel). Com. C. LACEA. Cașul proaspăt, după ce iese zerul din el, se frământă și se pune la teasc, lăsând din el un lichid galben, unsuros, numit *janț*, și care se strânge'n putinei, făcându-se unt din el. LUNGIANU, CL. 227. După ce a stors baciul cașul cât a putut cu mânile, se pune a doua oară și-l frământă, apoi așezându-l într'o pânză, îl pune sub teasc, când apoi curge *janțul*, care conține mult unt. VICIU GL. *Jeanț* = un fel de unt de oaie, pe care-l caută foarte mult ofticoșii. H. VII 262. *Janțul* este... zer unturos pe care-l dobândim astfel: îndată după ce am luat cașul fără zer din crintă, îl frământăm așa dulce și ceea ce s'a scurs se numește *janț*. H. XII 173. Partea mai apoasă a cașului se numește *janț*. ib. I 252, cf. I 139, III 49, 153, 401, IV 223, V 54, VII 336, 484, XI 275, XII 13, 172, XIII 207, 234, 258, XV 99, XVII 140, 349, 392, 425. *Janț* = ț i ț e i u. H. XV 264. *Brânza lor, laptile, cașcavalu', janțu'... ce foloase nu ți-ar da?* JIPESCU, O. 48/26. *A mâncat aseară janț.* PĂSCULESCU, L. P. 276. *Mâncările obișnuite la stână sânt: mămăliga cu brânză, urda, cașul sărat, janțul.* DIACONU, P. 19. || (Confundat cu) Jintiță. Din zerul rămas de la caș se pune în cazan, se fierbe încet, se amestecă cu linguroiul spre a nu se arde și în această stare zerul a devenit jintiță (janț). H. XV 149. [Și: **jánță** s. f.= zerul care se scurge din crintă (H. XVII 232), zerul rămas după alegerea untului (H. XVII 121). *Janța* fiartă dă urda bătută sau *„urdă de janță"* (ib.). După scoaterea cașului din ciubăr, rămâne «zărul», care fierbându-se împreună cu *janța*, substanță ce curge la stoarcere în crintă, dă «urda». DRAGOMIR, O. M. 207; **jántiță** s. f. (citat între termenii ciobănești, alături de „janț"). H. III 140].

– Raportul etimologic dintre *janț* și *jintiță*, *jintui* nu e clar.

JÂNT- v. **JINT-**

JÁNTĂ s. f. *Mauvaise femme.* – Muiere rea. H. XVII 232.

– Cf. ung. **zsana** «femeie certăreață, lărmuitoare».

JÁNȚĂ (Păst.) s. f. v. **janț[2].**

JÁNȚEȚĂ s. f. (Păst.) v. **jintiță.**

JÁNTIȚĂ s. f. (Păst.) v. **janț[1].**

JÁNTIȚĂ s. f. (Pesc.) *Fretin.* – (Oltenia) Tot felul de peștișori mici de tot care abia se văd în apă. ANTIPA, P. 782. Când peștele foarte mic de abia se zărește prin apă se zice *jantiță*. H. V. 4.

[Și: **jántiță** s. f. H. V. 16].

JÁNTIȚĂ s. f. (Păst.) v. **jintiță**, (Pesc.) v. **jantiță.**

JÁNTIȚE s. f. (Păst.) v. **jintiță.**

JÂNTUIÁLĂ s. f. / **JÂNTUÍT** s. a. } (Păst.) v. **jintui.**

JAP! interj. *Flic-flac.* – (Mold.) Interjecție care imită zgomotul produs de lovirea cu un corp elastic (nuia, biciușcă, etc.) sau de o lovitură (trânteală) dată cu repeziciune și putere; cf. j a r t. *Jap o iușcă peste coada motanului!* VLAHUȚĂ, CL. 119. *Ajunge la el și jap! încă una.* ȘEZ. I 266/24. *Și de-odată, jap! la pământ.* PAMFILE, J. II. [Și: **joap**! (exprimă izbirea unui corp ce cade repede, pe neprevăzute). *Ursul făcu numai joap! în cuptoriul de foc.* SBIERA, P. 205/27, cf. 250/18, 308/23. | S u b s t a n t i v e p o s t i n t e r j e c ț i o n a l e: **jap** s. a. (cu plur. *japuri*) = distanță cât bate o piatra asvârlită cu o forță oarecare. *Merse cât... jap de loc.* PĂSCULESCU, L. P. 173; – **jápă** s. f. = nuia (VASILIU, L. P. 259) subțire și elastică (Răhău, în Transilv. PAȘCA, GL.), sucită, j u j ă u (ION CR. VIII 188), vargă: *dă-i cu japa!* (Blaj, VICIU, GL.), j ă r d i e (PAMFILE, J. II); p. e x t. bătaia dată cu o astfel de nuia: *a mâncat japă bună* (jud. Neamț, ION CR. VIII 188); – **joápă** s. f. = nuia, vargă (Hațeg). VICIU, GL. | V e r b e: **jăpăi** IV[a] = a se bate (despre frunză). *Jăpăe frunza.* HASNAȘ, SĂM. I. 39; – **jepì** IV[a] = a arde una (cu biciul). *Pune mâna pe ghiciu și jepchește-o!* (Cergău, în Transilv.). DR. V 50; – **jopăì** IV[a] (Bucov.) = a lovi, a îmblăti, a bate. *Ai jopăit bine snopii? Să jopăești perinile până ce a ieși tot colbul din ele. Amuși te-oiu jopăi, că nu-i ști încotro s'apuci!* Com. G. TOFAN; – (prin apropiere de *jup*) **jupăì** IV[a] = a bate. *Au prins a-l jupăi.* SBIERA, P. 288/9. *Jupăia într'însul ca'ntr'un snop de paie.* id. ib. 198; (c u a b s t r a c t u l) **jupăitúră** s. f. = bătaie, snopeală. [Dosul] *îi... fierbinte de atâta jupăitură.* SBIERA, P. 288/7; – (derivat cu suf. *-oti*) **jopoti** IV[a] = a bate. LB.; – **juptì** IV[a] = jopoti. LB.; – (derivat dintr'un neatestat *japiță*, diminutivul lui *japă*) **jăpița** I[a] = a lovi cu nuiaua pe cineva, a j o s t ă r i (Criscior, în Munții Apuseni). Com. P. NIȘCA].

– Onomatopee (cf. ung. *csapni* «a păli»). Cf. j a c h i.

JAP s. a. v. **jap[1].**

JAP s. m. *Ramolli* – (În batjocură) Moșneag neputincios, c h i a g, c ă z ă t u r ă (CREANGĂ, 94), j a v r ă, j a v r ă b ă t r â n ă, v o a z ă (ȘEZ. III 91/34, v. 103), b a c c e a, b a b a l â c, h o d o r o a g ă. *Ucigă-l crucea japu dracului!* ib. V. 41/1. [Derivat: **japalău** s. m. = om bătrân, neputincios. ib. XXXII 107].

– Probabil, în legătură etimologică cu interjecția *jap*, cf. c ă z ă t u r ă.

JĂP, JÂP s. m. sing. v. **jep** și **jip.**

JÁPĂ s. f. / **JĂPĂÌ** vb. IV[a] } (Păst.) v. **jap[1].**

JAPALĂU s. m. v. **jap[3].**

JAPANICÉSC, -EÁSCĂ † v. **japonez.**

JÁPCĂ s. f. v. **jap[1]** și **japșă.**

JÁPCĂ s. f. *Vol, maraude.* – Hoție și înșelăciune; p. e x t. avere făcută prin hoție și înșelăciune (PAMFILE, J. III). (Cu deosebire în l o c. a d v.) **Cu japca** = cu de-a-sila (Com. ȘT. POPESCU), cu forța (MUSCEL, 98), cu violență și pe nedrept, hoțește, cf. c u h a p c a. *Să nu poată lua cineva cu japca din aceste merișoare.* ISPIRESCU, U. 60/5, 74/19. *Iar de n'ai vrea nici așa, Eu cu japca ți l-oiu lua.* MUSCEL 98. [D e r i v a t e: **jăpcán, jăpcáș** s. m. = care ia, umblă cu japca (PAMFILE, J. III), jefuitor. *Lăcomia jăpcanilor nu mai avea hotar.* ISPIRESCU, M. V. 5/1. *Curăța țările de jăpcani.* id. U. 73/23; – **jăpcăní (jepcăni)** vb. IV[a] = a lua cu japca, a jăcmăni, a jefui. *Cu cât jepcănesc mai mult averea politică...* JIPESCU, ap. TDRG.; – (cu a d j e c t i v e l e) **jăpcănít (jepcănit)**, **-ă** = jefuit, jăcmănit; **jăpcănitór (jepcănitor)**, **-oáre** = care ia cu japca, jăpcan, jăpcaș, jăcmănitor, jefuitor.

(Substantivat) *Păcat de strângători... că-şi pierd şi gustu' de muncă şi sânt mereu cu frica 'n sân din pricina oţilor ş'a jăpcănitorilor.* id. 94; – (şi cu abstractele) **jăpcăníre (jepcăníre)**, **jăpcăneálă (jepcăneálă)** s. f. = luare cu japca, jăcmăneală, jaf. *Marture la toate jepcănelile [şi la] despoiarea... victimelor.* id. ap. TDRG.]

– Din bulg. **žapka** «laţ, cursă». TH. CAPIDAN. Cf. hapca.

JĂPCÁN s. m.
JĂPCĂNEÁLĂ s. f.
JĂPCĂNÍ vb. IV[a]
JĂPCÁŞ s. m.
} v. **jandarm.**

JÁPCHIN s. m. sing. (Patol.) *Bouton.* – (Braşov) Bubuliţe pe corp. Cf. jep. *Când e copilu' de se'ngraşe, prinde japchin, bumburele aşa pe trup ca «pielea-găinii»; atunci îi pune în baie păsat...* PITIŞ, CONV. LIT. XXXVI 551. [Şi: **jápchină** s. f. = rană mare, la care pielea-i julită cât pe colo, julitură mare. ŞEZ. V 103. | Adjectiv: **jăpchinós, -oásă** adj. = care are japchin, plin de bubuliţe; (fig.) urît. *Lăsai nevastă frumoasă Şi iubii o jăpchinoasă.* ŞEZ. V 15[b]]. Cf. janghină.

JÁPCHINĂ s. f. v. **japchin** şi **jarchină.**

JĂPCHINÓS, -OÁSĂ adj. v. **japchin.**

JAPCIÉR s. m. v. **jepciu.**

JÁPIŢĂ s. f. *Valet* de la flèche de la charrue. – Bucată de lemn îndoit («încocârjat») s. de fier de-asupra proţapului, formând scobitura («urechea») în care se prinde plugul, cf. cătuşă, armăsar. Cf. DAMÉ, T., PAMFILE, I. C. 137, I. IONESCU, M. 710, ION CR. VIII 89, H. V 152, 221, 281, IX 155, 188, 201, 231, XI 76, XIV 210, XVI 22, 31. *Cuiul japiţei.* PAMFILE, A. 78/$_{23}$. [Şi: **jámpiţă** PAMFILE, I. C 137, H. II 29, 62, 118, 221, IV 56, 132, 254, VII 30, XI 401, **jánchiţă** s. f. DAMÉ, T., PAMFILE, I. C. 137, H. I 140, IV 139, VII 184, XII 31, **jánghiţă** s. f. DAMÉ, T., H. VII 337, XII 118, **jănghiţă (jânghiţă;** accentul?) s. f. PAMFILE, I. C. 137, H. III 140, **jábghiţă** s. f. **jeápiţă** s. f. H. V 430, (+ *joapă*), **joápiţă** s. f. DAMÉ, T. 12, PAMFILE, I. C. 137, C. C. II – III 150, **jímbiţă** s. f. ib.].

– Din bulg. **žabica**, idem (propriu «broscuţă»). G. Weigand, *Jahresbericht* XIX 137. – Cf. jabă, jabin, jabină.

JÁPIŢĂ s. f. v. **jap**[1] şi **japă**[1].

JĂPIŢÁ vb. I[a] v. **jap**[1].

JÁPIU s. a. *Panneau* (coussinet placé sous les bandes de l'arçon d'une selle). – Aşternutul de subt şea, pătură. Cf. ibâncă. *Dat-am... Coarnele la pieptănari, Iar pielea la tăbăcari, Să-mi fac japiu bun pe cal.* TEODORESCU, P. P. 69[b]. Cf. GHEŢIE, R. M. 226. [Plur. *japiuri*].

JĂPIU s. m. 1°. *Gourmand.* 2°. *Parvenu.*
1°. Găman (Buzău). Com. ŞT. POPESCU.
2°. Ciocoiu. CHIRU-NANOV, CONV. LIT. XLIV[2], 396. [Accentul ?]

JAPLÁN, JĂPLÁN s. m. v. **zaplan.**

JAPÓN s. m. *Garde-champêtre.* – (În batjocură) *Japoni* = Poreclă dată de săteni la agenţii rurali (Dorohoi). ION CR. VI 30.

– Pare a fi o formaţie glumeaţă în care s'a contaminat *jupui* cu *Japonia.*

JAPONÉZ, -Ă adj. şi subst. *Japonais.* – Adj. Din Japonia. *Poporul japonez.* | Subst. Cel care face parte din naţiunea japoneză. [Plur. *-nezi* şi *-neji.* | Derivat: **japanicésc, -eáscă** † adj. *Hărtie... japanicească.* DRĂGHICI, R. 155].

– *N.* după it. **giapponese**, idem.

JÁPSĂ s. f. *Grosse chaleur.* – (Gorj). Căldură mare, zăpuşeală. CONV. LIT. LIV 366. – Cf. zăpuşi.

JÁPŞĂ s. f. (Topogr.) *Mare, étang.* – Baltă mai mică, lăcuşor mic (H. XIV 348), groapă cu apă rămasă din înnec (CHIRIŢESCU, GR.); o localitate (= formaţie de teren?) ce seamănă cu o covată (ION CR. I 60). *Dacă... apa e mai mare, ei* [peştii] *preferă să se refugieze pe depresiunile şi prin japşele de pe terenurile proaspăt inundate.* ANTIPA, P. 618, 213/$_{11}$. Cf. 194. *Toate privalurile, toate jăpşile, toate grindurile, toate trecătorile de la plute de papură.* SANDU-ALDEA, A. M. 5, cf. U. P. 197. *În amurg soarele arunca dâre de sânge pe suprafaţa apei. O privighetoare de apă cânta într'un ţipirig, un bâtlan cădea greoiu în japşă.* DUNĂREANU, SĂM. VI 370. *Ciompurile... zac revărsate pe renia tărcată de jăpşi şi de privaluri.* CONV. LIT. XLIII 920. [Plur. *japşe* şi *jăpşi.* | Şi: **jépşă** = lac lungăreţ şi neadânc în regiunea inundabilă a Dunării. PORUCIC, E. 188. | Cu alte sufixe: **jápcă** (plur. *jepci*) s. f. = loc jos, pădinos, padină, loc care ţine apă (CIAUŞANU, V.), adâncitură în şes (CONV. LIT. LIV 366), mlaştină, băltoagă. *Prinderea peştelui prin jepcile cu apa mică* (Ostrov, Tulcea). Com. GH. CÂRNU; **jépcă** s. f. = lac lungăreţ şi neadânc în regiunea inundabilă a Dunării. PORUCIC, E. 188].

– Etimologia necunoscută. (ANTIPA, P. 558 a înregistrat din gura pescarilor ruşi, un **žepotina** = baltă cu malurile de grind). Cf. jepşi.

JAR s. a. *Jalon.* – Jalon făcut dintr'o tufă cioplită (în pădure), cf. ţiu. CIAUŞANU, V. [Plur. *jaruri.* | Verb: **jeruì** vb. IV[a] = a pune jaruri în pădure; (cu abstractul) **jeruíre** s. f. = acţiunea de a pune jaruri sau jaloane în pădure. id.].

JAR s. a. *Braise, brasier. Feu.* – Cărbune s. cărbuni aprinşi (în unele regiuni: în cantitate mai mare), jăratec (V. HANEŞ, Ţ. O. 118). *Ţigaie de jar.* LB. [Materiile aprinse din pământ...] *să răvarsă şi boraşte jar cu volvoare de foc.* PISCUPESCU, O. 58. *Roşi ca jarul.* GORJAN, H. IV 99. *Am luat ibricul şi l-am pus pe jar.* D. STĂNOIU, C. I. 118. *Ia o oală cu jar, pe care pune tămâie.* MARIAN, SE. II 225. *Se ia [apă], se... sloboade câte un jar cu mâna.* GRIGORIU-RIGO, MED. I 51. *Inima-mi arde ca jarul.* JARNÍK – BÂRSEANU, D.133. *Că nainte este foc Şi'ndărăt este jar.* BIBICESCU, P. P. 22. *Se prăjeşte pe jar.* ŞEZ. V 52/$_{12}$. *Îndată au şi luat jar.* SBIERA, P. 44/$_{12}$. Cf. ŞEZ. I 192/$_4$, II 35/$_5$, III 141/$_2$, V 52/$_{12}$, 61/$_{25}$. # *Fiecare trage jar la oala lui*, omul mai mult îngrijeşte de el decât de altul. ZANNE, P. IV 22. Cf. ŞEZ. I 219/$_{23}$, BARAC, AR. 42. *Jarul potolit te arde*, se zice despre cel ascuns ce se arată blând. ZANNE, P. IX 480. || P. ext. Foc, arşiţă, dogoare; fig. suferinţă arzătoare. *Pe uliţa noastră-i jar.* MÂNDRESCU, L. P. 53/$_{23}$. *Gură dulce... Să-mi stâmpăr focul şi jarul.* FRÂNCU – CÂNDREA, M. 94. [Pluralul *jaruri* e rar şi se întrebuinţează aproape numai în regiunile în care singularul însemnează o bucată de cărbune aprins (nu «cărbuni» colectiv)].

– Din paleosl. **žarŭ**, idem. Cf. j ă r a t e c, j a r i ş t e, j e r u i, p o j a r.

JĂR- v. **JER-**

JÂR- s. a. v. **JIR-**

JÁRĂ s. f. (În poezia populară cu caracter mistic, cu sens neprecizabil). *Cu jare de broască.* MARIAN, VR. 199.

JĂRĂGÁIU s. a. 1°. *Braise, brasier.* 2°. *Brûlure.*

1°. Cărbuni aprinşi (BOCEANU, GL., 12. V 1), jar (PAŞCA, GL.) de la un foc mare (PĂCALĂ, M. R. 140), jăratec (ION CR. IV 159) mult (RĂDULESCU-CODIN), spuză, cenuşe vie (ION CR. I 251); foc mare, foc de zmei, bocşe, cărbujani, foc haiducesc (CIAUŞANU, V.). *Măcar d'ai fi părpălit-o pe jerăgaiu.* DELAVRANCEA, S. 229. *Ce fierbi acolo, nevastă, cu atâta foc în oala aia? Nu mi-i aprinde casa cu atâta jărăgaiu?* T. CERCEL, SĂM. IV 768. *Să-ţi dau un blid de mălaiu Şi două de jărăgaiu.* MARIAN, INS. VIII. *I-a aruncat pielea pe jerăgai.* PAMFILE, S. T. 70. *Svârle pe babă în sobă, în mijlocul jerăgaiului.* RĂDULESCU-CODIN, L. $24/_{31}$. *Să nu dea cu jărăgaiu.* TEODORESCU, P. P. 335^{b}. *# A sta (parcă* s. *ca) pe jerăgaiu* = a sta ca pe jar (jăratec), foarte nerăbdător. *Parcă stai pe jărăgaiu, de vrei să pleci.* IZ. V 1. *Mai trage niţel jeregaiu la burta oalii să fiarbă mai tare.* BOCEANU, GL. *Lasă surcelele să ardă, să se facă jeregai.* PAŞCA, GL. *Copiii nu ştiu ce frigeau pe jeregaiu.* PLOPŞOR, C. 42.

2°. (Pat.) Foc pe gât, arsuri (RĂDULESCU-CODIN); piroză, j i g, j i g ă r a i e, j e g ă l; s p e c. arsuri după o beţie. *Baba simţea un «jărăgai» în gât.* CHIRIŢESCU, CONV. LIT. XLIV, vol. II 431. *Cum simte beţivul jărăgaiul vinului băut în ajun.* id. ib. XLV 371.

[Plur. *-gaiuri.* RĂDULESCU-CODIN, L. | Şi : **jerăgáiu, jeregáiu** s. a.]

– Avem a face cu un derivat al slavului **žegati** «a arde», apropiat de *jar.* În sensul 2° se întâlneşte şi forma nemetatezată *jegăraie* (cf. j i g ă r a i u, j i g, j e g ă l).

JÂRĂITÓR s. a. v. **jărui.**

JĂRÁP s. m.
JARÁPĂN s. m. } (Bot.) v. **jneapăn.**

JĂRÁTEC s. a. v. **jăratec.**

JĂRÁTEC s. a. *Braise, brasier.* – (Prin cele mai multe părţi ale Transilvaniei cuvântul e cunoscut numai din literatură). Cărbuni aprinşi, j a r. *I-au turnatu-i jeratecŭ preste cerbice.* DOSOFTEIU, V. S. 20_2. *Înfierbântându-te ca un jeratecŭ.* MINEIUL (1776) $100^2/_1$, cf. *(jărátecŭ)* $26^2/_2$. *Am tăiat... scrisoarea şi răvăşelele... şi le-am pus pe jăratecul din căţuie.* C. NEGRUZZI, I. 66. *Ochii... Ce ard sub vălul nopţii ca nişte roşi jaratici.* ALECSANDRI, P. III 210. *L-oiu hrăni cu jăratec.* EMINESCU, N. 27. *Lumine roşi... Rănesc întunecimea ca pete de jeratic.* id. P. 210. *Răsare luna ca o vatră de jaratic.* id. P. 183. *Ochii îi luceau ca jăratecul.* id. N. 56. *Dogoreala jaraticului.* ODOBESCU, III $32/_{24}$. *Ai aruncat jaraticul aprins în inima mea.* I. NEGRUZZI, VI 20. *Un bălaur... care vărsa jăratec pe gură.* CREANGĂ, P. 121. *Răscolea jaratecul cu o ţandără de lemn.* ISPIRESCU, L. 248. *Un jăratec ca o mare de foc.* SBIERA, P. $7/_1$. *# A sta (a şedea* s. *a fi pus) (ca) pe jăratec* = foarte nerăbdător. *Şedea ca pe spini şi jaratec.* SLAVICI, N. II 308. *Părea că este pus pe jeratec.* ISPIRESCU, U. $77/_8$. Cf. ŞEZ. III $112/_9$. *Fiecare trage jăratec* (s. *jar) la* (MAT. FOLC. I 716) s. *sub* (ZANNE, P. IV 22) *oala lui* = fiecare e preocupat în primul rând de interesele sale. *Jăratecul stă şi sub cenuşă,* se zice când o primejdie e gata să izbucnească. ib. IX 481. *Parcă îi arde jăratec* (s. *foc) sub tălpi* = fuge repede. ib. II 144, cf. V 191. *A mânca jăratec* (ca, în poveşti, despre caii năzdrăvani) = a fi iute. ib. I 200. [Plur. *jăratece (jărateci)* e rar. | Şi: **jărátic, jarátec, jarátic, jerátec, jerátic** s. a.]

– Din paleosl. **žaratŭkŭ (žeratŭkŭ)** idem. Cf. j a r[1].

JARÁTIC, JĂRÁTIC s. a. v. **jăratec.**

JÁRCĂ s. f. 1°. *Peau* (de mouton) *usée.* 2°. *Brebis maigre.* 3°. *Vieille femme.* – (Termen batjocoritor în Mold. şi Bucov.)

1°. Piele de oaie (ŞEZ. XXXII 137) în stare proastă (H. XVI 233), veche şi roasă (Com. G. NISTOR), ciuruită (ŞEZ. III $18/_1$), urîtă şi puturoasă (ION CR. IV $50/_{14}$), fără păr (Com. CÂRSTEANU, cf. PAMFILE, C. Ţ. 54), cf. t u h o a r c ă. *Puşcaşul mi-l doboară şte, Dă jarca şi se plăteşte.* PAMFILE, C. Ţ. 54. *Să-ţi iau pielea trupului, Să fac jarcă murgului.* VASILIU, C. 62.

2°. F i g. Oaie slabă (VASILIU, C.), vită de calitate proastă (Com. TOMIAC).

3°. F i g. Femeie bătrână (ŞEZ. III $18/_1$), gură rea (MAT. FOLC. I 209).

[Şi: **jărcă** = piele; vită (în sens rău). Com. A. TOMIAC, G. NISTOR. | D e r i v a t e: **jarcalău** s. a. = cojoc făcut din piei de calitate rea. ŞEZ. V. 103, cf. PAMFILE, I. C. $48/_{17}$; – **jarcaléte** s. m. = vlăjgan (bătrân), haimana, lungan (CIAUŞANU, V.), desmăţău, orbete, bendereu (id. GL.); – **járchină** s. f. = haină ponosită (Com. V. ŞOAREC), cojoc de piele proastă, jarcă; p. e x t. bucată de ceva, dărăb: *O jarchină de slănină.* ION CR. IV 123. *Îmbrăcat prost cu o jarchină, o jarcă, o cojoleancă uzată, din care curg flendurile.* DR. IV $825/_{23}$; (cu a d j e c t i v u l: **járchinós (jerchinós** ap. TDRG.) **-oásă** = rupt, jerpelit. *Jerpelit şi jarpan, járchinos, se zice în Moldova la cel îmbrăcat prost.* BOGREA, DR. IV $825/_{23}$. | V e r b e: **járcuì (jercuì)** vb. IV[a] = a bate. PAMFILE, A.; **járcăni (jercăni)** vb. IV[a] = a sfâşia, a jupui, a juli: *Mi-am járcănit piciorul, hainele* (Buzău). A. SCRIBAN].

– Probabil, din *jarpcă,* înrudit cu j e r p e l i şi j a r p a n.

JÁRCĂ s. f. v. **jarcă.**

JARCALÁU s. a.
JARCALÉTE s. m.
JÁRCĂNÍ IV[a] } v. **jarcă.**

JARCHI, JÁRCHI! interj. v. **jachi.**

JÁRCHINĂ s. f. *Rondin.* – Ciomag. *Am luat o jarchină* = am luat un ciomag. ION CR. IV 306. [Şi : **jápchină** s. f. ib.]

JÁRCHINĂ s. f.
JÁRCHINÓS, -OÁSĂ adj. } v. **jarcă.**

JĂRCUÍ vb IV[a] v. **jarcă.**

JÁRDIE s. f. v. **joardă.**

JARDINIÉRĂ s. f. *Jardinière.* – (Franţuzism) Mobilă de podoabă, cu s. fără picioare, de lemn s. alt material (ca faianţă, porţelan, etc.) şi având un loc liber

în care se pun ghiveciuri cu flori s. ciubere cu plante ornamentale; cf. g h e r i d o n. [Pronunț. *-ni-e-*].
– *N.* după fr.

JĂREÁPINE s. m. (Bot.) v. **jneapăn.**

JARÉL s. m. v. **jder.**

JARETIÉRĂ (Îmbrăc.) s. f. v. **jartieră.**

JĂRFÍ vb. IV[a] v. **jertfi.**

JARGÓN s. m. *Jargon.* – (Filol.) Graiu artificial – cu cuvinte luate în alt sens decât cel convențional și cu forme corupte – întrebuințat de un grup de oameni care doresc să nu fie înțeleși de alții. *Jargonul hoților, al bărbierilor.* | S p e c. Limba «idiș» a Evreilor (din România). *Vorbește în jargon.* | P. e x t. Limbă stricată (STAMATI), neînțeleasă de toți. *Zice, în jargonul vremii de atunci: ah, psihimu, uită-te cât e de nostim!* C. NEGRUZZI, I 16. *O literatură.... din limba Franțezilor... și a jargonului neînțeles din Ardeal.* RUSSO, S. 48/1. | (Impropriu) Dialect. *Gallia, Italia, Spania... au giargoane peste giargoane.* HASDEU, I. C. 307. [Plur. *-goane* și *-gonuri*].
– *N.* din fr. Cf. g e r g.

JĂRÍ, JĂRÎ vb. IV[a] v. **jăruì.**

JÂRIȘTE s. f. 1°. *Braise.* 2°. *Décombres* (après un incendie). 3°. *Terre calcinée* (par l'incendie d'une forêt). – (Mold.)
1°. † Jăratec, foc; p. e x t. vatră; s p e c. locul pe care se așează jăratecul pentru o jertfă. *Răsturnându-i jerâștea cu jărtvele idolești.* DOSOFTEIU, V. S. 112/7. | F i g. Arșiță, dogoare, foc. *Jarișstea iubirei pe nesimțite îi schimba gândurile.* CONTEMPORANUL V, vol. II 492.
2°. Locul unde a ars o casă, loc pustiit de pârjol (NECULCE, CR.) a r d i ș t e; p. e x t. ruină. *I-au răsipit casele... de au rămas numai jărișste.* LET. II 316/8. *Au ars târgul... de au rămas jărișste.* ib. 65/30. *Au rămas [din Episcopie] numai piatra în jărișste.* URICARIUL V 250. *Piste jărișstea Caselor Domnești până în Bahlui.* URICARIUL X 220/11. *În grădina de la Țigănești, din jărișstea caselor...* KONAKI, P. 204.
3°. Loc de pădure arsă de curând, cu pământ încă cald. PORUCIC. T. E. 330.
[Și: **jărișste** s. f., **jérișste** (**jérâște**) s. f.]
– Derivat din **jar** cu suf. loc.-col. *-ișste.*

JĂRIȘTE s. f. v. **jarișste.**

JÁRLĂ s. f. v. **șarlă.**

JÂRLĂU s. a. } v. **jirlău.**
JARNÁU s. a. }

JĂRPĂLĂU s. m. } v. **jărpan.**
JARPÁN s. m. }

JĂRPÁN s. m. *Haridelle.* – (Mold.) Cal slab (ALECSANDRI, T. 1 757), m â r ț o a g ă; g l o a b ă; f i g. om îmbrăcat prost cu o j a r c h i n ă (j a r c ă) (BOGREA, DR. IV 825); f i g. nume de batjocură dat vechilor moșneni (H. XVI 267). *Chirița (la surugii): Pornit-ați, jărpanilor?* ALECSANDRI, T. 394. *Hi, hi bălan... hi, hi, jărpan.* id. 533. [Și: **jarpán** s. m., **jerpán** s. m. TDRG. | Cu alt sufix: **jărpălău** s. m. (Transilv.) = om care nu face nici o treabă nicăiri. H. XVII 175].
– Derivat din tulpina onomatopeică **jarp** de la care derivă, probabil, și *jerpeli* și *jarcă.*

JART! interj. Interjecție imitând lovitura palmelor date cuiva. *S'auzea câte un jart, trosc, pleosc, aoleo!* DELAVRANCEA, H. T. 106, cf. 102.

JĂRTÁVNIC † s. a. } v. **jertfelnic.**
JĂRTFÉLNIC s. a. }

JARTIÉRĂ s. f. (Îmbrăc.) *Jarretière.* – Panglică de elastic, cu care se leagă și se țin întinși ciorapii pe picior, c a l ț a v e t ă. *Îi cade o jaretieră.* VLAHUȚĂ, D. 114. *Un picior descoperit în întregime, ceva mai jos de coapsă, acolo unde ciorapul e prins în jartierele centurei.* TEODOREANU, M. II 235. **Ordinul Jaretierii:** ordin englez de cavalerie instituit de Eduard III (1349). Al *jaretierii ordin nu mă 'mpodobește.* GORUN, F. 184. [Și: **jaretiéră** s. f.]
– *N.* după fr.

JĂRTVĂ, JĂRTVĂ s. f. v. **jertfă.**

JĂRTVEÁNIC s. a. } v. **jertfelnic.**
JĂRTVÉNIC s. a. }

JĂRTVÍ vb. IV[a] } v. **jertfi.**
JĂRTVUÍ vb. IV[a] }

JĂRUÍ vb. IV[a] 1°. *Attiser le feu, tisonner, fourgonner.* 2°. *Luire.* 3°. *Égratigner.* 4°. *Plier* (la toile).
1°. T r a n s. A răscoli, a zgândări, a scociorî, a scurma jarul (LB.) de pe foc sau din vatră (PAMFILE, J. III), a scormoni focul, spre a da la o parte cenușa și a face ca să se încălzească cărbunii (id. A.), a «înghiți» focul, ca să se lase cenușa sub cărbuni, să se înmulțească cărbunii (id. VĂZD.), a trage jarul în gura cuptorului... ars pentru pâne (ȚARA OLTULUI, III nr. 36). *Au început a jărî cenușa cu mare râvnă... socotind că doar ar găsi vreo scânteie de foc.* DRĂGHICI, R.178. *Ojogul e un băț cu care se jărește focul când nu are cineva clește.* ȘEZ. VIII 91. *Tu Măriuțo! jărueșste cuptorul, că-i dospită pânea.* I. BERESCU, ȚARA OLTULUI III nr. 36. Cf. REV. CRIT. III 158.
2°. I n t r a n s. A lumina făcând jar. *Să nu vii prin șură Cu luleaua 'n gură, Luleaua a jărì, Puica te-a zărì, La tine a venì.* SEVASTOS, C. 64/25.
3°. T r a n s. (Prin asemănare cu împungerea în jăratic cu «jăruitorul») A zgâria pielea unei vite împungând-o cu coarnele. Cf. j ă r u i t.
4°. T r a n s. A îndoi pânza în lungul ei (cu ajutorul jăruitorului). Gata cu țesutul, pânzele se fierb, apoi se nălbesc și, uscate apoi, *le jărueșste*, adică pânza se îndoește în tot lungul ei în două. Bărbatul se pune pe fața casei cu g(h)enunchii pe ea, dă capul (= capătul) de de-asupra boresei (= nevestei), ea ține, și el, cu j ă r u i t o r u l (un băț crepat în două), care îmbucă pânza în două, trage în sus și în jos până ajunge (= este destul); și așa se j ă r u e ș t e toată pânza. BREBENEL, GR. P.
[Și: **jeruì** vb. IV[a]; **jărî (jerî)** vb. IV[a]; **jercuì** vb. IV[a] LB. | A d j e c t i v e: **jăruít (jeruít)**, **-ă** = (ad 1°; despre jar s. focul din vatră) scurmat, scormonit; (ad 2°; despre vite, în Transilv.) sgâriat cu cornul (PĂCALĂ, M. R. 140), sgâriat mai afund și în mai multe locuri; se zice și de vita care are vergi de împunsături pe piele (VICIU, GL.), f a ș c h i a t; – **jărît (jerît)**, **-ă** = despre oamenii cărora incendiul le-a distrus tot avutul) rămas pe drumuri; p. e x t. *ai rămas jerît* = ai cheltuit tot, ai dus

tot, de nu mai ai nimic. ION CR. IV 188. | Substantiv verbal (cu sens instrumental) **jăruitór (jeruitór, jărăitór, jertuitór** PAȘCA, GL.) = prăjină («pocia» de lemn) cu care se scormonește focul în cuptor (REV. CRIT. III 158, H. XVII 176), cociorbă; p. anal. bucată de lemn crăpat, cu care se îmbucă pânza când se îndoaie de-alungul (ȚARA OLTULUI, III nr. 36, cf. jărui 4°). *Am venit la d-voastră călare pe un jărăitor.* MERA, L.B. 198].

– Derivat din **jar** cu suf. **-ui** (cf. slav. *žariti* «a frige»).

JĂRUITÓR s. a. v. **jăruì.**

JASCĂU s. a. v. **jașcău.**

JAȘCĂU s. a. *Bourse, blague.* – (Ungurism în Transilv. și Mold. de Nord.) Pungă sau săculeț de piele (cu gura încreștită prin două băieri care se trag în sens invers PAMFILE, I. C. $50/_{34}$) pentru tutun sau bani; este făcută din bășică de bou (ȘEZ. II $41/_{23}$, III $18/_{12}$) sau din pielea care învălue testiculele berbecelui (ib. VII 162, ȚARA OLTULUI nr. 12) s. buhaiului (ȘEZ. VII 162); chimir (ib. XIX 43), băşcăneț (VICIU, GL.), tărșug (PAMFILE, S. C. $56/_{13}$). *Am o pipă ș-un jașcău.* MARIAN, SA. 133. *Jascău de tabac.* BUGNARIU, NĂS., BĂNUȚ, T. P. 81. *Aveam bani în jașcău.* RETEGANUL, CH. 29, cf. DOINE $97/_8$, VAIDA, BREBENEL, GR. P., STAN, M. 255, MAT. FOLC. I 902. [Plur. *-caie.* | Și: **jăşcău** s. a. MÂNDRESCU, UNG. 86; (poate numai grafic:) **jascău** s. a.]

– Din ung. **zsâcskó**, idem (diminutivul lui *zsák* «sac»).

JĂȘCĂU s. a. v. **jașcău.**

JASP s. m. sing. (Miner.) *Jaspe.* – Varietate de cvarț opac și dur, de o coloare foarte vie, întrebuințat ca piatră scumpă, iaspis.

– *N.* după fr.

JÁSTĂ s. f. *Hâte, précipitation.* – (Sârbism în Banat) Repezeală, grabă. *M-a luat d'a jasta* = m'a surprins. LIUBA. *Fără jastă* = fără veste; *unde te prinde jasta* = unde te prinde vestea? H. XVIII 174.

– Apropierea cu «veste» s'a făcut prin etimologie populară. Cuvântul, înrudit cu *jestoc*, vine din sârbește, cf. *žestina* «aprindere, vivacitate, avânt», *žestiti se* «a se aprinde, a-și ieși din fire», *žesta* «spirt».

JÂSTĂCÍ vb. IV[a] refl. = a se **fâstâci.** I. IORDAN, ARHIVA a. 1921, p. 197.

JĂȚ s. a. v. **jeț.**

JÁTCĂ s. f. *Outil de tisserand.* – Unealtă de țesut (H. XVIII 26), nedefinită mai de aproape.

JÁTCĂ s. f. v. **jidan.**

JÂTIE s. f. v. **jitie.**

JĂȚIU s. a. v. **jeț.**

JAU s. a., **JĂUÍ** vb. IV[a] v. **jaf.**

JAVALÁIU s. a. v. **jigală.**

JAVELÍNĂ s. f. *Javeline.* – (Franțuzism rar). Suliță lungă și subțire. *Sagitarii... Înarmați cu proaste scuturi și cu șapte javeline.* ALECSANDRI, P. III 93.

– *N.* după fr.

JÁVLĂ s. f. v. **javră.**

JÁVRĂ s. f. 1°. *Chien hargneux, roquet.* 2°. *Mauvaise langue.* 3°. *Paresseux.*

1°. (Termen de ocară pentru) Câne (H. X 355); spec. câne bătrân (Com. A. TOMIAC), care nu latră (H. IX 123); (în alte părți) câne prost care latră mereu în vânt (COSTINESCU), care bate mult (MARIAN); câne rău care mușcă (MARIAN), cf. jigodie. *Toate javrele îl latră.* PANN, P. V. III 155. *Lua-te-ar dracul de javră!* CARAGIALE, M. 331. *De la o colibă, o javră de câine veni spre mine, lătrând.* DUNĂREANU, CH. 135. *No! javră spurcată!* ȘEZ. V $41/_7$. *Lupul când îmbătrânește, toate javrele îl latră.* ZANNE, I 514.

2°. Fig. Termen de ocară dat oamenilor răi, mai ales bătrânilor (ȘEZ. III $18/_3$, CREANGĂ, GL.) care vorbesc pe alții de rău (MARIAN), s. bătrânilor și oamenilor leneși (Com. A. TOMIAC), bârfitorilor flecari, clefăitorilor (LB.); femeie care jăvrăește multe din gură (BREBENEL, GR. P.); cal bătrân, neputincios, slab și netrebnic (DR. V 206. *Javra dracului se face a o căuta de ou și-i dezleagă... ața de la picior.* CREANGĂ, A. 57. *Javre hiclene ce sânteți!* ȘEZ. I 258/4, cf. III $18/_3$, $91/_{34}$.

[Plur. *javre* și *jevre* MARIAN. | **Și: jávlă** s. f. = jigodie de câine, pușlă. CIAUȘANU, V.; **jábră** s. f. = cal bătrân. DR. V 206. | Verb: **jăvrăi (jăvrì, jevrì** LB.) vb. IV[a] = a lătra ca o javră, a chelălăi, a scheuna, a behăi (LB.); fig. a îndruga verzi și uscate, a flencăni, a flecări, a cicăli, a locoti, a defăi (LB.). *Poporul zice despre muieri, care jăvrăesc multe din gură – javre – că le umblă gura ca melnița.* BREBENEL, GR. P. | Alt derivat: **jevroáică** s. f. = javră, femeie limbută. CABA, SĂL.].

– Din rut. **žavra (ževra, žerva)** «câne (care mușcă)». (Dacă cumva în ruteneşte cuvântul nu-i împrumutat dela noi).

JĂVRĂÍ vb. IV[a] }
JĂVRÍ vb. IV[a] } v. **javră.**

JAZZ s. a. (Muzică) *Jazz (band).* – Stil muzical, caracterizat prin sincope și printr'un ritm sălbatec și grotesc, cu melodii insinuante și sentimentale; p. ext. bucată muzicală cântată în acest stil; bandă (numită și **jazzband**) de muzicanți, care execută astfel de bucăți cu instrumente nouă, deosebite unul de altul (ca banjo, saxofon, tamburină, etc.); orchestra alcătuită din astfel de instrumente. *Jazzbandul urlă.* C. PETRESCU, Î. II 191. [Plur. *jazzuri, jazzbanduri*].

– Cuvânt nou, intrat în limbă, împreună cu muzica numită astfel, de pe la 1918 încoace.

JAZZBÁND s. a. v. **jazz.**

JBÂRC s. a. Carne vânoasă. ȘEZ. IX 156. [Plur. *jbârcuri*] – Cf. jbârcoti, sfârc.

JBÂRCOTÍ vb. IV[a] *Téter.* – (Despre vițel) A suge la o vacă mulsă, după ce i s'a gătit laptele din pulpă. ȘEZ. IX 156. – Cf. jbârc.

JBERGHELÍT, -Ă adj. *Râpé.* – Jerpelit. Com. FURTUNĂ.

JBRÁNȚ s. a. *Lien.* – Legătură (Straja, în Bucov.). Com. A. TOMIAC.

JDEÁV s. a. (În poezia populară cu caracter mistic; cu sens neprecizabil; poate, «jghiab»). *Eu de mână te luaiu, La jdeavu lu Iordan te dusăiu, Şi te curăţaiu, Şi te limpeziiu de toate deocheturile.* ŞEZ. XII 180.

JDER s. m. şi a. 1°. *Martre* (Mustela martes). 2°. *Peau de martre.* 3°. *Cheval bai-brun.*

1°. (Zool.) Mamifer patruped carnivor, asemănător cu dihorul, a cărui blană este foarte căutată. Cf. H. IX 33, X 150, II 26. *Veverița, jderul, sobolul, cânele.* CANTEMIR, IST. 179. *Ea care opreşte'n goană, cu a săgeților lovire Jderii, cerbii alungați.* OLLĂNESCU, H. O. 300. || S p e c i e: **Jderul de baltă** = Putorinus lutreola. ANTIPA, P. 782.

2°. Blana jderului. *Cu cabaniță cu jder şi cu hulpi îmbrăcați.* LET. I. $257/_{29}$. *Când m'am pârît... drept Moreani, am dat 6 jderi şi 4 ug.* (a. 1610). IORGA, S. D. V $13/_{5}$. *Malote cu jderi* (a. 1777). ib. VI 107. *Giubeaoa Ilincăi este cu jder.* ib. VIII $18/_{25}$. *Un beniş blănit cu jderă.* URICARIUL, XVII $61/_{5}$. *Două blane de jder.* ALECSANDRI, T. 432. *Cu căciuliță de jder.* PĂSCULESCU, L. P. 256. *Ş'a cumpărat firuri, Zarafiruri, Jderuri, şi papuci.* SEVASTOS, N. $126/_{29}$.

3°. F i g. Cal «vânăt». ŞEZ. VIII 167.

[Plur. *jderi;* în sensul 2°, mai rar, şi *jderuri* «diferite blăni de jderi». | Şi: **jdir** s. m. H. X 207; – (+ *di(h)ór*) **jdiór** (rostit monosilab) s. m. VICIU, GL. | D i m i n u t i v: **jdrel** (şi, probabil, greşală de tipar: **jarel**) s. m. (ad 2°). *Cela înalt şi subțirel Poartă căciulă de jdrel.* MAT. FOLC. 45. *Cu cojocelu' de miel, Cu căciulița de jarel.* ib. $867/_{18}$].

– Din sârb. **ždero** «gămân, mare mâncăcios» (dela *žderati*, «a mânca lacom»). CIHAC. II 157.

JDIÓR s. m.
JDÍR s. m.
JDRÉL s. m.
} (Zool.) v. **jder.**

JDRELÍ vb. IV[a] v. **zdreli.**

JDRÚLE s. f. plur. *Pâte.* – (Transilv.) Aluatul sucit pe fus (şi apăsat pe spată) ce se bagă în zeamă acră. VICIU, GL.

JEÁCTE s. m. (Iht.) Sorte de poisson. – Nume de peşte (H. XVI 10) nedefinit mai de aproape.

JEÁLE s. f. v. **jale.**

JEÁMLĂ s. f. v. **jimblă[1].**

JEÁMNĂ s. f. (Iht.) v. **jamnă.**

JEÁPIȚĂ s. f. v. **japiță[1].**

JEÁUCĂ s. f. *Chien méchant.* – Câine rău; f i g. om flecar. PĂCALĂ, M. R. 140.

JEB s. a. *Poche.* – (Ungurism, prin Transilv. de nord) Buzunar. CABA, S., STAN, M., VAIDA. *Făcutu-şi-au jeb pe poale.* DOINE, $292/_{2}$. *În jeburi galbini băga.* ŞEZ. XII 69, cf. RETEGANUL, P. III $17/_{33}$, ȚIPLEA, P. P. 79. [Plur. *jeburi.* | Şi: **jep** s. a. *Îmi fă trii* (= trei) *jepuri la haină.* PAŞCA, GL.]

– Din ung. **zseb,** idem.

JEBRENĂ s. f.
JEBRÍNĂ s. f.
} (Bot.) v. **jabrină.**

JEBRÚICĂ s. f. v. **zăbreà.**

JECEÁR † s. m. **zețar.**

JÉCHILĂ s. f. 1°. *Besace.* 2°. *Attirail* (du berger). 3°. *Coussinet* de selle. – (Mold.).

1°. Traistă de merinde, p o j i j i e (ŞEZ. III $18/_{10}$). *S'a băgat moşu'n cămară, şi-a uitat jăchila-afară* [= Bastonul]. GOROVEI, C. 29.

2°. Toate uneltele de care este nevoie la o stână, cf. t ă r h a t (ŞEZ. VII 181), bagajul ciobanului (pe care-l poartă măgarul în spate) H. XIV 446; lucrurile trebuincioase la câmp plugarului (ION CR. III 187); bagajul (Com. A. TOMIAC) drumeților (ŞEZ. XXXII 137) pe care-l poartă în spate (Com. G. NISTOR); bagajul cu care pleacă plutaşul la plute, compus de obiceiu din traista cu merinde, sumanul, toporul, sfredelul, şpranga şi țiiacul (Com. V. ŞOAREC); lucrurile pe care le pune țăranul în căruță: un suman, o piele de oaie, etc. (H. VIII 120). *Păzitorul vitelor nu are salaş statornic, ci rătăceşte prin păduri, mutându-şi de la o zi la alta puțina jăchilă păstorească la adăposturile arborilor bătrâni.* COD. SILVIC 5. *Moşneagul şi băietul se deteră pe jos, lăsând pe măgar numai jăchila.* ŞEZ. V $41/_{11}$, cf. $40/_{19}$.

3°. (La şea) Îmbrăcămintea de deasupra tarniței, p o c l a d a de deasupra. Com. FURTUNĂ.

[Şi: **jăchilă**, s. f. | Cu pronunțare dialectală: **jăghilă**, scris şi **jétilă** s. f. = toate lucrurile din casă: *Ia-ți jetila şi cară-te din casă.* MARIAN].

– Din germ. **Säckel** „traistă" (probabil, prin intermediar unguresc), cf. j a c, j a ş c ă u, ț i c h e r ă.

JECMĂNÍ vb. IV[a] (ş. d.) v. **jăcman** ş. d.

JECUÍ vb. IV[a] v. **jăfuí.**

JEFUÍ vb. IV[a]. 1°. *Piller, saccager, mettre au pillage, dévaliser.* 2°. *Piller, plagier.* 3°. *Ravir.* 4°. *Dévaster.*

Simțindu-se mai expresiv, *jefui* înlocueşte adesea pe *prăda*, pe care unii îl întrebuințează mai mult în sensul de «risipi, prăpădi».

1°. (Despre năvălitori, armate, tâlhari s. exploatatori) A b s o l. şi t r a n s. (complementul e persoana s. locul prădat, mai rar obiectul răpit) A lua cu sila şi a-şi însuşi în mod abuziv averea altuia, a p r ă d a şi a d e v a s t a (o țară, un oraş, o casă, omorînd, violând, incendiind, etc.); cf. j ă c m ă n i, d e v a l i z a. *I-au giu[n]s durmind în sălaş noaptea, de acii i-au tăiat şi-au jecuit ş'au lăsat mult în nume de mort* (înc. sec. XVII). IORGA, B. I 15. *Jecuiră-l pr'ins* [hoții]. VARLAAM, C. 347. *Oricarele să va face a vâna pre lângă drum şi de va găsi ceva îndemână să fure sau să jecuiască pre cineva..., să-l cearte.* PRAV. MOLD. $18/_{1}$. *Pre silnicul ai legat şi vasele lui ai jecuit.* MOLITVELNIC, ap. GCR. I $228/_{16}$. *Au şi triimis în toate părțile, pe la casăle boierilor fugiți, armaşi a jăcui, a bate prisăcile.* BUL. COM. IST. IV 56. *Cetatea ta jăcueşte şi avuțiia ta pradă.* HERODOT $38/_{2}$. *Hatmanul... au jăcuit besearica.* DOSOFTEIU, V. S. 105. *Acolo s'au odihnit până a şepte[a] zi, prădând şi jăcuind.* LET. I. $119/_{32}$. *I-au jăcuit cu feluri de feluri de obicee.* ib. II $308/_{8}$. *Jecuesc nu numai prin case, ce şi pre călători.* ib. II $148/_{4}$. *Sclavinii... au ars şi au jecuit Greția.* CANTEMIR, HR. $317/_{12}$. *Se deaderă a jăhui.* MAG. IST. IV $287/_{26}$. *Jăcuindŭ şi stricând tot ce şi-au găsit.* ib. III $10/_{23}$. *Fiii lui Israil jefuiră pre Egipteani.* BIBLIA (1688) 48. *Jăcuiră toată tabăra.* ib. 271. *Au intrat pe o fereastră în casă şi au început a jăcui.* AXINTE URICARIUL, ap. GCR. II $19/_{18}$. *Au îngăduit armatei sale să gefuiască toată țara.* ŞINCAI,

HR. II 321/1. *Alții jăcuesc, pradă, omoară.* BELDIMAN, TR. 5. *Lupii... De tot ne jecuesc.* DONICI, F. 42. *Jăcuiau și chinuiau pe bieții țărani.* BĂLCESCU, M. V. 26. *A jăfuit pe stăpânu meu până la cămașă.* ISPIRESCU, L. 290. *Să nu întârzii, că te-or jăcui pe drum!* (Bilca, în Bucov.). Com. G. TOFAN. | (Construit cu prep. † la și de) *Norodul să nu jăcuiască la argint.* DOSOFTEIU, V. S. 87/2. *Îl jăfuia de haina ce purta.* MINEIUL (1776) 19¹/1.

2°. Fig. A trage foloase exploatând. *Să jăfuiască streinii osteneala lor.* MAG. IST. I 128/28. | (Modern) A fura (plagia) dela un autor ideile, frazele sale (ȘĂINEANU, D. U.), cf. despoia, spolia.

3°. † (Impropriu) A răpi, a silui (o femeie). *Alexandru, jăcuind muiare[a] lui Menelau, s'au fost ducând pre Marea acasă.* HERODOT, 122. *Acesta lucru, a jăcui muieri, iaste... fapt de oameni nu drepți.* ib. 4/31.

4°. A devasta (refl. = pasiv). *În toate chipurile se pustiesc și se jecuesc pădurile.* COD. SILVIC, 29.

[Și: **jăfuì**, **jăhuì**, (Mold.) **jecuì**, **jăcuì**, (Banat) **jăuì** (CADE) vb. IV[a]. | Adjectiv: **jefuít** (cu negativul **nejefuit**), **-ă** = prădat; p. ext. spoliat, exploatat. *Jehuiți fură tarii cu inima.* CCR. 108. *Măgariul tău jăfuit dela tine.* BIBLIA (1688) 146/2. *Sântem jăcuiți din toate părțile.* ALECSANDRI, T. I 445. *Avea cineva cap... fără să fie jăfuit.* CREANGĂ, P. 119. *Locuitorii Moldovii mai sărace, mai rău populate... și în sfârșit jecuite de două ori.* IORGA, L. I 112; – **jefuitór, -oáre** (întrebuințat și substantivat) = (cel) care jefuește, prădător; p. ext. hrăpăreț, spoliator. *Jefuitoriu,* (traducând pe sl. *hištnikŭ*) MARDARIE, L. 4 068. *De la jăcuitori talharii au furat.* DONICI, F. II. 37. *Pentru dânșii creștinul ca și păgânul va fi un jăcuitor.* IORGA, L. I 442. | Abstracte: **jefuire** = prădare; jaf, pradă; spoliare. *Jefuire* (traducând pe sl. *hištenie*) MARDARIE, L. 4 067. *Luminat ești și mărit den munții jehuirei.* CCR. 108. *Am zdrobit măsealele nedireptților... jăfuirea am scos.* BIBLIA (1688) 375. *Nu lăcomi spre jăfuirea cea deșartă.* ALFAVITA, ap. GCR. II 148/35–36. *Erau necontenite jalobele obștiei pentru jăfuirile lui Moțoc.* C. NEGRUZZI, I 150. *Înțelepciunea lor e minciuna.... isteciunea lor jăfuirea.* BĂLCESCU, M. V. 574. *Jărtfe a urei politice și a jăfuirei.* RUSSO, S. 111/28–29. Cf. ZANNE, P. II 375; – **jefuít** = jefuire, jaf. *Se îndreptară spre Pipirig după jăfuit.* CREANGĂ, A. 20; – **jefuiálă** s. f. – jefuire, jaf. DICȚ.].

– Derivat din **jaf** (**jah**), sau din rut. **žekuvati**, **žakuvati** «a jefui». (Cf. ung. *zsákolni* «a jefui»).

JEFUIÁLĂ s. f. v. **jefui.**

JEG s. a. 1°. *Brasier.* 2°. *Crasse.*

1°. (Banat și regiunile vestice ale Transilv. și Munteniei) Jar, cărbuni aprinși, jeregaiu. BOCEANU, GL., H. XVII 5, XVIII 317. *Seg* = lat. pruna. LEX. MAR. *Bagă lanțu' a doua oară Colo'n jegul de sub pară.* RETEGANUL, TR. 42/2.

2°. (Munt.) Murdărie ce se face pe pielea omului din cauza sudorii și a prafului ce se depune pe ea, lip, jip, slin (COM. SAT. 50). *S'a scăldat și a rămas jegul pe putină.*

[Plur. *jeguri* nu se prea întrebuințează. | Cu rostire dialectală *jăg* (ad 1°) DENSUȘIANU, Ț. H. 294, REV. CRIT. III 158; com. M. ROȘCA; (ad 2° Buzău). Com. ST. POPESCU. | Și: (ad 1°; cf. sârb. *žed* «sete mare», în Banat) **jéghiu** s. a. *Bidiviu e un cal ce mănâncă jeghiu.* LIUBA – IANA, M. 78, cf. 99; – (ad 2° + *jip*, *lip*, cf. însă și *jig*[1]) **jig** s. a. (rostit *jâg*) = un fel de materie gălbie și ceroasă ce se află în lâna oilor (ȘEZ. III 14/3), usuc. | Adjectiv: (ad 2°) **jegós, -oásă** = plin de jeg, murdar. *Oricât de jegoasă ar fi [pielea]...* ap. TDRG. | Alt derivat: **jeguiáță** s. f. = jeg (1°). BOCEANU, GL. și MEH.]

– Din paleosl. **žegŭ** (bulg. sârb. *žega*) «fierbințeală». Sensul 2° s'a desvoltat din cel de «sudoare», iar acesta din «fierbințeală». Cf. jig.

JEGÁJNE s. f. (Pesc.) v. **jegajnie.**

JEGÁJNIE s. f. (Pesc.). *Traîneau, seine.* – (Olt.) Unealtă de pescuit. Are formă de plasă de mână. *Jegajnea* este un sac lung și ascuțit la capăt, a cărui gură... este prinsă de o parte și de alta pe câte un «par», cum se leagă capetele unei plăși de mână. ANTIPA, P. 112, cf. 45, DAMÉ, T. 123. [Și: **jigáșnie**, **jicásnă** H. V 368, **jigásnie**, **jegájne** H. V. 368, **jigájne**, **jigajneà**, **jegázniță**, **jegásniță**, **jegájniță**, **jegárniță**, **jigarniță** (ANTIPA, P. 112, 113, 141, 147, 449, 662), **jégsniță** (Mehedinți) DAMÉ, T. 123, PAMFILE, I. C. 66/7, **jigâșniță** (rostit *jâgâșniță*) H. V 381].

– Din sârb. **zágažnja**, idem. CADE. Cf. zăgaștină, zăgaz.

JEGÁJNIȚĂ s. f. (Pesc.) v. **jegajnie.**

JÉGĂL s. a. sing. (Pat.) *Pyrose.* – Arsuri pe gât, pirozã, jig, jigăraiu, jărăgaiu. LEON, MED. 135. [Cu rostire regională: *jăgăl*].

– Din bulg. **žeglo** «arșiță» (Cf. *žegovina* «pirozã»).

JEGÁSNIȚĂ s. f.
JEGÁZNIȚĂ s. f. } (Pesc.) v. **jegajnie.**

JÉGHIU s. a. v. **jeg.**

JEGNÍ vb. IV[a] v. **jigni.**

JEGÓS, -OÁSĂ adj. v. **jeg.**

JÉGSNIȚĂ s. f. (Pesc.) v. **jegajnie.**

JEGUÍ vb. IV[a]
JEGUIÁLĂ s. f. } v. **jig**[1].

JEGUIÁȚĂ s. f. v. **jeg.**

JÉJĂ subst. Terme de dérision. – Cuvânt cu care te adresezi (în derâdere) cuiva. *Măi jejo! Ce te îmboldești așa, ori ți-i frică că amu 'ngheți?* (Săliște, în Transilv.). VICIU, GL.

JELÁICĂ s. f. v. **jeleaică.**

JELÁN, -Ă adj. v. **jale.**

JELÁNIE s. f. I. *Passion.* II. 1°. *Douleur.* 2°. *Lamentation.* 3°. *Deuil.*

I. † Dor aprins, dorință fierbinte, jale (1°); dragoste, iubire, devotament. *Căzută în jelania necuvioasă și fără preceapere și în pohtele fără de leage și în dulceți.* CORESI, EV. 416/1, cf. 226/3, PS. 279. *Am avutu jelanie peîntru sfintele cărți.* id. ap. BV. I 45, cf. PALIA, ap. GCR. I 37/1. *Văzù prea cinstita jelaniea îngerilor.* CUV. D. BĂTR. II 348. [Sfânta Parascheva] *era aprinsă de jelanie dumnezăiască.* VARLAAM, C. II 12₂. *Lăsând toate pentru jelania ce avea către D[u]mn[e]zău.* DOSOFTEIU, V. S.

II. 1°. Jale (2°), durere adâncă. *Bietul om m'ascultă Cu jălanie... multă.* KONAKI, P. 163. *Di ci codru 'ngălbinești?... Di sunetu armilor, Di alian voinicilor, Di jalania mândrilor.* ȘEZ. VII 42. *Vine doamna crăiasă Cu trii*

steaguri de mătasă... Cel roşu-i a bătălie, Cel negru a jălanie, Şi cel alb a bucurie. BUGNARIU, NĂS. 439.

2°. Tânguire cu plânsete şi vaiet, bocet. *Ce jalanie saraca, ce ţipete n'a făcut!* BELDIMAN, TR. 87. *Să tragi clopotul tare... Că aci-i mare jălane.* MARIAN, Î. 279. *Se făcù... o plângere şi o jelanie.* ISPIRESCU, L. 177. *Jălania şi tristeţa bântuiau.* ŞEZ. IV 186/6. *În ziua de Sân-Ziene, Moarte mare cu jelene.* RETEGANUL, TR. 67/31. *Dacă moare, Jalanie n'are.* PAMFILE, C. 18.

3°. Doliu, j a l e (3°). *Un an după moartea bărbatului ei, care se cheamă anul jălaniei.* PRAVILA (1814) 100. *Să-l îmbrac de bucurie, O* (= ori) *de mare jelanie?* ŢIPLEA, P. P. 16.

[Şi: **jălánie** (*jalánie*) s. f., **jăláne** s. f., **jeléne** s. f., **jălănie** s. f.]

– Din paleosl. **želanije** «desiderium», în parte cu sensul paleosl. **želěnije** «luctus».

JELÁT s. m. v. **gelat**. BELDIMAN, O. 10.

JELCUÍ vb. IV[a] v. **jelui** şi **jale.**

JÉLE s. f. v. **jale**[1-2].

JELEÁICĂ s. f. *Hypocrite.* – Femeie făţarnică (propriu: care poartă doliul numai de ochii lumei). *Ce jeleaică de muiere* (Uricani, Jiu) VICIU, GL. [Şi: **jeláică** s. f. DR. IV 1 038].

– Din bulg. **žalejka** «doliu, haină de doliu».

JELEÁRIU † s. m. v. **jeler.**

JELÉNE s. f. v. **jelanie.**

JELÉR s. m. 1°. *Serf, manant.* 2°. *Colon.* –

1°. (În Transilv. şi Ungaria dinainte de 1848) Clăcaş fără moşie proprie (lat. inquillinus), având numai casă, curte şi o grădiniţă, sau stând în casa altora, cărora le presta, în loc de chirie, muncă cu palma (cf. l i p i t u r ă), sau mutându-se din loc în loc, ca lucrător cu ziua şi braţele. Cf. ENCICL. ROM., VAIDA, STAN, M., CABA, SĂL. *Jelearii carii lăcuesc în casa mea, şi slugile meale, aşea mă ţin pre mine ca pre un striin.* SICRIUL DE AUR, ap. CCR. 118. *Ne dobitocul teu, nece jeliarii carii simtu din lăuntrul portei tale...* CATECHISMUL CALVINESC, ap. VAIDA. Cf. (a. 1767) IORGA, S. D. XIII 265/23, (a. 1737) XIII 185/6. *Poporaţiunea ţării Făgăraşului, înainte de 1848 a fost împărţită în următoarele clase: Magnaţi... boieri,... iobagi şi jeleri.* TURCU, E. 93.

2°. Om aşezat pe moşia altuia, colonist. *În suburbiul Maieri (din Alba Iulia) sânt mulţi urmaşi de-ai foştilor jeleri (coloni) ai episcopatului catolic.* MOLDOVAN, Ţ. N. 373.

[Şi: **jeleáriu** †, **jilériu** † s. m. C. C. II–III 668; – (apropiat prin etim. pop. de *zi*, cu plur. *zile*, prin Transilv.) **zilér** s. m. = muncitor cu ziua. *Cei mai mulţi* [Bräneni] *merg la lucru în România ca zileri.* TURCU, E. 36. *Rău o duce zilerul răşinărean.* PĂCALĂ, M. R. 116. | F e m i n i n u l: **jeleríţă** † s. f. = ţărancă fără drept de locuinţă proprie. LB. | A b s t r a c t: **jeleríe** † s. f. = faptul de a locui un loc fără drept de proprietate. LB.]

– Din ung. **zsellér**, idem (în legătură cu germ. «siedeln», iar acesta din lat. *sedile*), trecut şi la Sârbi (*želir, žiljer*) şi Cehi (*želir*). CIHAC, II 509.

JELERÍE † s. f. / **JELERÍŢĂ** s. f. } v. **jeler.**

JELÉTCĂ s. f. v. **jiletcă.**

JELÍ vb. IV[a] 1°. *Pleurer* (sur) *quelqu'un.* 2°. *Se plaindre, se lamenter.* 3°. *Porter le deuil, être en deuil.* 4°. *Regretter.* 5°. *Compatir, plaindre.*

1°. T r a n s. A plânge un mort (p. e x t. un lucru scump pe care l-ai pierdut), a p l â n g e l a s t â l p, cf. b o c i *Toţi l-au gelit, ca pre un prea bun părinte.* ŞINCAI, HR. I 12/15. *Tu ai murit..., toată zidirea te jăleşte.* MARCOVICI, C. 28/15. *Cânt... jelind-o pe crăiasă.* EMINESCU, P. 214. *Bietele surori, jeleau pe soacră-sa.* CREANGĂ, P. 11. *Maica Precista s'a dus să-l jălească* (= *să plângă la stâlp*). ION CR. II 58/22. Cf. PAMFILE, S. T. 25/35. *Îl jeliră ai săi, îl jeliră boierii.* ISPIRESCU, L. 42, cf. JARNÍK – BÂRSEANU, D. 139, DOINE, 158/9, ŞEZ. 46/12. *Pare că-şi jăleşte părinţii!* ZANNE, P. IV 544. | I n t r a n s. (construit cu d u p ă s. d e). *Numai ea, biata, era plânsă, prizărită şi amărîtă,... pentru că jălea după Teiu-legănat.* SBIERA, P. 88/11. *S'o strâns fraţii... Şi jălesc de-o surioară.* ŞEZ. IV 225[b]/8. | A b s o l. *Cu mare amar jeleaşte.* BARAC, AR. 25. *Jelesc dela inimă.* JARNÍK – BÂRSEANU, D. 309.

2°. (Refl.) A se plânge (tânguindu-se), a s e j e l u i (I 4°), a s e t â n g u i, a s e l a m e n t a. *Jelescu-mă.* MARDARIE, L. 3 946. *Să jelea strigând cu amar.* MINEIUL (1776) 15[1]/1. *Ah cum va fi suspinând şi s'a fi jălind biata maică-me!* DRĂGHICI, R. 88.

3°. T r a n s. şi a b s o l. A purta haine cernite după un mort, a fi în doliu; p. e x t. a nu se mai putea bucura de plăcerile vieţii din cauza pierderii unei fiinţe iubite, a fi tot trist. *Nu mai jeli cu portul.* JARNÍK – BÂRSEANU, D. 11. *Şi nime n'o mai jeleşte Fără* (= numai) *Ion cu capul gol.* HODOŞ, P. P. 270. *Cât trăeşte Tot jeleşte.* ŞEZ. III 163/4.

4°. T r a n s. A-i părea rău de ceva, a j e l u i (I 3°), a r e g r e t a. *Cu toată inima ta jeleaşte păcatele tale.* VARLAAM, C. 336/2. *Aceste sânt suvenirile care le jălesc.* RUSSO, S. 19/14. *Cât jălesc vremea pierdută.* C. NEGRUZZI, I 75. *N'am ce jăli de-oiu muri.* ALECSANDRI, P. II 100.

5°. T r a n s. A da expresie durerii s. milei ce o simţi faţă de cineva s. ceva, a j e l u i I 2°, a d e p l â n g e, a c o m p ă t i m i. *Să jăliţi soarta cea rea a fraţilor voştri.* DRĂGHICI, R. 159.

[Şi: **jăli** vb. IV[a]. | A d j e c t i v: **jelít** (*jălit*, cu negativul: **nejelit, nejălít**), **-ă** = (de) plâns; în doliu; regretat; (şi cu înţelesul) care merită compătimire, sărman, biet (PAMFILE, CRĂC. 15); p. e x t. vagabond (com. IZVERNICEANU). *Rămase casa jelită.* JARNÍK – BÂRSEANU, D. 319. *Taică'mbătrânit şi foarte jelit.* ib. 503. *Supărată, jălită şi despletită.* ŞEZ. I 229/15; – **jelitór** (*jălitór*), **-oáre** (adesea s u b s t a n t i v a t) = care jeleşte s. produce jale, jalnic, cf. t â n g u i t o r. *Doină jălitoare.* ALECSANDRI, P. I. 94. *Glas de clopot jălitor.* id. III. *Că ţi-i casa jelitoare Şi de pâne şi de sare.* MARIAN, SA. 9. | A b s t r a c t e: **jelíre** (*jălire*) s. f. = plângere, lamentare, doliu. *Femeia de va purceade îngreonată în anul jălirei, piarde ipovolon.* PRAVILA (1814) 128. *Se aude o jălire'ntristătoare.* ALECSANDRI, P. II 19. *Auzirăm jălirea mamei.* SBIERA, F. 92; **jelít** (*jălit*) s. a. = jelire; *de jelit* = (vrednic) de compătimire. *De atunci ar fi rămas şi jelitul la morţi.* ŞEZ. IX 6. *Pă jelit mi se puneau.* ib. III 214[b]/6. *Doamne fereşte de omul nebun, că tare-i de jălit.* CREANGĂ, P. 243. *Să vezi cât eşti de jălit.* ALECSANDRI, P. P. II 379/6].

– Din paleosl. **žaliti**, idem.

JELÍE s. f. v. **jale.**

JÉLIŞTE s. f. / **JÉLIŢĂ** s. f. } v. **velişte.**

JELNICÍ vb. IV[a] v. **jalnic.**

JÉLNIȚĂ s. f. v. **velişte.**

JELȚ s. a. } v. **jeț.**
JELȚURÉL s. a. }

JELUÍ vb. IV[a]. I. 1°. *S'affliger.* 2°. *Plaindre, avoir pitié* de. 3°. *Déplorer.* 4°. *Se plaindre* de. II. 1°. *Se plaindre* à qqn. 2°. *Se plaindre* de qqn, *porter plainte* contre qqn. III. *Convoiter, avoir grande envie.*

I. 1°. † Refl. a se întrista, (Mold.) a se scârbi. *Văzură megiiaşii lui ce fu şi se jelui* (în tâlc: se scârbiră, în BIBLIA 1688: se întristară) *vârtos.* CORESI, EV. 281/1.

2°. Trans. A avea milă de cineva, a compătimi pe cineva, a jelì. *Jeluindu-o de foame, îi dediu să mănânce.* DOSOFTEIU, V. S. 83/1. *Şi jelui pre[a] sfânta Maria.* CUV. D. BĂTR. II 318. *Cu toţii mă jeluesc.* JARNIK – BÂRSEANU, D. 177.

3°. A avea părere de rău, a-i părea rău, a jeli (4°), a regreta. Trans. *Jeluind greşala.* DOSOFTEIU, V. S. 14, cf. 156/2. | Intrans. (construit cu de s. absolut) *Jeluindu mai vârtosu de cuventele cealea ce dzise.* COD. VOR. 24/1. *Ucenicii jeluia şi le părea rău, în ce chip va treace sventiia sa cătră lume.* VARLAAM, C. 259. *Şi văzură păcătoşii şi jăluiră.* CUV. D. BĂTR. II 346. *Înfrângerea inimii iaste căndu jeluiaşte neştine şi să obiduiaşte şi-i pare rău pentru păcatele ce-au făcutu.* EVSTRATIE, ap. GCR. I 115/26. *Veni Avram ca să plângă pre Sarra şi să jăluiască.* BIBLIA (1688).

4°. Refl. A da expresie durerii, revoltei, nemulţumirii sale, a se plânge, a se jeli (2), cf. a se tângui. *Strigă, jeluindu-se, bătrânul Isiod.* ŢICHINDEAL, ap. GCR. II 212/26. *Să mă jeluesc n'am gură.* KONAKI, P. 128. | (Construit cu de s. cu o complinire) *Sluga nu se va jălui de stăpân, şi acesta de slugă.* I. IONESCU, C. 247. *Nu poate face un pas fără a se jălui că-i ostenit.* ALECSANDRI, T. 610. (Prin către s. printr'un dativ se arată cui se adresează plângerea) *Un cizmariu se jeluia către un vecin al său.* BARAC, T. 39. *Oiu veni Ţie a mă jelui.* MARIAN, V. 186. *Şi mă jălui vântului.* TEODORESCU, P. P. 279[b]. *Jelui-m'aş jelui Şi n'am cui.* HODOŞ, P. P. 154. cf. JARNÍK – BÂRSEANU, D. 3, ŞEZ. III 135/19, ZANNE, P. III 72.

II. 1°. † P. ext. Refl. A face cuiva o plângere, jalbă, cerând dreptate, a se plânge cuiva. *Se jeluiră vârtos şi vineră, spuseră Domnului tot ce fu.* TETRAEV. 232. *Şi mă jeluii Măriei sale lu Crai Racolţi Gheorghe de acestu lucru.* EVANGHELIE (1641), ap. BV. I 115/9. *Să jăluiră lui Alecsandru.* ALEXANDRIA, ap. GCR. II 132/31–32. *Se jăluiră Porţii de astă călcare a dreptului naţiilor.* C. NEGRUZZI, I 242. *Văzând pre cuconiţa într'un cerdac, ci începură să se jeluiască.* ISPIRESCU, L. 180. *Toţi de el să jăluia, La Domnul, la Caragea.* ALECSANDRI, P. P. 159/15. || Intrans. (cu acelaşi sens) *Vorbind şi jeluind către un sameş, l-au învăţat să margă la un sihastru.* DOSOFTEIU, V. S. 11/1. *Viu să jeluesc de acest ticălos Ce sufletul mi-a scos.* ALEXANDRESCU, M. 378.

2°. † (Jur.) A reclama, a pârî, a acuza. Refl. (construit uneori cu prep. pentru) *Ştiind bărbatul că curveaşte muiarea... s'au şi jăluit.* PRAV. MOLD. 74. *Jăluitu-s'au şi pentru moartea lui.* LET. I 167/31. | Trans. *Au jăluit pre Duca-Vodă la Împărăţie foarte tare.* LET. II 220/8, cf. 427/38, 334/17. *Jelui... pe nişte oameni rezeşi.* URICARIUL, X 204/16, cf. XXII 409/[1]. | Intrans. (construit cu prep. pentru s. cu dativul) *Jăluesc Mării Tale pentru popa Matei* (a. 1793). IORGA, S. D. XIV 142/23. *Cu lacrimi le-au arătat şi le-au jăluit* (a. 1736). URICARIUL, I 355/10.

III. 1°. † (Pe alocuri şi azi în popor) A-i fi jale (1°), dor mare de ceva, a dori fierbinte, a pofti, a se gândi cu jind la ceva, † deşidera. Intrans. (construit absol. s. cu prep. către, la, de s. spre). *Jeluiţi* [= poftiţi N. TESTAMENT 1648; pohtiţi BIBLIA 1688] *şi nu aveţi.* COD. VOR. 174/4. *În ce chip deşiră cerbul la izvoarele apeloru, aşa jeluiaşte* [pohtiaşte HUR., doriaşte DOS.] *sufletul mieu către tire.* PSALT. 80/4. *Ca vulturul coperi cuibul său, şi spre puii săi jelui* [jeluia COR., dorì DOS.]. ib. 314/19. *Jăluii şi ded de le tipării.* CORESI, EV. 1/18. *Dumnezeu pururea jeluiaşte spre spăsenia oamenilor.* ib. 46/21. *Foarte cu inimă fierbinte şi cu jale aprinsă de mult jeluiea la această luminată carte.* PALIA, ap. GCR. I 33/16. *Într'a cărui suflet Domnul lăcuiaşte, acela de nimica nu mai jăluiaşte.* M. COSTIN, ib. 206/10. *Acela... tot jăluia către Dumnezeu.* HERODOT, 19/10. | Trans. (s. construit cu să...) *Argintu sau auru sau veşmente nece de la urulu n'amu jeluitu* [= n'am pohtitŭ N. TESTAMENT 1648; BIBLIA 1688] COD. VOR. 23/1. *Iubi sufletul mieu se jeluiască* [= să dorească DOS.; a îndrăgi HUR.] *giudeaţele tale în toată vremea.* PSALT. 252/3. *Poruncile tale jeluiu* [pohtiiu HUR.; am dorit DOS.]. ib. 263/6. *Nu jeluesc mişeii* (= săracii) *nevoia.* CORESI, EV. 430/13. *Jeluiia* (poftiia BIBLIA 1688) *să se sature de fărâme.* ib. 361/17, COD. TOD. 97[r]/6. *Jeluiaşte... să vază pristanişte.* MOXA 400/1. *Jeluiai să bei şi să mănânci.* CUV. D. BĂTR. II 450. *Astăzi mă despărţesc, nu de nestatornicie, ci de câte-ţi jăluesc.* KONAKI, P. 123. *Judecata care jelueşti prea tare...* POP, ap. GCR. II 347/5.

2°. † Intrans. (construit cu dativul) A năzui, a tinde spre..., a aspira. *Multei şi nesupuseei bogăţiei a lui să jeluim întru inimile noastre.* CORESI, EV. 313/4.

[Ind. prez. *jeluesc* şi *jéluiu* (*jăluiu*). | Şi: **jăluì** vb. IV[a]; **juluì** vb. IV[a]. *Jului-m'aş munţilor De dorul părinţilor.* JARNÍK – BÂRSEANU, D. 192/3; – **jelcuì** vb. IV[a] (Maramureş) = jelui. *Jelcui-m'aş jelcui, Jelcui-m'aş către'o piatră...* BÂRLEA, ap. CADE. | Adjectiv: **jeluít (jăluít), -ă.** *Ţara jeluită* (lat. desiderabilem). CORESI, PS. 297. *Şi ocărîră ţeara deşiderată* [= dorită HUR., DOS., *jeluită* COR., COR[2]]. PSALT. 225/23. *Ţara era iertată şi jeluită* (= compătimită) *de la împărăţie.* MAG. IST. III 58/31. *Pe-un pat ei aşază pe mult jăluitul* (= jelitul, plânsul). COŞBUC, AE. 110/36. *Să mai văd pe maica mea, Amărîtă, jeluită* (= plină de jale). HODOŞ, P. P. 222; – **jeluitór (jăluitór), -oáre** (adesea substantivat) = (cel) care (se) jeleşte, jalnic; (cel) care se prezintă cu o jalbă, suplicant, petiţionar, reclamant, pârîtor. *S'au înfăţoşat... înaintea domniei mele... cu numiţii jăluitori.* URICARIUL, II 1/12, cf. GCR. II 75/11, PRAVILA (1814) 7. *Jăluitoarea se vede iscălită cu condeiul bărbatului său.* IORGA, S. D. VI 50. *Jăluitorii au îmblat fugari.* ŞEZ. IV 18/8. (Adv.) *Ea se uita oarecum jăluitor în ochii lui.* SLAVICI, N. II 298. | Abstracte: **jeluíre (jăluíre)** s. f. = acţiunea de a jelui; plângere, jale, doliu; pârâ, reclamaţie, jalbă; dorinţă, poftă. *Să nu-şi facă răsplătire însuşi, ci să se arate cu jăluire.* DRĂGHICI, R. 280. *Muierile îşi iau în semn de jeluire cârpe (mărămi) negre pe cap.* MARIAN, Î. 404. *Veniţi toţi de ascultaţi a maicilor tânguire şi amara jeluire.* ŞEZ. VIII 41; – **jeluít (jăluít)** s. a. = jeluire. *Nu de jăluit, ce de poftit au fost risipa Troadei.* CANTEMIR, HR. 102/1; – **jeluiálă (jăluiálă)** s. f. = jeluire. *N'au venit la jăluială.* PĂSCULESCU, L. P. 193. *Şepte boieri de ţară, Să mergem la jăluială.* MAT. FOLC. 97].

– Din paleosl. **žalovati** «a jeli» (care s'a simţit ca derivat din *jale*).

JELUIÁLĂ s. f. v. **jeluì.**

JÉMBLĂ s. f.
JEMÍŞCĂ s. f.
JÉMLĂ s. f.
JÉMLĂRÍŢĂ s. f. } v. **jimblă**[1].

JEMLÚGĂ s. f. (Iht.) *Saumon (Salmo salar).* – (Transilv.) Lostriță. LB.
– Etimologia necunoscută. (În LB. se dă ca echivalent unguresc *zsemling*, înregistrat în dicționare numai subt forma *szemling* „saumon", din germ. *Sälmling*. TDRG.).

JÉMNĂ s. f.
JEMNÍŞCĂ s. f. } v. **jimblă**[1].

JENÁ vb. I[a] 1°. *Gêner.* 2°. *Être gêné, se gêner; avoir honte* de..., *hésiter* à...
1°. Trans. A pricinui cuiva o jenă, o neplăcere (fizică s. morală), a stânjeni, stingheri, cf. incomoda. *O indiferență..., care pe Maria... o jenează.* C. PETRESCU, Î. II 57. | A supăra (puțin), a strânge, a apăsa, a împiedica mișcările corpului (COSTINESCU), cf. bate, glodi. *Mă jenează gheata. Mi-a intrat ceva în ochiu și mă jenează.*
2°. Refl. (Construit cu să, prep. de s. absolut.) A simți o jenă oarecare. *Se jena de ea însăși.* MAIORESCU, CR. II 341. *Dan se jena 'ntotdeauna să ceară 'nainte.* VLAHUȚĂ, D. 45. *Scrisorile ei puteau să-l facă să zâmbească, să se jeneze.* TEODOREANU, M. II 226, cf. 213.
[Adjective: (fr. *gêné*) **jenát, -ă** = stingherit, stânjenit, cf. incomodat, indispus: încurcat, strâmtorat (din lipsă de bani); strâns, apăsat. *Îi jenat mușneagul, ca un tânăr de 18 ani.* ALECSANDRI, T. I 683. *Mă simt cam jenat în desvoltarea interpelării mele.* MAIORESCU, D. IV. 295/16. *Dan avea mișcările jenate și nesigure.* VLAHUȚĂ, D. 15. *Mihai tăcea, jenat de pâcla aceea de neînțelegere.* D. ZAMFIRESCU, R. 30. *Tăcere jenată, ca între două streine care s'au cunoscut la o vizită.* C. PETRESCU, C. V. 225; – (fr. *gênant*) **jenánt, -ă** (cu înțeles activ) = care jenează, supărător, cf. incomod. *Jenanta stăruință a oratorului de a-și sublinia statornicia într'o idee.* C. PETRESCU, CURENTUL, an. III (1930) 17 Sept.].
– *N.* după fr.

JÉNĂ s. f. *Gêne.* – Indispoziție și sfială pe care cineva o simte când se găsește stingherit, stânjenit, lipsit de parale; stinghereală, stânjeneală, sfială; strâmtorare, lipsă (momentană) de bani. *Tocmai această jenă și neîndemânare a lui* [Dan] *îl făceau mai... simpatic.* VLAHUȚĂ, D. 15. *Jena momentană... este în mare parte vina împrejurărilor.* MAIORESCU, D. I 576. *Comăneșteanu avu pornirea de a-l întreba de soarta celorlalți, dar un ciudat sentiment de jenă îl opri.* D. ZAMFIRESCU, R. 273. *Nu pusese mâna în pungă, numai fiindcă îi fusese jenă de tovarăși.* C. PETRESCU, Î. II 139. *S'ar putea remedia... și jena financiară prin care trece „Astra".* UNIVERSUL, a. 1930, 16 Noiembrie.
– *N.* după fr. Cf. jena.

JENÁNT, -Ă adj. v. **jena.**

JENCUÍ † vb. IV[a]. *Planter, replanter.* – (Numai la Dosofteiu) A sădi, a răsădi. *Cale feceși într'ânsu și răsădișI* [= răsădì HUR., sădișI COR.[2], *ai jencuit* DOS.] *rădăcirriile ei.* PSALT. 166/24.

JENDÁR s. m.
JENDÁRM s. m.
JENDARMERÍE s. f.
JENDĂRÓIU s. m. } v. **jandarm.**

JENÍ † s. f. v. **jenie.**

JÉNIE † subst. *Génie.* – Geniu. *Astă jenie a lor Le-este rău vătămător.* LOGHICA (a. 1825), ap. GCR. II 251/13. [Și: **jenì** † s. f. (Armată) *Gheneral director al lucrărilor de jeni și al fortificației.* CALENDARUL (1844) 29].
– *N.* după fr. cf. geniu.

JENÍLĂ s. f. (Comerț) v. **janilie.**

JENTUÍ vb. IV[a]
JENTUÍT s. a. } (Păstor.) v. **jintui.**

JENȚURÉL s. a. v. **jeț.**

JENUÍ vb. IV[a] *Soupçonner.* – (Ungurism în Transilv.) A suspiciona (VAIDA), a bănui (pe cineva). [Și: **jinuì** vb. IV[a] = a bănui. CABA, SĂL. | Abstract: (ung. *gyanu*) **jinău** s. a. (plur. *-naie*) = bănuială, prepus. LB., VAIDA, STAN, M. *Am jinău că el mi-ar fi furat banii.* FRÂNCU – CANDREA, M. 55; cf. PAȘCA, GL.].
– Din ung. **gyanu** «bănuială, suspiciune», derivat cu suf. **-ui.**

JEP s. m. sing. *Boutons sur la peau* (des cochons). *Saleté.* – Bube pe pielea porcilor (RĂDULESCU-CODIN); p. ext. murdărie, jeg. [Rostit regional **jăp** s. m. sing. = slin, murdărie (Oltenia) COM. SAT. I 50. | Și: (+ *lip*) **jip** (**jâp** ION CR. VII 252) s. m. sing. = murdărie (grămădită) pe pielea omului, animalului, jeg, slin, rap (CIAUȘANU, GL.), lip. *Stă jipu' de o palmă pe gâtu-i.* BOCEANU, MEH. *Stă jipul pe el ca pe porc.* PAȘCA, GL. | Adjectiv: **jepát (jipát), -ă** = care are bube pe piele. *Pentru un purceluș jepat, Nici o para nu mi-a dat.* RĂDULESCU-CODIN. *Porcul îi jipat.* ION CR. IV 243. *Veni un purcel jipat.* MAT. FOLC. I 453]. – Cf. jeg[1].

JEP s. a. v. **jeb.**

JEPĂLUÍ vb. IV[a] v. **jupeli.**

JÉPCĂ s. f. (Topogr.) v. **japsă.**

JEPCĂNÍ vb. IV[a] ș. d. v. **japcă** ș. d.

JÉPCIU s. a. *Gilet usé.* – Pieptar sau cojoc vechiu, ros, rupt (Straja). Com. TOMIAC, (Vicovul de sus). Com. NISTOR. [Derivat: **japciér** s. m. (pronunț. *-ci-er*) = cojocar, cârpaciu. Com. A. TOMIAC].

JEP (I) s. m. (plur.) 1°. *Sapin de montagne* (Pinus Pumilio). 2°. *Panouille de maïs.*
1°. (Bot.; Munt. și Transilv. de sud) Soiu de pin cu tulpina ramificată de la bază și ramurile lăsate spre pământ, formând un desiș de nepătruns; se găsește în regiunea alpină, în care nici un alt copac nu mai crește, pe munții noștri înalți; se mai numește jneapăn, cățân, pin pitic, durzău (PANȚU, PL.); p. ext. loc cu tufăriș de jepi (PORUCIC, E. 330). *Nu toți putem avea pielea atât de groasă, spre a înfrunta... pe la munte... jepii.* F. R. ATILA, 80.
2°. P. ext. (Banat) Tuleiu de porumb. VICIU, GL. 25, 33. Jep de cucuruz (Oravița). Com. COCA.
[Și: (ad 1°) **jipi** s. m. plur. PANȚU, PL., cf. H. IX 493; **jup** s. m. DDRF.]

– Cuvânt străvechiu, de aceeaşi origine preromană, probabil celtică (*jupikellos* «jneapăn») ca şi *ğep, žip, žup, žüp*, etc. din Alpii romanici (unde însemnează «Rhododendron ferrugineum şi hirsutum»). DR. V 798–799.

JEPÍ vb. IV[a] v. **jopăi** şi **jap**[1].

JÉPŞĂ s. f. (Topogr.) v. **japşă.**

JEPŞÍ vb. IV[a] *Remplir, bourrer.* – A umplea, a ticsi, a înţesa, a înfunda cu ceva. CIAUŞANU, V. [Adjectiv: **jepşít, -ă** = umplut, ticsit, înţesat. *Sacii erau jepşiţi cu drugi de furat*! CIAUŞANU, V.]

– Poate, derivat din **japşă,** dacă sensul originar era: «a umplea, a îmbiba cu apă».

JEPUÍ vb. IV[a] v. **jupui.**

JÉRA subst. Nom de boeuf. – (Sârbism în Banat, unde se rosteşte *jăra*) Nume de bou (H. XVIII 141) mare (H. XVIII 141).

– Cf. sârb. **žerav** «bou mare cu părul sur».

JERĂGÁIU s. a. v. **jărăgaiu.**

JERÁTEC, JERÁTIC s. a. v. **jăratec.**

JÉRBĂ s. f. *Gerbe.* – (Franţuzism) Mănunchiu de flori. | Fig. *Distribui la câteva mese o jerbă de surâsuri.* C. PETRESCU, C. V. 63, cf. Î. II 53. [Şi: (prin apropiere de *jirebie*), **jérbie** s. f. *Ideal ascuns în ceriuri, din mănunchiul tău de aur, Las'o jerbie să pice pe al patriei altar.* A. NAUM, V. 177].

– *N.* din fr.

JÉRBĂ s. f. **vierbă.**

JÉRBIE s. f. v. **jerbă.**

JERCĂNÍ vb. IV[a]
JERCHINÓS, -OÁSĂ adj. } v. **jarcă.**

JERCUÍ vb. IV[a] v. **jarcă** şi **jărui.**

JÉRDIE s. f. v. **joardă.**

JERÉBIE s. f.
JEREBIÚŢĂ s. f. } v. **jirebie.**

JEREGÁIU s. a. v. **jărăgaiu.**

JEREMEÁ s. f. = **geremea.** *Fără a lua vreun ban de la cineva jeremea.* URICARIUL II 24/26.

JÉRFĂ s. f. v. **jertfă.**

JÉRGHIE s. f. v. **joardă.**

JÉRIŞTE s. f. v. **jarişte** şi **jar.**

JERÍT, -Ă adj. v. **jar.**

JERJELÍE s. f. = **herghelie** DR. V. 197.

JERMĂNÍ vb. IV[a] v. **jăcman.**

JERPÁN s. m. v. **jărpan.**

JERPELÍ vb. IV[a] *Voler, piller, abîmer.* – Trans. A desbrăca (de haine), a jefui. *Şi el, Doamne, că-mi pleca... Şi cu Mărtin din Podgorţi, Ce ne-a jerpelit pe toţi.* GIUGLEA - VÂLSAN, R. S. 101/12. [Mai ales: adjectiv: **jerpelít, -ă** = jefuit; p. ext. (despre obiecte de piele s. de pânză, s. despre haine) învechit şi rupt, sdrenţuit; (despre oameni) rupt, sdrenţuros, rău îmbrăcat (cu haine subţiri şi ponosite, în timpul iernii. Com. V. ŞOAREC). *Un factor jerpelit.* SANDU-ALDEA, A. M. 190. *Un Ţigan uscat, cu ilic petecit, cu căciula jerpelită în cap.* SADOVEANU, LUC. VI 98. *Învăţători,... cu legături pestriţe şi geamandane jerpelite.* C. PETRESCU, Î. II 126. *Trecură prin gări, îndărătul cărora aşteptau trăsuri jerpelite.* TEODOREANU, M. II 240. *Nu-i venea a pleca de lângă copiii lui jerpeliţi.* ION CR. IV 197. *Care mai bine 'nţoliţi, Care rupţi şi jerpeliţi.* TEODORESCU, P. P. 527. Cf. 552[b]. | Abstract: **jerpelíre** s. f. = acţiunea de a (se) jerpeli; starea unui obiect s. unei persoane jerpelite. [Jeţurile] *străluceau prin jerpelirea lor.* TELEOR, ap. TDRG.]

– Etimologia necunoscută. Ca şi în *jărpan* şi *jarcă* – din **jarpcă* – se pare că avem a face cu o tulpină onomatopeică **jarp-** (cf. interjecţia *jarp!*) imitând ruperea, sfâşierea (unei pânze). Prin **jerpi* şi **jerpeală* s'a putut ajunge la **jerpeli.** Cf. jerpeliţă, jberghelit.

JÉRPELIŢĂ s. f. (Păst.) – Un fel de produs al laptelui (citat alături de «urdă» şi «jinţiţă»). H. IV 10, 56. [Şi: **jórpeliţă** s. f. H. IV 28]. Cf. jerpeli.

JERSTVĂ s. f. *Calcaire troué.* – (Rusism în Basar.) Calcar găunos, cristalin (deci tare). PORUCIC, E. 325.

– Din rus. **žerstva** «prundiş».

JÉRTFĂ s. f. 1°. *Offrande, oblation, sacrifice.* 2°. *Don* à l'église. 3°. *Sacrifice* (fig.). 4°. *Victime.* 5°. *Abondance.*

1°. Prinos (constând de obiceiu dintr'un animal înjunghiat – cf. victimă – s. din bucate şi roade – cf. pârgă, primiţii –) pe care popoarele păgâne le aduceau divinităţii; cf. sacrificiu, cumândare, ofrandă, oblaţiune, holocaust, † arderede-tot. *Jertfa* se jertfeşte, se face s. se aduce. *Jertfă omenească* = om sacrificat pe altar, p. ext. pentru un scop înalt. *Strângea oile cealea ce vrea să fie de jărtvă.* CORESI, EV. 145/9. *Ce iaste milostenie voiu, nu jărtvă.* TETRAEV. 213. *Jirtvele arsurilorŭ.* PALIA, ap. BV. I 94/16. *Făcu jărtvă Domnului tătăni-său lu Isacu.* ib. 132/7. *Jărtvele drăceşti.* MOLITVELNIC, ap. GCR. I. 84/15. *Jărtve mari preste tot anul îi fac.* HERODOT 211/19. *Să să fereascâ ei de carele-su jărtvile Idolilorŭ* (= de cumândari COD. VOR.; de jârtva idolilorŭ BIBLIA 1688). N. TESTAMENT 33. *Mâncară cumândarile morţilor* (= *jirtvele* DOS.). PSALT. 225/33. *Pre creştini îi făcea jărtvă Lazilor.* LET. III, 132/24. *Vecinice jirtve să facă iaste datoare.* CANTEMIR, HR. 106/28. *Jârtva cea din poruncă nu era să se facă lui Isaac.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 248/35. *Tulie... făcea slujba jărtvii ceii mai aleasă.* BELDIMAN, N. P. I 4. *Drept jertfă, pe-un altar înalt să moară.* EMINESCU, P. 306. *Atunci numai ce văzu cum se deschise cerul şi-i primi jărtfa.* SBIERA, P. 7.

2°. P. ext. (Popular) Darul care se dă la biserică. *Sărută banul ce-l dă la discos,... crezând că numai atunci este primită jertfa lui.* GOROVEI, CR. 165.

3°. Fig. (Literar, cu o nuanţă arhaizantă) Sacrificiu. *Ne hotărăşte a face binele cu verice jertfă.* MARCOVICI, C. 5/1. *Spre răsplata tuturor acestor jertfe, o asvârliţi cu dispreţ.* C. NEGRUZZI, I 49. *Numai pe tine, ţară de jărtfă, pământ de sânge şi de durere, nu te cunosc!* RUSSO, S. 134/14. *Roadele jertfelor aduse pe câmpul de răsboiu.*

MAIORESCU, D. II 213. *Din pricina ei se fac atâtea jertfe.* CREANGĂ, P. 232.

4°. (Literar) Victimă. *Bogdăneşti, Cuzăşi şi alte jărtfe a urei politice şi a jăfuirei.* RUSSO, S. III/28. *Nu vei face o jertvă din fiica frăţini-meu.* C. NEGRUZZI, III 146/3.

5°. (Popular) Prisos, belşug (în bucate, vin, etc.), berechet. *La nuntă era jertfă* (= bucate, vin). CIAUŞIANU, V. *Copilul născut în lună plină va trăi în jărtfă de toate, nu va duce, adică, lipsă de nimic.* PAMFILE, C. 86/5. *Să mulţumim lui Dumnezeu c'a dat jirfa* (= *belşug, îndestulare*) *asta!* RĂDULESCU-CODIN.

[Şi: **jértvă**, s. f.; **jérfă** s. f.; **jărtvă** s. f.; **jârtvă** s. f.; **jírtvă** † s. f.; **jírfă** s. f.].

– Din paleosl. **žrŭtva** (pentru formele cu *je-*, cf. bulg. *žertva*), idem, cf. j e r t f i, j e r t f u i, j e r t f e l n i c.

JERTFÉLNIC s. a. 1°. *Autel de sacrifices.* 2°. *Crédence.*

1°. (La păgâni) Masă de sacrificiu, a l t a r. *Iacov puse jărtăvniculŭ acolo şi se închină lu Dumnezeu.* CORESI, EV. 160/30. *Mai grase dobitoace junghia şi aprindea pre jărtfelnic.* LET. I 43/26. *Au urzit acolo Avraam jârtăvnicul.* BIBLIA (1688) 15. *Jărtveanicile le-ai zdrobit, apostole.* MINEIUL (1776) 36^{1}/1. *Jărtveanicul carele avea focŭ aprins.* MUCENICUL VARLAAM, ap. GCR. II 204/19. *Iar Perşii... bozuri şi biserici şi jirtvenic nu fac.* HERODOT, 56. *Inima... P'al lui jărtfelnic sta'mpironată.* I. VĂCĂRESCU, P. 96/26. *Numa... înalţă un jertveanic.* BELDIMAN, N. P. I 112. *Un jărtfelnic gătit spre jărtfirea unui ţap.* GORJAN, H. IV 197. *L'al amorului jertvenic... slujesc.* PANN, E. I 118. *Amoriu! la al tău jertfelnic iarăşi oiu să mă închin.* KONAKI, P. 219. *Nu încetează... a trimite mii de oameni la jertfelnicul nesăţioasei morţi.* MARCOVICI, C. 16/10. *Şi-l junghie... d'asupra chiar a jertfelnicului nelegiuirilor sale.* ISPIRESCU, U. 69$_3$.

2°. S p e c. (Bis.) Masa din altar, aşezată în colţ, în dreptul uşei din stânga, pe care se pregătesc sfintele daruri. *Rugăciunea pentru sfântul jertfelnic spurcat de eretici.* MOLITVENIC, ap. BV. I 28. *De frica Frâncilor pomeniia Grecii pre papa la jărtăvnicŭ.* MOXA, 400/22. [*Îm*]*părăţia Cerului şi al sfântul*[*ui*] *jirtăvnic* (a. 1642). IORGA, S. D. XV 272. *Cinstitele moştii le puseră în besearecă la svântul jertăvnic.* VARLAAM, C. II 842. *Să stea la jărtveanicŭ.* MINEIUL (1776) 93^{2}/2. *Aceea ce face preotul în toate zilele în sfântul jărtvenic...* ANTIM, P. 63. *Sânt datori ca să-i facă sărindar nelipsit la sf. jărtfelnic.* URICARIUL V 257/24. *Să fie pomeniţi la sfântul jertvelnic în veci* (a. 1819). BUL. COM. IST. 156.

[Şi: **jertvélnic**, **jertvénic**, **jertveánic**, **jărtfélnic**, **jărtvénic**, **jărtveánic**, **jertăvnic**, **jirtăvnic**, **jirtévnie**, **jărtăvnic** s. a. | C o m p u s (artificial): **subt-jărtăvnic** † s. a. = vas pus subt jertfelnic spre a se scurge în el sângele victimei. *Iară subt tocitoare era subtŭjărtăvnicŭ, ce întru el sângele jertfei prijeniia-l.* CORESI, EV. 298/17].

– Din paleosl. **žrŭtvĭnikŭ**, idem.

JERTFÍ vb. IV^{a}. 1°. *Sacrifier, immoler.* 2°. (*Se*) *sacrifier, se dévouer.*

1°. T r a n s. A aduce o jertvă; a sacrifica, † a înjunghia (2°), † a junghia cumândare. *Iară eu cu glas de ispovedanie jirtvescu ţie.* PSALTIRE DE BELGRAD, ap. GCR. I 156/18. *Să slobo*[*a*]*ze pre creştini să fie volnici a jărtvui lui Dumnezeu cu inimă curată.* LET. II 27/28. *Înconjurat-am şi jărtvit-am în cortul lui jărtvă de laudă.* DOSOFTEIU, ap. GCR. I 247/38. *Şi înjunghiară* (= j ă r t v i r ă DOS.) *fiii săi şi fiele sale dracilor.* PSALT. 226/28. *Ţie giunghiu* (= *voiu jărtvi* DOS.) *cumândare laudă, şi numele Domnului chemu.* ib. 246/33. *Cela ce jărtvuiaşte Dumnezeilor, să piară.* BIBLIA (1688) 55. *Să jărtveşti Dumnezeilor.* MINEIUL (1776) 85^{2}/1. *N'ai vrut ca să jărvueşti dracilor.* ib. 98/21. *Jărtvesc dobitoace lui Zevs.* BELDIMAN, N. P. I 23. *Jărtfim pe altar un miel.* RUSSO, S. 21/10. *Şi bucate să-i jertfeşti.* PĂSCULESCU, L. P. 201.

2°. F i g. T r a n s. şi (mai ales) r e f l. A (se) sacrifica, a se devota, a se consacra. *Eu... către ai mei patrioţi am jărtvit ostenealele mele.* PRAVILA (1814) XVI. *Să ne jertfuim cu toţii, Să ne laude nepoţii.* BĂRAC, ap. GCR. II 241/25. *Să meargă la Turci să-i jerveascâ* (a. 1823). IORGA, S. N. 190. *Fieşcare spre îndestularea toată Jertfeşte averi.* KONAKI, P. 282. *Ţie unuia voesc a jertfi acest an nou.* MARCOVICI, D. 2. *O, patria mea, jărtfeşte-te!* RUSSO, S. 136/16. *El a jertfit amorul său.* C. NEGRUZZI, I 56. *Românii... se jertfiră ca nişte martiri pentru apărarea civilizaţiei.* BĂLCESCU, M. V. 8/16. *Viaţa noastră să jertfim!* ALECSANDRI, P. II 7. *Ne făgăduim chiar a ne jertfi.* ISPIRESCU, L. 12. *Ca un rob să te jertfeşti pentru binele obştesc.* ZANNE, P. VIII 212.

[Şi: **jertvì (jervì)** vb. IV^{a}; **jirtvì** vb. IV^{a}; **jărtvì (jărfi)** vb. IV^{a}; – (paleosl. *žrtvovati*, idem) **jertfuì (jărtvuì)** vb. IV^{a}. | A d j e c t i v: **jertfít** (cu negativul **nejertfit**), **-ă** = adus-jertfă, sacrificat, devotat, consacrat, închinat. *Un fiu întru toate supus şi jertfit.* MARCOVICI, D. 5/28. *Ori moare de vreo boală, ori jertvit de cineva.* PANN, E. I 98. *Cazacii însă erau cu totul jertfiţi lui Mihai.* BĂLCESCU, M. V. 479; – **jertfitór, -oáre** (mai des s u b s t a n t i v a t) = (cel) care jertfeşte. *Pre jirtvitoriul acela... cu moarte îl pedepsea.* ISTORIA RUŞILOR, ap. GCR. II 51/7,8. *Ecatomba* (*a*) *bărbaţilor celor jertvitori.* THOMA, ib. 88/18. *Un taur... pe care de abia 20 de jărtvitori ar fi putut să-l oprească.* BELDIMAN, N. P. I 63. | A b s t r a c t e: **jertfíre, jertfuire** s. f. = acţiunea de a jertfi, sacrificiu. *Jârtvuire D*[*o*]*mnului.* BIBLIA (1688) 60. *Fac o jărtvire.* AXENTIE, ap. GCR. II 48/3. *Aducându-te lui H*[*risto*]*s ca o jărtvă... prin... jărtvuire vie priimită şi bine plăcută.* MINEIUL (1776) 13/2. *Ar fi aşteptat în pace sângeroasa sa jertfire?* KONAKI, P. 262. *Jărtfirea ce a făcut de zece mii coli gratis.* I. IONESCU, C. VIII. *Vitejiei tale o s'aduc jertvire.* PANN, E. II, 106. *Mântuitorul... ne arată legea practică..., legea jertfirei.* BĂLCESCU, M. V. 2/13; – **jertfít** s. a.]

– Derivat din **jertfă.**

JERTFUÍ vb. IV^{a} v. **jertfí.**

JERTUITÓR s. a. v. **jărui.**

JÉRTVĂ s. f. v. **jertfă.**

JERTVÉANIC s. a.
JERTVÉLNIC s. a.
JERTVÉNIC s. a.
} v. **jertfelnic.**

JERTVÍ vb. IV^{a} v. **jertfi.**

JERUÍ vb. IV^{a} v. **jărui.**

JERVÍ vb. IV^{a} v. **jertfi.**

JESTÓC † adj. m. *Rude, dur, méchant.* – Aspru, crud, rău, aprig. *De n'are avea bărbatul altă nici o vină, ce numai aceasta vrăjmăşia, cându-i jestoc şi mânios.* DOSOFTEIU, V. S. 86. Cf. PRAV. MOLD. 589, 614. *Soţul... iaste foarte jestocŭ şi fără omenie.* DOSOFTEIU, V. S. 167$_2$.

– Din paleosl. **žestokŭ** «durus» s. rut. **žestok** «praeceps». Cf. *jastă*.

JESTRÍLĂ s. f. (Bot.) *Érable* (Acer tataricum). – (Sârbism) Gladiș, verigar, (Pecienecica, jud. Severin). BORZA, BUL. GRĂD. BOT. XI 51.

– Din sârb. **žèstila**, idem.

JEȚ s. a. 1°. *Fauteuil, trône.* 2°. *Banquette.* 3°. *Pré.*

1°. Scaun încăpător, cu spetează (înaltă) și brațe, f o t o l i u; s p e c. tron (LB.). *Om den jețiu șezându-și.* EVANGHELIE ÎNVĂȚĂTOARE (1644). BV. 145/4. *Ili Preutul ședea în jilțŭ.* DOSOFTEIU, V. S. 205$_2$. *N'au rămas la... mănăstiri nice clopote, nice uși, nice un her și... jilțuri.* LET. II 123/3. *Să nu șază la jețuri.* BIBLIA (1688) 175$_2$. *În uliță mi se punea mie jățiul.* ib. 375. *Jețuri de aur.* MINEIUL (1776) 29^2/1. *Și supt dânsul era un jățiu mare de aur curat.* ARAVICON, ap. GCR. II 130/25. *Alexandru... avea voinici tineri împrejurul jețului.* ALEXANDRIA, 28. (F i g.) *Creerii capului... este jățul* (= sediul) *minții.* PISCUPESCU, O. 120. *Se puse pe un jilț, unde șezù absorbită în gânduri.* C. NEGRUZZI, I 27. *Pe jilțu-mi lângă masă... scriu.* ALECSANDRI, P. III 4. *Șezând... fără grijă răsturnat în jețul meu...* ODOBESCU, III 77/11. *Pe un jeț tăiat în stâncă stă... preotul cel păgân.* EMINESCU, P. 204. *Jețul... de mușama în cancelaria poliției.* CARAGIALE, M. 281. *Ședea mereu pe jețul ce-i dăruise... ginere-său.* SLAVICI, N. 207. *Doamna primește... stând într'un jeț.* IORGA, I. R. I 154. *Oferì curtenitor femeilor jâlțurile de paie.* C. PETRESCU, Î. I 12. *Boierul... ședea pe un jâlț în mijlocul țăranilor.* CREANGĂ, A. 164. *Va sta Christos în jeț, Ca să judece pe toți.* MARIAN, Î. 477, cf. TEODORESCU, P. P. 19. *Și ședeam la noi pe jeț.* BIBICESCU, 60. *Numai jețuri scoborîte.* PĂSCULESCU, L. P. 36. | *Jâlț* = laviță cu spate. Com. V. BUCUR.

2°. Lăvicioară mobilă, îmbrăcată în piele, mai adesea cu răzemătoare, care se pune la căruță, ca să șezi pe ea, l e a g ă n. Cf. c a p r ă. Cf. PAȘCA, GL., com. VULCU.

3°. (Topogr. jud. Mehedinți) Luncă fertilă. *Trecând dealul sau culmea cea mai înaltă a văii sau luncei Motrului, dăm peste o mulțime de părae care formează văi și lunci frumoase și fertile... care se numesc jelțuri.* I. IONESCU, M. 72.

[Plur. *jețuri.* | Și: **jâlț** s. a., **jețiu** (*jățiu, jăț*) s. a.; (Mold.) **jelț** (*jâlț*) s. a.; (Transilv.) **jiț** s. a., **jilț** s. a., **jinț** s. a. VICIU, COL. | D i m i n u t i v e: **jelțurél** (*jențurél, jețurel* PAMFILE, CRC. 63) s. a. *La un colț de masă scrisu-i jelțurel, Jelț de aurel.* TEODORESCU, P. P. 24^b. *Prejur de mese Jelțurele drese.* ib. 23^b; – **jâlțiuș** s. a. ap. TDRG. | D e r i v a t: **jâlțuít, -ă** = în formă de jeț. *Scaun zugrăvit, Pe jos jâlțuit* (glosat prin: dres, aranjat, lustruit frumos), *Pe jelț bumbi de aur.* PĂSCULESCU, L. P. 13].

– Din germ. **Sitz**, probabil prin mijlocirea altei limbi (În formele cu *l* pare a se fi amestecat germ. *Sessel*, cf. TDRG.).

JEȚÁR s. m. (Tip.) v. **zețar.**

JÉTILĂ s. f. v. **jechilă.**

JÉȚIU s. a. v. **jeț.**

JETÓN s. a. *Jeton.* – Fisă; f i g. (mai ales complinit): *jeton de prezență* = sumă de bani ce se plătește membrilor unei societăți ca onorariu pentru fiecare ședință la care asistă. *Regulamentul a fixat jetoane de prezență.* MAIORESCU, D. I 86/24. *Funcționarii de orice categorie, delegați în consiliile de administrație ale Regiilor, vor primi pentru zilele ce lucrează la consiliu un jeton prezență.* UNIVERSUL a. 1930, 3 Dec.

– *N.* după fr.

JETUÍ vb. IV^a, refl. *Se bourrer, se gorger.* – (La Mărginenii din Transilv.) A se îndopa de mâncare. Com. C. LACEA.

JEȚUÍ vb. IV^a v. **zețuì.**

JEȚURÉL s. a. v. **jeț.**

JEVÉNIE s. f. v. **jivină.**

JEVREÁ s. f. v. **gevrea.**

JEVRÍ vb. IV^a, **JEVROÁICĂ** s. f. } v. **javră.**

JEVRÚICĂ s. f. *Oeil-de-boeuf.* – (Șimleu) Fereastră de formă rotundă în părețele din dosul casei: *Nime 'n lume nu-l aude, Numa-o mândră de nevastă Pe jevruică de fereastră.* VAIDA.

JEZUÍT s. m. (ș. d.) v. **iezuit.**

JEZURÍNĂ s. f. v. **vizuină.**

JGÂȚ s. m. *Gosse.* – Copil mic și iute. *E un jgâț numai cât o ridiche* (jud. Fălticeni). COM. SAT. III 79. – Cf. z g â t i e (de fată).

JGÂTĂ s. f. *Goître.* – (Sângeorz-Băi în Trans.) Umflătură la grumaz, gușă, orice umflătură pe cap. PAȘCA, GL. – Cf. g â t.

JGHEAB s. a., **JGHEBÁ** vb. I^a, **JGHEBĂTÚRĂ** s. f., **JGHEBÍȚĂ** s. f., **JGHEBUÍ** vb. IV^a } v. **jghiab.**

JGHIAB s. a. 1°. *Canal, conduit.* 2°. *Auge.* 3°. *Dalle.* 4°. *Abée.* 5°. *Maie, fouloir.* 6°. *Rigole.* 7°. *Rainure. Rigole.* 8°. *Gorge, défilé. Rocher. Terre stérile.* 9°. *Essieu.* 10°. *Filet.* 11°. *Cercueil.* 12°. *Communs.*

1°. Canal, conductă pentru scurgerea apei. *L-au aruncat în jghiabul cetății cel cu gratie, pre unde să scură poghoiul.* DOSOFTEIU, V. S. 104. *Au mutat curgerea ei, ca printr'u[n] jgheab.* GCR. II 93/8. *Ploua... de vărsa ca din jghiaburi apa.* DIONISIE, C. 179. (F i g.) Cataractă. *Jghiaburile ceriului s'au deschis.* BIBLIA (1688) 5,2, cf. C. NEGRUZZI, II 5.

2°. S p e c. Albie săpată într'un trunchiu de copac s. în piatră, servind pentru scurgerea apei dintr'o fântână (izvor, puț, budăiu) s. ca a d ă p ă t o a r e pentru vite, t e u c ă (DAMÉ, T. 179), v ă l ă u. *Umplură jghiaburile ca să adape oile.* BIBLIA (1688) 40. *Se duce... la fântână și umple jghiabul.* MARIAN, Î. 397. *Să spălăm sghiaburile, Să adăpăm vitele.* TEODORESCU, P. P. 672. | P. a n a l. Trunchiu scobit în care se presară sare ori tărâțe pentru ca să le lingă oile. ȘEZ. III 87/32.

3°. Scoc de lemn (s. în timpul din urmă și de tinichea) de-alungul strășinii casei, pentru scurgerea apei de pe coperiș, u l u c.

4°. (La moară) S c o c (DAMÉ, T. 149, ȘEZ. VIII 187, cf. H. IX 60, XVIII 26, 28). *Când nu este de măcinat la moară..., apa se sloboade pe o ierugă... ce se numește jghiab.* LIUBA – IANA, M. 104, cf. H. XVIII 143. *Sghiaburile pe care vine apa de învârteşte roata cu*

cupele... H. IV 156. | *Sgheab* este acela care este pus să cure în el măcinişul. H. XIV 177.

5°. (La preparatul vinului) C ă l c ă t o r (DAMÉ, T. 80). *În nişte jghiaburi mari de lemn* [poama] *o calcă cu picioarele.* DRĂGHICI, R. 28. *Toarnă boştina... în sgheab(u).* I. IONESCU, P. 252. *Călcător sau jghiab... făcut din scânduri.* PAMFILE, I. C. 219/29.

6°. Şănţuleţ care serveşte la udatul semănăturilor, mai ales a zarzavaturilor, r i g o l ă. *Cu jghiaburi şi cu mânile îmblă de le udă.* HERODOT, 79/33.

7°. Scobitură în formă de canal făcută de ploi în stânci s. de mână omenească în lemn s. piatră. *O lespede lată, culcată în chip de masă şi brăzdată de jghiaburi netede, adâncite de mână de om.* C. PETRESCU, R. D. 55. || S p e c. Scobitură în bârnele din care se construesc pereţii caselor ţărăneşti (DAMÉ, T. 95), j g h e b ă t u r i. | Şanţul (găvanul, ulucul) mesii dulgherului, în care se ţin uneltele. DAMÉ, T. 114.

8°. Locul cuprins între două picioare de munte (ŞEZ. III 189), drum îngust şi adânc între două dealuri (PORUCIC, T. E. 318), î n f u n d ă t u r ă (H. X 353). *Trece în curmezâşu piste jgheabu, unde iaste iară piatră hotaru în picioru cel mari* (a. 1804). ŞTEFANELLI, D. C. 320. *Pământul se lăsa la vale... până se cufunda în jghiaburile mult umbrite ale Râmnicului şi Râmnicelului.* ODOBESCU, III 195/18. *Mai jos, în jghiab pietros, într'o roată de mesteceni se strângea apa părăului într'o baltă limpede.* SADOVEANU, SĂM. VI 339. *Peste munţi şi peste sghiaburi.* TEODORESCU, P. P. 171. || Colţ de stâncă. LB., PORUCIC, T. E. 197. *Sub stânca sau jgheabul în care bate apa.* F. R. ATILA, 70. || P. e x t. (Bran) Loc sărac, care nu produce nimic. Cf. VICIU, GL.

9°. S p e c. Osia vagonetului cu care se scoate piatra din baie (= mină). PAŞCA, GL.

10°. (Transilv.) Un. fel de plasă de pescuit, p l e ş c ă. LB.

11°. (Transilv.) Sicriu. LB. *Secriul numit almintrelea... în Transilvania... sghiag... se face totdeauna după starea mortului.* MARIAN, Î. 235. Cf. PAMFILE, I. C. 157/8.

12°. (Plur.) Toate clădirile unei gospodării s. aşezări, cu casă cu tot: *Multe jghiaburi bune are.* VICIU, GL. Cf. a c a r e t, h e i u r i.

[Plur. *jghiaburi.* | Şi: (grafic): **sghiab, şghiab** s. a. | D i m i n u t i v: **jghebuléţ** s. a. = vas lungueţ din care se adapă vitele. *Şi'n sghebuleţ că-l punea.* PĂSCULESCU, L. P. 174. | D e r i v a t e: **jghebíţă** s. f. = jghiabul de la moară, pe unde curge făina măcinată. N. REV. R. XIV 349; – **jghebătúră** s. f. = (Arhit.) îndoitură, ciubuc. TDRG. | V e r b: **jghebà** vb. I[a] = înjgheba; – **jghebuì** vb. IV[a] = a face cu dalta ori cu tesla borte în lemnele ce se folosesc la clădiri, a le scobi. *Jghebueşte grinzile, cununile.* VICIU, GL.].

– Din paleosl. **žlĕbŭ** «canal». Cf. î n j g h e b a.

JIÁN s. m. (Cor.) 1°. *Chanson populaire.* 2°. *Danse populaire.*

1°. Numele unui cântec popular. H. II 14. *Când eram flăcău... cântam şi eu v'o câteva cântice...: oltu, jiianu.* JIPESCU, O. 91/5.

2°. Numele unei hore. PÂRVESCU, H. 42, cf. H. IV 12.

[D e r i v a t e: **jiáncă** s. f. = horă, dans. H. V 117, 434; IX 484, XVI 14. | Pronunţ: *ji-a-*].

– La origine, numele haiducului vestit **Iancu Jianu.**

JIANCĂ s. f. (Cor.) v. **jianu.**

JIB, -Ă adj. 1°. *Grand, fort, bien bâti.* 2°. *Beaucoup.* 3°. *Vite.* – (Transilv. de nord).

1°. A d j. (Despre o persoană sau un lucru) Bine desvoltat, tare, puternic, zdravăn, mare. *Ce jib te-ai făcut!* PAŞCA, GL., CABA, SĂL. *Ce dărab jib de mălaiu ţi-ai tăiat.* VICIU, GL. Cf. VAIDA, DR. V. 207.

2°. A d v. Mult, foarte mult. *Când îs supărată jib, Atunci fac·voie şi râd.* ŢIPLEA, P. P. 38.

3°. A d v. Repede. *Au venit tare jib.* BRAN, S.

[Cu rostire dialectală: *jâb, -ă* adj., adv.].

– Poate, din ung. **zsib** «comediant».

JIC s. m. În expresia: *jâc de om* = om tinerel voinic. ION CR. III 345. [Cu rostire dialectală: *jâc*].

JICÁSNĂ s. f. (Pesc.) v. **jegajnie.**

JICNÍ vb. IV[a] v. **jigni.**

JICNICÉR † s. m. / **JÍCNIŢĂ** s. f. } v. **jitniţă.**

JICOÁLĂ s. f. v. **vicol.**

JÍD s. m. *Juif.* – (În Transilv, de nord şi Mold.) Jidan. *Întra în dugheana jidului.* BĂNUŢ, T. P. 113. *Cu cuţitul lui Mihai taie capul jidului.* C. S. V, 5. *Este-un popă din doi jizi, Cununa pe cei fugiţi.* PAMFILE, CER. 150/2. Cf. BUD, P. P. 11.

– Din rut. (pol.) **žyd** (colectiv: *žydova*), idem. Cf. j i t c ă, j i d a n, j i d o v, j i d ă u.

JIDÁN s. m. 1°. *Juif.* 2°. Sorte de scarabée (*Meloe proscarabaeus*). 3°. Sorte de corvidé (*Nycticorax europaeus*).

1°. Nume popular (adesea cu înţeles dispreţuitor) dat Evreilor, j i d, j i d ă u, j i d o v, (†) j i d o v i n, o v r e u, cf. i u d e u, i u d ă, i s r a e l i t, s e m i t, i u f l ă, i u c m a n, t â r t a n, j u p â n. *Judanul e din fire speculant.* C. NEGRUZZI, I 324. *Mă întorc la rusnacii şi jidanii mei.* PETRESCU, Î. II 132. *Un jidan leşesc.* CONTEMPORANUL II 220. *Măi jidane, măi jupâne, Nu-i schimba calu cu mine?* MAT. FOLC. 1 279/9, 10. *Decât slugă la jîdan, Mai bine la oi cioban.* ŞEZ. I 71[b]/24. *Jidanul cu neagră barbă Duce pe dracu la iarbă.* BARONZI, L. 85/13. *Când te întâlneşti cu jidan, îţi merge bine.* GOROVEI, CR. 1 791. # *Jidan botezat* = creştin cu apucături rele. ZANNE, P. VI 177. *Are cap de jidan* = umblă cu înşelăciuni. ib. 178. *Parcă se bat jidanii în gura lui* = vorbeşte repede şi cam nedesluşit. ib. *Când vor ieşi jidanii la secere* = niciodată. PAMFILE, CRC. 16, cf. 185, 192, 194.

2°. (Entom.) Jidov 3°. MARIAN, INS. 82.

3°. (Ornit.) Corb-de-noapte. CADE.

[Cu rostire dialectală: *jâdán* s. m.| Şi: **judán** s. m. | F e m i n i n: **jidáncă** s. f. = ovreică, p. e x t. numele unui joc (SEVASTOS, N. 281[b]/36; PAMFILE, J. III). Cf. j i d a n c ă, j i d o a f c ă. *Îmbrăcaţi... ca... jidani, jidance.* PAMFILE, CRC. 192/35. *Să vă duceţi la jidance.* TEODORESCU, P. P. 367. *Colo'n vale la priloage, Ţin orânda trei jidance.* LIT. POP. ap. HEM. 1 541/15. Cf. SEVASTOS, P. P. 243/4, ŞEZ. I 14/3. | D i m i n u t i v e: **jidănáş** s. m. = jidan mic, tânăr, pipernicit, sărac, zdrenţuros. *Privesc toate de pe lângă vreun Jidănaş.* IORGA, B. 33; – **jidăncúţă** s. f. = jidancă tânără şi frumuşică; p. e x t. numele unui joc (cântec) cu lăutari (SEVASTOS, N. 281[b]/36, PAMFILE, I. III 9, H. VI 51, X 278), cf. j i d a u c ă, j i d o f c u ţ a. *După capră încep să joace jidanii cântându-le lăutarii un anumit cântec: jidăncuţă.* PAMFILE, CRC. 193/27. | A u g m e n t a t i v: **jidănóiu** s. m. = jidan mare, bătrân. *Vreun jidănaş sau jidănoiu cu laibăr.* IORGA, B. 33. | A d j e c t i v:

jidănésc, -eáscă adj. = de jidan, jidovesc, evreesc. | Adverb: **jidănéşte** = în felul s. în limba jidănească, evreeşte, jidoveşte şi (spec. un fel de a înnota (cf. PAMFILE, J. I). | Colectiv: **jidăníme** s. f. = neamul, totalitatea jidanilor, mulţime de jidani, jidovime, evreime. *Amestec de ungurime şi de jidănime patriotică.* IORGA, N. R. A. I 236.].

– Cu schimb de sufix din **jidău** s. derivat din **jid**, cu suf. augm. **-an**. Cf. jidău, jidov, jitcă.

JIDĂNÁŞ s. m.
JIDÁNCĂ s. f.
JIDĂNCÚŢĂ s. f.
JIDĂNÉSC, -EÁSCĂ adj.
JIDĂNÉŞTE adv.
JIDĂNÍME s. f.
JIDĂNÓIU s. m.
} v. **jidan.**

JIDÁU s. m. *Juif.* – (Ungurism rar în Transilv.) Jidan. VISKI, CÂMP. 222. [Mai răspândit, şi prin Moldova, femininul: **jidáucă** s. f. = jidancă, jidovoaică, evreică, PAMFILE, J. II, CRC. 192.].

– Din ung. **zsidó**, idem. Cf. jid, jidan, jidov, jitcă.

JIDÁUCĂ s. f. v. **jidău.**

JÍDAVĂ s. f. v. **jidovină.**

JIDOÁFCĂ s. f.
JIDOÁICĂ s. f.
JIDOÁVCĂ s. f.
JIDOFCÚŢĂ s. f.
JIDÓUCĂ s. f.
} v. **jidov.**

JÍDOV s. m. 1°. *Juif.* 2°. *Géant, colosse. Richard.* 3°. Sorte de scarabée (*Meloe proscarabaeus*).

1°. (Întrebuinţat mai ales în literatura veche şi în Transilvania) Jidan, evreu. *E jidoviloru (jidovii* N. TESTAMENT 1648; *jidovi* BIBLIA 1688) *şi Eliniloru sile nu proaste făcea.* COD. VOR. $4/_{5}$. *Petru... rudă de jidovi... era.* CORESI, EV. $210/_{11}$. *Se muncescu într'însu jidovii.* CUV. D. BĂTR. II 348. *Au prins pre câtiva jidovi şi i-au pus la închisoare.* LET. II $400/_{23}$. *Cum, tu fiindŭ jidovă, dela mene ceri să beai?* VARLAAM, ap. GCR. I $108/_{2}$. *De are fi vraciul şi jidov, vom creade mai mult.* PRAV. 506. *Eretic şi jidov împotriva creştinilor nu să primesc spre mărturie.* PRAVILA (1814) 75. *Au luat cu dobândă de la jidovi.* C. NEGRUZZI, I 87. *Pedeapsa jidovului, rătăcitor.* ODOBESCU, III 10/10. (Ahasverus, personaj legendar, osândit să rătăcească veşnic pe pământ, fiindcă insultase pe Isus când purta crucea în spinare). *Maica Domnului era fata lui David şi slujia la un Jidov.* PAMFILE, CRC. $117/_{33}$. *Câinii de jidovi îl chinuiau [pe Isus].* MAT. FOLC. I $073/_{34}$. *Domnul Hristos a fost tot jidov mare.* ŞEZ. III $29/_{8}$. *Jidovii de aceea îs «chistrui»..., pentrucă ei, după moartea lui Hristos, să fi tăiat... un cocoş.* GOROVEI, CR. I 790. *Prin unele părţi se crede că dacă de la Sântă-Măria-mare şi până la Sântă-Maria-cea-mică nu cade brumă, se împut jidovii.* PAMFILE, S. T. 37. Cf. ZANNE, P. I 71. *Du-te 'n jidovi!*: du-te dracului (Sibiu). Com. LAZĂR.

2°. (Mit. pop.) Fiinţă supranaturală, uriaş (RĂDULESCU-CODIN), om mare şi bine făcut, tare (VICIU, GL.), om înspăimântat, voinic, rupt din mal, hojmalău (CIAUŞANU, V.). *Se mai aflau comorile îngropate de jidovi.* C. PETRESCU, R. DR. 138. *Dar cele mai multe comori ne sânt rămase de la acel soiu de oameni care a trăit înaintea noastră, adică de la urieşi sau jidovi.* PAMFILE, COM. $8/_{13}$. | (Predicativ, cu funcţiune adjectivală) *Omu ăsta aşa-i de jidov, ca un urs!* VICIU, GL. # *De când cu jidovii* = adică în vechime, de când erau oamenii mari, jidovi. ZANNE, P. VI 181. **A fi rupt din jidovi**, adică om voinic, corpolent. ib. 180. || Om chiabur, bogat; putred de avut, gros la pungă; cu chiag la pungă, cald la pungă, cu său la rărunchi, stup de bani, stup neretezat. CIAUŞANU, V.

3°. (Entom., în Bucov. şi Transilv.) Un fel de gândac trândav şi moale în trup, care lasă de la încheeturile picioarelor un fel de suc galben şi puturos. Se mai numeşte şi: jidan. MARIAN, INS. $82/_{13}$. *Jidov* = goangă puturoasă. PĂCALĂ, M. R. 32.

[Cu rostire regională: *jâdov* s. m. | Şi: **jíduv** (cu plur. dialectal *jâdugi*). *Iuda la jâdugi mergea Şi din gur' aşa zâcea...* PAMFILE, CRC. 65. | Formă literară slavă: **jidovín** † s. m. *Eu amu sântu omu jidovinu* (= *jidovŭ* N. TESTAMENT 1648; BIBLIA 1688). COD. VOR. $36/_{4}$, cf. $78/_{5}$. | Feminine: (rus. *židovka*), **jidóvcă (jidoáfcă, jidóucă** ARH. FOLK. I 199, **jidóvcă** † s. f. = evreică, jidancă. *Şi de să vor împreuna cu jidovcă* (= ovreică MUNT.) *să chiamă mestecare de sânge.* PRAV. 1 021. *Trei Nemţoaice, trei jidoafce.* MAT. FOLC. $373/_{8}$. Cf. ŞEZ. $288/_{14}$. *Joacă dracu pe părete cu jidoavca de ureche* (= Umbra). GOROVEI, C 380; – **jidoáică** s. f. *Trei nemţoaice, trei jidoaice.* MAT. FOLC. $265/_{30}$; – **jidovoáică** s. f. (DICŢ.); – **jidoveáncă** s. f. = joc cu lăutari. PAMFILE, J. III. 19. | Diminutiv: **jidofcúţă** s. f. = jidancă mică şi drăguţă, jidoveasca cu lăutari, cf. jidăncuţă, jidoveasca. PAMFILE, J. II $284/_{7}$. | Augmentativ: **jidovóc** s. m. = uriaş, namilă, monstru. *Cel jidovoc mare cu neagra sulită...* ALEXICI, L. P. $148/_{1}$. | Adjectiv: **jidovésc, -eáscă** adj. = jidănesc. evreesc, ebraic; uriaş, ce trece peste puterile omeneşti; p. ext. nelegiuit, spurcat. *Rătezare jidovească.* MARDARIE, L. 4 232. *Nărodului jidovescŭ.* CORESI, EV. *Cu mare muncă scoasem den limbă jidovească... pre limbă românească.* PALIA, ap. GCR. I $37/_{21}$. *Auziră că evreiască limbă* (limbă jidovească N. TESTAMENT 1648; limba jidovească BIBLIA 1688) *glăsi către' înşii.* COD. VOR. $38/_{3}$. *Coconii jidoveşti.* POPA IOAN DIN VINŢI, ap. GCR. I $287/_{1}$. *Slove elineşti şi jidoveşti.* ALEXANDRIA, ib. II $167/_{20}$. *Caftan jidovesc.* EMINESCU. N. 78. *Bubă jidovească.* PAMFILE, B. $18/_{43}$. *Căruţa jidovească.* SEVASTOS, P. P. 75. *Neamul jidovesc, Îndrăcit şi diavolesc.* MAT. FOLC. I $462/_{39}$. # *Cot jidovesc* = cot mare. ZANNE, P. V 209, cf. ŞEZ. IV $175/_{13}$. *Muncă jidovească* = muncă mare, grea. ZANNE, P. VI 182, cf. ISPIRESCU, L. 207. (Substantivat) **jidoveásca** s. f. art. = joc cu lăutari, cf. jidofcuţa, jidăncuţa. PAMFILE, CRC. 129, cf. SEVASTOS N. $281^{b}/_{36}$; – **jidovétic** adj. în expresia: **om jidovétic** = *care vorbeşte ca jidanii, e fricos şi bicisnic.* ŞEZ. III $69/_{22}$. Cf. leiba. | Adverb: **jidoveşte** adv. = evreeşte, jidăneşte; numele unui joc cu lăutari, cf. jidăneşte. PAMFILE, J. III 9. *Lui i se cântă jidoveşte de lăutari.* PAMFILE, CRC. $192/_{14}$, cf. $67/_{18}$, H. III 388, SEVASTOS, N. $281^{b}/_{26}$. | Colectiv: **jidovíme** s. f. = neamul jidovesc: totalitatea jidovilor, evreime, jidănime. *Ştiut iaste D[u]mnedzău în jidovime.* DOSOFTEIU, ap. GCR. I $212/_{27}$. | Abstract: **jidovíe** † s. f. = lege jidovească, iudaism; (concretizat, ad 2°) lucru uriaş (RĂDULESCU-CODIN, M. N. XLIII). *Ţîndu-să... cu jidoviia...* DOSOFTEIU, V. S. 179_{2}. | Verb: (< paleosl. *židoviti sę*) **jidovì** IV^{a} refl. = a se face, a deveni Jidov, a trece la iudaism. *Mulţi dentru limbi... să jidoviia pentru frica Jidovilor.* BIBLIA

(1688) $361_{,2}$; (cu adjectivul uneori substantivat) **jidovít, -ă** = care a ajuns, a devenit jidovesc; ajuns în mânile jidanilor, exploatat de jidani, care servește interesele lor, cf. filosemit. *Acum țara-i jidovită Și amar precupețită.* ALECSANDRI, ap. TDRG.].

– Din poleosl. **židovinŭ**, idem. (Sensul de «uriaș» îl are și bulg. *žid*). Cf. jidovinu †.

JIDÓVCĂ s. f.
JIDOVEÁNCĂ s. f.
JIDOVEÁSCĂ s. f.
JIDOVÉSC, -EÁSCĂ adj.
JIDOVÉȘTE adv.
JIDOVÉTIC, -Ă adj.
JIDOVÍ vb. IV[a]
JIDOVÍE s. f.
JIDOVÍME s. f.
JIDOVÍN † s. m.
} v. **jidov.**

JIDOVÍNĂ s. f. *Défilé.* – (Mold.) Drum între două dealuri (ȘEZ. XXXI 11; H. X 475), drum care are distanța cea mai scurtă de la un loc până la altul (Com. TOMIAC), tăietură naturală într'un mal, pe care coboară un drum (BRĂESCU, M. 67), năruitură, surpătură de mal (ȘEZ. XXXII), râpă greu de străbătut (Com. FURTUNĂ), tăietură mai mare în pământ ce pare a nu fi naturală (PORUCIC, E. 32), movilă foarte mare făcută de oameni foarte de mult (id. 26). *Eu miros friptura și-mi pândesc flăcăul într'o jâdovină.* I. NEGRUZZI, V 443. [Cu rostire regională: *jâdovínă, jâdogină, jidogină* s. f. | Cu alt sufix: **jídavă** s. f. = loc care pare a fi o veche așezare omenească, strașnic zidită și uriaș proiectată; p. gener. ceva tare și mare. PORUCIC, T. E. 473].

– Derivat din **jidov** (2°) «uriaș», cu suf. local **-ină.**

JIDOVOÁICĂ s. f.
JIDOVÓC s. m.
JÍDUV s. m.
} v. **jidov.**

JIENEÁSCĂ s. f. art. *Nom d'une danse paysanne.* – Numele unei hore. *Jucau Jienii «jieneasca».* DRAGOMIR, O. M. 214. [Pronunț. *ji-e*].

– Derivat din **jian** («locuitor din regiunea Jiului»), cu suf. adj. **-esc.**

JIG s. a. 1°. *Marque au fer rouge.* 2°. *Pyrose.* 3°. *Esquinancie, étranguillon des chevaux.*

1°. (Banat) Semn făcut cu fierul roșu pe corpul animalelor (GR. BĂN.), semn cu care se înfierează oile și caprele, ca să se cunoască, într'o parte sau alta a urechii s. a botului. LIUBA - IANA, M. 112, Com. A. COCA.

2°. (Patol.; Transilv., Bucov., Mold. de sud) O arsură ce se simte une-ori în piept (esofag) câteva ore după mâncare, jărăgaiu, jigăraie, (în medicină) pirosis (LEON, MED. $305/_{20}$), arsură pe piept (H. XVII 5), arsură de stomac (CABA, SĂL.); o acreală ce-ți vine pe gât după ce-ai mâncat (Zahareşti, în Bucov., com. G. NISTOR), mâncărimea căpătată pe gâtiță prin mâncări acre (Straja, în Bucov., com. A. TOMIAC); un fel de râgâială ce ustură în gât și în piept (ȘEZ. III 14). *Femei îngreunate... având... mare jig.* MARIAN, NA. 12. *Cei ce voesc să n'aibă gâlci și să nu-i taie jâgul...* id. SE. II 264.

3°. (Veter.) Inflamația amigdalelor la cai, cf. șopârlaiță, guștер. CIHAC.

[Plur. (aproape neîntrebuințat în sensul 2° – 3°, *jiguri.* | Cu rostire regională: *jâg.* | Verb: (sârb. *žigovati* «a înfiera») **jiguì** (*jâguì*), **jeguì** (*jăguì*) IV[a] = (ad 1° trans.) a arde cu fierul roșu, a înfiera: *Am jâguit boul* (Oravița). Com. A. COCA; – (ad 2°, unipers.) a avea jigăraiu, a-l arde pe cineva pe gât: *mă jăgue.* REV. CRIT. III 158. | Abstract: (ad 2°) **jeguiálă (jiguiálă)** s. f. = arsură pe gât (Oltenia, CONV. LIT. 366), ojic (A. O. VII 158). *Îmi vine o jiguială* (tip. *jigneală*) *pe gât, de ciorba dela prânz.* BOCEANU, GL.].

– În sensul 1° din sârb. **žig**, idem. Pentru sensul 2°, cf. jeg^2, jigăraie.

JIG s. a. v. jeg^1.

JIG s. a. (Băeș.) *Granit.* – (În Munții Apuseni) Piatră tare, granit (Criscior). Com. ST. PAȘCA. Cf. ciorâsc.

– Poate, la origine, «piatră care dă scântei», în legătură etimologică cu slav. *žegati* «a arde».

JIGÁJNE s. f.
JIGAJNEÁ s. f.
JIGÁJNIE s. f.
JIGÁJNIȚĂ s. f.
} v. **jegajnie.**

JIGÁLĂ s. f. *Fer rouge.* – Țeapă de fier care se înfierbântă în foc spre a arde cu ea, cf. frigare. *Fură arși cu jigale înfocate de her.* DOSOFTEIU, V. S. 90. [Și: **jiválă (jiveálă)** † s. f. *Bagă o jivală înfocată în ureache.* id. ib. 36. *Jiveale înfocate.* id. ib. Cf. 34, 36; – **juválă** s. f. = cuiu cârligat la vârf și înfierbântat, cu care se bortesc ciubucele sau se scobește în lulea. ȘEZ. V. 103. *Asta-i juvală de făcut ciubuce din târș de brad alb.* CONV. LIT. XLIV, vol. I 658; – **jihálă** s. f. (rostit *jâhală*) și **jihác** s. a. (rostit *jâhac*) = sârmă groasă cu care se scoate măduva de soc sau cu care se fac borți (= găuri) prin felurite obiecte de lemn (Straja, în Bucov.). Com. A. TOMIAC; – **juhálă** s. f. = sulă groasă pentru jupit crușala și îngurzit opinci (Vicov, în Bucov.). Com. G. NISTOR. | Derivat: (aluzie la țepele înroșite în foc, cu care muncesc dracii pe păcătoși în iad) **juvaláie** s. f. (**javaláiu** s. a. ȘEZ. V. 103) = mulțime mare de draci, p. ext. de țigani s. oameni «țigănetici» (ȘEZ. V. 103), sperlaraie (Com. FURTUNĂ). Cf. harmalaie. *Când s'o pornit o juvalaie de draci din cei negri, să se risipească pământul, nu alta!* (Botoșani). Com. FURTUNĂ.].

– Din rus. **žigalo**, idem rut. **žihalo** «sârmă de fier înfierbântată, care se vâră prin țeava pipei» (din slav. *žeg-* «ard»).

JIGĂLÍA s. f. art. *Danse paysanne.* – Numele unui dans popular. H. II 320.

JIGÁNIE s. f. 1°. *Insecte parasite.* 2°. *(Sale) bête, monstre.*

1°. Insectă parazită (păduche, ploșniță, purece, etc.) *Să stârpească păduchii de lemn, puricii, libărcile și toate jigăniile de prin casă.* GRIGORIU-RIGO. MED. II 17.

2°. P. ext. Animal disgustător, scârbos, spurcat (șerpi, șopârle, broaște MARIAN, SE. II 194), monstruos (balauri, scorpii, etc.); p. ext. orice animal (LB.), spec. fiară sălbatică (H. III 48), animal feroce (PAMFILE, J. II), care se dă la om și rupe vitele (urs, lup RĂDULESCU-CODIN); bală, dihanie, jivină, lighioaie; (mai ales în glumă și dispreț) animal domestic (câne, pisică, CIAUȘANU, V.) jigodie. *Zise Domnul: rodească pământul jigănii după firea sa, dobitoace jiganii.* PALIA, ap. GCR. I $34/_{39}$. *Dobitocul și jâgăniile.* CORESI, EV. $377/_{33}$. *Porumbul..., această jiganie.* id. ib. $510/_{27}$. *Jigăniile toate... le țin sfinte..., iar*

cine va omorî jâganie..., moartea îi iaste judecata. HERODOT 111/14. *Va îngropa curse pentru să vineaze jiganii.* PRAV. 10/2. *Şarpile este o jiganie mai înțeleaptă şi mai cuminte decât toate jigăniile.* NEAGOE-VODĂ, ap. GCR. I 166/34. *Jiganii... cumu-s culbecii, broaştele.* EUSTATIE, ib. 117/2. *Lăsară să-l mănânce jigăniile şi pasările.* DOSOFTEIU, V. S. 31[1]. *Toate jigăniile târîtoare câte era cu dânsul în chivot...* BIBLIA (1688) 5. *Leul... mai tare şi mai vrăjmaş decât toate jiganiile.* CANTEMIR, IST. 25. *Aceaste jiganii (doi bălauri mari şi groaznici)... au deşchis aripile lor.* ARAVICON MITOLOGICON, ap. GCR. II 130/17. [*Albinele*] *se apără... de oameni, de dobitoace şi de orice feliu de jiganii sau jivini.* ECONOMIA 174. *Ce făcea el văzându-se de atâte jiganii împresorat?* ȚICHINDEAL, F. 8. *Jiganie sălbatică şi spurcată.* GORJAN. H. 13. *Ca de nişte jigănii s'au îngrozit.* PANN, E. II 32. *Mulțime nenumărată de gângănii şi jigănii.* CREANGĂ, P. 94. *Avea nouă limbi acea jiganie.* ISPIRESCU, L. 343. *Scorpia e jiganie urîtă, uneori cu trup de şarpe.* RĂDULESCU-CODIN, F. 323/26. *Jigănii şi lighioni de ale pădurii.* id. ib. 12/19. *Jigăniile vor năvăli la sate.* PAMFILE, VĂZD. 8/23. *Să le ferească D-zeu... de jigănii (lupi, urşi etc.)* PRECUP, P. 26/32. *Să nu dai în nimeni cu căpăstru, că-i rău de jigănii.* GOROVEI, CR. 627. *Pământul e şi el tot o jiganie mare cu gură.* ŞEZ. III 100/7. Cf. VII 51, XXX 12. *Jigania, cât de mare, are stăpânul ei* = nu e nimeni fără stăpân. ZANNE, P. IX 632. Cf. I 496, III 561.

[Cu rostire regională: *jâgánie.* | Plur. *-gănii* CORESI, EV. 133/29 şi *-ganii* ib. 133/32. | Şi: (+ *jigăraie*) **jigăránie** s. f. = jiganie. LB. | Diminutiv: **jigăniúță** s. f. (atestat numai la CANTEMIR). *Mica şi de nimica jigăniuța ce se chiamă liliac.* IST. 51. Cf. 31, 56, 149; HR. 24/25].

– Dintr'un slav ***žeganije*** «arsură, pişcătură, muşcătură (de insectă)» din *žeg-* «ard, pişc (despre insecte, cf. rus. *žigalka* «mouche-piqueuse»)», cu sensul modificat după *dihanie.*

JIGĂNIÚȚĂ s. f. v. **jiganie.**

JIGĂRÁIE s. f. 1°. *Maladie des chiens. Oiseaux.* 2°. *Pyrose.*

1°. (Mold.) Boala cânilor ale cărei simptome sânt oboseala, tristețea, bale la gură, tuse, cf. jigoare, jigodie. ŞEZ. IV 126, V 193, X 25. Cf. XXXI 112; H. XII 279, 303. *Când să intru pe poartă, sar deodată nişte câni la mine... apuca-i-ar jâgăraia!* ALECSANDRI, T. 100. || Fig. Cuvânt de ocară pentru câni. *Țibă, jigăraie, de aici!* TDRG. *Ce jigăraie de câni costelivi!* CARAGIALE, S. N. 112. Cf. H. X 355, XII 301. || P. ext. (Transilv.; mai ales la plur.; la început, probabil, în sens disprețuitor, cf. cobaie) Tot felul de păsări, galițe. LB. *O pădure frumoasă, plină* (= plină) *de tot felul de jigării.* FRÂNCU-CANDREA, M. 277.

2°. (Med.) Arsură pe care o simte omul în esofag după beții s. mâncări grase, grele, jig, jegăl (LEON, MED. 135, cf. BIANU, D.S.), jeguială, pirozã, arsuri.

[Cu rostire regională: *jâgăraie, jigaraie, jâgaraie.* | Şi: († *jiganie*) **jigăránie** s. f. = jiganie. LB. | Cu alte sufixe: **jigoáre** (*jâgoare*) s. f. (Ban.) = boală de câni; arsuri pe piept. NOVACOVICI, C. B. 24. *Mi-i jigoare* s. *am jigoare* = am arsuri pe gât. Com. A. COCA. *Baba'nvie de răchie, Moşu' moare de jigoare!* ZANNE, P. IV 99. *Mânca-te-ar jigoarea!* H. XVII 317; – **jigăráiniță** s. f. = jigăraie. Com. MARIAN; – **jighineálă** s. f. (Mold.) = usturime de gât; fig. greşală (PAMFILE, C.), boroboață, pocinog (CADE). *Pân nu-mi făcuşi jighireala, nu te lăsaşi!* FLORINI, ap. CADE.].

– Pentru sensul 1° – 2° cf. bulg. *žegarĭ* «câne cu limba scoasă din cauza căldurii», ung. *zsigora* «boală de câni»; în sensul 3° înrudit cu *jig*[1] *(jeg*[2]*), jegăl, jeguială, jigăraie.*

JIGĂRÁINIȚĂ s. f.
JIGĂRÁNIE s. f. } v. **jigăraie.**

JIGĂREÁLĂ s. f. v. **jigări.**

JIGĂRÍ vb. IV[a] refl. *Maigrir, dépérir.* – A slăbi (după o boală s. din cauza unei boli cronice ori din lipsă de hrană suficientă), rămânând fără vlagă, palid şi uscat la față, fără puteri, pipernicit, prăpădit, numai piele şi oase, (despre vite şi) fără păr, etc. *Când... n'ăi mai cumpăra dela jidov... ovreiu' se jigărieşte.* JIPESCU, O. 84. [Şi: **jigărî** vb. IV[a]. | Mai ales sub forma de part.-adj: **jigărít (jigărît** RĂDULESCU-CODIN, F. 208/14, în Mold. şi **țigărít, țigărît), -ă** = tras la față, slab, palid, uscat (REV. CRIT. III 158), fără vlagă RUSSO, S.), nedesvoltat, slăbit, pipernicit, prăpădit, plin de răni (RĂDULESCU-CODIN, F. 206); murdar, urît (PAŞCA, GL.), hărsit (H. XVII 117). [În acel pământ rădăcinile cresc] *mai jigărite.* ECONOMIA 6. *Iert copiii care au călcat pe urme rele şi au rădicat astă literatură țigărită.* RUSSO, S. 50/12. *Sânteți... țigăriți şi gingaşi.* C. NEGRUZZI, I 245. *Jigărit, sfrejit şi galben.* CARAGIALE, S. 68/15. *Neamul lui jigărit şi spălăcit.* IORGA, N. R. A. I 353. *Îmbrăcat civil, jigărit ca un motan.* TEODOREANU, M. II 57, cf. ISPIRESCU, L. 285. *O familie de pisici jigărite.* PETRESCU, C. V. 15. *Te-i osteni şi îi arăta țâgărîtă şi prizărită.* SBIERA, ap. TDRG. *Scăldători... pentru copii jigăriți.* LEON, MED. 41. *Cucu... Mititel şi jigărit.* MAT. FOLC. 373. *Veni un jigărit de bou, slab şi izinit.* RĂDULESCU-CODIN, F. 208. *Unui om slab, unei vaci slabe căreia îi cade părul, i se zice jigărit.* ŞEZ. XXXI 112. Cf. XVII 176. | Abstracte: **jigărire (țigărire)** s. f. = acțiunea de a se jigări; – **jigăreală** s. f. = boală a plantelor jigărite, alterațiune din lipsa luminii necesare vegetațiunii lor. COSTINESCU].

– Din ung. **szigár (szikár, cigár)** «slab», apropiat de *jigodie, jigăraie*, etc. Cf. CIHAC, II 510.

JIGÂRICIOÁRĂ s. f. v. **jigăriță.**

JIGĂRÍȚĂ s. f. *Abatis.* – (Banat) Plămâni (Com. COCA) de vite cornute (VICIU, GL.); p. ext. toate mărunțaiele din care se face drobul de miel (com. A. COSMA). [Rostit: **jăgăríță** s. f. | Diminutiv: **jigâricioáră** s. f.=plămâni. *Izdat... Din inimioare, Din jigăricioare, Din fiere... Ieşi din toate închieturile* (Oravița). MARIAN, NA. 40].

– Din sârb. **gígarica** «plămâni»; cf. cighir[1].

JIGÁRNIȚĂ s. f.
JIGÁSNIE s. f.
JIGÁŞNIE s. f.
JIGAŞNÍE s. f.
JIGÁŞNIȚĂ s. f. } (Pesc.) v. **jegajnie.**

JIGHÍR s. a. v. **cighir[1].**

JIGHIRÁ vb. I[a]. – *Attiser.* – A scurmă cu ceva în spuza focului. PAMFILE, J. II. [Cu rostire dialectală: **jâghirà** vb. IV[a]].

– Din aceeaşi familie ca *jeg, jegăraie*, etc.

JIGHIREÁLĂ s. f. v. **jigăraie.**

JIGHIÚȚĂ s. f. *Écheveau.* – (La tors) Jurubiță de 30 de fire. *Încrucişerile se numesc rost şi rostul e de 10 jighiuți; o jighiuță de 10 verbe, o vearbă are 3 fire.* ŞEZ.

IX 44, PAMFILE, I. C. 211. *Pânza se împarte în gherbe, matcale, jăghiuțe.* H. XIV 437, cf. X 357. [Pronunț. *-ghi-u-*. | Cu rostire dialectală: *jâghiuță, jăghiuță.* | [Plur. *-uțe* și *-uți*].

JÍGLĂ s. f. *Cheville* (du joug.). – (Oltenia; la car) Bulfeu, g i g l e t e (DAMÉ, T. 13). *Bulfeiele... sau jiglele sânt late.* PAMFILE, I. C. $138/_{13}$, cf. A. $44/_{19}$. *Frânghie legată de... resteu, sau jiglă.* ION CR. IV 218. Cf. H. V 16, 152, N. REV. R. XIV 349 (Mehed.). [Cu rostire dialectală: *jâglă* = o stinghie de la jug, între gâtul boului și caiul ce intră prin jug și protap. ION CR. 347].

– Din bulg. **žegla (žegalŭ)**, idem. Cf. j u g l e i e.

JÍGNĂ s. f. v. **jignea.**

JIGNEÁ s. f. *Forge.* – Locul unde fierarul înroșește fierul, și care se numește și c u ș n i ț ă. DAMÉ, T. 108. [Și: **jígnă** s. f. H. I 24, X 539.]

– Cf. sârb. **vignja** «coșul fierarului» (și țigănește *vignja*) TDRG.

JIGNÍ vb. IV[a]. I. 1°. *Frapper, toucher.* 2°. *Léser.* 3°. *Offenser, blesser.* II. *Rancir, aigrir.*

I. T r a n s. 1°. A lovi, a atinge. *Turcii... lă 'ngrijau de ceea parte pre unul a nu jigni* [cu tunul]. BELDIMAN, TR. 57.

2°. F i g. A aduce o atingere, un prejudițiu, a lovi în ceva. *Au jignit dreptatea.* URICARIUL VIII $141/_{25}$. *Hrisoavele nu să pot jigni întru nimica din cuprinderea lor.* URICARIUL V $9/_{28}$. *Drept... care jicnea așezămintele cele vechi.* ODOBESCU, II 24.

3°. A atinge pe cineva în demnitatea s. onoarea sa, a-i aduce o ofensă, a ofensa. *Să nu jicnești prin ele vreo persoană.* C. NEGRUZZI, II $253/_{25}$. *Îi spusese... să nu-i mai vorbească de asta, că-l jignește.* CONTEMPORANUL V, vol. II 493.

II. R e f l. (Despre alimente) A căpăta un miros s. gust rău (din cauză că s'au învechit s. au fost păstrate la loc închis), cf. a s e î n c i n g e. S p e c. (despre făină, bucate) a se strica. *Se jignesc bucatele și făina, dacă stau multă vreme închise în coșuri.* I. BERESCU, ȚARA OLTULUI, III nr. 36. *S'a jignit făina, a căpătat un miros.* H. XVIII 177. | (Despre untdelemn, untură, etc.) *A avea un miros greu, urît, un duhnet rău.* CIAUȘANU, V. | (La Brașov, despre salamul vechiu) A avea un gust care face să ți se încleștеze fălcile când îl mănânci.

[Cu rostire dialectală: *jăgni.* | Și: **jicnì** vb. IV[a], **jegnì** vb. IV[a] = a răni ușor. LB. | A d j e c t i v: **jignít (jicnít, jecnít** A. O. VII 158), **-ă** = lovit, atins; prejudițiat; ofensat, vătămat; cu un miros s. gust particular. (Ad I). *Să deșteptară sv[i]nții și mvisără* (= înviară); *nice leac [de la] jigniți[i] de putregiune.* DOSOFTEIU, V. S. 76_2. *Poporul se simțea asuprit și jignit în drepturile sale.* C. NEGRUZZI, I 284. *Nu e poveste, domnule, – întâmpina Dutu jignit.* SLAVICI, N. II 331. *Numai de-un lucru era baba cu inima jignită, că nu poate să le zică tată și mamă.* CREANGĂ, P. 76; (ad II) *Salamul, untdelemnul e jignit.* | A b s t r a c t e: **jignire (jicnire)** s. f. = acțiunea de a jigni; lovire, atingere; prejudițiu; ofensă, vătămare; mustrare. *Fără jignire de cuget* [*greu vor da foc*]. BELDIMAN, TR. 60. *Ar fi o jignire a dogmelor bisericești.* C. NEGRUZZI, I 242; – **jigneálă** s. f. = faptul de a fi jignit (II); carne stricată, mucegăită. A. O. VII 158. *Jignealâ capătă bucatele necoapte sau făina, dacă stau grămadă.* ȚARA OLTULUI III nr. 36].

– Din slav. **žignuti** «a arde, a aprinde, a lovi» (cf. sârb. *žignuti* «a da o împunsătură», rus. *žignuti* «a lovi, păgubi»).

JIGNICÉR † s. m. **JÍGNIȚĂ** s. f. } v. **jítniță.**

JIGOÁRE s. f. v. **jigăraie.**

JIGÓDIE s. f. 1°. *Maladie des chiens.* 2°. *Sale bête.*

1°. Boală cânească (care-i face să icnească de la inimă. CIAUȘANU, V.), cf. j i g ă r a i e, r a p ă n. Cf. H. V 195, 396, XVIII 104. *Tremuri ca un câțel bolnav de jigodie.* DELAVRANCEA, S. 196. *Lovi-te-ar jigodia, potaia dracului!* CARAGIALE, M. 332. *Se bănuește că jigodia vine la câine, dacă doarme în cenușă.* GRIGORIU-RIGO, MED. II 11. *Jigodia sau rapănul omoară numai câinii.* id. ib. *De jigodie se dă unt proaspăt de vacă amestecat cu ardeiu de pe un pieptene.* GOROVEI, CR. 386. *Nu e bine să lași cânelui coada netăiată, pentru că capătă boala cea rea, jigodia.* Com. V. LAZAR.

2°: Termin disprețuitor dat câinilor (slabi, bolnavi), p. e x t. și altor animale, mai rar oamenilor (H. IX 90), j i g a n i e, s ă l b ă t ă c i u n e (Com. V. BUCUR). *Ce frumos era Hector acum câteva luni și acum e o jigodie!* Com. V. ȘOAREC. *Toate jigodiile câte 'n baltă le vedea Pe toate că le prindea.* MARIAN, SA. 259. *Dar acum ce mă necăjește mai rău de vreo două săptămâni încoace, e o jigodie de purcel pe care l-a adus un creștin.* D. STĂNOIU, C. I. 116. Cf. H. IX 90.

[A d j e c t i v: **jigodít, -ă** = bolnav de jigodie. *De-ăi, fi jigodit, să-ți treacă; De-ăi fi turbat, să iei câmpii!* CIAUȘANU, V.].

– Cf. ung. *zsigora* «boală de câni (colici)». PONTBRIANT.

JIGODÍT, -Ă adj. v. **jigodie.**

JIHÁC s. a. **JIHÁLĂ** s. f. } v. **jigală.**

JIJĂU s. a. v. **jujeu.**

JÍJIE s. f. *Abondamment.* – În expresia: *curge* (s. *are nasul) jijie* = curge în abundență; îi curg mucii ca apa. ION CR. IV 22.

– De la numele râului **Jijia.**

JIJÍNĂ s. f. *Saleté.* – Murdărie (mai ales cea de pe față, mâni, vase, etc.) (Sălișteа). Com. BANCIU.

– Cf. i z i n ă.

JIJÍȚĂ s. f. *Sarments.* – Viță, vrej, c u r p e n, loază de hameiu, mazăre, castraveți. LB.

– Pentru etimologie, cf. *viță* (rostit în unele regiuni *jiță*) și bulg. *žica* «fir».

JÍLĂ s. f. *Veine.* – Vână (la cal). *Jâla de sub piept.* DR. V 308. [Rostit: *jâlă*].

– Din bulg. **žila**, idem.

JILĂU s. a. *Rabot.* – Gealău (gilău), rindea. H. XVIII 104. [V e r b: **jilăi** = jelui; (cu p a r t. - a d j.) **jilăít, -ă** = dat la rindea. *Bâta-i... Jilăită 'n patru dungi.* STAN, M. 255].

JÍLAV, -Ă adj. I. 1°. *Humide, moite.* 2°. *Fort, vigoureux.* II. *Prairie marécageuse.*

I. A d j. Deosebirea dintre «umed» și *jilav* e mai mult regională: Muntenia păstrează cuvântul vechiu «umed», *jilav* fiind neuzitat; în Moldova cuvântul mai nou, *jilav*, a înlocuit pe «umed», care e mai mult literar. Acolo unde se găsesc – ca în Ardeal – amândouă cuvintele, ele sânt sau sinonime, sau s'a stabilit o diferențiare de sens care variază

dela loc la loc sau chiar dela individ la individ. Mai răspândită pare a fi prin Ardeal deosebirea care este şi între ungurescul «nedves» şi «nyirkos»: *umezeala* e mai mult la suprafaţă şi se usucă mai repede, *jilav* e un obiect în care apa a pătruns mai adânc şi l-a făcut moale, lunecos, cleios, vâscos (cf. etimologia!). *Dimineaţa, iarba necosită e umedă* (s. *udă*) *de rouă; iarba cosită, dacă a fost plouată mai mult timp, e jilavă. Geamul aburit* (s. *asudat*) *e umed* (*nu e jilav!*). *Un zid plin de igrasie e jilav* (dar şi *umed*).

1°. Umed, pătruns de umezeală s. igrasie. *Să se dea oilor mâncare uscată, nici de cum jilavă.* CALENDARIU (1814) 186/23. *Frunzele... jilave* [ale trifoiului pre rouă]. ECONOMIA 72. *[Iarba] au strâns'o cam jilavă.* DRĂGHICI, R. 121. *Cartoflele... dacă nu vor fi jilave...* I. IONESCU, C. 216. *O humă sură şi jilavă.* ODOBESCU, III 187/13. *Dimineaţa era rece şi jilavă.* CONTEMPORANUL, IV 392. *Două mânuţe încă jilave de apă.* TEODOREANU, M. II 116. *Poteca rar umblată, mă înfundà în tufişuri jilave.* PETRESCU, S. 20. *Lemnuşele erau jilave.* RETEGANUL, P. III 42/21. *Grăunţele jilave nu le putem duce la măcinat.* Com. G. TOFAN. Cf. PAMFILE, A. 18/10.

2°. (Ban.) Tare, care nu se poate frânge, vânjos (NOVACOVICI, C. B. 24), neelastic, nefiert. LIUBA.

II. Substantivat subt forma feminină: *Jilavă* = luncă bogată în mlaştini. PORUCIC, T. E. 186.

[A b s t r a c t: (rar, neîntrebuinţat) **jilăvíe** s. f. = jilăveală, umezeală. DICŢ.]

– Din bulg. **žilavŭ** «lipicios, cleios, lutos» şi «elastic, vânjos», în Banat din sârb. **žilav** «vânos».

JILĂVEÁLĂ s. f. v. **jilăvì.**

JILĂVÉTE s. m. *Gourdin.* – Reteveiu, scurtătură de lemn (CIAUŞANU, V.) cărăveiu de lemn (BOCEANU, MEH.), ciomag (BARONZI, L. 111/6), prăjină, bogată lungă (Gorj, PAŞCA, GL.); lemn luat în grabă de la gard ori de aiurea, atunci când se bat oamenii. (ION CR. III, 347). *Au apucat carii bâte, carii prăjini, cari cât[e] un jilăveate şi începură în lung şi... lat a-l măsura.* ŢICHINDEAL, F. 110. *Na jiloveaţa aceasta din nuele legate la olaltă.* RETEGANUL, P. I 74/1. *Când te-oiu croi cu jilovetele ăsta pe spate, mă cunoşti tu cine sânt!* BOCEANU, MEH. [Şi: **jilovéte** s. m., **jiloveátă** s. f. PAŞCA, GL., **jiloveáţă** s. f.; – **jirovéte** s. m. = bâtă noduroasă, zdravănă. ION CR VII 155].

– Derivat (probabil pe teren slav) din **jilav** «vânjos, neelastic» cu sufixul *-eţ* (= *-ete*).

JILĂVÍ vb. IV[a] *Mouiller.* – T r a n s. şi r e f l. A (se) face jilav, a (se) umezì. *Iarba fie cât de uscată, în porcani se jilăveşte, se tocmeşte bine.* I. IONESCU, C. 113. | I n t r a n s. A se umezi. *Iarna nice odată nu plouă* [în Tataria]; *de-abia jăloveşte pământul.* SIMEON DASCĂLUL, ap. TDRG. [Şi: **jilovì** vb. IV[a]. | A d j e c t i v: **jilăvít, -ă** = umezit. | A b s t r a c t e: **jilăvíre** s. f. = umezire. *La jilăvire se aprinde* [fânul] *şi mucezăşte.* I. IONESCU, C. 114; **jilăveálă** s. f. = umezeală. *Este cu putinţă... jilăveala să se aprindă?* DRĂGHICI, R. 122. *Noaptea era jilavă şi rece ; în jilăveala aceasta, târgul părea amorţit.* SADOVEANU, ap. TDRG.]

– Derivat din **jilav.**

JILĂVÍE s. f. v. **jilav.**

JILÉRIU † s. m. v **jeler.**

JILÉTCĂ s. f. (Îmbrăc.) *Gilet.* – Veşmânt scurt şi fără mâneci, purtat de bărbaţi (în unele regiuni şi la ţară (H. II 31, 118, 126, 147, XII 105, 600, mai ales în zile de sărbătoare şi la ceremonii PAMFILE, I. C. 356/4) subt haină, v e s t ă. *Vestit prin fasonul jiletcilor.* C. NEGRUZZI, I 238. *Ideea şi progresul au ieşit din coada fracului şi din buzunarul jeletcii.* RUSSO, S. 17/34. *Încins cu sabia... peste jiletcă.* CARAGIALE, M. 280. *Pe jiletca domnului primar luceşte lanţ de aur.* SADOVEANU, M. 166. # **În jiletcă** = fără haină. *Un domn gras, în jiletcă, îşi citeşte gazeta.* G. VÂLSAN, CONV. LIT. XLII 141. [Şi: **jelétcă** s. f. cu rostire regională: *jâlétcă* s. f., ap. TDRG.; *jalétcă* s. f. PAMFILE, I. C. 356/4; *gilétcă* s. f. H. IV 57. | D i m i n u t i v: **jiletcél** s. a. *Şi-l căutaţi în jiletcel.* PĂSCULESCU, L. P. 46].

– Din rus. s. bulg. **žiletka**, idem (din fr. *gilet*).

JILETCÉL s. a. (Îmbrăc.) v. **jiletcă.**

JÍLFĂ s. f. v. **julfă.**

JILÍP s. m. 1°. *Biez du moulin.* 3°. *Troupeau* (de boeufs). (Transilv.)

1°. Construcţie din bârne şi scânduri, pe care e condusă apa care se varsă pe roata morii s. a şteampurilor ori la piuă, cf. j g h i a b, l ă p t o c, c e t e r n ă. *Apa vine de la iaz pe jilip, un pat construit din bârne şi scânduri, iar de pe jilip curge pe scoc.* PĂCALĂ, M. R. 460. *Pe jilipul de pe leasă, pe care apa se scurge treptat.* F. R. ATILA, 132. Cf. H. XVII 8, 17, 236, VICIU GL. 96. || Stavilă. CABA, S. 98.

2°. Construcţie din buşteni pe povârnişul unei coaste, pe care alunecă la vale buştenii tăiaţi în pădurile din munţi. *Îndemna oamenii săi... la împingerea... buştenilor spre jilip.* N. URECHE, ap. CADE.

3°. (Atestat numai în LB.) Ciurdă, ciopor. *Jilip de boi.* LB.

[Plur. *-lipuri.* | Şi (ad 2°): **jlip** = loc pripor şi lunecos, închis pe ambele părţi, prin mijlocul căruia li se dă drumul butucilor la vale (Straja, în Bucov.). Com. A. TOMIAC].

– Din ung. **zsilip** idem (1° – 2°).

JÍLIŞTE s. f. v. **velişte.**

JILOVEÁTĂ s. f.
JILOVEÁŢĂ s. f.
JILOVÉTE s. m. } v. **jilăvete.**

JILŢ s. a. v. **jeţ.**

JIMB, **-Ă** adj. 1°. *Arqué.* 2°. *(Bouche) de travers.* 3°. *Édenté.* – (Transilv. şi Mold.)

1°. Strâmb. LB. *Are picioarele jâmbe* (Criscior, în Munţii Apuseni). Com. ŞT. PAŞCA. || A d v e r b. Strâmb. LB.

2°. S p e c. Strâmb la gură. LB.

3°. Ştirb, căruia îi lipsesc din dinţii [de] dinainte, mai ales din cei de de-asupra. REV. CRIT. III 158.

[Cu rostire regională, mai ales **jâmb, -ă**. | A d j e c t i v: **jimbát, -ă** = strâmbat; cu gura strâmbată; (prin apropiere de z â m b a t) colţat, cu dinţii afară, care are dinţi nepotriviţi ori două rânduri de dinţi (ŞEZ. III 18/15), care are dinţii de dinainte călăriţi, crescuţi peste olaltă (Sălişte, j. Sibiu, com. A. BANCIU). *Gura largă şi jimbată.* VLAHUŢĂ, N. 16. *Jâmbată* i se zice unei femei cu maxilarul inferior strâmbat (Poiana, jud. Năsăud). Com. S. POP. | V e r b e: **jimbâ** t r a n s. şi r e f l. I[a] = a (se) strâmba (LB.); s p e c. a (-şi) strâmba gura. *Numai lucrurile de tinichea şi de fier moale se jâmbă* (Frata, în Câmpia Ardealului). Com. V. BUCUR. *I s'o jâmbat gura* = i s'a strâmbat (unui invalid de război lovit de glonte). *Copilul se jâmbă cătră altul,* când scoate limba şi-şi schimonoseşte faţa. **Jâmbă-lemne** (Mitol. pop.)

s. m. = Strâmbâ-lemne (Crişcior, în Munţii Apuseni) Com. ŞT. PAŞCA; – **înjimbà**, (*înjâmba*) I[a] = a strâmba, a curba (Straja, în Bucov.) Com. A. TOMIAC; – **jimbì** (*jinghi, jânghi*) IV[a] = despre dinţi) a cădea; (prin apropiere de zâmbi) a zâmbi, a omizi (LB.) *A jimbi a râde* = a zâmbi a râde (propriu: a-şi strâmba gura ca şi când ai vrea să râzi). *Li sânt dinţii lănci... şi li-i limba spată iute... Dinţii să li să jimbască Şi limba să să tâmpască!* DOSOFTEIU, PS. 186. *Esop, jimbind a râde, zice...* ESOP (a. 1812). ap. GCR. II 209/18, cf. BARAC, AR. 78; – (prin etimologie populară) **înjunghià** I[a]. *Se înjunghia a râde* = zâmbeşte a râde (Cândeşti, în Mold.). Com. T. NAUM (cf. şi exemplul citat – greşit – subt înjunghia 3°). | Abstracte: **jimbíre** (*junghire*) s. f. = zâmbire, zâmbet. LB. *Ochii privesc cu jinghire.* BARAC, AR. 19. *Drăgălaşă la jinghire.* id. ib. 74; – **jimbătúră** s. f. = strâmbătură (LB.); spec. locul unde apa e mai adâncă, având încreţituri la suprafaţă (Com. M. SADOVEANU). *Mie nu-mi place când văd asemenea jimbătură a apei.* SADOVEANU, Î. A. 144; **júnghet** s. a. *Privindu-mă cu un junghet de râs, îmi făcu semn să-l urmez.* I. CIOCÂRLAN, P. P. 41. | Alt derivat: **jímbor** s. m. = omul ai cărui dinţi sânt crescuţi unul peste altul. BUGNARIU, NĂS., com. N. DRĂGANU.].

– Etimologia necunoscută. (Cuvântul se găseşte şi la Aromâni: *jimbu* şi *jumbu* «ştirb», încât el nu poate veni din ungureşte, cum credea CIHAC II 510. Aduce aminte pe alb. *dhâmbo* «ştirb» (subst.), *dhâmbol* şi *dhumbóll* «ştirb» (adj.) *dhâmbac* (tosc. *dhëmbac*) «cu dinţi lungi, zâmbat», derivate de la geg. *dhâmb*, tosc. *dhëmb* «dinte», dar corespondentul *j-* pentru alb. *dh-* e neobişnuit. Cf. şi *jimi*. Cu sârb. *žumba* «găurice» cu greu poate fi adus în legătură).

JIMBÁ vb. I[a]
JIMBÍ vb. IV[a] } v. **jimb.**

JÍMBIŢĂ s. f. v. **japiţă**[1].

JÍMBLĂ s. f. *Petit pain.* – Pânişoară din făină albă (pe alocuri: de calitate mai puţin fină decât franzela), bulcă. *Mestecă trei măsuri de făină de jemble şi coace pâine.* PALIA (1582), cf. 65. *Mană decât jemna mai frumoasă.* DOSOFTEIU, PS. 275. *Voiu pune înaintea ta jămnă de pâine.* BIBLIA (1688) 218. *Am dat... pentru jăble... simbriia moşului* (a. 1682). IORGA, S. D. XII 102. *4 pite, 10 jimbre* (a. 1800). ib. 130. *Vor scoate pâine şi jămnă de vânzare* (a. 1826). URICARIUL V. 169/11. *Doă jimble pe zi şi 8 pâini proaste.* ib. V. 35/9. *În toată ziua se da merticuri, jimblă, vin şi mâncare la familii.* GOLESCU, Î. 107. *Ce jimblă, ce cozonac!* PANN, P. V. III 89. *Jămle făcute cu făină aprinsă.* ALECSANDRI, T. 1 353. *Pitarii... se ocupau... cu fabricarea pânei şi a jemnelor.* BOGDAN, C. M. 102. *Făcea cinste cu covrigi şi jimble.* MARIAN, NU. 744. *Nuna cea mare ia o jemlă.* ib. 600. *Bulci sau jemne.* id. NA. 13$_6$. *Vinul boierilor,... jimbla cocoanelor.* TEODORESCU, P. P. 204. *Pâne bună ca jamla.* STAN, M. 255.

[Şi: **jímbră** s. f., **jắmlă** s. f., **jắblă** s. f.; (Transilvania) **jémblă** s. f., **jémlă** (**jắmlă**) s. f., (Mold.) **jémnă** (**jắmnă**) s. f. MARIAN, NU. 648, SEVASTOS, NU. 398/16, **jámblă** s. f. CABA, SĂL. 98, **jeámlă** s. f. LB. | Diminutive: **jimblúţă** s. f. (Transilv.) **jemlúţă** s. f. LB.; **jimblúţă** s. f. *Care jimbluţe numai să fie coapte tare* (a. 1795). IORGA, S. D. VIII 31; (Banat) **jemnişcă** (**jemişcă** CADE, **jimişcă** IRINEU, S. B. 55, **jămişcă** Com. A. COSMA) s. f. CADE. | Nomen agentis: **jimblár** (**jâmblár, jimlár, jămlár** IORGA, S. D. VI 186, **jâmlár, jemlar(iu)** LB.) s. m. = brutar (fin); vânzător de jimblă. *Carte de orânduire vătafului de jâmblari.* CAT. MAN. 118, 274. *Călugări jimlari* (a. 1805). IORGA, S. D. VII 11. *73 lei pe an doi jâmlari a curţii gospod* (a. 1776). URICARIUL XIX 393/2. *De la 2 jimblari.* ib. XIX 341/14; – (cu feminin ul) **jimblăreáscă** (**jemlăríţă** LB.) s. f. = brutăreasă, vânzătoare de jimblă. DICŢ. | Local: **jimblărie** s. f. = brutărie (fină). DICŢ.].

– Din ung. **zsemlye** (cf. şi pol. *žemla*), care vine din germ. *Semmel* (iar acesta din lat. *simila*).

JÍMBLĂ s. f. (Iht.) v. **jamnă.**

JIMBLÁR s. m.
JIMBLĂREÁSĂ s. f.
JIMBLĂRÍE s. f.
JIMBLÚŢĂ s. f. } v. **jimblă**[1].

JÍMBOR s. m. v. **jimb.**

JÍMBRĂ s. f.
JIMBULÍŢĂ s. f. } v. **jimblă**[1].

JIMÍ vb. IV[a]. *Grouiller.* – A mişuna, a viermui. a foi. *Fiiarse* (= fierbu COR.; fierbea C[2], HUR.; *jimì* DOS.) *ţeara lorŭ de broaşte.* PSALT. 220/39. *Jâmăsc* (verbul se întrebuinţează numai la persoana 3) = sânt foarte mulţi (Straja, în Bucov.). Com. A. TOMIAC. [Cu rostire regională: *jâmì*].

– Etimologia necunoscută. (Aduce aminte pe alb. *dhem-ër, dzem-izë* «vierme», cf. însă şi jumedie, jumet).

JIMIGÁIU s. m. sing. *Rebut.* – Rămăşiţa care se aruncă, «lepădătură». *Jimigaiu de peşte, jimigaiu de varză.* RĂDULESCU-CODIN. [Şi: **jumugáiu** s. m. sing. = peşte mic, juvete. PĂSCULESCU, L. P. (subt juvete)]. – Cf. jimi.

JIMÍŞCĂ s. f.
JIMLÁR s. m. } v. **jimblă.**

JIMUÍ vb. IV[a]. *Fouger.* – (Transilv. de vest şi Banat; despre porci) A râma, a scormoni, a răscoli pământul cu râtul. REV. CRIT. 158. *Porcul jimue cu flitul în pământ.* Com. COCA. [Şi: **jumulì** vb. IV[a], **jumurluì** vb. IV[a] = a scurma în noroiu după grăunţe (despre porci). ŞEZ. VII 181].

– Probabil, înrudit cu *jumuli*[1] (în ungureşte existând şi variantele *gyim* şi *gyom*).

JINĂCĂLÍ vb. IV[a]. *Mouiller.* – A muia în apă rufele înainte de a le pune la zolit în obroc. *Am fost la părău şi am jinăcălit cămeşile şi mi-au înghеţat mânile* (Bilca, în Bucov.). Com. G. TOFAN.

JINÁPĂN s. m. (Bot.) v. **jneapăn.**

JINÁR subst. (Bot.) Numele unei plante de apă (?). PAŞCA GL. [Diminutiv: **jinăreà** s. f. nume de buruiană H. XII 286.].

JINĂREÁ s. f. (Bot.) v. **jinar.**

JINĂU s. a. v. **jenuì.**

JÍNCHIŢĂ s. f. (Păst.) v. **jintiţă.**

JIND s. a. sing. *Désir, envie.* – Dorinţă mare (încât «îţi lasă gura apă»), poftă; dor puternic (ŞEZ. VIII 8) (mai ales după ceva greu de ajuns s. de căpătat). *Cu jind* =

plin de dorință, cu dor; *duc jindul* = duc dorul, doresc. *Inima-m[i] cu jând te cere.* I. VĂCĂRESCU, P. 238/13. *Să nu mai ducem jândul.* PANN, E. V 142. *Spre bolțile tăriei Cu jind la ce să mai cătăm?* VLAHUȚĂ, P. 51. *Și jindului nesățios I s'a 'mbia ospăț îmbelșugat.* GORUN, F. 77. *Brâncoveanu a privit cu jind spre frumusețea veche a bisericii din Argeș.* IORGA, C. I. II 43. *Zise țiganul cu jând...* SBIERA, P. 284/14. *Tot cu dorul și cu jindul după feciorul cel mic...* RĂDULESCU-CODIN, Î. 151. *Să-și mai potolească jindul.* TEODORESCU, P. P. 172b. *Să se sature de joc, că destul n'or mai juca toate paresimile – 7 săptămâni ducând jind jocului!* MUSCEL 28. *Ele se uitau cu jind la dânsul.* ISPIRESCU, L. 150, cf. 66, 343; U. 98/9, SLAVICI, N. 262, FUNDESCU, L. P. 66/6. *Găseam câte o codiță de pește și mâncam cu jând.* ȘEZ. VI 141. [Cu rostire regională: *jând.* | Și: **jíndă** s. f. PAMFILE, A.].

– Postverbal de la **jinduì.**

JÍNDĂ s. f. v. **jind.**

JINDÁR(IU) s. m. v. **jandarm.**

JINDIÓS, -OÁSĂ adj. v. **jinduí.**

JÍNDIȚĂ s. f. (Păst.) v. **jintiță.**

JINDUÍ vb. IVa. 1°. *Désirer, avoir envie de, convoiter.* 2°. *Être privé* de.

1°. Trans. A dori ceva cu poftă mare, a-i lăsa gura apă după ceva, a pofti tare (lucrul altuia Com. v. ȘOAREC), a duce jindul, a râvni (rămni) ceva, a se uita cu jind la ceva, a fi ahtiat după ceva. *Mulți ochi au jinduit-o.* DELAVRANCEA, S. 9. *Maimuțe și copii o să te admire, De jindueşti o cinste-așa aleasă.* GORUN, F. 26. *Când un flăcău are boi, îl jinduesc fetele.* ION CR. IV 130. | Intrans. (construit cu prep. 1a) *Scaunul de la Târgoviște, la care jinduia de atâta vreme...* VLAHUȚĂ, ap. CADE. | Absol. *Nu jindui... și nu fii la 'ndoială.* PANN, E. IV 83. *Prin negura de aburi... umplând casa de miros, iar motanul, purceii și cățelul, jinduind, aleargă...* M. FLORIAN, SĂM. I 387. *Cine trăește nădăjduind, moare jinduind.* ROMÂNUL GLUMEȚ, 8/16.

2°. Refl. (Rar) A regreta. DICȚ. *Cine trăește nădăjduindu-se, moare jinduindu-se.* PANN, P. V. III 73.

[Cu rostire regională: **jânduì** vb. IVa. | Adjective: **jinduít** (*jânduit*), **-ă** = (cu înțeles pasiv) poftit, râvnit; (cu înțeles activ) care duce jindul, (construit cu prep. de) jinduitor, dorit, ahtiat (I. GOL. C. I 122b); lipsit de ceva. *Acea mulțumită de care sânt jânduită, de atâta vreme...* GORJAN, H. I 80, cf. 77. *Acadele și covrigi, după care sfârâia inima lui de copil, jinduit de toate.* SANDU-ALDEA, în LUC. VI 451. – **jinduitór** (*jânduitór*), **-oáre** = care jindueşte; poftitor, doritor, ahtiat. *Firea fămeiască este mândră și foarte jinduitoare.* PISCUPESCU, O. 126. *Priviri jinduitoare.* IORGA, L. II 1; – **jindiós** (*jândiós*), **-ă** = jinduitor, care duce jindul, dorul (PAMFILE); dușmănos (RĂDULESCU-CODIN) (la origine: invidios). | Abstracte: **jinduíre** (*jânduíre*) s. f. = acțiunea de a jinduì; dorință, poftă mare după ceva; invidie (COSTINESCU). *Omul... arată mai mare și mai multă jânduire și nemulțumire în stare avută... decât în stare rea.* PISCUPESCU, O. 114; – **jinduiálă** (*jânduiálă*) s. f. = jinduire. DICȚ.]

– Din paleosl. ***žędovati*** (derivat din **žędati**, «cupere». A. Byhan, *Jahresber.* V, 341.

JINDUIÁLĂ s. f. v. **jindui.**

JÍNGAȘ, -Ă adj. = **gingaș.** STAN, M. 256.

JINÓR s. a. v. **șinor.**

JINȚ s. a. v. **jeț.**

JINTĂLĂU s. a. *Moussoir.* – (Transilv.) Un lemn, cam de un metru de lung, care la un capăt poartă un cerc; cu el păcurarii bat laptele cel închegat când fac caşul (BUGNARIU, NĂS.), un disc de lemn, cu o coadă înțepenită la mijloc; cu această unealtă [se] sfarmă laptele închegat în putină (Suciul-de-sus. VICIU, GL.), bătător, brighidău, mâtcă. *Cu jântalăul se bate laptele închegat până devine fluid ca laptele dulce.* PRECUP, P.14/29. [Plur. *-laie.* | Cu rostire regională: **jântălău** s. a., *gintălău* s. a. VICIU, GL., **jintaléu** s. a. *După ce laptele se închiagă, se mestecă cu sterțu (lemn de mestecat), apoi se bate cu jintaleul.* H. XVIII 228].

– Derivat din **jintui**, cu suf. instr. **-ălău.**

JÍNTERĂ s. f. (Bot.) *Joubarbe.* – Urechelniță. BULET. GRĂD. BOT. V. nr. 3–4, 67. Cf. jințură.

JÍNTEȚĂ, JÍNTEȚE s. f. (Păst.) v. **jintiță.**

JÍNTIȚĂ s. f. 1°. *Sorte de laitage, préparé avec le deuxième petit-lait.* 2°. *Sorte de potage préparé aux oeufs d'abeille.*

1°. (Păst.) Mâncare ciobănească făcută din «janț» fiert, numită pe alocuri și: (în Hațeg) duruèle, (în Jiu) bamburi, laptecovăsit. VICIU, GL. Zerul ce rămâne din caș, dacă se fierbe, se îngroaşe, făcând urdă. Se ia zer de acesta, cu urdă, se bate cu prepeleacul ca să se sfarme bulgării și se lasă să se înăcrească, făcând *jintiță*, un fel de lapte foarte recoritor. LUNGEANU, CL. 227. Se ia zărul de sub caș (jântuitul), se pune într' o căldare la fiert și cât fierbe se tot mestecă cu un tăujeri (băț), ca să nu se prindă pe fund și să se afume; din jântuitul acesta căpătăm *jintița.* ȘEZ. VII 113. Zărul ce rămâne cu puține bucăți de urdă într' însul se chiamă *jintiță.* H. VII 358. *Jintiță* = partea din zăr ce se depune pe fundul căldării la prepararea urdei din zăr. ION CR. VII 154. *Jintiță* = urdă caldă nestrecurată, adică cu zer la un loc, cum fierbe la foc. MARIAN. Caşul se face din lapte, punându-se chiag; din rămășiță se scoate urda, punându-se la fiert, iar rămășița dela urdă se numeşte *jântiță.* H. VIII 46. Zerul rămas în budacă dela caș se fierbe încetul cu pază, se mestecă până ce se alege o materie groasă de-asupra, pe care o ia în strecurătoare cu lingura, când se numeşte *jintiță*, și, după ce s'a stors de zer bine, urdă. H. X 109. Cf. H. I 100, 252, II 117. 145, etc., III 71, 309, etc., IV 86, 145, etc., V 381, 394, VI 30, 50 etc., VII 262, 358, etc., VIII 154, 336, etc., IX 143, 194, etc., X 188, 210, etc., XI 6, 98, etc., XII 96, 172, etc., XIII 126, 135, etc., XIV 176, 489, etc., XV 4, 400, etc., XVI 160, 226, etc., XVII 8, 425, etc. *Jintiță felii.* H. XII 30. Dacă *jintița dulce* se pune într'o putină, expusă mai mult timp (ca 12 ore, cel puțin) la o temperatură ridicată, se acreşte și astfel, în această stare, avem *jintiță acră.* H. XII 172, cf. I 269, VIII 260, X 32, XVII 392. Din *jintița* răcită în timp de 14 ore și amestecată cu alta, căldicică, se face țiteiul (*jintiță acră*), foarte răcoritoare și întăritoare. H. III 71. Zerul dulce amestecat cu urda dulce se numeşte *jintiță* sau și gunoaie. H. XVII 149. *Jintiță* = janț. H. XV 149. *Jintiță de urdă.* PRECUP. P. 20.

2°. P. anal. *Jântiță* = mâncare (supă) pregătită din clocitură de trântori. Com. V. HALIP. *Când mănânci jâtniță de albine...* ION CR. III 149.

[Plur. rar *jintiți*. H. VIII/$_2$ 228. | Scris și: **sintiță** H. XVII 140, rostit în unele regiuni: *gintiță* H. XV 508, 368, *jântiță*. | Și: **jînchiță** (*jânchiță* H. XVIII 45) s. f., **jînteță** (*jânteță*) H. III 49, X 505, s. f. XVI 133, (*jintețe*) s. f. H. VIII 449, **jîndiță** s. f. H. IV 155, 223, VII 506, XII 117, **jântiță** (scris *santiță* H. XV 503) s. f. H. VIII 260, XIV 224, **jântițe** s. f. H. X 208, 538, **jânteță** s. f. H. VIII/$_2$ 73, X 400].

– Dintr'un paleosl. ***žętica*** (derivat din *žęti*, cu prez. *žim-* «storc»), păstrat în sârb. (în Herțegovina) *žetica* «zer» (cf. și slov. *ožimček* «un fel de brânză», rut. *vyžymok*, rus. *žimera* «ceea ce s'a stors, boștină», cf. j u m a r ă; pentru sensul 2°, cf. *žimka* «fagur de miere»). Prin păstori români cuvântul a intrat în ungurește (*zsendicze*, *zsinczicza*, *zsenzice*, *zsengice*), la Slovaci (*žincica*, *žintica*, *žentica*), Ruteni (*čyntića*), Cehi (*žinčice*), Poloni (*žynczyca*, *žyntyca*, *żentyca*, *żętyca*, *żencica*, *żencyca*) și în unele dialecte germane din Ungaria (*Schentitze* «lapte fiert de oaie»). S t. W ę d k i e w i c z, *Mitteilungen d. rum. Inst. Wien*, 281–284; P. S k o k, *Zeitschrift f. slav. Phil.* XXXV (1913), 348; M i k l o s i c h, *Etym. Wb.* 411. Cf. j i n t u i, j i n t ă l ă u, j u m a r ă.

JINTUÍ vb. IV[(a)] 1°. *Pressurer le fromage frais pour en extraire le deuxième petit lait.* 2°. *Agiter, secouer.* 3°. *Pressurer* (f i g.).

1°. (Păst.) T r a n s. A stoarce caşul de «janț», frământându-l pe «crintă». PAMFILE, I. C. 34, ŞEZ. III 18/$_{17}$, H. I 139. După ce au strecurat caşul în budac, îi dă chiag, apoi îl bate cu brighidăul, îl învârteşte cu lopățica, apoi îl strânge cu mâinile, îl *jântueşte* (adică îl frământă bine), îl dă la ceatlău... H. VIII 260. Cf. 298, VIII/$_2$ 200.

2°. P. a n a l. T r a n s. A clătina mereu un vas, pentruca lichidul din el să se mişte s. să se amestece bine. Cf. FRÂNCU – CANDREA, M. 102. *Spre a se aerisi mai apoi, când schimbarea* [apei] *nu e posibilă, vasul* [cu peşti] *se va mişca mereu, se va jintui sau se va împroşca adesea cu o pompă în el.* F. R. ATILA 145, cf. 273. || A scurge dintr'un vas într'altul. *Nu mai jintui atâta zama, că o turburi cu totul!* (Auzit în Braşov). || A întoarce moarea din cada cu curechiu (butea cu varză), ca să se înăcrească (VICIU, GL.), cf. a p r i t o c i.

3°. F i g. A bate, a stoarce de avere. ŞEZ. III 18/$_{17}$.

[Ind. prez. *jintuesc* şi *jintuiu* (mai ales la pers. 3: *jintue*). | Cu rostire regională: *jântuì* vb. IV[a]. | Şi: **jentuì** vb. IV[a] (Ad 1°). *Dăm chiag laptelui..., îl stoarcem, apoi îl frământăm, adică jentuim...* H. XVI 207. | A d j e c t i v e: **jintuít** (*jantuit*, **jentuít**), **-ă**; **jintuitór** (*jântuitor*), **-oáre**. (S u b s t a n t i v a t e): **jintuít** s. a. = zerul gras (de culoare ceva mai albă) care iese din a doua frământare şi stoarcere a caşului (cf. j a n ț); laptele ce iese din caş după ce odată se stoarce zărul (BUGNARIU, NĂS.), scursură groasă din caşul dulce frământat (CREANGĂ, GL.), esența groasă a caşului din care se scoate untul (după ce caşul a fost stors de zăr, se frământă şi apoi se stoarce *jântuitul* ŞEZ. III 18/$_{19}$), zeama dulce ce rămâne după facerea caşului (ib. VII 98). Din *jintuit* se face urdă (H. X 505) şi unt (MARIAN). Untul din lapte de oi se face [aşa]: se ia *jîntuit* de sub caş... se pune în budacă... se lasă să se prindă ori să se înăcrească şi apoi, punându-se în budălău, se bate cu brighidăul până se alege untul. ŞEZ. VII 98, cf. H. VIII 21, 77, 260, VIII/$_2$ 183, X 21, 45 etc., XII 327, 462 etc., XV 425. Din lapte închegat şi adunat se ia zărul cu lingura, apoi se sfarmă mărunt cu mânile şi se apasă cu mâna către fundul budăcii, ca să iasă din el *jântuitul*. PRECUP, P. 19/$_{22}$. Din *jintuit* se prepară mâncarea țărănească numită b a l m u ş. Cf. ŞEZ. VII 152, CREANGĂ, GL.; **jintuítă** (*jântuită*) s. f. H. XII 375. *Jântuită, din care se scoate untul.* H. X 465; **jantuít** s. a. H. X 208; (+ *janț*) **jențuít** s. a. H. XV 100; – **jintuitoáre** s. f. = unealtă de ciobănie (H. X 538) care serveşte la jintuit. | A b s t r a c t e: **jintuíre** (*jântuire*) s. f.; **jintuít** s. a.; – **jintuiálă** (*jântuiálă*, *gintuiálă*). s. f. = stoarcerea caşului de janț (PAMFILE, I. C. 34); (concretizat, mai ales prin Transilv.) zer gras stors din caş (LB.), zer acru (H. XVII 5), zer de după urdă, zer acru (VICIU GL.), zerul de desubtul spumei din care se face caşul (H. VIII 328, 151, cf. X 254, XII 552, XVII 343), j i n t u i t. *Gintuiala, care e pregătită tot din zer. care nu se fierbe, ci-l țin într'un anumit vas, până când se înăcreşte şi pregătesc bucate, cu deosebire salata cea verde.* H. XVII 368. *O oală de jântuială.* MARIAN, SA. 165].

– Dintr'un paleosl. **žętovati** (din **žęti* «a stoarce»), cf. j i n t i ț ă, j i n t ă l ă u.

JINTUIÁLĂ s. f.
JINTUÍT s. a.
JINTUÍTĂ s. f.
JINTUITOÁRE s. f.
} (Păst.) v. **jintuì.**

JÍNȚURĂ s. f. (Bot.) *Joubarbe.* – Urechelniță. PANȚU, PL.

– Rostire dialectală pentru *ghințură*. Cf. j i n t e r ă.

JINUÍ vb. IV[a] v. **jenui.**

JIP s. a. v. **jep** şi **jup.**

JIP s. m. 1°. *Pieu.* 2°. *Nu.* – (Ban.)

1°. Par. Com. IZVERNICEANU.

2°. A d v e r b i a l. Gol. *M'a lăsat jâp* = gol (Oravița). Com. A. COCA.

[Rostit: **jáp**. | D e r i v a t: **jipăn** s. m. = prăjină, lemn mai lung şi subțire, lipsit de crengi (Com. A. COCA); tufan, stejar (ŞEZ. IX 6); f i g. om mare, spătos, n o v a c (CIAUŞANU, V.) *Nu ştiu cine mi-o fi tăiat doi jipani.* BOCEANU, GL. *Ajunge în pădurea mare la un jipan mare.* GRIGORIU-RIGO, MED. I 183].

JIP s. m. sing. v. **jep.**

JIP subst. *Boulingrin.* – (Ungurism) Pajişte (VAIDA, CABA, SĂL.), ierbiş (PORUCIC, E. 318). [Pluralul ? | Şi: **júpă** s. f. = ierbiş des, regiune cu ierbiş, fâneață. PORUCIC, E. 318].

– Din ung. **gyep**, idem.

JIPÁN s. m. v. **jip**[2].

JIPÁT, - Ă adj. v. **jep**[1].

JIPI s. m. (Bot.) v. **jepi.**

JIPUÍ † vb. IV[a] v. **jupui.**

JIR s. a. *Faîne* (fruit du hêtre). – Fructul s. rodul fagului (GOROVEIU, C., H. X 205), întrebuințat ca nutreț pentru porci. *Au dăruit... Dumnedzău jirŭ* (a. 1609-15). ROSETTI, B. 81. *Împăratul... cu gliganii în munte păştea în jirŭ.* DOSOFTEIU, V. S. 38$_2$. *Jârul ce se va face p[r]in dumbrăvi şi p[r]in codri.* URICARIUL IV 43/$_{22}$. *Pădure de jâr* (a. 1827). ib. XXV 53, cf. XVI 48/$_{12}$. *Ghinde... jir.* ECONOMIA (1806) 98. *Ghinda şi jirul din păduri vin într'ajutorul ținerei cu puțină cheltuială a porcilor.* I.

IONESCU, M. 363. *Turma dusă la jir.* SLAVICI, N. 127. *Fagului îi trebue o vară de cel puțin cinci luni, pentru ca să-și îndeplinească perioada sa de vegetație, de la mugur până la jir.* MEHEDINȚI, G. F. 164. *Sboară...* [gaița] *căutându-și nutrețul, ce constă din jir, alune, castane...* MARIAN, O. II 68, cf. RETEGANUL, P. I 45/19. *Dacă primăvara este multă floare de jâr, toamna va fi bună recolta de popușoiu.* GOROVEI, CR. 3 019. *Jir și ghindă mi-am păscut.* TEODORESCU, P. P. 135. *Oloi de jâr.* ION CR. III 56/2. # **A mâna porcii la jir** = a dormi sforăind. *Se așterne pe somn și unde nu începe a mâna porcii la jir...* CREANGĂ, P. 226; cf. RĂDULESCU-CODIN, Î. 5, 8, 19.

[Pluralul *jiruri* e rar și însemnează «varietăți de jir». | Cu rostire regională: *jâr* s. a. | Diminutiv: **jirișór** s. m. Serisor = lat. glandula ung. makocska. LEX. MARS. | Colectiv-local: **jiríște** s. f. = pădure de fagi, în care ies porcii după jir. *Mistreț doborît la jiriștea pădurilor.* DELAVRANCEA, S. 172, cf. V. V. 201. | Abstracte: (sârb. *žiróvina* «chirie pentru păscutul jirului») **jirovínă** s. f., **jirovnicíe** s. f. = învoială, drept de a da porcii la jir (Cf. BRĂESCU, M., IORGA, S. D. XIV. p. XLIII), (chirie pentru) pășunatul de jir. *Să fie vitele slobode să pășuneze... prin păduri..., când se va face jirovină.* I. IONESCU, M. 291. *A cumpărat cu... 1000 fl. și cedarea dreptului de lemnărit, pășunat, jirovină.* LIUBA - IANA, M. 49.].

JIR s. a. v. **jur.**

JIRÁV, -Ă adj. 1°. *Débile.* 2°. *Dur, impatient.* – (Transilv.).

1°. Slab; alegător la mâncare. REV. CRIT. III 158.

2°. Iute la fire (ȘEZ. VII 181), aspru, neîndurat, sever, (despre un bolnav) nerăbdător (LB.).

[Și: **jirnâv, -ă** adj. = convalescent. în convalescență. RĂDULESCU-CODIN.].

– Rostire dialectală pentru *ghirav* (= firav).

JIREÁDĂ s. f. = **gireadă**, grămadă de jipi... încărcați de lemne. PAMFILE, I. C. 152. *Grâul, fânul... se grămădesc în jârăzi.* LIUBA - IANA, M. 108. [Cu rostire dialectală: *jâreadă, jâradă* = mai multe clăi (Banat). ZANNE, P. IX 446].

JIREÁBEN s. m.
JIREÁPĂN s.m.
JIREÁPEȚ s. m.
} (Bot.) v. **jneapăn.**

JIRÉBE s. f.
JIREBÍ vb. IV[a]
} v. **jirebie.**

JIRÈBIE s. f. I. 1°. *Écheveau.* 2°. *Loque.* 3°. *Femme jeune et vive.* II. *Bande de terre.*

I. 1°. (Țes.; Transilv., Mold., Bucov.) Treizeci de fire de tort (Com. I. GRĂMADĂ, A. TOMIAC) formând o unitate de măsură; cf. jurubiță. Sculele și torturile au, după împrejurări, mai multe sau mai puține *jirebii*; fiecare *jirebie* are zece numărături, iar o numărătură are trei fire. MARIAN, CROM. 32, cf. PAMFILE, I. C. 258, cf. ȘEZ. II 41[b]/21, ION CR. IV 121, II 189. *Jos e vârtelnița cu jerebia de tort.* SLAVICI, N. 33.

2°. Fig. Ferfeniță. *Este cu cămașa făcută jurebii* = făcută șufile (șofile), ferfenițe; făcută praf (din praf), dărăpănată, despănată, parc'a fost să facă frunzare (în pădure). CIAUȘANU, V. || *Jirebii* și *jirebghii* se zice, în bătaie de joc, cailor slabi și mari. DR. V. 207.

3°. Fig. (Transilv.) Femeie tânără, vioaie. PAȘCA, GL.

II. (Mold. și Bucov.) Bucată de pământ (MARIAN), mai mult lungă și îngustă (BRĂESCU, M., WEIGAND, B. B.) considerată și ca măsură de teren; spec. (Basarab.) bucată de pământ dată prin împărțire la prima colonizare (PORUCIC, T. E. 317). *It[i] voiu da... jireabia ta* (: lat. funiculum) *cea măsurată.* DOSOFTEIU, PS. 361. *Au mai fostŭ vândut o jirebie lui Anghelu* (a. 1675). IORGA, S. D. XXII 236. *Cumpărăturile lui Adrian... s'au venit 15 jirebie pol.* URICARIUL VIII 2/24. *Am vândut giumătate de jirebie din Lipăești, drept 20 lei.* ib. XI 284/23. *Acea bucățică este... de la deal și la mijlocul jerebiei din cinci prăjini de lată* (a. 1800). ȘTEFANELLI, D. C. 281. *Întărește stăpânire peste 6 jerebii din Băișești.* CAT. MAN. 111, 247. *Doaă jirebii și jumătate din sat din Lipăești.* BUL. COM. IST. IV 20. *Făcând satul jerebii, au venit cumpărăturile lui Miron Costin 27 jerebii.* BRĂESCU, M. 21. || Adverbial. În formă de fâșie lungă și îngustă. *O muche de dâmb... merge jurebie printre cas*[a] *lui Erhan* (a. 1759). ȘTEFANELLI, D. C. 60.

[Pronunț, *-bi-e.* | Și: **jirébe** s.f.; (dial.: *jirébghie, jârébghie* s. f.); **jerébie** († **jireábie**) s. f.; **jurébie** s. f. | Diminutive: **jurubíță** (pe la Brașov: **jurebíță**, *jureghiță*) s. f. = (ad I 1°) scul mic de fire de lână, ață, bumbac, mătase, peteală, sârmă, etc., cf. păpușică; pânza ițelor; a patruzecea parte dintr'un arșin (I. GOLESCU, C. I. 104). *Desfășurau jurubițele de peteală, le depănau și le făceau... podoaba miresii.* I. GHICA, ap. TDRG. (ms.). *Se împiedeca... în jurubița de sârme.* CARAGIALE, ap. CADE. *Pe vârtelniță pun femeile jurubițele sau scularile de depănat.* H. II 31, cf. IV 157. *Jurubițe de velință.* PAMFILE - LUPESCU, CR. 65/19; – **jirbiúță, jerbiúță, jărăbiúță** (dial. *jirghiúță, jârghiúță*) s. f. (pronunț. *-bi-u-*). (Ad II) Fâșie îngustă de pământ. *Proprietatea împărțită în niște fâșii subțiri ca niște jirbiuți.* IONESCU, D. 204. *Răzeșii... sânt împărțiți în jerbiuțe.* id. ib. Cf. 420. *Ogorul meu e îngust ca o jirghiuță sau delniță.* H. I 54; (ad I 1°) jurubiță; plasa s. pânza ițelor, cocleți, ostrețe (DAMÉ, T. 135, PAMFILE, I. C. 267, cf. 41/22). *Mătasa... se face jârăbiuțe.* ECONOMIA 221. | Verb: **jirebì** IV[a] = a strânge ceva (sfoară, pânză) în îndoituri cât brațul de lungi. *Ca să pescuim* [cu prostovolul]... *îl jirebim, adică strângem sfoara și apoi pânza în mâna stângă în îndoituri cât brațul de lungi.* F. R. ATILA, 112.]

– În sensul II cuvântul vine din rut. **žerebij** «bucată de pământ» (cf. polon, *žerebie* «certaine étendue de terrain»), la origine «lot de pământ» (cf. rus. *žérebej* «bucată ce revine cuiva prin tragere la sorți»), sens păstrat și la noi în Basarabia. Specificarea «bucată de pământ lungă și îngustă» e ulterioară, prin apropierea de celalalt sens al lui jirebie (cf. «funie s. sfoară de moșie»). Înțelesul I se găsește și în ungurescul *zseréb* (din care voia să-l derive CIHAC, II 510), care însă e cunoscut numai la Secui – termenul curent fiind *pászma* – și este de sigur, ca și diminutivul *zsiribica*, împrumutat de ei dela Români. În românește el e vechiu, căci îl găsim și la Aromâni (*žireagl'ă* «jurubiță de 30 de fire») și la Megleniți (*žireaǵă* «jurubița de 60 de fire»); nu există însă la Slavii de sud, unde continuatorii paleosl. **žrĕbij** «sors» au numai înțelesul de «soartă, sorți» (bulg. *žrebij*, sârb. *ždreb*). Se pare deci că avem a face cu două cuvinte de origine deosebită. Cf. și vierbă (jerbă, iarbă III) și jighiuță.

JIRBIÚȚĂ s. f. v. **jirebie.**

JÍRFĂ s. f. v. **jertfă.**

JIRIŞÓR s. m. v. **jir**[1].

JIRÍT † s. a. = **gherid**, «un fel de suliță, de lance». I. GOLESCU, C. I.

JIRLĂU s. a. *Torrent. Ravin.* – Şiroiu, apărie (ŞĂINEANU, D. U.), şuvoiu de apă, torent; râpă foarte lungă cu maluri înierbite (PORUCIC, T. E. 197, 473). [Cu rostire dialectală: *jârlău* s. a. PORUCIC, T. E. 197. | Şi: **jarnău** s. a. = părău făcut în scopul de a scurge apa. BUGNARIU, NĂS.] – Cf. ş i r l ă u.

JIRNÁV, -Ă adj. v. **jirav.**

JIROVÉTE s. m. v. **jilăvete.**

JIROVÍNĂ s. f.
JIROVNICÍE s. f. } v. **jir.**

JÍRTVĂ s. f. v. **jertfă.**

JIRTVÍ vb. IV[a] v. **jertfi.**

JIŢ s. a. v. **jeţ.**

JÍŢĂ s. f. *Filon, veine.* – (Sârbism în Banat) Fir, vână. *A doua* [ocnă] *este lângă ogaş şi să vorbeşte că ar avea o jâţă de rudă de argint de 17 policari.* LIUBA-IANA, M. 33. [Cu rostire regională: *jâţă*].
– Din sârb. **žica** «sârmă, vână».

JITÁNIE s. f. v. **jitie.**

JITÁR s. m. *Garde-champêtre.* – (Mold., Transilv.) Păzitor la poarta ţarinei (CREANGĂ, GL., cf. ŞEZ. IX 35) care păzeşte să nu intre vitele în sămănături, p â n d a r (CHIRIŢESCU, GR.). *Să-şi puie şi jitari, oameni vrednici.* URICARIUL IV 51/21. Cf. XIX 353/21. *Chema... şi pe jitar.* DONICI, F. 38. *O ţară de jac, satu' lui Cremine, fără câni şi fără jitari.* ALECSANDRI, T. 47. *Rămân... holdele fără jitar şi nime nu se atinge de ele.* CREANGĂ, A. 72. *Jitari pentru paza ţarinelor.* N. A. BOGDAN, C. M. 67. *Jitarul împăratului era Pruna.* ALEXICI, L. P. 225/3. *Iată că un păcătos de jâtari, cum şedea la o poiată...* ŞEZ. VIII 57. Cf. I 97/1, 261/1. [Cu rostire regională: *jâtar(iu)*. | Şi: **jutáriu** s. m. LB. *Doi vornici (jutari).* PĂCALĂ, M. R. 345. | F e m i n i n: **jităríţă** s. f. (MARIAN) s. f., **jităreásă** s. f. (DICŢ.) s. f. = soţia jitarului. | V e r b: **jitări (jutări)** IV[a] = a fi jitar, a împlini funcţiunea de jitar. *De când s'au pomenit..., tot jitari au fost... De zece ani, de când jătăreşte şi el, vede că nu a brodit-o rău.* AGÂRBICEANU, D. Ţ. 98. | A b s t r a c t e: **jitărie** s. f. = coliba sau bordeiul în care locuieşte jitarul; intrare în sat (PORUCIC, T. E. 318); plata s. dijma jitarului, cf. j i t ă r i t, p â n d ă r i t; ocupaţiunea jitarului (H. II 118, XII 32). *Am făcut hăisa pe după gardul jităriei.* ALECSANDRI, T. 723. *Când jitarii nu şi-au luat încă partea lor, jităria.* PAMFILE, A. 186. *De obiceiu, după ce toţi oamenii şi-au isprăvit secerea, se dă drumul jitarilor ca să-şi ia jităria sau pândăritul.* id. 139. *Au adunat la jitărie dijma.* ŞEZ. I 261/2; cf. 98/34; ION CR. III 259; – **jitărít** s. a. = dijma jitarului, cf. j i t ă r i e].
– Din rus. **žitarĭ**, idem.

JITĂREÁSĂ s. f.
JITĂRÍ vb. IV[a]
JITĂRÍE s. f.
JITĂRÍT s. a.
JITĂRÍŢĂ s. f. } v. **jitar.**

JÍTCĂ s. f. Sobriquet donné aux Juifs. – (Cu rostire dialectală) *Jâtcă* = porecla jidanilor. RUSSO, S.
– Derivat (probabil, pe teren slav) din **jid**, cu suf. **-că.**

JÍTIE s. f. 1°. *Biographie.* 2°. *Histoire, anecdote, plaisanterie.* 3°. *Maladie chronique, tare.*
1°. † (Bis.) Istoria vieţii unui sfânt, b i o g r a f i e. *Spune în jitia sveţiei sale de aceastea.* VARLAAM, C. p. 3[2]. *Alixandru scrisă jitia sa.* ALEXANDRIA, ap. GCR. II 133/12.
2°. (Mold.) Povestea unor lucruri trăite de cineva, anecdotă, snoavă, glumă (ŞEZ. XXXII 137), poznă, minciună (PAMFILE, J. II), p ă ţ a n i e, p ă t ă r a n i e, t i r i ş e n i e. *Şi-am mai încălecat pe o roată şi v'am spus jitiea toată.* CREANGĂ, P. 34. *Atunci au spus el toată jitiea.* SBIERA, P. 236/29, cf. 13/19. *Dacă nu crezi, ian ascultă jâtia me[a].* ŞEZ. XXXI şi XIX 137. Cf. 46.
3°. Boală cronică (ION CR. VII 252), rău ce nu se mai poate îndrepta (RĂDULESCU-CODIN), rană, beteşug (LUNGIANU, GL. 228), defect, nevoie (Com. TOMIAC), pricină. *Sufere de vr'un beteşug, de vre o jitie.* MUSCEL 55. *Ce jâtie ai de eşti aşa scârbit?* Com. TOFAN.
[Cu rostire regională: *jâtie* s. f. | Şi: (+ *păţanie*) **jitánie** s. f. = rău ce nu se mai poate îndrepta. RĂDULESCU-CODIN; – (+ *chestiune*) **jitiúne** s. f. = istorie, întâmplare, chestiune, socoteală, păţanie, pătăranie. *I povesteşte toată jitiunea cu capra.* VASILIU, P. L. 222. Cf. 51, 139, 205].
– Din slav. bis. **žitije** «viaţă (de sfânt)».

JITIE s. f. *Paillasson.* – Rogojină. *Paturile* [viermilor de mătase] *se pot face sau în forma scărilor... sau îngrădiţi cu papură; sau iarăşi în forma scărilor, ci acoperite cu rogojine (jitie).* ECONOMIA 219. *De brumă* [pomii] *se păzesc prin acoperitul cu rogojini (jitie).* ib. 140. [Accentul?].

JITIÚNE s. f. v. **jitie**[1].

JITNICÉR † s. m.
JITNICEROÁIE † s. f. } v. **jitniţă.**

JÍTNIŢĂ s. f. *Grenier, grange.* – Magazie de grâu, grânar, hambar. *Aduna-va grâul... în jitniţe, e pleavele va arde în focul nestins.* TETRAEV. (1574) 204. *Sparge-voiu jitniţa mea.* CORESI, EV. 396/27, cf. 215/8, 401/8, 459/25. *Împăratul avea jitniţe... pline de pâne.* MOXA 394/4. *Plugariul... scoate sămânţa din jitniţă, de o samănă.* VARLAAM, C. 323. *I-au omorît... dinaintea jitniţei ce era în lontru în curte.* LET. I 300/30. *Pânea să ia cu sila la jicniţă, cum lua la alţi domni...* ib. II 99/8. *Au făcut... jitniţă şi vistierie.* MAG. IST. IV 256/24. *Jicniţe de roadele grâului.* BIBLIA (1688) 330. *Din... jicniţă au luat grăunţele ce împrăştie.* CANTEMIR, HR. 367/28. *Dar să o şi care la jigniţele stăpânilor.* URICARIUL II 146/21. *Jitniţele cu bucate.* DIONISIE, C. 220. *Puţinteale... grăunţe să adaogu cătră jătniţele ceale pline.* CAT. MAN. 166, 372. *Valahia... e grădina şi jitniţa Ţarigradului.* ŞINCAI, HR. III 27/19. *Alexandru... murì... în ţara Ierusalemului... unde a zidit Iosef... ceale şapte jâtniţe.* ALEXANDRIA, 170. *Aceea ce ar trebuì să adunăm în jâgniţi.* I. IONESCU, C. 129. *Jigniţi pline de boabe de porumb.* GORJAN, H. II 78. *În sus pe deal... [era] jicniţa cu toată zahareaoa.* ODOBESCU, II 126/13. *Alte seminţe... pot să se păstreze... în jitniţe sau în pod.* COD. SILVIC, 22. *La vară mi se pare că umplem jigniţa cu grâu.* BOCEANU, GL. Cf. H. IX, 82. | *În fundul hambarului era jitniţa, un fel de ladă uriaşă.* COMŞA, N. Z. 11.

[Plur. *jitnițe* și (Mold.) *jitniți*. | Cu rostire regională: *jâtniță*. | Și: **jícniță** s. f., **jígniță** (*jâgniță*) s. f. | Nomen agentis: **jitnicér** (**jicnicér**, **jignicér**, rar: **jitnițár** LB.) † s. m. = administratorul grânarelor domnești (având rang de boierie), mare magazioner care strângea grâne pentru Curtea domnească și pentru cetățile turcești mărginașe (ȘĂINEANU, D. U.). *Costache vel Jicniceriu.* LET. I 344/24. *Moțoc Jicnicerul.* ib. II 366/23. *Bogdan Jicniceriul.* MAG. IST. III 37/28. *Iane vel slugeriu i Pătrașco jicnicear* (a. 1641). DOC. ap. GCR. I, 91/23. *Și Grigorie jitnicearíul cel mare* (a. 1651). ib. 152/6. *Grama V. Jitnicer.* URICARIUL VII, 43/24. *Boiariulu nostru... Radulŭ Racoviță bivŭ velŭ jicniceriu* (a. 1729). BUL. COM. IST. II 197. *Jicnicerul Simeon Durac e un bătrân... vesel.* C. NEGRUZZI, I 301. *Jignicerul Vadră ot Nicorești.* ALECSANDRI, T. 1 112. | Feminin: **jitniceroáie** † = soție, nevastă de jitnicer. *Dumneaei Maria jitniceroaia le cere pe an de la fiecare casă câte un leu* (a. 1763). ȘTEFANELLI, D. C. 69].

– Din paleosl. **žitŭnica**, idem. Cf. înjitnița.

JITNIȚÁRIU † s. f. v. **jitniță.**

JIVÁLĂ † s. f. v. **jigală.**

JIVÁN s. m. *Bandit.* – (Ungurism în Sălaj). Bandit. CABA, S. 98.

– Din ung. **zsivány**, idem.

JIVÉTE s. m. *Nom de la sixième lettre de l'alphabet cyrillique.* – Numele literei a șasea a alfabetului chirilic.

– Din paleosl. **živete**, idem.

JIVÍNĂ s. f. *Être vivant, animal.* – Ființă, vietate, suflare (CREANGĂ, GL.), animal; spec. fiară sălbatecă (RĂDULESCU-CODIN, ȘEZ. V 103), (la plur.) mici animale (viermi, gândaci, muște LB.), (prin Transilv.) galițe, hoare (VICIU, GL.), orătănii. Cf. lighioaie, dihanie, bală, jiganie. *Jivinile sălbatice de pădure.* LEVITICUS, ap. GCR. I 4/10. *Omul... să domnească pre peștii mării... și jivinilorŭ și a totŭ pământului.* PALIA 10/8. *Jivinile reale.* CUV. D. BĂTR. I 17. [Dumnezeu] *au zis să scoață apele jivine vii.* VARLAAM, C. 253/2. *Scuturând jivina* (șarpele COD. VOR., jiganiea BIBLIA 1688) *în foc nece un rău nu pății.* N. TESTAMENT, ap. COD. VOR. 97. *Pre acolo sânt șerpi mulți și alte jivini.* LET. I 81/39. *Nu te-au făcutŭ... jivină, ci om.* ALFAVITA, ap. GCR. II 147/20. *Jiganii sau jivini.* ECONOMIA 174. *Dobitoacele capătă acest feliu de jivini* [păduchi]. CALENDARIU (1814) 180/18. [Taina împreunării]... *a păsărilor și jivinilor.* PISCUPESCU, O. 137. *Nici o jivină moartă nu mănâncă.* ȚICHINDEAL, F. 234. *Cea mai scârnavă, jivină.* KONAKI, P. 267. *Jivina ce trăește în ape, pe pământ.* C. NEGRUZZI, II 276/14. *Vânătorii* [pândeau] *mișcările jivinei.* ALECSANDRI, P. III 204. *E groaznic de a vedea cum aceste jivine* [e vorba de vulturi] *se răped la stârvuri.* ODOBESCU, III 16/7. *Toate jivinele cuvântau omenește.* DELAVRANCEA, S. 240. *Aste ploșniți, aste lacome juvine.* CONTEMPORANUL I 896. *S'au adunat toate jivinile din împărăției sa.* CREANGĂ, P. 91. *Cine vrea ca oarăle sau orăteniile (jivinele) să nu-i strice holdele...* PĂCALĂ, M. R. 192. *Vara însă vin din țările calde o sumă de pasări călătoare; se deșteaptă și ceata jivinelor mărunte.* MEHEDINȚI, G. F. 183. *Așteptă să crape pereții și să între în chilie tot felul de jivini închipuite.* D. STĂNOIU, C. I. 185. *Cucule, jivină rea!* ALECSANDRI, P. P. 298b. *Să dăm om pentru mâncare acestei jivine.* ISPIRESCU, L. 341. *Noi am plecat după jivini.* ALEXICI, L. P. 267/20. *Jivinile rele, ca lupu și șarpele.* ȘEZ. IV 180/3. *Când ies juvinile din pământ.* GOROVEI, CR. 32, cf. 667. || Fig. Om de altă nație (RĂDULESCU-CODIN), străin.

[Plur. *-vine* și *-vini*. | Cu rostire regională: *jâvină*. | Și: **juvína** s. f. MARIAN, SE. I 256, GOROVEI, CR. 35; **joávină** s. f. DENSUSIANU, Ț. H. 22, GR. BĂN., STAN, M., POPOVICI, R. D. 116. | Derivat: **jivínie** (**jevénie**) s. f. = jivină. *Jiviniile dator este a le îmblânzi.* I. VĂCĂRESCU, P. 44/26. *Gunoiul îl aruncă... ca să... nu se facă jevenii.* MARIAN, SE. II 197/13. *Vitele și oile să fie scutite de jivini.* DAN P. 261. | Diminutiv: **jivinúță** s. f. LB. | Verb: **jivinì** † IVa refl. = a se umplea de viermi. *Trupul... în boale... și în rane a se jivini tocmeaște-l.* CORESI, EV. 57/13].

– Din bulg. **živina**, idem.

JIVINÍ † vb. IVa
JIVÍNIE s. f.
JIVINÚȚĂ s. f. } v. **jivină.**

JIVÓRNIȚĂ s. f. v. **viforniță.**

JLIP s. a. v. **jilip.**

JMAC interj. Exclamație care imită zgomotul produs prin căderea bruscă a unui lemn, a unui om, etc. ȘEZ. V. 103. [Verb: **jmăcnì** (cu rostire regională: *jmacnì)* vb. IVa = a pica cu putere la pământ. Com. A. TOMIAC].

– Onomatopee.

JMÂC s. a. *Lacet, filet.* – (Bucov.) Lat de prins pasări. Com. A. TOMIAC. *Au dat doi pițigoi în jmâc.* Com. G. NISTOR.

JMĂCNÍ vb. IVa v. **jmac.**

JMALȚ s. a. v. **smalț.**

JMETELÍNĂ s. f. *Maïs.* – (Maramureș) Porumb (Rogna-de-jos); rădăcina de porumb care rămâne pe câmp după ce a fost culeș și tăiat. T. PAPAHAGI, M.

– Cf. rut. *šmat, smatina* «bucată ruptă din ceva, fragment».

JMOC s. a. v. **smoc.**

JMONT s. a. (Băieș.) *Limon.* – (Munții Apuseni) Mâlul, nămolul ce se depune pe canalul de scurgere a apei dintr'o mină. PAȘCA, GL.

– Din germ. **Schmand** (**Schmund**), idem.

JNAP interj. *Clac.* – Interjecție care imită zgomotul unei lovituri.

– Onomatopee.

JNĂPĂÍ vb. IVa. *Battre, cogner.* – Trans. A bate cu bățul. CREANGĂ, GL. *Și iar lua mama nănașa din coardă și iar ne jnăpăia.* CREANGĂ, A. 40. *Jnăpui de câteva ori iapa cu un par de gorun.* MERA, B. 163. | Intrans. *Cu biciuști, cu bețe... Jnepăiau să meargă. Caii nici gândeau.* CONTEMPORANUL II 691. [Și: **jnepăi** vb. IVa, **jnăpuì** vb. IVa].

– Derivat din interj. **jnap!**

JNĂPUÍ vb. IVa v. **jnăpăi.**

JNEÁMĂT s. a. *Tas* de bois, de fumier, etc. *Désordre. Tombe* (dans la forêt). – (Mold.) Grămadă de

lemne, gunoaie, mâl, etc., aduse de apă (SEZ. II $41^{b}/_{25}$); lucruri trântite la un loc, neregulă, desordine (ION CR. V 152). *Îngrămădelii acesteia de lemnărie, care închide Bistrița la vreme de puhoiu, îi zic oamenii, jneamăt.* POPOVICI – KIRILEANU, BROȘTENI, 65. || Mormânt (în pădure s. pe câmp) pe care fiecare trecător aruncă ceva (un lemn, o piatră, etc.), crezând că astfel i se iartă mortului un păcat. ȘEZ. III 18. – Cf. n ă m e t e.

JNEÁP s. m. 1°. *Coin.* 2°. *Grand morceau* (de galette, etc.)

1°. (Transilv.) Pană de lemn, «ic, cuiu, nadă» LB.

2°. Codru mare de turtă, de mămăligă, d ă r a b. ION CR. IV 306, cf. V. 280.

JNEÁP s. m. (Bot.) v. **jneapăn.**

JNEÁPĂN s. m. 1°. *Genévrier (Juniperus communis).* 2°. *Juniperus nana.* 3°. *Pinus Pumilio.* 4°. *Pinus Mughus.*

1°. Ienupăr (PANȚU, PL., ȘEZ. II $41^{b}/_{28}$); b o r ș i c ă; p. e x t. fructul lui (întrebuințat la fabricarea unor esențe volatile). *Sămânța cea de brad sau șneapănul.* ECONOMIA, 89. *Șneapănul este un soiu de brad pitic.* TURCU E. 17. *Jneap: are frunze ca bradul, dar mai spinoase; pe aiurea-l numesc jireaben.* H. XVIII 40. Cf. X 419, XII 90. *Oleu de șneapân* = uleiu de ienupăr. LB. *Vinars de șneapăn* = rachiu de ienupăr. ib.

2°. Ienupăr-pitic. PANȚU, PL.

3°. Jepi. Se mai numește și ș n e a p ă n - m a r e. ib. (Cu acest sens auzit în Buceci).

4°. O plantă cu frunze lungi și flori galbene (H. X 496, cf. X 3, 43, 259, 465), numită și s c o p. *Femeile de prin Transilvania iau o oală, o umplu cu jar, pun deasupra tămâie sfințită și șneapân* (Pinus Mughus). PAMFILE, D. 193, cf. MARIAN, SE. II 207.

[V a r i a n t e: **jinápăn, jireápăn, jireában, jărapăn** (JAHRESB. IX 168), **jareápine, jneapăr, jneápen, jnépen, jnépene, jnépere, jnépine**; **șneápăn, jneáp, șneáp** H. 419, etc., (Banat) **jăráp** (CDDE. nr. 903); c u a l t s u f i x: (Banat) **jireápeț** (CDDE nr. 903). | C o l e c t i v - l o c a l: **jnepeníș** s. a. (plur. *-nișuri* și *-nișe*) = desiș de jnepeni; loc unde cresc jnepeni mulți.].

– Din lat. **junĭperus**, **-um** (cu varianta populară **jeniperus**), idem.

JNEÁPĂR s. m.
JNEÁPEN s. m. } (Bot.) v. **jneapăn.**

JNEPĂÍ vb. IV[a] v. **jnăpăi.**

JNÉPEN(E) s. m.
JNEPENÍȘ s. a.
JNÉPERE s. m.
JNÉPINE s. m. } (Bot.) v. **jneapăn.**

JOÁCĂ s. f. *Jeu, jouet.* – (Mold.) Joc (1°), jucărie, petrecere copilărească, glumă, lucru ușor, neserios, bagatelă. [Băiatul] *feace* (= făcu) *o gioacă cu alți cuconi.* DOSOFTEIU, ap. TDRG. (ms). *Prindea mușțele nu pentru hrană, ce pentru gioaică le prindea.* CANTEMIR, IST. 208. *Ne înțelegeam de minune și la treabă și la joacă.* VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *Își făcea de joacă pe acolo.* SANDU-ALDEA, A. M. 183. *Războiul ce a fost rămâne ca o joacă de copii.* C. PETRESCU, Î. II 268. *Hai la harță voinicească Și la gioacă războiască.* ALECSANDRI, P. P. 70, nota. *Acolo închisă cu mai multe soațe, Cu ea copile și soții de joacă.* EMINESCU, LIT. POP. 157. *Joaca băieților din satul Drăceni.* ȘEZ. II $57/_{18}$. Cf. I $19/_{29}$. *Eu mor de treabă și ție ți-i de joacă.* PAMFILE, J. II. *În joacă (= în glumă, când te joci cu copiii) să nu se bată copiii mici cu palmele peste tălpile picioarelor.* GOROVEI, CR. 915. *Joaca aduce târbacă* = adeseori petrecerile se isprăvesc cu bătăi. ZANNE, P. IV 408.

– Postverbal de la **jucà.**

JOÁGÁR s. a. 1°. *Scie ventrue, scie à deux.* 2°. *Scierie mécanique* (mue par une chute d'eau).

1°. Ferăstrău mare pentru tăiatul trunchilor, cu o pânză lungă până la doi metri și cu dinți mari și prevăzut cu două mânere de care trag în sens contrar doi inși, b e s c h i e, b a b i ț ă. Cf. PAMFILE I. C. 122, APOLZAN, U., RĂDULESCU-CODIN. *Prinse apoi jogarul..., tovarășa prinse fierul de celalt capăt și lucrul începu.* I. CIOCÂRLAN, SĂM. III 330.

2°. F e r e s t r ă u (de munte) mânat de apă, pentru tăierea buștenilor și a butucilor (DAMÉ, T. 173) în scânduri și lați, g a t e r. *Ghizduri, doage și alte multe unelte de joagăr.* ODOBESCU, I $148/_{15}$. *Dincolo de podișcă și de joagăr stă casa pădurii.* IRINEU, S. B. 21. *De la joagăre sau ferestraie se aruncă direct în apă mormane întregi de rumeguș.* F. R. ATILA 176, cf. PĂCALĂ M. R. 460. [Formele: *jogar* (Gorj) și *giogar* (Prahova) la DDRF. sânt suspecte. | N o m i n a a g e n t i s: **jogărár** s. m. = tăietor cu joagărul; – **jogăreán** s. m. = jogărar. *Jogărenii sânt ca la 35 inși, cari lucrează în cele 11 ferestraie din sat...* PĂCALĂ, M. R. 312. | A b s t r a c t: **jogărít** s. a. = meseria jogărarului, c h e r e s t r ă r i t H. XVII, 235].

– Dintr'un săsesc ***zăger** corespunzând germanului *Säger* (cf. *sag* și *sog* «ferestrău» JAHRESBER. X 194).

JOÁGNĂ s. f. *Coups, volée.* – (Transilv., în sens batjocuritor) Lovitură, bătaie. *Du-te, să nu-ți dau vreo două joagne* (Zagra). Com. I. CORBU.

JOÁIE s. f. (Bot.) *Sauge.* – Salvie de câmpuri (*Salvia pratensis*) și *Cinsteț* (*Salvia glutinosa*). – Cf. j o i a n[1].

JOÁMPĂ s. f. *Fondrière, gouffre, précipice.* – Mâncătură făcută de apă, afundătură într'un drum, într'o apă (LIUBA), cufundătură uriașă (FRÂNCU – CANDREA, M. 102), groapă; loc neted pe coasta muntelui (ȘEZ. V 103), prăpastie (A. TOMIAC). [Și: **jomp** s. a. = un fel de vârtej (o spărtură de jos în sus) scurt (în minele de aur). PAȘCA, GL.].

JOÁNGHILĂ s. f.
JOÁNGHINĂ s. f. } v. **janghină.**

JOAP! interj. v. **jap.**

JOÁPĂ s. f. v. **jap.**

JOÁPIȚÁ s. f. v. **japiță[1].**

JOÁRDĂ s. f. 1°. *Gaule, badine, bâton.* 2°. *Baguettes.*

1°. Smicea, varga lungă, nuia (LB.) tânără (Com. N. GRĂMADĂ) lungă și subțire (ȘEZ. XIX 11), de salcie, de vie, etc. (ION CR. VIII 187), lăstar de pom (ION CR. III 347), vărguță cu care se bat copiii (obraznici, ȘEZ. IX

156), viţeii, căţeii (CREANGĂ, GL., ŞEZ. IX 156), m l a j ă (CIAUŞANU, V.), (pe alocuri) nuia groasă pentru gard (Com. LIUBA), n u i e l u ş e (LIUBA), p ă t ă c h i e (PAMFILE, CRC. 5), f u ş t e l, v e r g e a (ION CR. IV 26), j a p ă (PAMFILE, J. II), băţ, botă, ciomag (Vicovul-de-sus, în Bucov., com. P. CĂRSTEANU), creangă stufoasă, prăjină lungă (ION CR. IV 26, VAIDA), cf. t ă m ă n j e r, j ă j ă u, s t r ă m u r a r e. S p e c. Nuia pentru bătutul covoarelor. *Sorda* = lat. virga. LEX. MARS. 251. *L-au izgonit... cu beţe şi cu jerdii.* DOSOFTEIU, ap. TDRG. *Cu jărdia în mână.* DONICI, F. 38. *Acuşi vă ard câteva jordii prin ţolul cela, de v-a trece spurcatul.* CREANGĂ, A. 128. *Cu jordia de alun în mână.* TAFRALI, V. D. 103. *Bubuiau jărdiile scuturând scoarţe.* C. PETRESCU, R. M. 115. *Le îndemna cu joarda.* DRAGOMIR, O. M. 206. *Unde-i joarda? A ars-o focul.* HODOŞ, C. 113. *Rupe joarda' ntreagă.* ION CR. II 262. *Ia-ţi o jordie şi mână vaca în ţarină.* Com. TOFAN. *Taie joarde de viţă.* H. XVI 41. *L-o măsurat cu jordia* (= l-a bătut) *până n'o mai văzut.* ŞEZ. XXXI 11.

2°. S p e c. (plur., la războiul de ţesut) Beţele vârîte între firele natrei, cf. f u s c e i, v e r g e l e. DAMÉ, T. 135.

[Plur. *joarde* şi *jorzi* (com. LIUBA). | Şi: **jórdă** s. f. Com. IZVERNICEANU, VAIDA, A. TOMIAC, H. IX 85; **jórdie** s. f.; **jérdie** (*jérghie*) s. f. ŞEZ. V. 103: **jărdie** ION CR. II 135, IV 26 (*jărghie*). Com. TOMIAC s. f. | D i m i n u t i v e: **jordeà** s. f. = nuia (GR. S. V. 124), smicea (CIAUŞANU, GL.): – **jordiţă** s. f. *O vrut mama să mă bată C'o jordiţă de briboi.* HODOŞ, P. P. 93. *Preste pieptul cu mărgele Cu jordiţa de smincele.* DOINE, 109/20. *Bătuiu mâţa cu jordiţa.* ŞEZ. XII 146. | V e r b: **jordăni (jordăi** DDRF.) IV[a] = a bate cu joarda LB.].

– Din paleosl. **žrŭdĭ** «prăjină» (rus. *žerdĭ* «prăjină lungă şi subţire», *žordočka* «prăjină mică»), venit la noi (subt forma *jo(a)rdă*) şi prin mijlocire ungurească (**zsorda,** idem). Cf. î n j â r d a.

JOÁVINĂ s. f. v. **jivină.**

JOBÉN s. a. *Chapeau haute forme.* – Pălărie bărbătească, tare şi foarte înaltă, de obiceiu cu peri negri şi lucioşi; c i l i n d r u. *Cu părul negru, buclat la tâmple, cu jobenul pe ceafă.* VLAHUŢĂ, D. 41. *Îi sărea ochilarii din ochi şi giubenul din cap.* CARAGIALE, T. II 8/21. [Şi: **giubén** s. a. | D e r i v a t: **înjobenát** adj. = cu joben pe cap. VLAHUŢĂ, P. 274].

– Din **Jobin,** numele unui pălărier francez din Bucureşti, care a introdus la noi acest fel de pălării.

JOC s. a. 1°. *Jeu.* 2°. *Dérision.* 3°. *Jeu* (de hasard). 4°. *Jeu* (d'un acteur). 5°. *Jeu* (de lumière, d'eau). 6°. *Danse.*

1°. Acţiunea de a s e j u c a (I 3°); petrecere distractivă după anumite reguli convenţionale, mai ales între copii. *Jocuri de copii.* PAMFILE, J. III. *La copiii mici se fac jocuri de speriat.* id. ib. 1. *Jocul acesta este îndătinat mai mult la Sf. Vasile.* id. ib. 4. | (Modern, după fr. *jeu de société, jeu de mots*) *Joc de societate* = petrecere în familie, în care se pun chestiuni la care trebue să se dea un răspuns potrivit, ori se dau de rezolvit probleme, etc., aplicându-se sancţiuni inofensive celor ce nu le pot rezolva. **Joc de cuvinte** = glumă întemeiată pe asemănarea de sunete dintre două cuvinte cu înţeles diferit, c a l a m b u r. *Jocuri olimpice* = exhibiţii sportive (lupte, întreceri, alergări, etc.), la vechii Greci, reluate şi în timpurile moderne. # **A fi în joc** = a fi amestecat s. angajat într'o afacere s. împrejurare cu urmări nesigure, sau chiar periculoase. *Nu mai sânt în joc!* MAIORESCU, D. II 139. **A-şi pune** (s. **a-i fi cuiva) capul** s. **viaţa în joc** = a-şi risca viaţa. *M-ai însărcinat cu o slujbă care abia am săvârşit-o, fiindu-mi capul în joc.* ISPIRESCU, L. 27. *Şezând aici cu voi, viaţa îmi este în joc.* GCR. II 354/2.

2°. Glumă dureroasă, haz făcut pe seama cuiva. (Numai în expresiile :) **a-şi bate joc de cineva** = a-l lua în râs, a-l batjocori, a-l face de râsul lumii, de ocară; (despre o fată) a necinsti. **Bătaie de joc** = batjocură, derâdere, ocară. (Exemple subt b a t e V şi b ă t a i e II **50**).

3°. Acţiunea de a j u c a (II 1°), de a lua parte cu alţii la diferite distracţii în care unii pierd şi alţii câştigă, riscând adesea sume mari de bani. S p e c. *Jocuri de cărţi*: bac, bacara, barageancă, bridge, calabrias, concina, douăzeci-şi-unu, durac, écarté, ferbăr, galaţanca, ghiurdum, maca, maus, pichet, pocher, porcu', preferans, şapte-jumătate, stos, treizeci-şi-una, vist, etc. *Într'o seară juca vist... Ce joc monoton!* C. NEGRUZZI, I 74. *Ca să petreacă, inventară un joc de cărţi.* EMINESCU, N. 67. *Petreaceţi dară vreamea cu jocul.* LIT. POP., GCR. II 348/6. *S'au prins la joc de cărţi.* RETEGANUL, P. II 74/8. *Jocul la noroc te aruncă în foc.* ZANNE, P. VIII 204. *Jocul de şah obosește. Joc de noroc* s. *de hazard. Casă de joc* = în care se practică asemenea jocuri de noroc. | Felul de a juca. *Are un joc strâns, riscant.* | Obiectul ce serveşte celor ce joacă, r â n d de cărţi. *Un joc de şah, loto, table. Jocul de cărţi era măsluit.* || P. a n a l. *Joc de bursă* = speculare a valorilor cotate la bursă.

4°. Acţiunea şi felul de a j u c a (II 2°) teatru, o piesă, un rol. *Are un joc neîntrecut în rolurile comice. N'are joc de scenă.*

5°. Acţiunea de a j u c a (III 1°); mişcare oscilatoare, tremurare; f i g. schimb, alternare. *O pădure îndepărtată părea, în jocul tremurat al căldurii ca un nor albăstriu.* SANDU-ALDEA, U. P. 58. *Jocul între* a *şi* ă *în* fac - făcut *se datoreşte accentului.* | F i g. *Jocul patimilor celor neînfrânate.* MARCOVICI, D. 207. *Liberul joc al fantaziei.* MAIORESCU, CR. I 72. (După fr. *jeux de lumière, d'eau*) *Jocuri de lumină* = reflexe mobile, a p e, produse de lumină pe suprafaţa lucie a unui obiect. *Jocuri de apă* = mişcări felurite şi combinate ale apei ce ţâşneşte din fântâni săritoare.

6°. Acţiunea de a j u c a (IV 1°), d a n s, d a n ţ; felul, mişcările dansului; petrecerea la care se dansează şi locul unde se face dansul. Jucătorii s e p r i n d s. i n t r ă în *joc*; fetele s e d u c s. s e s c o t la *joc* (la *horă*). *Giocurile şi danţurile veseliia-l.* VARLAAM, C. 330[2]. *Şi păzia jocurile şi berile şi mâncările.* MOXA, ap. GCR. I 61/25. *Nu mearge la zbori şi la jocuri.* GRECEANU, ib. 291. *Să cade creştinii să facă jocuri.* ANTIM, ib. II 29/29. *Prin adunări, şi prin jocuri.* ISTORIA RUŞILOR, ib. II 51/21. *Umblând pre la jocuri... şi făcând curvii.* MINEIUL (1776) 44[2]/2. *Un joc bărbătesc cu... glasuri, ciudate.* DRĂGHICI, R. 166. *Le dau învăţături de joc, de zugrăvie şi de muzică.* MARCOVICI, D. 233. *Aplaudă frenetic schime, cântece şi jocuri.* EMINESCU, P. 246. *Pe Barbă-cot... l-a pus la joc.* COŞBUC, B. 22. *Nu era joc, nu era clacă în sat, la care să nu se ducă fata babei.* CREANGĂ, P. 284. *D-ta să te prinzi în joc lâng'o fată care ţi-a plăcea.* CREANGĂ, P. 163. Cf. 165. *Fata mare... o scoate la joc.* MARIAN, NU. 5. *Aşa-i jocu' românesc Cu strigăt ardelenesc.* JARNIK – BÂRSEANU, D. 359. *Jocul ei dumineca îmi robeşte inima.* ib. 33. # *Plăcerile jocurilor, schimonosirea trupului.* GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 204. *La joc şi la beţie se cunoaşte Românul.* ib. VI 282. *Nu zice: hop ! Până a nu intra în joc* = nu te bucura înainte de a vedea sfârşitul. ZANNE, P. IV 403. Cf. 407. *Dac'ai intrat în joc, trebue să joci!* = dacă te-ai angajat odată la ceva, nu mai poţi da înapoi. |

Jocul de mână s. *al miresei, nevestei, hangului, dracilor, de doi, în basmale, de brâu, perinei*, etc.) = joc cu lăutarii, horă. Cf. PAMFILE, J. III 9, 13, 15, 22; SEVASTOS, N. $281^{b}/_{38}$, 39; H. X 512, 521. *Jocul căluşerilor.* ŞEZ. VIII 296. | (În glumă) *Jocul lui Adam şi Evei* = jocul strămoşesc de dragoste. ZANNE, P. VI 467.

[Plur. *jocuri.* | D i m i n u t i v e: **jocúţ** s. a. *Şi joacă'n jocuţul meu, Iubeşte ce iubesc eu.* RETEGANUL, TR. $29/_{11}$; – **joculéţ** s. a. DICŢ.; – **joc(u)şór** s. a. ap. CDDE. Cf. DDRF. | V e r b : **jocurì** † vb. IV[a] (atestat numai la M. COSTIN) = a trata ceva uşor, ca pe o jucărie. *Aşa giocureaşte împărăţiile, lumea aşa prăvăleaşte.* GCR. I $204/_{11}$].

– Din lat. **jocus, -um** «glumă». Înţelesul de «dans» se datoreşte influenţei slave (cf. *igra* în bulg. şi sârb. cu înţelesul «joc» şi «dans»).

JOCÁN s. m. *Nom de boeuf* (né un jeudi). – Nume de bou (născut joia), j o i a n. *Când fată vaca, i se pune viţelului un nume: Duman, Dumana, Lunea, Marţolea, Jocan, Jocana.* DAMÉ, T. 29. [F e m i n i n: **jocánă** s. f. = nume de viţea (născută Joia). ib.].

– În loc de *joican* (masculinul dela *joica*), derivat din **joi.**

JOCÁNĂ s. f. v. **jocan.**

JOCHÉI(U) s. m. v. **jocheu.**

JOCHÉU s. m. 1°. – 2°. *Jockey.*

1°. † (Mold., unde se confunda cu «ciocoiu» (II 1°), prin care-l şi traduce STAMATI) Slugă, cf. l a c h e u, v a l e t. *Într'un cuvânt, a să fie jokeiu. – Ciocoiu ! – Jokeiu am zis, care-i o zicere englezească ce însemnează mai tot aceea.* C. NEGRUZZI, I 298. *Un drăcşor mititel şi frumuşel ce împlinea slujba de jochei (ciocoiu), pregătì toate cele trebuitoare.* id. 88. Cf. III $172/_{22}$. *Parcă-i văd cum urmează primblarea împreună... jocheul rămâne cine ştie unde.* I. NEGRUZZI, IV 333.

2°. (În limbajul curselor de cai) *Călăreţ de profesie care încalecă caii de curse. Iapă sură, pe care o încălecă un jocheu a nu ştiu cărui domn.* C. NEGRUZZI, I 42. *Caschetă de jocheu fără cozoroc.* C. PETRESCU, C. V. 46. **Jockey-club**: societate care se ocupă cu îmbunătăţirea rasei cavaline, cu aranjarea alergărilor de cai; club în care se întâlnesc membrii acestei societăţi (recrutaţi mai ales dintre aristocraţi, sportsmeni, bogătaşi). [Şi: **jochéi(u)** s. m., scris (cu ortografie englezească) şi **jockéy** s. m.]

– *N.* din engl. **jockey** (diminutivul numelui *Jock*, forma scoţiană a lui *Jack* = fr. *Jacques).*

JOCKÉY s. m. v. **jocheu.**

JOCNÍ vb. IV[a] *Tomber par terre.* – A cădea, a pica la pământ (Straja, în Bucov.). Com. AR. TOMIAC.

– Onomatopee. Cf. p o c n i, j o c o t.

JOCORÍ † vb. IV[a] v. **joc.**

JÓCOT s. a. *Gambade, sant.* – Săritură, joc. *Jocote copilăreşti, râsete, poftă de joc, incuri, incote, hârjoane, obrăznicii, sbenghiueli.* CREANGĂ, GL. *Ia'n mai staţi, flăcăi, mai staţi Şi din jocote 'ncetaţi!* ŞEZ. XII 35. *De drag nu mai putea, Numa'n jocote mi-l lua, De să mira lumea.* GIUGLEA – VÂLSAN, R. S. 176.

– Pare a fi un derivat cu suf. **-ot** din acelaşi verb onomatopeic din care derivă şi *jocni* şi apropiat, prin etimologie populară, de **joc.** Cf. şi j o p o t i şi j u h ă t.

JOCŞÓR s. a.
JOCULÉŢ s. a.
JOCUŞÓR s. a.
JOCÚŢ s. a.
} v. **joc.**

JÓFĂ s. f. v. **julfă.**

JOGĂRÁR s. m.
JOGĂRÉAN s. m.
JOGĂRÍT s. a.
} v. **joagăr.**

JOI s. f. 1°. – 2°. *Jeudi.*

1°. S u b s t. A cincea zi din săptămână (începutul socotindu-se de Duminică), între miercuri şi vineri. *Postiea fariseiul doao zile în săptămână, luni şi joi.* CORESI, EV. $16/_{25}$. *Joi în 30 zile a lui Septemvrie.* LET. II $401/_{27}$. *Auzi, bade, acuma joi, Pune clopote la boi.* JARNÍK – BÂRSEANU, D. 68. *Apoi joile-s legate, N'oiu lucra să-mi fac păcate.* ib. 426. *Într'o joi după Crăciun, La cătane m'a luat.* ib. 319. # **De joi până mai apoi.** CREANGĂ, P. 141. *Uită de joi până mai apoi.* BARONZI, L. $65/_{12}$. *Da, de când te-ai deprins, măi badeo? De gioi pân' mai apoi?* ALECSANDRI, T. 922. *A aşteptat de joi pân' mai apoi.* PAMFILE, J. II. **Joi mai de apoi** s. **joi după Paşte** = la Paştele calului = niciodată (se spune spre a se arăta că ceva nu se va întâmpla). ZANNE, P. IX 409, I 42. **De Joi în Paşti** = rar, la intervale de timp mari. ib. I 43. **Joia-mare, joimáre** s. m. **joimári** s. m. plur., **joimár** s. m., s. **joia-patimilor**: joia ultimă din păresimi (postul-mare). ŞEZ. VI 21, 22, XVIII 204, MARIAN, SE. II 267, GOROVEI, CR. 70. *Învăţătură la gioi-mari noaptea.* VARLAAM, C. 100_{2}. *În gioi mare.* DOSOFTEIU, V. S. 852. *Noaptea, spre joi-mari, din săptămâna cea mare.* PAMFILE, COM. 28. Cf. S. V. 76, D. 103, 105. *În spre joi-mari se dă foc la gunoaie.* ŞEZ. III $49/_{11}$. Cf. $105/_{21}$, $122/_{26}$. *Din joia joimarilor, Din Vinerea Paştilor.* MATEESCU, B. 38, cf. TEODORESCU, P. P. 584^{b}. *Obiceiu în ziua joimarilor.* A. V 396. *În seara joimarului.* H. IV 91. *Joimarele... înainte de Paşti.* MARIAN, Î. 383. *A îndruga ca de joi-mare* = a flecări, a spune verzi şi uscate. ZANNE, I 87. **Joia-verde** = joia din săptămâna Rusaliilor. COSTINESCU, cf. ŞEZ. XII 168. *Prin unele părţi din Oltenia precum şi prin jud. Muscel* [a noua joi] *se chema Joia-verde.* PAMFILE, S. V. 4. *Joia-verde este sărbătoare poporală.* COMOARA SATELOR V 2. **Joia furnicilor** = joia din săptămâna albă (MARIAN, SE. I 256) s. a brânzii (MUSCEL 27). **Joia-apelor.** ŞEZ. XIII 165, **Joia-iepelor** = joia din săptămâna mare (MUSCEL, 30), de dinaintea lui Sân-Toader (PAMFILE, B. 35); se mai numeşte şi t â r g u l - i e p e l o r. *Cei ce muncesc la Joia-iepelor, numită şi târgul-iepelor...* PAMFILE, B. 35. **Joia mânioasă**: a noua joi după Paşti. *Sătenii o ţin pentru ca piatra să nu le strice holdele.* H. II 303. *Pentru marea ei ură cu care loveşte în cei ce-i nesocotesc ziua, poporul român din părţile Moldovei de jos... numeşte* [a noua joi] *Joia mânioasă.* PAMFILE, S. V. 4. **Joia tuturor jivinelor** = joia din săptămâna brânzii. MARIAN, SE. I 256. **Joia nepomenită** (s. **necurată**) = (în Banat.) joia din săptămâna albă. id. 255. **Cele Joi** (s. **Joile grele** s. **Joile păzite**) sânt cele din urmă două joi din cele nouă ale cinzecimii luminate. PAMFILE, S. V. 1. | (Mitol. pop.) **Sfânta Joi** e, în poveştile noastre, o zână binevoitoare. Cf. ŞEZ. XIII 1.

2°. A d v e r b (Adesea subt forma articulată **joia**) În ziua s. zilele de joi. *Orice lucru să-l începi joia.* ŞEZ. I $126/_{39}$. *Joia-i rău de dobitoace.* ib. II $136/_{18}$, cf. I $13/_{25}$, III $200/_{13}$.

– Din lat. **Jovis** [dies] «ziua lui Joie». Cf. joimăriță.

JOÍ vb. IV[a]. 1°. *Contenter, rassasier.* 2°. *Suffire* à. 3°. *Résister, tenir.* – (Banat, Transilv., Mold.).

1°. Trans. A mulțumi, a îndeplini, a satisface, a intra în voie cu ceva (ION CR. IV 59); spec. a sătura (de apă, de sare, etc.), a avea de ajuns (ȘEZ. V 75/$_1$). *Și cu mare cheltuială stătu țărei, neputându-l geui cu cât îi da.* LET. III 37. *Să poată geuì și trebuințele Domniei sale.* MAG. IST. III 70/$_{15}$. *Un om... mânca pe zi câte trei care de pâne și bea câte trei buți de vin, încât femeia lui cocea toată ziua și toată noaptea la pâne și abia îl putea giuì.* SBIERA, P. 167/$_{38}$. *Nu-l putem jioi* (= sătura) *cu rachiul.* (Putna). CONV. LIT. XLIV, vol. II 268. *Să-i bată focu' de copchii, că, cât le dau, și nu-i mai pot giuì!* ION CR. IV 59. *Așa-i de bun fânu', de nu le mai pot gioi* [vitele] *cu el.* ȘEZ. V. 75/$_1$. *N'am cu ce-l gioi* = n'am de ajuns. ib. || Refl. (Despre porcii de îngrășat) A nu mai primi mâncare, a se sătura de mâncare. *Porcii, s'or joit.* FRÂNCU – CANDREA, R. 102.

2°. Intrans. (construit absol. sau cu prep. cu ori cu conj. să) și refl. A birui (LB.), a se ajunge cu ceva, a ieși la capăt (DR. IX 757), a răzbi, a prididi, a dovedi. *Nu mai ajuesc popii și dascării* (= dascălii) *cu predicele și învățăturile, să-i aducă la breazdă după voia lor.* MARIAN, INS. 133. *N'am bani, nu gioesc să-mi țin copiii la școală* (Maramureș). DR. IV 757. *Nu mă joiesc (cu lucru)* (Lipova). Com. V. ONIȚIU. | Trans. A învinge, birui. *Nu mai pot joi lucrul acesta* (Arad). Com. I. BODEA.

3°. A suporta, a răbda, a îndura. *De când ne-am luat noi, tot aice dormim în poiată și eu nu mai pot giui acuma, căci n'am fost învățată așa.* SBIERA, P. 43/$_{29}$.

[Și: **geoì** vb. IV[a], **giuì** vb. IV[a] ANON. CAR., **juì** vb. IV[a] LB.; – **ajuì** vb. IV[a]; – **jorì (giorì** ȘEZ. V 75/$_1$) vb. IV[a]].

– Din ung. **gyönni, gyünni** (dialectal pentru *jönni*, prez. *jövök* și cu sensul lui *kijönni* = germ. auskommen = venir à bout). N. Drăganu, *Dacoromania* IV, 756–758.

JOIÁN s. m. *Nom de bœuf* (né un jeudi). – Nume de bou fătat joia. RĂDULESCU-CODIN, F. Cf. H. II 117, 131, 382, III 226, 472, X 44. [Feminin: **joiánă** (gen. dat. *joienei*) = nume de vacă fătată joia. *Dacă fată o vacă joia, i se pune numele Joiana.* MUSCEL, 110. *...vacilor să le zici... mărtina, miercureana, miercana, joiana, vinerica...* JIPESCU, O. 49. *Lasă să-l mânce, lua-l-ar dracu' că face joiana altu'.* ȘEZ. IX, 91. *I crescu un corn cât al joienei noastre.* RETEGANUL, P. II 78/$_{18}$. Cf. III 83/$_4$; H. II 120, 131, 243; IX 54; X 44; XI 505. | Diminutive: **joienél** s. m. = numele unui viței și bou fătat joi. MARIAN; – **Joenícă** s. f. = numele unei viței și vaci fătate joi, id.].

– Derivat din **joi** cu suf. **-(e)an.**

JOIÁN s. m. (Bot.) *Oenanthe-safranée.* – Plantă ierboasă cu flori albe. Rădăcinile acestei plante conțin un suc galbin-portocaliu. PANȚU, PL. [Și: **joină** s. f. = Oenanthe silaifolia și Phellandrium. PANȚU, PL.[2]] – Cf. joaie.

JOIÁNĂ s. f. v. **joian[1].**

JOIÁNĂ s. f. (Cor.) *Danse paysanne.*– Joc țărănesc. ION CR. I 155; Cf. PĂRVESCU, H., JIPESCU, O 52, H. III 80. Cf. II 82, 290; IV 90, 203; VI 233 ; VII 426; IX 128; 376. – Cf. jiană.

JOÍCĂ s. f. – *Nom de vache* (née un jeudi). – Nume de vacă fătată joia. MARIAN, H. XVIII 141. [Diminutiv: **joichiță** s. f. H. XVIII 141].

– Derivat din **joi**, cu suf. **-că**. Cf. joian[1].

JOICHÍȚĂ s. f. v. **joică.**

JOIENÉL s. m.
JOIENÍCĂ s. f. } v. **joian.**

JOIMÁR s. m.
JOIMÁRE s. m.
JOIMÁRI s. m. plur. } v. **joi.**

JOIMĂRÍCĂ s. f. (Mitol. pop.) v. **joimăriță.**

JOIMĂRÍȚĂ s. f. v. **joimir.**

JOIMĂRÍȚĂ s. f. (Mitol. pop.). 1°. *Méchante fée* qui punit les jeunes filles qui n'ont pas achevé leur ouvrage. *Épouvantail. Femme errante.* 2°. Troupe de jeunes gens dont l' un se déguise en fée malveillante. 3°. *Hibou (Strix bubo).* – (Munt.).

1°. Ființă mitologică având înfățișarea unei femei urîte și spurcate, cu cap mare și cu părul despletit, cu dinții mari și rânjiți, după credința unora chiar sfânta Joi (H. I 314), după a altora o țigancă urîtă (H. I 173, PAMFILE, DUȘ. 108), care apare ca o fantomă (H. I. 493) sau nălucă (H. II 83), spre a controla dacă fetele și femeile tinere au terminat de dărăcit (H. IV. 14) sau de tors până în ziua de Joi-mari toată cânepa, inul și lâna. Pe cele ce le găsește rămase în urmă cu lucrul le pedepsește aspru, fie că le fură ouăle de subt cloșcă (H. III 439), sau pune foc cânepii și lânii (H. II 126), ori dă foc la călții netorși (H. IV 46, 91), fie că pârlește chiar pe femeile leneșe (H. IV 14), le frige (H. II 4) și le taie unghiile (H. II 103), cu degete cu tot (H. II 15), ori le «ucide» degetele cu un ciocănaș de fier și le pune mânile să se frigă (H. III 314). Cf. MARIAN, SE. II 267, PAMFILE, DUȘ. 103, 105, CR. 170. *Joimărițele* sânt niște femei și se fac bivol, negură, câne și vin pe la clăci, seara, hodorogesc și întorc lucrurile de prin pod, intră chiar în casă și aprind caierele femeilor. H. 320. *Dracu... ședea în casă pustie... cu Muma-păduri[i], cu Joimărița.* JIPESCU, O. 115; cf. 9. | *Joimarița* e o femeie cu o tigaie cu cărbuni aprinși, care torturează pe femeile ce lucrează spre Vineri, punându-le cu ochii pe cărbuni. H. II 258. *# Ei, chef Joimărico!* = vorbă să fie, nu se poate! H. IX 9. || Copiii ce plâng sau fac gălăgie sânt speriați cu venirea *Joimăricăi.* PAMFILE, DUȘ. 108. | P. ext. Sperietoare, ciuhă. *Mărită-mă, măiculiță, C'am ajuns o joimăriță.* TEODORESCU, P. P. 337. | P. anal. Despre o femeie care nu doarme noaptea și îmblă în toate părțile se zice că *îmblă ca o joimăriță.* H. II 90.

2°. Obiceiu, în ziua joimarilor (H. V 396), numit pe alocuri și cât-măt (H. XI 180). *Joimărița* este umblatul ce fac flăcăii prin sat din casă în casă, unde este fată mare; unde găsesc în seara joimarului cânepă sau in sau lână netoarsă până atunci, le iau și le pun pe foc ca să arză, iar fata, ca să nu-i arză cânepa ori inul, le dă ouă. Acest umblat se zice: *am fost cu joimarița; vin flăcăii cu joimarița; a plecat cu joimarița.* H. XI 9. *Joimarica* este un obiceiu că joi seara, în ziua joimarilor (săptămâna mare), umblă băieți prin sat ca să strângă ouă pe la fiecare casă, pe la fete, strigând: *Câți-câți, Tors-ai câlți? Două ouă'ncondeiete, Puse bine pe perete.* Mai vorbește poporul că în acea seară au căutat

Jidovii să prinză pe Domnul Hristos. H. V. 396. | În ziua de joimari era obiceiul să se travestească o femeie sau un bărbat glumeţ. Aceasta se numea *joimăriţă*. Ea umbla din casă în casă pe la cei ce aveau fete şi băieţi şi chiar pe la femeile mai proaste făcea o aspră inspecţie asupra lucrului din iarna trecută. H. III 76. | În ziua de joia-mare, făcând foc de bozii, femeile în revărsatul zorilor ocolesc de trei ori cu un colac cu lumânare şi cu tămâie aprinsă, pe care-l dau de pomană ursindu-l *joimăriţei*. H. IV 91.

3°. (Ornit.) Buhă, bufniţă. POLIZU, ap. MARIAN, O. I 208.

[Şi: **joimărícă** s. f. H. II 4, 15, 34, 83, 103, 126, III 314, 439, IV 14, V 396, XI 180 (cu plur. *joimărele* MARIAN, SE. II 273, H. XVIII 270), care mai însemnează şi: o sărbătoare cu pericol (= primejdioasă pentru cei ce n'o ţin) înaintea Rusaliilor (!) H. II 208; – (prin etim. pop., după *marţi*) **joimarţi** s. m. plur. JAHRESBER. XIX-XX 49, PAMFILE, J. II 264, 398.].

– Derivat din **joimar(i)**, cu suf. **-iţă (-icǎ).**

JOIMÁRŢI s. f. (Mitol. pop.) v. **joimăriţă.**

JOIMÍR s. m. 1°. *Mercenaire.* 2°. *Vaurien.* –

1°. † Mercenar polonez. *Iar Potoski au fost strâns la vro patru mii de jolnir[i]* (a. 1635–45). IORGA, D. B. 53. Cf. XVI 106. *Pusă ighemonul doi jolniri de-l uciseră venind asupră-i.* DOSOFTEIU, V. S. 220. Cf. 29_2, 244_2. *Şi mulţi joimiri au scos şi pre toţi i-au tăiat.* M. COSTIN, ap. GÂDEI. *Au aşezat oaste joimiri Moldoveni şi Leşi.* LET. II $263/_{20}$. *Joimirii în Ţara-leşească, ce mănâncă gospodarii casei, mănâncă şi ei.* ib. $229/_{20}$. *Veni din Ţeara-leşească cu 800 de jolniri.* MAG. IST. IV $305/_6$. Cf. I $242/_2$; III $23/_{10}$; V $163/_3$. *Şi Mateiu Sturdza toat(ă) viiaţa lui au petre[cu]t-o pen ţăr[i] streine... fiind joimir la steaguri.* (a. 1701). IORGA, S. D. VI 268. *Scuteşte de orice bir pe joimirii roşii de la steagul cel mare agesc* (a. 1736). CAT. MAN. I 237 (509). *Râvna fanaticească... înaltă făr' de ruşine drept Dumnezei toţi joimirii.* KONAKI, P. 303. *Supt conducerea acestuia, un podghiaz de câteva sute de joimiri soseşte într'o dimineaţă fără de veste.* C. GIURESCU, BUL. COM. IST. I 188. *Peste douăzeci de ani, Polonii cuceriră Ţara de sus şi Joimirii, Cazacii lor stătură şi în Putna, poruncind şi jăcuind.* IORGA, B. 137.

2°. Ştrengar. *Să ţiu eu patru joimiri în casă!* ŞĂINEANU, D. U. Cf. DDRF.

[Şi: **jolnír** † s. m., **jomír** s. m. DDRF. | Feminin: (prin apropiere de *joimăriţă)* **joimăríţă** s. f. = soţia joimirului. BRĂESCU, H. 67].

– Din rut. **žovnir**, idem = pol. **žotnierz**, iar acesta din germ. *Söldner* «mercenar»; cf. BOGDAN, O. 375. Cf. dubletul joldunar.

JOINĂ s. f. (Bot.) v. **joian²**.

JOJÁR s. m. sing. În expresiunea: *peştele e jojar!* = peştele e prost de tot: e putred; coada-i mişcă, capu-i pică! CIAUŞANU, V.

JOLD s. a. 1°. *Corvée, prestation en nature.* 2°. *Salaire.*

1°. Muncă fără plată, corvadă, cf. gloabă, clacă. *Shold* = stipendium. ANON. CAR. *Vor fi scutiţi poslusnicii de caii de olac... de podvoade, de joldure* (a. 1595). IORGA, S. D. XVI 158. *De jold* = fără plată, de geaba. *Să aveţi a-i lăsa în pace de dajde, de zloţi,... de unt, de miere, de său, de piei, de cară, de jold, de podvoadă şi de cai de olac, de desetină, de stupi* (a. 1673), id. ib. V. 235. # (*A ajunge*) **de jold** = de batjocură, de ocară. *De jold: de ocară obştească s'au zis.* PRALE, PS.; ap. CA. 658.

2°. În expresia slavă: *na jold* cuvântul îşi păstrează înţelesul etimologic: «cu leafă». *Boierii şi curtenii căpătau soldă de la domn, ei mergeau, cum se zicea atunci, în leafă «na jold».* BOGDAN, O. 407, cf. 409.

[Plur. *joldure*].

– Din pol. **žold** «leafă» sau ung. **zsold** «leafă» (germ. *Sold* < lat. *solidus*). Cf. joldunar şi tripletul soldă şi solzi.

JOLDEÁLĂ s. f. (Bot., Crom.) v. **jolteală.**

JOLDUNÁR † s. m. *Mercenaire.* – Mercenar, lefegiu. *Lei 6 dela 4 joldunari.* URICARIUL, XIX $341/_{10}$. *191 lei pe an 8 joldunari.* ib. $393/_{17}$. *6 lei de la 4 joldunari, câte un pol leu de unul.* N. A. BOGDAN, C. M. 65.

– Din germ. **Söldner** «mercenar», prin mijlocire slavă. Cf. dubletul joimir.

JÓLFĂ s. f. v. **julfă.**

JOLGENÉSC, -Ă adj. În: *măr jolgenesc*: un soiu de mere. H. XVII 226.

JÓLGIU s. a. v. **jolj.**

JOLJ s. a. 1°. *Toile fine.* 2°. *Mouchoir.* 3°. *Linceul.*

1°. Pânză subţire şi fină, giulgiu (1°). *Jolgiul, cu puţine excepţiuni, încă n'a străbătut la aceşti fii de munte.* MOLDOVAN, Ţ. N. 389. *Aşterne... şi viguri de jolgiuri.* ALEXICI, L. P. $164/_{22}$. Cf. $84/_7$. *Bine-i stă mândri[i] gătată* (= gătită), *Tot cu joljuri de la şatră.* STAN, M. 256.

2°. Batistă. *Îmi cumpăr nişte joljuri* = batiste. VICIU, GL.

3°. Pânza de pe ochi la mort (BRAN, S.), linţoliu, giulgiu (3°).

[Plur. *joljuri*, | Şi: **jólgiu** s. a.]

– Variantă a lui **giulgiu** (din ung. **gyolc**, idem).

JÓLNĂ s. f. *Écrouelles* (chez les animaux). – (La vite) Umflătură, bubă-mare (Com. A. TOMIAC), bolfă la grumaz (MARIAN), scrofulă (MARIAN). *De scrofuri (jolne) nu se descântă.* GRIGORIU-RIGO, MED. I 164; cf. H. VI 11. [Şi: **jórnă, joárnă** s. f. H. XVI 448. | Derivat: **jolnoáică** s. f. LUPESCU, ap. TDRG.].

– Din rut. **žolna** «scrofulă» TDRG.

JOLNÍR † s. m. v. **joimir.**

JOLNOÁICĂ s. f. v. **jolnă.**

JOLTEÁLĂ s. f. (Bot., Crom.) *Herbe-à-jaunir (Genista tinctoria).* – Planta «drobiţă» – prin alte regiuni «gălbănarea» (ION CR. III 251) – întrebuinţată la ţară la vopsit galben (H. I 97). Pentru a pregăti galbenul foarte frumos din această plantă, i se iau frunzele şi trunchiul, se fierb bine în apă, se strecoară apoi zeama, dându-se buruienile afară, şi se împietreşte cu piatră acră. PAMFILE – LUPESCU, CR. 57. Cf. CONV. LIT. (1911) 937; H. XII 20, 114; ŞEZ. V 103. [Se mai numeşte şi: **joldeálă, julgheálă, jugheálă, soldeálă, şordeálă, suldeálă, şuldeálă** s. f. PAMFILE – LUPESCU, CR. 57, **şoldeálă** s. f. = plantă care creşte înalt şi face în vârf măciulii; are floare albastră-roşiatică. H. XII 20, cf. 114].

– Din bulg. **žaltilo** «culoare galbenă». CAPIDAN (cf. şi A. Scriban în *Conv. lit.* a. 1911, p. 937).

JOLÚB s. a. *Crèche.* – (Rutenism, în Bucov.) Iesle (Gogolina). Com. AR. TOMIAC.

– Din rut. **žolub**, idem.

JOLÚDĂ s. f. *Enflure.* – (Rutenism în Transilv. de nord). Umflătură ce de-abia se cunoaşte. BUGNARIU, NĂS.
– Din rut. **žoludĭ** «ghindă».

JOMÍR † s. m. v. **joimir.**

JOMP s. a. v. **joampă.**

JÓNCĂ s. f. *Jonque.* – Corabie mică întrebuinţată de Indieni şi Chinezi. *Iată o joncă aurită pe albastrul apei line, Cu vântreli de rogojină şi cu vâsle de sandal.* ALECSANDRI, P. III 84.
– *N.* după fr.

JONCĂNEÁLĂ s. f. *Querelle, bagarre.* – (Transilvania). *Bătaie, ceartă.* PAŞCA, GL.

JONCŢIÚNE s. f. v. **juncţiune.**

JONGLÁ vb. I[a]. *Jongler.* – Intrans. (construit absol. s. cu prep. cu) A arunca în aer şi a prinde cu mâinile mai multe obiecte cu mare dibăcie; fig. (trans.) a se arăta foarte abil în mânuirea unor lucruri. *Spiritul acesta jonglează cu corpii cereşti, cum ar jongla cu nişte mingi sau portocale.* CARAGIALE, N. F. 149/7. *A ajuns să jongleze cinci-şase sute de cuvinte dintr'o limbă.* VLAHUŢĂ, ap. CADE. [Familia: (fr. *jongleur* < lat. *joculator*) **jongléur** n. m. (rostit ca franţuzeşte, scris şi **jonglér, jonglór**) = artist de circ s. varieteu care se produce jonglând cu diferite obiecte în chip măestrit: – (fr. *jonglerie*) **jongleríe** s. f. = îndemânare, măestrie de jongleur; fig. mijloc iscusit prin care cauţi să păcăleşti pe cineva].
– *N.* din fr.

JONGLÉR s. m.
JONGLERÍE s. f.
JONGLÉUR s. m.
JONGLÓR s. m.
} v. **jongla.**

JONTĂNÍ vb. IV[a] *Faire du bruit.* – (Transilv.) A face zgomot (PAŞCA, GL.); spec. (despre o lovitură s. bătaie) a suna, a face strepet prin lovitură de secure în lemn (VAIDA), a bocăni.

JOPĂÍ vb. IV[(a)] v. **jap[1].**

JOPÂRLÁN s. m. *Gros lièvre.* – Iepure mare. Com. AR. TOMIAC.
– Cf. rut. *žopiti* «a se piti».

JOPOTÍ vb. IV[a] v. **jap[1].**

JÓRDĂ s. f.
JORDĂÍ vb. IV[a]
JORDĂNÍ vb. IV[a]
JORDEÁ s. f.
JÓRDIE s. f.
JORDÍŢĂ s. f.
} v. **joardă.**

JORÍ vb. IV[a] v. **joi.**

JÓRMĂ s. f. *Dîme.* – (Rutenism, în Neamţ. Suceava) Uium, dijmă la moară. A. SCRIBAN.
– Din rut. **žorna** «râşniţă». A. SCRIBAN.

JÓRNĂ s. f. v. **jolnă.**

JÓRPELIŢĂ s. f. (Păst.) v. **jerpeliţă.**

JOS, JOÁSĂ adv., adj. s. a. I. 1°. *En bas, par terre.* 2°. Fig. *Bas* (en parlant de l'extraction). 3°. *En bas, au bas bout.* 4°. *Bas* (en parlant du chant). 5°. *Moins* (en parlant de l'âge). 6°. *Bas* (en parlant des prix). 7°. Bas (en parlant des astres près de se coucher). 8°. *Au Midi.* 9°. *En bas* (en parlant des organes génitaux). 10°. *A bas!* II 1°. *Bas.* 2°. *Commun, vulgaire.* 3°. *Bas, profond* (en parlant d'un son). 4°. *Bon marché, de bas prix.* III. 1°. *Le bas, la partie basse.* 2°. *La partie finale.* – În opoziţie cu «sus».

I. 1°. Adv. (Arată o stare) Situat mai aproape de pământ, care se găseşte relativ subt un loc mai ridicat; pe pământ. *Cealea ce-s susŭ, josŭ face-le.* CORESI, EV. 13/22. *Şi jos la pământ zac.* MOLITVELNIC (1633), ap. GCR. I 85/23. *Şezând lepădat gios..., acolo îl îngropară* (a. 1777). GCR. II 117/25. *Maica era tologită gios, între două scaune.* DRĂGHICI, R. 26. [Calul] *chiamă nencetat Pe stăpânu jos culcat.* ALECSANDRI, P. 19. *Jos pe vale.* EMINESCU, P. 161. *Sus senin..., jos verdeaţă.* COŞBUC, F. 127. *Vezi tu colo pe cineva ghemuit jos şi mititel?* CREANGĂ, P. 51. *Calul... zboară cu dânsul în înaltul cerului şi apoi, dându-şi drumul, se face Spânul până jos praf şi pulbere.* id. ib. 278. *Cântă cucu jos pe iarbă.* JARNÍK – BÂRSEANU, D. 220/14. (În opoziţie cu în pat, pe scaun, pe vatră, etc.) Pe podele. *Mă culcam pe vatră..., Ba şi jos une-ori.* ib. 443/4. | (Despre caturile unei case) *S'a mutat jos* = la etajul de dedesubt, la parter, la subsol. # **A rămânea jos** = nefăcut, neexecutat, baltă. *Să nu rămâie jos nici o poruncă împărătească.* AXINTE URICARIUL, ap. TDRG. *A, asta nu poate rămâne jos! Eu, când îmi linge cineva palma, eu turbez!* CARAGIALE, T. II 121/18. *Treabă rămasă jos* = fr. affaire manquée, avortée. PONTBRIANT. || (În legătură cu verbe care arată o mişcare) În direcţia pământului, spre s. la pământ, la vale. *A da jos* (în opoziţie cu a pune sus s. a ridica, a urca, a aburca) = a lua dintr'un loc mai înălţat şi a coborî s. doborî ceva s. pe cineva; *a se da jos* (în opoziţie cu a se urca) = a se coborî; (de pe cal) a descăleca; † *a frânge jos* = a înfrânge; *a (se) lăsa jos* = a lăsa din mână, a(-şi) da drumul spre pământ, a se culca, a se trânti: † a renunţa de a mai face ceva; *a pune jos* = a lăsa din mână, a pune pe masă, pe pământ, etc., a depune, (în Transilv., după ung. *letenni*) = a pune (banii) pe masă, în palmă; *a sta jos* = a şedea, a se aşeza; *a trage jos* = a lua jos (mănuşa), a beli (pielea). (Aproape pleonastic, întărind însă într'un grad oarecare ideea de mişcare în direcţia pământului, şi:) *A (se) aşeza (pune) jos, a cădea jos, a (se) (s)coborî jos, a îngenunchia jos, a şedea jos. Căzu josŭ pre (= la) picioarele lui.* CORESI, ap. GCR. I 27/8. *Şi voiu frânge jos pre trufiă.* LEVITIC, ib. I 4/33. *Să cadză josŭ la pământ.* PRAV. MOLD. 66. *Îngenunchì jos.* GCR. II 98/13. *Văzând rugămintea lui Antioh-vodă, le-au lăsat toate jos.* NECULCE, ap. TDRG. *Pune jos zece florinţi!* BARAC, T. 59. *O săgeată... loveşte scutul... Ş'o respinge – o svârle jos.* ALECSANDRI, P. III 14. *A sărit jos din pat.* COSTINESCU. *Lasă jos perdeaua* = fr. baisse le rideau. PONTBRIANT. *Trebue să daţi jos acest zid* = fr. vous devez abattre ce mur. ib. *Se lăsă o leacă jos pe iarbă şi adormi dus.* CREANGĂ, P. 158. *Aşterne cojocul şi se pune într'o râlă jos, lângă foc.* id. ib. 131. *Umple o tavă cu jăratic... şi o pune jos între cai.* id. ib. 194. *Iedul... se dă iute jos din horn şi încuie uşa bine.* id. ib. 25. *Se dete fata jos din pom.* ISPIRESCU, L. 28. *Cum se dete jos, calul îi sărută mâna.* id. ib. 9. *Şezu iarăşi jos.* id. ib. 35. *Se aşează şi el acolo jos.* id. ib. 34. *Frunza'n codru jos cădea.* JARNÍK – BÂRSEANU, D. 311/18. *Şi mi le scoboară jos.* ib. 456/16. *Jos se scoborau.* TEODORESCU, P. P. 18[b]. *De sus în jos* = în direcţie verticală coborîtoare. *A privi pe cineva de sus în jos* = cu dispreţ. **De sus până jos** =

întreg, de tot. *Hărtănit de sus până jos.* ISPIRESCU, L. 28. *Noroiul m'a stropit de sus până jos.* **De jos în sus** = în direcție verticală urcătoare.

În legătură cu prepoziții: **În jos**, arată direcția spre pământ s. la vale. *Angios* = deorsum. ANON. CAR. *Slugile ce vor îmbla şi în sus şi în gios.* PRAV. MOLD. 51_2. *Ceale de sus să pogoară în jos şi ceale de jos... merg în sus.* HRONOGRAF, ap. GCR. II 73_{10}. *Bertold era într'acest chip... : buzile lăsate în gios* (= atârnând)..., *barba deasă şi foarte pe gios.* BERTHOLD, ap. GCR. II $118/_{25}$. *Pe aice tot în gios le era drumul mergerei lor.* DRĂGHICI, R. 19. *După treburile sale alergând în jos şi'n sus* (= în toate părțile). PANN, E. I 89. *În jos de Iezer* (= mai la vale de I.), *pe moşia Dunăchenii.* ODOBESCU, II 211. *Ea priveşte-atunci în jos* (= plecând ochii). EMINESCU, P. 103. *Da, stăpâne, zise Harap Alb, lăsând ochii în jos...* (= umil). CREANGĂ, P. 208. *Se lăsă în jos* (= îşi dete drumul coborînd) *ca o săgeată.* id. 196. *Mai în jos de el stă maica privind.* TEODORESCU, P. P. 19. *Mai în jos pe rămurele, Cântă două păsărele.* JARNÍK – BÂRSEANU, D. $192/_{19}$. *De la brâu, în jos.* ib. $70/_{15}$. **Cu fața în jos** (în opoziție cu p e s p a t e) = întors (pe burtă); **cu capul în jos** = alandala; cu capul plecat; răsturnat; **cu nasul în jos** = supărat, umilit (din cauză că n' ai izbutit în ceva s. nu ți-a mers bine). *Îl culcă pre un pat... cu fața în jos.* MINEIUL (1776) $174^2/_1$. *Lumea, asta ie pe dos, Toate merg cu capu 'n jos.* CREANGĂ, P. 248. *Să te văd întorcându-te cu nasul în jos!* ISPIRESCU, L. 15.

De jos, arată starea subt ceva s. (mai ales) direcția urcătoare; (a t r i b u t i v) inferior. *Un vad de moară în gârla Putnei de gios, la Făurei* (a. 1669). BUL. COM. IST. IV 16. *L-au rădicat de jos.* MINEIUL (1776) $162^2/_2$, cf. C. NEGRUZZI, I. 146. *Locueşte în etajul de jos. Falca de jos* = inferioară. COSTINESCU. (După fr. *Pays-bas*) **Țările-de jos** = Olanda şi Belgia.

Din jos, arată direcția din spre pământ, din vale; (mai rar) situația subt ceva, inferior (= de jos), la vale de... *Den sos* = lat. infra. LEX. MARS. *Sâmtŭ... doaă coarde, una din gios.* VARLAAM, C. $222/_8$. *Spânzurat îl strupiră şi din gios aştenură jeratec.* DOSOFTEIU, V. S. 95, cf. MINEIUL (1776) $186^1/_2$. *Tot venea Turcii vârtos din gios.* LET. II $355/_{18}$. *Au făcut doao verigi de aur şi au pus preste amândoao umerele cei preste umăr den josŭ de dânsul.* BIBLIA (1688) 68_2. [*Buza*] *din jos.* MINEIUL (1776) 284. *Nu mi-au venit încă buțile cu vin de la viile din jos.* C. NEGRUZZI, I 82. *Când bate vântul din jos, Umple casa de miros.* JARNÍK – BÂRSEANU, D. $17/_{15}$. (Prin prep. d e se arată locul situat mai sus s. mai la deal, față de care poziția este inferioară) *Pădurea din jos de casa ta să fie tăiată.* RETEGANUL, P. V 48. *Țundrele sânt până din jos de genunchi.* FRÂNCU – CANDREA, ap. TDRG. **Pe din jos**, arată aceeaşi direcție, dar mai puțin precizată. *Pe din jos de Orăştie, Vin doi frați din cătănie.* JARNÍK – BÂRSEANU, D. $310/_1$. *Pe din jos de ochişori, Rumeiorii obrăjori Sânt tocmai ca doi bujori.* ib. $136/_{12}$. **Pe jos**, arată o situație, neprecizată mai de aproape, la o înălțime mai mică; pe pământ, pe podele; s p e c. (în opoziție cu *pe cal, în căruță*, etc.) pe picioare, umblând, pedestru. *Nime nu s'ar fi riscat a merge pe jos singur pe uliți după ce înnopta.* C. NEGRUZZI, I 15. *Fugând pe întrecute, când pe sus, când pe jos.* CREANGĂ, P. 273. *Pene împrăştiete pe jos.* id. ib. 11. *Tu-i mere pe sus cântând, Iară eu pe jos plângând.* JARNÍK – BÂRSEANU, D. $301/_{12}$. **De pe jos** = de jos, de la pământ. *Şi acum parcă-l văd cât era de ferfenițos şi cum îşi culegea boarfele de pe jos.* CREANGĂ, P. 148. # *Chilipir de om pe jos* = afacere bună la care se poate ajunge uşor; câştig de care nu ştii să te foloseşti. ZANNE, P. V., 166.

2°. F i g. (Adesea: **de jos, pre jos**) Subt limită, într'o situație (socială s. materială) puțin înaltă, (cu deosebire la c o m p a r a t i v) inferior; (a t r i b u t i v) umil, de rând, din popor; prost. *Den cei mai de josŭ înceape Domnul de se sue spre mai marile.* CORESI, EV. $345/_{21}$. *Nu era mai de giosŭ cu bunătățile* (= mai puțin bun). DOSOFTEIU, V. S. 201. *Băgând în de giosŭ sama* (= desconsiderând)... *bucuriile lumeşti...* id. ib. 223. *De va fi om mai de gios, să-l bată ca pre un fur.* PRAV. MOLD. 18_2. *Slugă, ce să dzice om de gios.* ib. 18_2. *Întru nimica n'au fost mai jos decât cei de frunte.* SIMEON DASCĂLUL, ap. GCR. I $143/_{28}$. *Postav mai de jos* (= de calitate proastă), *doi zloți cotu'.* Doc. (a. 1775), ap. TDRG. *Fiind om de gios, cerşu să-l facă tiran la Mitilina.* LET. II $250/_{23}$. *Acest nume este puțin... mai de gios decât a unui craiu.* ib. $337/_{35}$. *Nu este mai gios decât tată-său la darul vredniciei.* E. VĂCĂRESCUL, IST. $253/_{16}$. *Clasele poporului de jos.* EMINESCU, N. 39. *Cântecul... este... cu mult mai pre jos de ingenioasa improvizațiune a vânătorului.* ODOBESCU, III $10/_9$. # **A fi** s. **a rămânea (mai) (pe) jos** = a fi întrecut de cineva. *S'au bătut bine... băieții noştri..., dar şi noi n'am fost mai pe jos.* GHICA, ap. TDRG. *Nu rămâne pe jos în frumusețe.* IRINEU, S. B. 17. **A nu se lăsa mai pe jos** = a voi să fie egal cu cineva; a nu ceda, a nu se lăsa întrecut de cineva.

3°. (Mai ales la comparativ, despre un pasaj dintr'o carte, o iscălitură) Mai încolo, în cele următoare, la urmă; (despre locurile de la o masă) la coadă. *Au domnit Alexandru-vodă, carele se va pomeni mai jos.* GR. URECHE, ap. GCR. I $70/_{15}$. *Ne-am pus deagitele mai jos, ca s[ă se] ştie.* HRISOV (a. 1638). ib. I $87/_{18}$. *Şedzu la masă mai gios decât alții.* DOSOFTEIU, V. S. 47_2. *Se vede condeiul gios-iscălitului Nicolae.* CAT. MAN. 146 (335).

4°. (Despre voce) Gros, profund. *Cântă prea jos.* P. MAIOR, IST. 133.

5°. (Despre vârstă; şi: **în jos**) Puțin, mic. *De doi ani şi mai în jos.* TEODORESCU, P. P. 105.

6°. (Despre preț) Ieftin, scăzut, puțin. *Prețul sării... rămâne să fie socotit mult mai jos.* URICARIUL, I $217/_{26}$. *Să deie... câte 15 ughi... sau mai jos, precum le-a fi tocmala.* ib. II $35/_{26}$. *I-au spus jambaşul că mai jos decât cu 100 fiorini nu poate să-l dea.* BARAC, T. 49. *S'au dat cel puțin cu 2000 de galbeni mai jos decât face.* I. IONESCU, D. $355/_1$. *Cât dai chila? – Cu două şuşte. – N'o dai mai jos?* (Auzit în Cernăuți).

7°. (Despre lună şi soare) La apus, aproape de asfințit. *Ies afară, luna-i jos.* JARNÍK – BÂRSEANU, D. $134/_7$.

8°. (Geogr.) La s. spre miază-zi. **Țara-de-jos** = regiunile s u d i c e ale Moldovei după vechea împărțire administrativă. *Hai... Tocmai în Țara-de-jos!* JARNÍK – BÂRSEANU, D. 62.

9°. (După franțuzeşte?) În regiunea organelor genitale (la femei). *E bolnavă jos. O doare jos.*

10°. (Eliptic, în exclamări, după fr.) *Pălăria jos!* = scoate pălăria din cap. *Jos (cu el)!* se strigă, în semn de desaprobare unui adversar, unui orator nesimpatic, etc. *Jos guvernul! Jos tirania!*

II. A d j. 1°. Care nu este înalt, s c u n d. *Casă plină de copii, care mănâncă mămăligă la măsuța joasă cu mânile mânjite.* TEODOREANU, M. II 282. *În cămaşă... cu guler jos.* id. ib. II 58. *Coliba aceea era... joasă.* SBIERA, P. $219/_{28}$.

2°. De rând, din popor, comun. *Pe cât ea are o naştere de joasă.* ŞEZ. I 103/4.

3°. (Despre glas) Profund, de bas. *Are o voce joasă.* || † P. anal. (Despre vocale) Închis. *Slova a are doao sonuri: unul chiar* (= limpede) *şi deschis..., altul tâmpit, apus, mai jos.* P. MAIOR, IST. 133.

4°. (Despre preţ) Ieftin, mic. *Un preţ mai jos decât acel ce costiseşte în Moldova.* URICARIUL, VIII, 135/33.

III. Subst. 1°. Partea din vale a unui loc, partea inferioară a unui lucru. *După ce ieşi din josul scării întrebă pe sora-sa.* D. ZAMFIRESCU, R. 59. *Partea din josul vadului trebue căutată să fie destul de adâncă.* F. R. ATILA, 47. || Spec. Partea mai coborîtă a terenului. PORUCIC, T. E. 20.

2°. Partea de la sfârşit cu care se termină o scrisoare, un document, articol, etc. şi se pune iscălitura). *Îl întâlnim... în josul uricelor pe care el le compune şi pe care le iscăleşte.* IORGA, L. 132. *Semnătura îi apărea rar şi atunci numai în josul unor articole de culise politice.* C. PETRESCU, C. V. 62.

[Şi: **în a jósulea** adv. = (pe apă) în jos. *Şi se luă ştiuca în a josulea, iute ca fulgerul, de se turbura apa pârâului pe unde trecea.* MERA, B. 164. Cf. în aljos. | Diminutiv: **josişór (joşişór)** adv. = ceva mai jos. *De acolo mai gioşişor... s'au pus doi stâlpi* (1753, Dorohoi). IORGA, S. D. VII 152. | Adjective: **joseân (josán), -ă** adj., **-că** subst. = (om) care locueşte în partea de jos a unui ţinut, a unui sat; spec. (Mold.) locuitor din Ţara de jos; (la plur.) partea de jos a unui sat; fig. om de jos (I 2°), servitor de rând (BARONZI, L. 111/11). *Au trimis Ştefan-vodă pre Petre... şi cu toţi josenii.* LET. 153/20. *Carele strângând den josu – carii să zic joseni – au venitŭ la Iaşi şi mare gălceavă au făcut Ducăi-Vodă.* MAG. IST. I 361/21. *Ţăranii, mai cu samă Josenii..., cei din ţara de jos.* BĂLCESCU, M. V. 648. *A treia (bere) a josenilor.* MÂNDRESCU, L. P. 207/7. *Am fost în joseni* = în partea de jos a satului (Teiuş). Com. I. BĂLAN; (cu derivatul) **josăneáscă** s. f. = nume de danţ H. VI 228: – **jósnic, -ă** adj. = comun, nedemn, ordinar, trivial, abject. *Zeiţă... Tu care poţi de odată, în vârfuri de mărire Să urci pe cel mai josnic din oameni...* OLLĂNESCU, H. O. 109. *Poporul cel josnic în gânduri.* COŞBUC, Æ. 14/31. *Suflet josnic.* CONTEMPORANUL, I 686. *Streină de orice calcul josnic.* C. PETRESCU, C. V. 97. | Abstracte: **josime** s. f. = pătura de jos a poporului; josnicie. *Ce fire naltă, măreaţă! Ş'apoi cu câtă josime!...* KONAKI, P. 274; – (derivat de la *josnic*) **josnicíe** s. f. = faptă josnică, caracter josnic. *Deci fie ! Iată, poţi să te apuci Să smulgi ăst suflet dela obârşie Şi dacă poţi să-l prinzi şi să-l aduci Pe calea ta de josnicie.* GORUN, F. 17. | Compus: (neobişnuit) **josculcâre** † s. f. = culcare pe jos. *Posturi şi privigheri şi giosculcări.* DOSOFTEIU, V. S. 59].

– Din lat. pop. **deosum** (clas. *deorsum*), idem.

JOSÁN adj., s. m.
JOSĂNEÁSCĂ s. f. (Cor.)
JOSCULCÁRE † s. f.
JOSEÁN adj., s. m.
JOSÍME s. f.
JOSIŞÓR, JOŞIŞÓR adv.
JÓSNIC, -Ă adj.
JOSNICÍE s. f.
} v. **jos.**

JOŞTĂRÍ vb. IV[a]. *Rosser.* – A jăpiţa, a lovi cu nuiaua pe cineva (Criscior, în Munţii Apuseni). PAŞCA, GL.

JÓSULEA adv. v. **jos.**

JOTÁN s. m. 1°. *Chaton.* 2°. *Lièvre.* – (Bucov.)

1°. Cotoiu, mâţ. || Fig. Om care seamănă la cap cu mâţul. Com. AR. TOMIAC.

2°. Iepure. id.

JOTÁT, -Ă adj. Cuvânt cu înţeles neprecizabil, în poezia pop. cu caracter mistic. Poate, greşeală în loc de «rotat». *Păunii-s jotaţi* (glosat prin «frumos»), *frumos îs gătaţi.* VICIU, GL.

JÓTCĂ s. f. 1°. *Cicatrice.* 2°. *Enflure.* – (Transilv.)

1°. Pielea rămasă goală, după ce s'a stors vreo bolfă s. umflătură, ce a avut-o vita (VICIU, GL.).

2°. Umflătură la gât, gâlcă (PAŞCA, GL.), bolfă, joludă. Cf. jolnă.

JOVIÁL adj. *Jovial. Jovialement.* – Căruia îi place voia bună, glumele, veselia, «voios, foarte vesel» (STAMATI). *Cantemir apare natural, uneori jovial, din când în când poetic.* IORGA, L. I. 285. *Cu monoclul în arcada sprincenei, părul alb, jovial şi satisfăcut.* PETRESCU, Î. II 191. *Lefegii joviali, cu sute de mii de lei pe lună.* CECROPIDE, UNIVERSUL (1930), 20 Noemvrie. | Adv. *Bea şi mănâncă jovial.* TEODOREANU, M. II 49. [Abstract: (<fr. *jovialité*) **jovialitáte** s. f. = voioşie, veselie COSTINESCU), fire de om jovial, dispoziţie voioasă. | Pronunţ. *-vi-al*].

– *N.* din fr. (<it. *gioviale*).

JOVIALITÁTE s. f. v. **jovial.**

JÚĂ s. f. v. **jumătate.**

JUBEÁ s. f. = **giubea.** LB. *O jubĕ cu mi[e]lu.* URICARIUL, XIV 234/13. *Una jubè de maltin.* ib. XV 347/5. | Şi: **júbă** s. f. H. X 357. | Derivat: **jubéică** = giubeică. VICIU, GL.].

JUBILÁ vb. I[a] *Jubiler.* – Intrans. A simţi o mare satisfacţie şi a-şi manifesta (cu exclamări, strigăte, aplause, etc.) bucuria, a se bucura foarte mult; cf. triumfa. *Dar, când am auzit că infama întreprindere burgheză... a fost pârlită cu o aşa de frumoasă sumă rotundă... drept să spun, am jubilat.* CARAGIALE, S. N. 182. *Şi tu scrii? jubilă Dănuţ, bătând din palme.* I. TEODOREANU, M. II 157. *În faţa unei asemenea situaţii, avocaţii nu jubilează,... magistraţii rămân uluiţi văzând că păsurile n'au putut evita dezastrul moral.* UNIVERSUL din 23 Ian. 1931. [La Românii din vechea Austro-Ungarie, învechit (după germ. *jubilieren*) **iubila** vb I[a] = intrans. jubila; trans. a serba jubileul cuiva. *Voiau şi ei să iubileze.* SBIERA, F. 247. | Abstract: **jubiláre** s. f.]

– *N.* după fr. (lat. **jubilo, -are**).

JUBILÉU s. a. 1°.– 3°. *Jubilé.*

1°. (La vechii Evrei) Sărbătoare mare ce se serba la 50 de ani odată şi în care se iertau datoriile şi se da libertate sclavilor.

2°. (La catolici) Indulgenţă deplină şi universală pe care papa o acorda, la început, la fiecare 100 de ani, mai târziu, la fiecare 50 de ani, astăzi, la fiecare 25 de ani, şi, în anumite împrejurări, la epoci nedeterminate.

3°. (Sensul obişnuit) Sărbătoare ce se face în onoarea unei persoane care a împlinit un număr mai mare (de obiceiu 50) de ani de căsătorie, de domnie, de împlinire a unei funcţiuni, etc.; serbare comemorativă a unui eveniment important. *Aniversarele şî jubileele aflărei*

artei tipografice. URICARIUL, XIII 341/26. *Austria serbează a tristei Bucovine răpire dureroasă... E jubileu de moarte, căci prețul de trădare S'au numărat pe racla lui Ghica Domn, ucis!* ALECSANDRI, P. III 338.

[Plur. *-lee*, rar *-leuri*. | La Românii din vechea Austro-Ungarie, mai de mult și în Țara veche, învechit (după germ. *Jubiläum*) și: **iubiléu** s. a. STAMATI, SBIERA, F. 4. *Iubileu național.* ODOBESCU, I 506. | A d j e c t i v: (fr. *jubilaire*) **jubilár** (și, derivat din *jubileu*: **jubiliar**), **-ă** = de jubileu, care se dă s. se oferă cu ocazia unui jubileu. *Numărul jubiliar al Convorbirilor.* MAIORESCU, CR. II 345. *Medalia jubilară.*].

JUBILÁR, -Ă adj. } v. **jubileu.**
JUBILIÁR, -Ă adj. }

JÚBRĂ s. f. *Exanthème.* – (Banat, Transilv.) Zgaibă, bubă (NOVACOVICI, C. B. 24), sgrăbunță, pușche (LB.). *Toate bubele Și toate jubrele.* GRIGORIU-RIGO, MED. I 36. – Din ung. **zsebre**, idem.

JÚBRED, - Ă adj. v. **șubred.**

JUCÁ vb. I[a]. I 1°. *Jouer, plaisanter.* 2°. *Se jouer de, railler.* 3°. *Jouer* avec. II. 1°. *Jouer* (à un jeu). 2°. *Jouer* (au théâtre). III. 1°. *Jouer, remuer, se mouvoir.* 2°. *Agiter.* IV. 1°. *Danser.* 2°. *Faire danser.* V. *Manœuvrer, jouer, duper.* VI. *Jouer* (un morceau de musique).

I. R e f l. (construit a b s o l u t s. cu prep. c u).

1°. A glumi, a petrece glumind, a nu lua în serios, a se desfăta, a se distra. *Nu te juca, soro, boala n'alege!* CARAGIALE, N. 63/9. *Vino, joacă-te cu mine, cu norocul mieu!* EMINESCU, P. 252. *Eu mă joc cu mândra mea.* RETEGANUL, TR. 62/32. *Învață jucându-se* = fără eforturi. # *A se juca cu banii* = a fi foarte bogat. ZANNE, P. V 71 (propriu: a nu le da importanță). *A se juca cu viața, cu sănătatea* = a nu se îngriji de sănătate, ca și când ai putea glumi cu ea. *Cine se joacă cu dracu', dă și peste tată-său*: o mică greșeală te împinge spre alta, mai mare. ib. VI 576. *Nu te juca cu focul*: cu dragostea. ib. I 177. *Nu te juca cu tichia chelului*: cu dracul. Cf. ib. III 397. *Te joci* (= crezi că poți glumi, că-ți poți măsura puterile) *cu Evropa?*

2°. P. e x t. A face haz de cineva s. ceva, a-și râde de..., cf. a-și bate j o c. *A, voi vă jucați cu mine!* C. NEGRUZZI, I 161.

3°. S p e c. A-și petrece timpul amuzându-se cu ceva, a se distra cu jucării, a se amuza cu distracții ușoare (ca niște copii). *Se joacă în arșice. Copiii se joacă de-a ascunsul, de-a baba-oarba, etc. Scoțând niște metanii..., începu a se juca cu ele.* C. NEGRUZZI, I 18. *Primăvara... fluturii încep a se giuca.* RUSSO, S. 99. *Se juca cu nuiaua în apă.* ISPIRESCU, L. 34. *Se jucau ca doi copii.* JARNIK – BÂRSEANU, D. 300. *Dacă-i copil, să se joace; Dacă-i cal, să tragă; Dacă-i popă, să citească!* ZANNE, P. II 82. # **A se juca cu o femeie** = a avea relații sexuale. GOROVEI, CR. 128. † **A juca curvia** = A se ține de curvăsării. *Giuca curvia și toate păcatele făcea.* VARLAAM, C. I 4[2]. | † (Construit cu dativul pronumelui; cu același sens) *Doi cuconi giucându-și cu giucăriile sale, s'au mâniat unul pe altul.* PRAV. MOLD. 143[2]. | † I n t r a n s. (cu același sens). *Cuconul sta... giucând cu mânușițele.* DOSOFTEIU, V. S. 72[2].

II. 1°. (Sens împrumutat, mai de mult numai la clasele culte) I n t r a n s. (construit cu prep. î n s. d e-a și t r a n s. (complementul fiind jocul s. cartea) A-și petrece vremea împreună cu alții cu jocuri de societate s. de hazard, la care unii pierd și alții câștigă. *Unii juca în tavlii, alții dormea.* HERODOT 25/32. *Joacă cărțile, șah, biliard, popice. Joacă pe bani. Ce joc se joacă? Joacă la bursă* = speculează cu valori cotate la bursă. *Joacă la loterie. Alteța sa... nu învoește supușilor săi să joace jocuri de hasard.* C. NEGRUZZI, I 326. *Juca vist.* id. I 74. *Vezi de joacă bine.* ALEXANDRESCU, M. 265. *Jucăm în cărți.* RETEGANUL, P. II 74[23]. # *Cine joacă de-a duracu' Nu-și mai umple sacu'!* se spune celor cărora le place jocul de cărți. ZANNE, P. IV 357. | (Mai rar) r e f l. (cu același sens). *Ne-am jucat în cărți.* || T r a n s. A ieși cu o carte. *Joacă asul de cupă!* | I n t r a n s. A ponta pe o sumă de bani. *Pe cât jucăm?* | A b s o l. (la jocurile de cărți la care se licitează) *Joc* (*din mână*), fără să ridic talonul.

2°. (Modern) I n t r a n s. și t r a n s. (complementul fiind piesa sau rolul) A reprezenta pe o scenă. *Vodevil... ce s'a jucat la teatru' Iașilor.* C. NEGRUZZI, I 69. *Actorul X joacă în fiecare seară. Joacă roluri serioase.* || R e f l. A se pregăti. *Se joacă o drăcie* = nu-i lucru curat, a intervenit o putere supranaturală. ZANNE, P. VI 632. # (După fr. *jouer un rôle*). **A juca un rol** († **rolă**) = a fi factor hotărîtor într'o afacere, a îndeplini un lucru de mare importanță, a avea o mare însemnătate. *Doritor de a juca o rolă strălucită...* MARCOVICI, D. 468. *Juca un rol.* I. TEODOREANU. M. II 504.

III. 1°. I n t r a n s. (Despre obiecte, părțile trupului) A nu sta bine (țeapăn, solid) și a se mișca încoace și încolo, a u m b l a, a face mișcări oscilatoare s. ritmice, a se bate, a se clătina s. a tremura, (despre colori) a avea sclipiri jucăușe (cf. fr. *une serrure qui ne joue pas; des couleurs qui jouent*). *Îi joacă dinții în gură.* LB. *Capul îi giuca în dreapta și în stânga.* RUSSO, S. 30. *Prin nouri joacă lună.* EMINESCU, P. 204. *Îi joacă'n lacrimi ochii.* COȘBUC, F. 96. *Toate îi joacă acum înaintea ochilor?* PETRESCU, Î. II 190. *Trebue să bată leaturile care s'au uscat și joacă.* id. ib. II 205. *Dacă schimbătoriul scapă, plugul joacă, șărpuiește și brazda nu-i oablă.* BREBENEL, GR. P. *Toată casa juca în aur.* RETEGANUL, P. II 13/32. *Fiecare roiu, când iese din știubeiu, prinde mai întâiu a juca dinaintea acestuia.* MARIAN, INS. 162. *Îi juca limbile în gură ca fulgerul.* ISPIRESCU, L. 343. *Mic mititel, joacă fulgerii pe el* (= Soarele). GOROVEI, C. 351. || U n i p e r s. *A-i juca cuiva ceva* = a i se mișca fără voie, a i se bate. *Când îți joacă un ochiu...* id. CR. 2 874. # **A-i juca cuiva ochii în cap**, arată pe cel rău și viclean cu privire nesigură s. pe cel isteț, cu scânteieri de inteligență în priviri. *Un puișor de fată, căreia îi jucau ochii în cap, ca la o șerpoaică.* CREANGĂ, P. 167. **Îi joacă paraua** (s. **banii**) = i se găsesc mereu bani în casă, nu e om lipsit. CIAUȘANU, GL. **A juca fețe** = a schimba s. a face (fețe) fețe. **Joacă seceta**, se zice când, din cauza secetei mari, se văd tremurări ale aerului dogorit de căldură. **A-i juca cuiva coliva în piept** = a fi aproape de ducă, bolnav de moarte. ZANNE, P. VI 524. || S p e c. (Despre copilul din pântecele mamii) I n t r a n s. și r e f l. A face mișcări, a sălta. *Jucă Ioanu în pântecele mumâni-sa.* CORESI, EV. 493/8, cf. PARACLIS (1639) 11/9. *Jucă-se tânărul, bucură-se în mațele meale.* CORESI, EV. 491/18. | (Despre o comoară, bani). A face vălvătăi, flăcări. *Banii îi piteau în comori și în borcane și-i băgau în pământ. Când fierbe cocleala... joacă comorile.* PAMFILE, COM. 5. *Au stat oamenii la pândă, nopți întregi, să vază: joacă ori nu joacă comoara acolo.* ib. 10. || F i g. (Despre ființe) A oscila, a șovăi, a nu se putea fixa, hotărî. *Dela rău la bunătate câtu-i de scurtă cărarea! Între ele omul joacă și își cumpănește starea.* KONAKI, P. 283.

2°. T r a n s. (f a c t.) A face să se miște, a mișca încoace și încolo, a sălta, a clătina, a scutura; a arunca

puțin și a prinde din nou. *Sulița... ca o pană ușurică în mâna sa o juca.* PANN, E. II 113. *Copilul... îl joci pe brațe.* COȘBUC, F. 43. *Emil... juca între degete un lanț cu chei prinse în verigă.* C. PETRESCU, R. D. 209. *Alexandru... juca brățara în palmă.* id. ib. 64. *Vornicelul intră jucând sita cu darurile miresei.* SEVASTOS, N. 125/3. || S p e c. (Pesc.) A purta mișcând pe fața apei (pluta undiței). *Ea* [năluca] *are o ață scurtă pe care o ține în mână și «o joacă» mereu în apă.* ANTIPA, P. 67.

IV. 1°. (Despre oameni; p. a n a l. despre animale) I n t r a n s. A dansa, a dănțui, a se mișca în ritm. *Mearse fata aceaia a Irodiadei și jucă și plăcu lu Irod.* CORESI, EV. 541/7. *Bucura-vă-veți într'acea zi și veți juca.* id. ap. GCR. I 19/23. *Numai ce bea și mânca și juca.* MOXA, ib. 62/7. *Giuca frumos.* HERODOT 351/19. *Calul bătrân nu mai învață a juca* (variantă: a umbla î n b u e s t r u). C. NEGRUZZI, I 250. *Tânăra împărătească... ochii fărmeca de zimbea sau de juca.* ALECSANDRI, P. II 180. *Iar noi să mai jucăm un pic și la botez.* COȘBUC, B. 23. *Se prinseră în horă și jucară.* ISPIRESCU, L. 39. *Ar hi jucat la nunta dracului.* ap. GCR. II 261/11. *Au prins a juca de se sfărma.* SBIERA, P. 8/32. *În hore jucai.* TEODORESCU, P. P. 217. *Zis-a badea să nu joc Pân' la storsu vinului.* JARNÍK – BÂRSEANU, D. 142. *Nu juca, mândro, așa măreață.* DOINE. 127/10. *Joacă scuturat.* ȘEZ. IV 233/5. *Tot juca prin curte, de părere de bine.* RETEGANUL. P. V. 6/31. # *Cine intră în danț, trebue să știe juca.* ZANNE, P. IV 335. Cf. V 382, IX 58. | P. a n a l. A umbla pe funie, făcând fel de fel de figuri. *Panglicari..., care joacă ca pe funii.* EMINESCU, P. 246. || T r a n s. (complementul este dansul) *Începe a chiui... și a juca horodinca și cazaciuca.* CREANGĂ, P. 310. *Ardeleanca știu juca.* DOINE, 126/6, cf. ȘEZ. I 105/5. *Fete-mari tot hori jucând.* TEODORESCU, P. P. 54/6. # *Joacă verbuncul, se spune când unul, lovindu-se, sare în sus de durere.* ZANNE, P. IV 448. *A juca dragaica* = a sări, a sălta, a fi neastâmpărat. id. ib. 335.

2°. T r a n s. A lua la joc și a face pe cineva să danseze. *Să joc fata cea frumoasă.* JARNÍK – BÂRSEANU, D. 361. *Am venit să joc o fată.* HODOȘ, P. P. 444. *Haidați fete la căline, Dacă nu vă joacă nime.* RETEGANUL, P. P. 107. *Junii joacă fetele, De le pică penele.* DOINE, 128/4; cf. ȘEZ. III 53/30. | P. a n a l. (Obiectul este un animal) *Tătarii... își joacă armăsarii.* ALECSANDRI, P. III 282. *A-și juca calul* = a-și face toate voiele cu cineva (cf. ital. *face correre la cavallina.* ZANNE, P. I 349). *De demult i-aș fi făcut pe obraz, dar lasă-l să-și mai joace calul.* CREANGĂ, P. 219.

V. T r a n s. A face pe cineva să danseze după melodia pe care i-o cânți, (deci:) a-l sili să facă ce vrei, a-l supune voinței tale (și, prin revenire la sensul I) a înșela, a trage pe cineva pe sfoară (cf. și ital. *giocare* qd. s. *giocarsi una persona...* fr. *se jouer d'une personne*, a purta de nas, a păcăli). *Mai mult grija ca să joace pe Nemți și să-i aducă în stare de a pierde războaiele.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 295/42. *Las că te-oiu juca eu!* C. NEGRUZZI, I 10. *I-am jucat pe degete.* ALECSANDRI, T. 64. *Spargem ușa și năvălim înăuntru: Chiva fugise... Atunci înțelesei cum fusesem jucat...* SANDU-ALDEA, A. M. 35. *Să-l joci cum joacă mâța șoricelul.* LIT. POP. ap. GCR. II 362/12. *Grecii dă-i pe mâna mea Să-i joc, ca pe-o brebenea.* TEODORESCU, P. P. 480. || A lua la bătaie, a bate, «a jupti» (LB.) *Lup flămând cu trei cojoace, Hai la maica să te joace!* COȘBUC, F. 79. # **A-l juca pe cineva în ciur s. în palmă** = a-l duce după voie. ZANNE, P. 185, II 387. **A juca pe sfoară** = a trage pe sfoară. id. IV 185. **A i-o juca cuiva** = a-și râde de cineva, a-l păcăli, a-l înșela. ZANNE, P. 413. *Las' că le-oiu juca-o eu bună, dacă-i așa.* ALECSANDRI, T. 681. † **A juca cuiva vicleșug** (s. **un lucru neplăcut**) = a-l înșela, a-l trage pe sfoară. *Păzească-te, zicea; să nu-ți pară rău, deacă-ți va juca vro dată vreun lucru neplăcut.* BARAC, T. 65. *Să-i joace un astfel de vicleșug.* PANN, P. V. I 64. **A juca** (s. **face**) **cuiva festa** (s. **renghiul**) = a-l păcăli, înșela. *El îi un hâtru din cei crestați Ce alungă neveste și joacă feste, Feste drăcoase, la cei bărbați.* ALECSANDRI, T. 201. *Așa n'a apucat să afle de renghiul jucat amicului său, Niculae.* GHICA, S. IX. *Se temură să nu le fi jucat iarăși vr'un renghiu.* ISPIRESCU, L. 249, cf. 356. **A-și juca** (s. **face**) **mendrele** = a-și îndeplini toate capriciile. *Nu și-a juca el mendrele îndelung, așa cred eu!* CREANGĂ, P. 266.

VI. (Franțuzism, ieșit din uz) I n t r a n s. (construit cu prep. c u s. d i n) și t r a n s. (complementul e cântarea) A cânta (o melodie la piano, etc.), a zice (din fluier, etc.), a trage (din vioară, etc.). *Bande de lăutari jucau hore și doine.* C. NEGRUZZI, I 107. *Lăuturi ce juca[u] din vioare.* id. ib. I 30.

[Se conjugă: *joc, joci, joacă, jucăm...* | A b s t r a c t e: (rare) **jucáre** s. f. = acțiunea de a (se) juca; j o c. *Jucări și cântece curvești.* MOXA, 395/28; cf. CORESI, EV. 493/10; – **jucát** s. a. = joc. *Se puse la jucat stos.* C. NEGRUZZI, I 84. *Cu mine v'ați găsit de jucat?* CREANGĂ, P. 304. *Să ne mai lăsăm de jucate.* RETEGANUL, P. II 45/37. *Acuma m'am turburat La jucat și la strigat.* JARNÍK – BÂRSEANU, D. 361. *Când ești la jucat, joacă.* ZANNE, P. IV 413. | A d j e c t i v e: **jucát** (cu negativul **nejucat**), **-ă** = care a fost luat la joc; reprezentat. *Să te joc, să fii jucată.* JARNÍK – BÂRSEANU, D. 3. *O dramă nejucată*; – **jucătór, -oáre** (întrebuințat și s u b s t a n t i v a t) = (cel) care joacă, căruia îi place jocul, dansator, cf. j u c ă u ș. *De vrea fi cerșut* (= cerut) *și capul tău, o nebune Irode, acea fără de rușine jucătoare, fiți-l-vrei dat ei?* CORESI, EV. 546/9. *Eu sânt Toderică, jucătorul de cărți.* C. NEGRUZZI, I 87. *În genere, aceste păsări sânt sălbatice, puțin jucătoare, mai mult triste.* ODOBESCU, III 27/10. *Trăncănirea jucătorilor de domino.* EMINESCU, N. 35. *Jucător pe funie* = germ. Seiltänzer. TDRG. *Porumbeii se mai numesc: guți, buni, jucători.* H. IV 54. Cf. III 307. *Gruiul îngropat în osia din nainte, în mijlocul căruia se află locul jucător al inimei.* H. I 36; (substantivat subt forma feminină) **jucătoáre** s. f. = adunare de tineri ca să încure caii, să se întreacă la alergare. *Scoase cai la jucătoare* (Ialomița). PĂSCULESCU. L. P. 51: – **jucăúș, -ă** (întrebuințat și s u b s t a n t i v a t) = jucător, dansator; p. e x t. pe care nu te poți bizui, nestatornic, șugubăț; s p e c. (despre frunze, lumină, flacără, etc.) care nu stă locului, oscilează, tremură, se bate, etc. *Se'mpletește noapte din neguri jucăușe.* GOGA, P. 107. *Clătinând din cap, ca un copil jucăuș.* PETRESCU, Î. 21. *Privirile lui jucăușe, ca sclipirea râului.* AGÂRBICEANU, P. MAN 25. *Prinse a arde* [pe comoară] *un foc giucăuș.* N. REV. R. III 409. *Să trăești... să fii bună jucăușă.* MARIAN, NA. 266. *Fata mamii jucăușă Cu gunoiu' pân'la ușă.* MARIAN, SAT. 35. *La mândruța jucăușă.* JARNÍK – BÂRSEANU, D. 420. Cf. ȘEZ. IX 158; – **jucáș, -ă** † = jucăuș. *Era un om fără frica lui Dumnezeu, jucaș, curvar, mincinos.* MAG. IST. II 30/12.].

– Din lat. ***joco, -are** (clasic: *jocor, -ari* «a glumi»). În limbile romanice se găsesc și sensurile II–III. Sensul IV – care se poate explica din sensul III – e decalcat la noi după slavul *igrati* «jouer» și «danser». Cf. j o c, j u c ă r i e, d e j u c a.

JUCĂRÉIE s. f.
JUCĂRÉLE s. f. plur. } v. **jucărie.**

JUCĂRÍE s. f. *Plaisanterie, bagatelle. Jouet.* – Glumă, lucru fără importanță, de nimic, neserios, fleac, servind numai ca distracție, bagatelă; joc de copii; (c o n c r e t i z a t și întrebuințat mai des la plur.) obiect cu care se joacă (I 3°) copiii. *Au aflat... multe giucării.* HERODOT $41/_3$. *Să le săltăm din glod afară ca pe o jucărie.* URICARIUL, XIV $145/_{23}$. *Multe din giucăriile lor cu bucurie le-ar fi lepădat.* DRĂGHICI, R. 106. *Toate sânt jucării pentru dânșii.* MARCOVICI, D. 116. *Amorul de jucărie îl aveai în gândul tău.* PANN, E. I 93. *El era o adevărată jucărie a naturii.* C. NEGRUZZI, I 206. *Toate nainte-i jucării sânt.* ALEXANDRESCU, M. 345. *Norocul și iubirea să ne pară jucării.* EMINESCU, P. 112. *Corabia ajunse jucăria vânturilor.* TDRG. *Să fac o jucărie cum știu eu.* CREANGĂ, P. 310. *Începu a alerga iară după jucării, ca un copil ce era.* ISPIRESCU, L. 307. *Ce crezi, că-i jucărie treaba asta?* PAMFILE, J. I. # **A strica jucăria cuiva** = a-i dejuca planurile. *Se speriase... toată boierimea că le va strica giucăria Enicer-Aga.* NECULCE, ap. TDRG. [Și: (Transilv., Mold., Vâlcea, cf. și arom. *giucăreal'e*) **jucăréie** s. f. = jucărie, ciocândie (VICIU, GL., CIAUȘANU, V.), lucru fără de osteneală (LB.). *Doi cuconi giucându-ș[i] cu giucăreile sale, s'au mâniat unul pre altul.* PRAV. MOLD. 143_2. *Ca o giucărei i era și ca o ispită.* HERODOT, $491/_4$. *Jurământul... îl socoti ca o jucăreaie copilărească.* MINEIUL (1776) $143^2/_2$. *Darie... îi trimise* [lui Alexandru] *jucărei mici de cocon.* ALEXANDRIA, 29. *Jucărei și marafeturi ale părerii.* GORJAN, H. I 97. *Zărind Frumoasa jucăreie, Aprinșii-i ochi mai mult s'aprind.* COȘBUC, B. 40. *Unde-s două trei femei Dracu-și face jucărei.* BUD, P. P. 57; – **jucuréia** s. f. art. = nume de capră. DENSUSIANU, Ț. H. 83. | Cu alt sufix: **jucăréle** s. f. plur. = jucărie. PAMFILE, J. III. *Aveau jucărele.* SLAVICI, N. 304, cf. I. NEGRUZZI, ap. TDRG. | D i m i n u t i v: **jucărioáră** s. f. (pronunț. *-ri-oa-*) = jucărie mică s. pentru copii mici s. ieftenă. DICȚ. [N o m e n a g e n t i s: **jucăriér** s. m. (pronunț. *-ri-er*) = vânzător (ȘĂINEANU, D. U.) s. fabricant de jucării.]

– Derivat din **juca**, cu suf. abstr. **-ărie.**

JUCĂRIÉR s. m.
JUCARIÚȚĂ s. f. } v. **jucărie.**

JUCÁȘ, -Ă † subst.
JUCĂTOÁRE s. f.
JUCĂÚȘ, -Ă adj., subst. } v. **jucà.**

JUCHÉL s. m. *Pou.* — (Mold.) Păduche (fără să aibă înțelesul pejorativ al acestuia). TDRG.

– Din (rut.) **žuk** «gândac» cu sufixul din *păduchel.*

JUCUÍ vb. IV[a] v. **execuție.**

JUCURÉIA s. f. art. v. **jucărie.**

JUCÚȚ s. m.
JUCUȚĂU s. m.
JUCUȚÉL s. m.
JUCUȚÍE s. f.
JUCUȚÍRE s. f. } v. **execuție.**

JUDÁIC, -Ă adj. *Judaïque.* – Care se raportă la Evrei, evreesc, jidovesc, jidănesc, cf. s e m i t. [Și, tot atât de întrebuințat: **iudáic, -ă.** adj. | Pronunț. *-da-ic*].

– *N.* după fr.

JUDAÍSM s. m. *Judaïsme.* – Religiune judaică [Și, tot atât de întrebuințat: **iudaísm** s. m. | Pronunț. *-da-ism*].

– *N.* după fr.

JUDÁN s. m. v. **jidan.**

JÚDE s. m. 1°. Dignitaire ayant des attributions judiciaires. 2°. *Homme libre.* 3°. *Prince, seigneur.* 4°. *Juge.* 5°. *Maire.* 6°. *Chef* 7°. *Chef des Tsiganes.*

1°. † În vechea noastră organizare de stat, demnitar cu atribuții judecătorești și administrative greu de stabilit și care s'au schimbat în cursul veacurilor. Faptul că în actele oficiale scrise slavonește *judele* e numit cu acest cuvânt românesc (un *Neagăș jude* e atestat în Moldova la 1409), ne face să credem că el nu se identifica cu «cneazul», numit cu acest cuvânt slavon în documente contemporane. Unele sate, împărțite în două sau chiar trei j u d e c ì i, aveau doi și trei *jùdeci.* Pe la mijlocul sec. al XV-lea, aceste judecìi se dădeau în Moldova pe viață și cu drept de moștenire. Domnii confereau *jùdecilor* dreptul de a aduna oameni din țară și din țări streine spre a întemeia sate nouă, scutite un timp oarecare de dări. Cf. ION BOGDAN, DESPRE CNEJII ROMÂNI.

2°. † În Muntenia, cuvântul *jude* apare numai în documente românești, în cele slavone fiind redat prin corespondentul «sudec» (astfel un *Manea clucear Unte sudec* la 1594). Ca și «cneaz», el ajunge să însemneze «țăran liber» (cf. m e g i a ș, m o ș n e a n), în opoziție cu «rumân». Cf. I. BOGDAN, op. cit., C. GIURESCU, DESPRE BOIERI, 104 sqq., ODOBESCU, III $475/_{24}$. *Oameni judeci și cu ocinele lor* (a. 1665). ap. I. BOGDAN, op. cit. 40. *Judeci pre pământul nostru* (a. 1640). ib.

3°. † În cele mai vechi texte; bisericești, *jude* are înțelesul de «principe», corespunzând lui ἄρχων grecesc, «princeps» latinesc, «cnězŭ» slav și fiind redat de alți traducători prin «județ», «domn» sau «boier». Tot astfel în glosare: slav. knjaz = *judele.* CUV. D. BĂTR. I 286. *Giudeci* (g i u d e a ț e l e HUR.; d o m n i i COR.$_2$; b o i a r i i DOS.) *oamerilor adurară-se.* PSALT. (SCH.) $91/_1$. *Puseși giudeci* (= g i u d e ț e HUR.; d o m n i COR.$_2$; b o i a r i DOS.) *prespre tot pământul.* ib. $88/_5$. *Varsă-se ocară spre giudecii* (= g i u d e ț e l e HUR.; asupra c n e a j i l o r DOS.) *lor.* ib. $232/_{32}$. *Și vine I[su]s în casa judelui* (:à la maison du c h e f d e l a s y n a g o g u e) *și o văzu răposată și gloatele vorovind.* TETRAEV. (1574) 214. *În vreamea aceaia întreabă un jude pre Isus.* CORESI, EV. $431/_{29}$. *Judecii* (= s t ă p â n u l ŭ BIBLIA 1688; sl. k n j a z i) *dracilor.* ib. $250/_1$. *Judecii și împărații și domnii.* ib. $500/_{15}$. *Să întrăm bucurându-ne... ca... domnii și giudecii.* COD. TOD. 5. *Cărțâle giudecilor* (lemma pentru *giudeaților*) DOSOFTEIU, V. S. 3. *Graf și jude Cumanilor.* CALENDARIU (1844), II 28.

4°. † Judecător, j u d e ț (2°). *Și judecilorŭ aceștiia, ce fură într'însu.* CORESI, ap. CP. 129. *Cu boiarii și cu giudecii oamenilor.* PSALT. ALBA IULIA, ib. *Lăudați pre Domnul... boiari, giudeci* (: j u d i c e s), *năroadele toate.* DOSOFTEIU, PS. 493. *Au spartu posturile... și nem[i]l[o]stivii și ciudecii.* COD. TOD. 43. *Toți vorŭ învie... și păcătoșii și ciudecii strâmbi.* ib. 77. | (Cu acest sens întrebuințat încă prin Transilv., mai rar în Țara veche) *L-am văzut ca jude șezând.* PANN, H. 35. *Guță Mereuță, jude de ședință, adus în Capitală la ultima mișcare în magistratură.* C. PETRESCU, C. V. 182.

5°. (Transilv.; pentru răspândirea de azi, cf. DR. VIII 68) Primar, b i r ă u, c h i n e z, j u d e ț (4°), f o n o g i u, t a t ă - d e - v e c i n. *Judele și Cozma... ne lungă* (= alungă) *oamerii* (= oamenii), *ca să nu poată sosi la*

domnia ta. ROSETTI, B. $30/_{23}$. *Şi când am scris aici, au fost... de faţă şi judele Rad[u] Laslă* (a. 1699). IORGA, S. D. XIII $152/_{35}$. *Fiind jude Oprea Stanciu* (a. 1778). ib. $99/_{26}$. *Trebue pus în sat chinez (birău sau jude).* ŢICHINDEAL, F. 66. *În prag se iveşte fata judelui Zăbun, cea mare.* GOGA, P. 66. *Că şi hrana judelui E'n spinarea satului.* MARIAN, SAT. 128. *Bine-i ţine... Ca un jude'mpodobit.* BIBICESCU, P. P. 236. **Jude-mare** = primar; **jude-mic** = viceprimar (= ajutor de primar). Afacerile comunale le conduce primarul (*jude-mare*). PĂCALĂ, M. R. 345. *Ajutaţi în funcţiunea lor* [primarul şi notarul] *de un vice-primar (jude-mic).* id. ib.

6°. (La colindători) Conducător, căpetenie, vătaf, birău. *Şi-şi aleg... un jude sau birău pentru ţinerea ordinei.* PAMFILE, CRC. $166/_{31}$. *Judele colindătorilor, adică cel ales de toţi ca să le fie cap, zice...* id. $124/_{31}$, cf. $36/_{11}$, $168/_{13}$.

7°. Căpetenie, vătaf de Ţigani.

[Plur. *juzi* e relativ nou: *Giudzi domneşti şi... giudzi boiereşti* (a. 1757). IORGA, S. D. V 109. Mai de mult pluralul de la *jude* era – corespunzând întocmai latinescului *judices* – *júdeci*, de la care s'a format pe alocuri un singular nou **júdec** s. m. (azi în Boiţa, j. Sibiiu) DR. VII 68 şi **júdece** s. m. COŞBUC, Æ. $250/_{38}$. | F e m i n i n e: **judeceásă** s. f. = (Transilv.) soţia judelui. *Ce te ţii, bade, făleţ, Că, tată-to nu-i judeţ, Nici mumă-ta judecească, Nici soru-ta preutească.* VICIU GL. Cf. MAT. FOLC. I $019/_{13}$; – (în poezia pop. cu caracter mistic şi): **judeásă** s. f. = **judeceasă**. *Ce judeasă, Ce doamn'aleasă?* MARIAN, VR. 125. | V e r b: **judecì** † vb. IV[a] trans. şi refl. = a (se) răscumpăra de «rumânie», a face s. a deveni ţăran liber. I. BOGDAN, op. cit. 40. *M'am tocmit cu ei dă* (= de) *i-am judecit* (a. 1670). IORGA, S. D. XIV 325. | A b s t r a c t: **judecíe** † s. f. = funcţiunea de jude (cu acest sens, într'un act scris slavoneşte la Suceava în 1934); circumscripţie înlăuntrul căreia judele îşi exercită dreptul său de judecată. I. BOGDAN, op. cit. 16, 31. *Stărostia oraşului, cum dzâcem noi: pârcălăbia sau giudecia.* DOSOFTEIU, V. S. 232. *Să lăsaţi buiecia, Să vă căutaţi giudeciia.* id. PS. 277. *Cărţi de judecie* = zapise de răscumpărare de românie. GIURESCU, op. cit. 107. *La capătul judeciii C'acolo şi noi vom fi.* VICIU, COL. XLVI, 29.

– Din lat. **judex**, **-ĭcem** (în Logudoro, în Sardinia, *yuige* însemna în evul mediu «capul statului»).

JUDEÁSĂ s. f. }
JÚDEC s. m. } v. **jude.**

JUDECÁ vb. I 1° – 2°. *Juger.* 3°. *Condamner.* 4°. *Être en procès, faire juger* une cause. II. *Régner* sur. III. 1°. *Porter un jugement. Juger, apprécier.* 2°. *Réfléchir, ne pas oublier.* 3°. *Considérer.* 4°. *Estimer.* 5°. *Décider.* 6°. *Juger, apprécier* (quelqu'un ou quelque chose). 7°. *Critiquer, blâmer.* 8°. *Gronder; rosser. Contenir.*

I. (Jur.) 1°. A examina în calitate de judecător o cauză şi a da o hotărîre judecătorească, a pronunţa o sentinţă; s p e c. (despre Judecătorul suprem) a hotărî, la judecata de-apoi, cine va intra în raiu şi cine în iad. A b s o l. *Se venci cându veri giudeca.* PSALT. (SCH.) $98/_{13}$. *Cu ce judecată veţi judeca, cu aceaia fi-veţi.* CORESI, EV. $18/_{11}$. *Giudeţul giudecă... şi în potriva pravilei.* PRAV. 148. *Fiul omenesc... va giudeca în direptate.* VARLAAM, C. 337. *Judecau... în pricinile de vini mari politice.* BĂLCESCU, M. V. $10/_{1}$. [Mircea-Vodă] *a căutat şi a judecat.* ODOBESCU, III $475/_{22}$. (Complinit) *Să vor afla judecându cu sfatŭ.* PRAVILA (1780), ap. GCR. II $124/_{34}$. || T r a n s. (complementul e persoana, pricina) *Va veni cu slava a judeca viii şi morţii.* PALIA, ap. GCR. I 32_{26}. *Iaste în putearia giudeţului să-l giudece.* PRAV. 1 078. *După voia giudeţului să giudece bătaia ucenicului.* ib. 888. *Să te judecăm pre dreptate.* NEAGOE-VODĂ, ib. $170/_{3}$. *Ş[i-]au gătatu şi scaun Domnul pre giudeaţe să giudece lumea.* id. PS. 30. *I-am trimis înaintea... părintelui Vlădicăi, de i-au judecatu.* IORGA, B. R. $187/_{23}$. (R e f l. = p a s i v) *Mâne se va judeca cauza mea.* BARCIANU. *Nu mă mai judece nime, Că m'o judeca odată, Când va fi la judecată.* JARNÍK – BÂRSEANU, D. $190/_{2-3}$. # *Turcul te bate, Turcul te judecă. Lupul te pârăşte, lupul te judecă,* nu poate fi decât strâmbătate, când judecătorul este şi parte în cauză. ZANNE, P, I 518. *Pe oricine să judeci ca [şi] când ai fi pus tu în locul lui.* I. GOLESCU, ib. VIII 210. | (La vechii traducători, construit cu dativul s. cu prep. a) *În numele tău spăseaşte-me şi... sila ta giudecă-mi.* PSALT. (SCH.) $103/_{5}$. *Că giudecă Domnul oamenilorŭ săi.* ib. $282/_{3}$. *Să giudece a săracu şi a plecatul.* ib. $16/_{3}$. *Are a veni din ceriu ca fulgerul, cu tărie şi cu slavă multă, să judece tuturora.* CORESI, EV. $531/_{17}$. *Giudecă-mi şi mie cu a ta direptate.* DOSOFTEIU, PS. 25. || P. e x t. A hotărî, a decide ca arbitru. *Acest diferend îl va judeca arbitrul.*

2°. I n t r a n s. (construit cu î n t r e c i n e v a, î n t r e a b a c u i v a) şi † t r a n s. (complementul e d r e p t a t e a) A (se) pronunţa în calitate de judecător s. arbitru. *Şedzându-ţi în scaun giudeci dreptate.* DOSOFTEIU. PS. 29. *Să judece între dânsul şi şarpe.* ŞEZ. V. $50/_{22}$. *Să judece în treaba* (= în pricina ce o avea) *cu şarpele.* ib. $50/_{18}$.

3°. T r a n s. (prin prep. l a, d e, † s p r e, † p r e se arată felul pedepsei) A condamna, a osândi pe cineva. *Sudek* = lat. condemno. LEX. MARS. *Judec pre cineva spre moarte* = lat. capitis, ad mortem damno. LB. *Şi judeca-vor el spre moarte şi da-vor el păgânilor.* CORESI, EV. $85/_{31}$. *Să nu mă judece împotriva lucrului meu* (= faptei mele) *în locul cela de muncă.* CUV. D. BĂTR. II 450. *Îl giudecară pre moarte.* DOSOFTEIU, V. S. 143. *Să-l judecaţi de moarte.* TEODORESCU, P. P. 118^{b}. | † (Cu acuzativ dublu) *Tu singur te giudeci moarte.* HERODOT, $19/_{23}$. | (Construit cu s ă) *Deci noi aşa am judecat să-i plătească.* IORGA, B. R. $186/_{26}$.

4°. R e f l. (cu sens reciproc) A se duce la judecată, a fi în proces cu cineva. *Haide să ne judecăm şi cum a zice judecata, aşa să rămâie.* CREANGĂ, A. 135. *Ani întregi m'am giudecat Şi nimic n'am câştigat.* ALECSANDRI, P. P. 227^{b}. *La stele ne-om judeca.* ŞEZ. I $47^{b}/_{34}$. *O să mă judec până în pânzele albe!* DDRF. *Cine se judică, adeseori pierde un bou şi câştigă o pisică.* ZANNE, P. V. 363. *Judecătorul când îţi e potrivnic, cu cine o să te judeci?* id. ib. V 369.

II. (În vechime puterea judecătorească era în mâna stăpânitorilor; urme ale acestui obiceiu se găsesc în datinele populare din unele regiuni ale Transilvaniei, unde feciorii îşi aleg un *craiu judecător*, cf. N. DRĂGANU, REVISTA FILOLOGICĂ I 105–116). A stăpâni, a domni. *Într'aceia vreame judeca Ierusalimul Ieremia Prorocul.* ALEXANDRIA, $49/_{2}$. *Asta-i Stoian Bulibaşa, Care-mi judesă Craina.* GIUGLEA – VÂLSAN, R. S. $44/_{17}$.

III. P. e x t. (Nu mai e vorba de o instanţă judecătorească).

1°. I n t r a n s. şi t r a n s. A-şi forma o judecată despre cineva s. ceva, cumpănind motivele, cântărind argumentele, ţinând seama de împrejurări s. de urmări şi a căuta să discerni binele (frumosul, ceea ce e moral) de rău (urît, imoral), a c h i b z u i, a r e f l e c t a, a c r e d e, a g â n d i. *Omul acela au sămăluit ş'au*

giudecatŭ că acesta lucru iaste o socoteală dumnădzăiască. DOSOFTEIU, V. S. II. *Să judece orice om întâmplarea acestui Domn!* E. KOGĂLNICEANU, ap. GCR. II 112/15. *Judec'o ş'o cumpăneşte!* KONAKI, P. 264. *Acestea... făcură pe... Shaziman să judece în sine-şi cumcă şi fratele său este tot într'aşa stare.* GORJAN, H. I 5/20. *Le-au judecat el cuvenitele cuvinte.* DRĂGHICI, R. 147. *Căuta să judece lucrurile de-a fir a păr.* CREANGĂ, P. 223. *Aşa se poate înşela omul de multe ori... dacă nu ştie a judeca bine.* id. A. 61. *Judecă tu, cu mintea ta, şi spune! # Cine puţin judecă, orice aude crede.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 211. | Refl. A-şi face socoteala. *Tot m'am judecat cu mine: Să dau... iubitei crezământ?* COŞBUC, F. 23.

2°. Intrans. (construit cu după s. că) A ţinea seama. *Judecă că după viaţă e şi moarte!* C. NEGRUZZI, I 146. *Judecând după aparenţe, îţi vine să crezi că...* || Refl. A-şi da seama despre sine, a se găsi bun s. rău, a găsi că a făcut bine sau rău. *Sta apoi de se giudeca şi îş[i] găsea cusurul.* DRĂGHICI, R. 153. *Pune-ţi căciula înainte şi te judecă singur!* ZANNE, P. V. 363.

3°. Trans. A considera, a socoti drept... *Totdeauna judecă nebuneşti lucrurile.* DRĂGHICI, R. 141. *Veselă, sburdatecă, judecând amorul o trecere de vreme...* C. NEGRUZZI, I 55. || Refl. A se considera, a se crede. *Se judeca însăşi pe eaşi că e nedestoinică.* CORESI, EV. 325/20.

4°. Trans. s. intrans. (construit cu dacă, de s. că) A ajunge la concluzia că..., a conchide despre..., a socoti (LB.). *Ochiul, carele din toate vede numai părticică, Poate judeca de este potrivit mare sau mică?* KONAKI, P. 261. *Omul se uită în faţă şi îţi judecă viaţa.* PANN, P. V. 150. *Judecaţi, la cât ajunge omul când patimile îi întunecă mintea!* DRĂGHICI, R. 162. *Acei mai rezonabili judecau că ea trebue să fie vr'o nenorocită păcătoasă.* id. ib. 44.

5°. † Intrans. (construit cu să...) A hotărî, a decide. *Au giudecatŭ să meargă la Ierusalim.* DOSOFTEIU, V. S. 179,2. Refl. A se hotărî, a se decide. *S'au giudecatŭ să-ş[i] împartă averea la mişei* (= săraci). id. ib. 101.

6°. Trans. şi intrans. (construit mai ales cu după) A-şi forma o opinie despre..., a aprecia, a preţui; a califica, a măsura. *Puteţi judeca, câtă vreme şi osteneală trebue...* DRĂGHICI, R. 148. *Bonjuriştii... vom fi giudecaţi nu după ceea ce am făcut...* RUSSO, S. 13/26. *Ah! am strigat, poţi a mă judeca acest fel?* C. NEGRUZZI, I 49. *Nu-i pot judeca purtarea* = fr. je ne peux qualifier sa conduite. PONTBRIANT. *A judeca pe cineva după sine* = mesurer les autres à son aune. id. *A judeca bine despre sine* = avoir bonne opinion de soi. ib. *Cum judecaţi pricina?* = fr. comment considerez-vous l'affaire? *Judecaţi prea aspru! # Omul după sine judecă pe ceilalţi.* I.GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 207. *Nu după suman trebue judecat omul!* ib. III 389.

7°. Intrans. şi trans. A-şi exprima o opinie (rea) despre..., a crede (bun s. rău), a-şi da părerea despre..., a opina; a censura, a critica, a cârti împotriva..., a condamna ceva, a osândi ceva. *Cetiţi şi nu judecareţi!* PALIA, ap. GCR. I 37/25. *Oamenii nu trebue să judece despre ceea ce face Dumnezeu.* RETEGANUL, P. IV 25/22. *A judeca o carte, o piesă de teatru.* | Refl. A avea o opinie rea despre sine, a se crede rău. *Nu mă mai judece nime, Că mă judec eu pe mine, Mă judec şi mă frământ...* JARNÍK – BÂRSEANU, D. 189/18.

8°. Trans. A trage la răspundere, a cere socoteală; a dojeni, a mustra, a ocărî, a certa; p. ext. a-i trage cuiva o bătaie. *Stăi, măi Fulgo, barbă neagră, Să te fac cu mintea'ntreagă. Şi cum sta şi-l giudeca, Inima i-o despica...* ALECSANDRI, P. P. 56b. *Şi-l judeca cu vorba.* TEODORESCU, P. P. 508. *Cu gura mi-l judeca.* RETEGANUL, TR. 18/34. *La fântâna cea de piatră, Judecă-un fecior pe-o fată.* JARNÍK – BÂRSEANU, D. 415. *Mă judecă cum îi place, Tot fiere ş'oţet mă face.* EPURE, P. 11. *Măicuţa mă judeca, Să mă las de bădiţa.* ŞEZ. II 18b/22. *Pe acest dela margine l-am regulat, ia să-l judec şi pe celălalt, dela părete. Şi începe a bate iar în sfântul Petrea.* ib. I 264/15.

9°. Spec. (Băieş. în Munţii-Apuseni). Intrans. A conţinea. *Toana de vână judecă vr'o 35 de grame de aur.* PAŞCA, GL.

[Şi: **judică** vb. I[a]. | Abstract: **judecáre (judicáre)** s. f. = acţiunea de a judeca; † judecată; condamnare, osândă; ceartă, dojană. *Şezu spre giudecare.* COD. VOR. 66. [*Domnul*] *spuse... judecările sale lu Israil.* CORESI, PS. 400. *De judecările tale temui-mă.* id. EV. 28/16. *Giudecări direatpte faţa lui priveaşte.* DOSOFTEIU, PS. 36. *Le deade giudecare de sabie.* id. V. S. 92. *Trăeşte cu supărare De la fraţi cu judecare.* JARNÍK – BÂRSEANU, D. 175/6. *Joi, în prânzu-mare, E Gruia de judecare.* BIBICESCU, P. P. 287. | Adjectiv: **judecát** (cu negativul **nejudecat**), **-ă** = asupra căruia s'a dat o hotărîre judecătorească condamnat. (Jur.) *Este lucru judecat* (lat. *res iudicata*) *atunci când a doua cerere în judecată are acelaşi obiect, este întemeiată pe aceeaşi cauză şi este între aceleaşi părţi, făcute de ele şi contra lor în aceeaşi calitate.* HAMANGIU, C. C. 299. *A plecărilor din fire mişcările aţâţate, Sânt şi mai tari şi mai dese decât cele judecate.* KONAKI, P. 277. *Când o văd la joc schimbată, Inima mi-i judecată.* MARIAN, NU. 7.]

– Din lat. **judĭco, -are**, idem. Cf. judecată, judecător, desjudeca, răsjudeca.

JUDECÁTĂ s. f. I. 1°. *Jugement, sentence, arrêt.* 2°. *Satisfaction.* 3°. *Juridiction.* 4°. *Procès.* II. *Jugement, raison, bon sens.*

I. (Jur.) 1°. Acţiunea s. faptul de a judeca, judecare; hotărîre, deciziune, sentinţă rostită de un judecător s. de un tribunal, † judeţ; p. ext. osândă, condamnare, pedeapsă, cf. sancţiune. *Cu ce judecată veţi judeca cu aceaia judecaţi fi-veţi.* CORESI, EV. 18/11. *Vinovat iaste judecatei.* id. ib. 313/15. *Nu cuteza a aduce judecata cu hulă.* PRAXIUL, ap. GCR. I 11/33. *Dupre al lui lucru primi-va judecată.* EPITAF, ib. 44/16. *Tot omul ce se mânie spre fratele său, vinovat iaste judecăţiei.* MELETII, ib. 113/11. *Giudeţul,.. D[u]m[ne]dzău are trei judecate.* VARLAAM, C. 25. *De veţi... greşi la judecată... pentru că nu veţi fi, înţeles judecata.... să nu vă pae că vă fac ruşine.* NEAGOE-VODĂ, ap. GCR. I 170/3,5. *Vor avea judecată direaptă.* IORGA, B. R. 178/15. *De-acum rămâne judecata* (= sentinţa definitivă, a. 1699). ib. 188/8. *Aceaia giudecată nu să cade să fie desăvârşită.* PRAV. 1 006. *Cei bătrâni ştiu judecata* (κρῖμα, iudicium). BIBLIA (1688) 3762. *Deate... asupra lor judecata cea de istov.* MINEIUL (1770) 1152/2. *Pravili ce sânt mai tribuincioase spre povaţa judecăţilorŭ.* PRAVILA LUI IPSILANTE, ap. GCR. II 124/26–27. *Fără judecată porunci să o bage într'o peşteră.* ISPIRESCU, L. 134. *Transacţiile scrise şi giudecăţile se făceau româneşte.* RUSSO, S. 82/22. *Haide să ne judecăm şi, cum o zice judecata, aşa să rămâie.* CREANGĂ, A. 145. *Când o fi la judecată,* (= judecare), *Ş'oiu lua faptele'n braţe...* JARNÍK – BÂRSEANU, D. 190. *# Nu-i cu lopata, ci-i eu judecata!* PAMFILE, J. II. *Mai bine o împăcare strâmbă decât o judecată dreaptă.* ZANNE, P. V 331. *Să te ferească Dumnezeu de judecata femeiască şi de bătaia prostului.* ib. VI 671. *Cine plânge*

înaintea judecății, își pierde lacrămile. ib. V 367. *Judecata-i cu nasu' de ceară:* nu știi cui o să se dea dreptate. ib. V 364. *Judecata lui Papuc* = judecată proastă. ib. VI 253. **A face judecată** = a judeca, a da o hotărîre, o deciziune, o sentință judecătorească. *Să-i fac[i] dereptate și, judecat[ă]... cum facem și noi judecat[ă] oamenilor.* IORGA, B. R. 174/29. *Să facă judecată dreaptă între el și soru-sa.* ISPIRESCU, L. 346/2. *Judecățile... se făceau în împărăția lui.* STĂNCESCU, B. 186/9. *Judecata-i și făcută, Strânge-o'n brațe ș'o sărută!* JARNÍK – BÂRSEANU, D. 415/16. *Nu căutând la față, faceți judecată!* ZANNE, P. V 361. † **Judecată de moarte** = osândă la moarte, lat. judicium capitis. LB. **Carte de judecată** v. carte. **Judecata lui Dumnezeu** (s. **înfricoșată, cea mare, cea din** s. **de pe urmă, cea de apoi**) = hotărîrea supremă dată de Dumnezeu la sfârșitul lumii despre vii și morți. Dumnezeu va învia pe toți morții și în fața tuturora va face *judecata cea mare*, judecând pe fiecare în parte și dând plata: la cei ce au făcut bine, bine, iar la cei ce au făcut rău, rău. H. II 5. *Cum vei scăpa de judecata lui D[u]mnezeu?* MELETII, ap. GCR. I 113/24–25. *Să fim... izgoniți la înfricoșata a ta judecată.* NEAGOE-VODĂ, ib. 169/15. *La cea înfricoșată... judecată.* BIBLIA (1688) 4 pr. 32. *Judecata cea din urmă.* ȘEZ. II 27/24. *La judecata de apoi.* ib. III 238/14. Cf. H. II 5. **Scaun de judecată** = tribunal (LB.), sediul instanței judecătorești. Slav. Prěstolŭ = *scaun de judecată.* MARDARIE, L. 2 713. *Strămutau scaunul de judecată.* IORGA, B. R. 173/32.

2°. Satisfacție, răsplată, răscumpărare. *Să vie la giudeț și să-și ceară răscumpărare* (MUNT.: *judecată*). PRAV. 897.

3°. Putere judecătorească, dreptul de a aduce sentințe judecătorești, jurisdicție. *Alături de judecata domnească, supușii Brașovului sânt supuși... judecății negustorești sau... judecății mitropolitului.* IORGA, B. R. 174/17.

4°. Proces, price (LB.), pricină, treabă. *La mine va veni tot omul la carele va fi price și judecată.* BIBLIA (1688), ap. TDRG. *Când să întâmpla între vecini prici sau judecăți, el... hotăra.* BERTOLDO, ap. GCR. II 169/13. *8 lei... au cheltuit în 2 rânduri la Ieș[i], având judecăți cu nește vecini dela Părtești.* BUL. COM. IST. I 239. *Nu te vârî în judecăți.* C. NEGRUZZI, I 248. *Se mai fac încă descântece de către cei cu judecățile.* ȘEZ. III 177. # **A da în** s. † **de** (s. **a trage, a chema, a soroci** LB., **a merge cu cineva la**) **judecată** = a intenta acțiune sau proces în contra cuiva. *Și așa îl chiema la giudecată.* HERODOT, 334/21. *Chiemându-i la judecat[ă], aicea la noi.* IORGA, B. R. 184/18–19. *Părinții nu să trag la judecată.* PRAVILA LUI IPSILANTE, ap. GCR. II 125/25. *L-au dat negutitorii pe Ivan cu zapisul... de judecată* (a. 1644). IORGA, B. R. 176/6. **A închide judecata** = a stinge procesul. *Feciorul, venit cu bună înțelegere, să facă pace și să închidă judecățile.* C. PETRESCU, R. DR. 243.

II. (În clasele culte, adesea după fr. *jugement*) Facultatea de a judeca (III), de a discerne și de a-și forma o opinie; pricepere, inteligență, rațiune, minte (sănătoasă); părere, idee, socotință, socoteală (LB.); (Logică) actul prin care spiritul afirmă sau neagă ceva. *După judecata mea* = lat. meo judicio, mea opinione. LB. *Judecata este exprimarea raportului între două noțiuni.* MAIORESCU, L. 41. *Mirosul duce pre câne printr'o judecată iute.* KONAKI, P. 269. *Gândirea zămislește judecata.* PISCUPESCU, O. 169. *Acestea mă umplură de multe judecăți și înțelepciuni.* GORJAN, H. IV 200. *Natura a înzestrat pe oameni cu trup și judecată.* C. NEGRUZZI, II 198/10. *Ei aveau talent și... giudecată.* RUSSO, S. 66/22. *Oricât le-ai stoarce, nu poți scoate din ele un dram de judecată generală.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 124. *Judecata este în capul omului.* ROMÂNUL GLUMEȚ, I 55/1. **Om de judecată** = care are minte sănătoasă, judecă bine, socotește, cumpănește, raționează cu pricepere. *Oamenii de giudecată... nu pic[ă] în asemine copilării.* RUSSO, S. 57/5. Cf. 80/1. **Cu judecată** (opus: **fără judecată**) = judicios, socotit, priceput, cu minte, circumspect, cu măsură, cu bun simț. *Părintele Petru... era om cu multă giudecată.* RUSSO, S. 60/7. *Fata cea mai mare era mai tăcută, și mai cu judecată.* ISPIRESCU, L. 175. *Un tânăr... fără giudecată.* DRĂGHICI, R. 30. **Judecată dreaptă** = minte sănătoasă, care distinge binele de rău. *Să le socotești... cu judecată dreaptă.* ANTIM, P. XXIII/23. *Le lipsește... dreapta giudecată.* DRĂGHICI, R. 39. *Conștiința fiecăruia... se chiamă giudecata dreaptă.* RUSSO, S. 54/22. *Tocmai giudecata dreaptă, simțul firesc... au lipsit din început.* id. 48/24. **Judecata publică** = părerea pe care și-o formează și o admite ca justă obștea despre cineva s. ceva, cf. opinie publică. *Poate brava judecata publică.* C. NEGRUZZI, I 289.

[Plur. *-căți.* † *-cate.*]

– Din lat. **judicata** (pluralul lui *judicatum* «chose jugée, jugement, opinion», devenit singular feminin).

JUDECĂTOÁRE s. f. v. **judecătór.**

JUDECĂTOÁRE † s. f. *Tribunal.* – Judecătorie. *Prinseră toți Elenii Sostena începătoriulu zborului, și-l bătea înaintea giudecătoarcei* (= giudecății N. TESTAMENT 1648; divanului BIBLIA 1688) 2/2/13. *Au nu bogații... vă tragŭ spre giudecătoare?* (= la leage N. TESTAMENT 1648; la judecăți 1688) 118/1.

– Din lat. **judĭcatoria (sedes)**, femininul substantivat al adjectivului *judicatorius, -a, -um* «judecătoresc».

JUDECĂTORÁȘ s. m.
JUDECĂTOREÁSĂ s. f.
JUDECĂTORÉSC, -EÁSCĂ adj.
JUDECĂTORÉȘTE adv.
} v. **jude.**

JUDECĂTÓR s. m. 1°. *Juge, magistrat.* 2°. *Juge* (chez les Hébreux). 3°. *Le Souverain juge.* 4°. *Arbitre, juge.*

1°. (Jur.) Magistrat însărcinat să judece pricinile dintre oameni, cf. jude, județ, † dregător. *Învățați-vă toți giudecătorii pământului.* PSALT. (SCH.) 3/3. *Să* (= dacă) *va giudeca la alt giudecătoriu...* PRAV. MOLD. 124. *Judecătoriului i se cade, să-ș[i] aducă aminte de ceaste... lucrure.* PRAVILA DE TÂRGOVIȘTE, ap. GCR. I 159/31. *Sisamnis, fiind giudecători[u] împărătesc...* HERODOT, 283/26. *Să-i apuce și să-i duc[ă] la judecător să-i pue la închisoare.* IORGA, B. R. 184/22. *Judecătariul... nu poate să greșască.* BIBLIA (1688), 4 pr. 33. *La judecători, ce intră pe o ureche iasă pe alta.* C. NEGRUZZI, I 248. *Ispitele sânt strâmbătatea giudecătorilor.* RUSSO, S. 146/14. *La ziua și oara hotărîtă, asupra raportului judecătorului...* HAMANGIU, C. C. 63. *Se înfățoșează înaintea judecătorului și încep a spune împrejurarea, din capăt.* CREANGĂ, A. 146. *Să le fie judecător înfumuratul de Midas.* ISPIRESCU, U. 109/24. *Judecător fără mită.* ZANNE, P. VIII 208. *Prietășugul judecătorului e pe genunchi, ca al Turcului.* ib. VI 416. *Nu se cuvine cel pârîtor să fie și judecător.* I. GOLESCU, ib. VIII 210. (După fr. *juge de paix, d'instruction*). **Judecător de pace** (s. **de ocol**) =

magistrat care conduce o judecătorie de pace. **Judecător de instrucție** = judecător de tribunal cu însărcinarea specială de a face instrucția în materie penală. **Judecător de ședință** = judecător de tribunal care judecă în ședință.

2°. (La vechii Evrei) Nume dat magistraților supremi, dela moartea lui Moise până la începutul domniei lui Saul; ei erau și șefi militari. *Cartea judecătorilor* (din vechiul testament) = istoria acestor judecători, precedată de o expunere a stării politice și religioase.

3°. (Bis.) D u m n e z e u (care le vede toate și le judecă). *Dumnezeu, giudecătoriu dreptu și tare.* PSALT. (SCH.) $10/_{1}$. *Blagoslovenie să aveți, de la Domnul Dumnezeu și să vă spodobiți* (= învredniciți) *de-a dreapta judecatoriului drept a sta.* CORESI, EV. $7/_{3}$. *Să ne rugăm cu cuget curat judecătoriului celui nefățarnic.* NEAGOE-VODĂ, ap. GCR. I $170/_{21}$. *Să dau samă la prea înălțatul judecătoriu.* OXISTERI, ib. II $47/_{34}$.

4°. P. a n a l. Cel care își dă părerea într'o chestiune; s p e c. arbitru. *Iată domnul P., unul din judecătorii câmpului.* C. NEGRUZZI, I 40. *Aici nu mai aflăm povestitori, ci critici, judecători...* IORGA, L. II 73.

[D i m i n u t i v: **judecătoráș** s. m. = judecător mic, inferior, fără însemnătate. MAIORESCU, D. III 155. | F e m i n i n e: (ocazional) **judecătoáre** s. f. = femeie care face slujbă de judecător. *Odată judecătoare Era o moșită.* DONICI, F. 18; **judecătoreásă** s. f. = soția judecătorului. *O judecătoreasă la bal.* I. NEGRUZZI, II 53. | A d j e c t i v: **judecătorésc, -eáscă** adj. = de judecător, judiciar. *Puterea judecătorească se exercită de curți și tribunale.* HAMANGIU, C. C. XX 38. | A d v e r b: **judecătorește** adv. = ca judecătorii: în formă judiciară, după lege].

– Substantivul verbal al lui **judecà** (cf. lat. *judicatorius -a, -um.* «judecătoresc»).

JUDECĂTORÍE s. f. 1°. *Fonction de juge.* 2°. *Tribunal.*

1°. (Rar) Dregătoria s. funcțiunea de judecător.

2°. (Sens curent) Sediul unui judecător, locul unde se face judecata. Cf. t r i b u n a l, d i v a n. *Judecătoria țărei... unde se află pârîtul.* PRAVILA (1814) 8. *Unindu-se și socotința judecătoriei...* (a. 1815). URICARIUL, II $10/_{31}$. *Fă hârtia de dăruire... și să mergem s'o întărim la judecătorie.* C. NEGRUZZI, I 302. *Cum ajung într'un loc unde era judecătorie, se înfățoșează înaintea judecătorului.* CREANGĂ, A. 146. | S p e c. **Judecătorie de pace** (s. **de ocol**) = prima treaptă a ierarhiei judiciare, cu atribuțiuni anumite și limitate; (mai înainte) **judecătorie comunală** = instanță judiciară în comunele rurale, compusă din primar și doi jurați.

– Derivat din **judecător**, cu suf. abstr.-loc. **-ie.**

JUDECEÁSĂ s. f.
JUDECÍ † vb. IV[a]
JUDECÍE † s. f.
} v. **jude.**

JUDÉȚ s. a. și m. 1°. *Jugement.* 2°. *Tribunal.* 3°. *Juge.* 4°. *Chef, gouverneur, prince, seigneur.* 5°. *Maire.* 6°. *Département.* 7°. *District.*

1°. S. a. Judecată; hotărîre judecătorească; s p e c. judecata (din urmă, înfricoșată, a) Domnului. *Dereptu învierea morților cu giudețu* (= g i u d e c a t ă N. TESTAMENT 1648; m ă j u d e c u BIBLIA 1688) *preemescu dila voi.* COD. VOR. $62/_{9}$. *Dereapte-su giudeațele tale.* PSALT. (SCH.) $257/_{6}$. *Județă* (: i u d i c i u m) *și dereptate în Iacov tu feaceși.* CORESI, PS. 270. *Teamăt de înfricoșatul județ.* CORESI, EV. $4/_{20}$, cf. URICARIUL, X $84/_{9}$, GCR. I $170/_{23}$, $185/_{1}$, $288/_{23}$. *Giudețulŭ lui Dumnezeu are trei giudecate: întâiu pre ispravnicii lumiei aceștia, a doa giudecată iaste când singur Dumnedzău giudecă, a treia giudecată va hi după svârșitul aceștii lumi.* VARLAAM, C. 25. *S'au fost despărțit de muiarea cea eretică cu giudețul* (j u d e c a t a MUNT.) *besearicii.* PRAV. 576. *Să pârască la giudeț* (j u d e c a t ă MUNT.). ib. 959. *Androfaghii... nici au pravile, nici știu giudeț.* HERODOT, $240/_{34}$. *Au giudecat cu mâzdă giudeț strâmb.* ib. $283/_{29}$. *Ziua de județă.* CUV. D. BĂTR. II 236. *Va ieși marea de foc înaintea giudețului.* COD. TOD. 80. *De multe ori la ospețe omoria fără județ.* LET. I $145/_{9}$. *Giudeațele-ți sânt... direapte.* DOSOFTEIU, PS. 59. *Vei putea fi gata... pre dare de samă la zua giudețului.* IOAN DIN VINȚ, ap. GCR. I $275/_{25}$. *Mă cutremur de județulŭ fiiului tău.* MINEIUL (1770) $42^{2}/_{1}$. *Prin tine se fiu aparat în zioa județului.* KLAIN, ap. GCR. II $187/_{37}$. *Fiind el străin i-am întors banii cu giudeț și am luat satili.* BUL. COM. IST. IV 33. *De a pururea să afla gata a să înfățoșa înfricoșatului județ.* BELDIMAN, N. P. I 166, cf. MARCOVICI, D. 385. *Și nu uita județul și ceasul de apoi!* C. NEGRUZZI. II $279/_{12}$. *Luă cartea lui Zoroastru... și începu a ceti județul pământului.* EMINESCU, N. 65. *Hai și-om merge la județ, La popa din Soloneț!* MARIAN, SAT. 57. *Lumea'n veac vi s'a fârși, Județul ni s'a găti.* PAMFILE, CRC. $75/_{26}$, cf. GCR. II $141/_{26}$. **Fac** s. **dau județ** = fac judecată, aduc o sentință judecătorească, judec. *Vestit iaste Domnul de giudeță ce face.* DOSOFTEIU, PS. 31. *Deaderă giudéță.* id. ib. 59. *Dumnedzău iubește pre giudeță să facă* (= amat iudicium). DOSOFTEIU, PS. 124. *Feciu giudeță și dereptate.* PSALT. (SCH.) $262/_{5}$. *Iar să-i nu-i ver fac[e] județ să-ș[i] ia bucatele de la ei.* IORGA, B. R. $174/_{32}$. *Care sat au fost cu gâlceavă și au dat giudețul de l-au luat Evda.* BUL. COM. IST. IV 29.

2°. S. a. † Locul unde se judecă, tribunal. *Înainte domnilor și nainte judeților.* CUV. D. BĂTR. II 383.

3°. S. m. F i g. (vechiu și pop. în Moldova și Transilv.) Cel ce rostește sentința, judecător (GR. S. I 139), magistrat; s p e c. Judecătorul din cer. Într' un document slavon din Roman, din anul 1586, e vorba de *Cârstea giudeț ot Balomirești.* I. BOGDAN, DESPRE CNEJI, 25. *Giudețu* (= g i u d e c ă t o r i u N. TESTAMENT 1648; j u d e c ă t o r i u BIBLIA 1688) *eu acelora nu voiu se fiu.* COD. VOR. $1/_{7}$. *Zeul giudeță* (: j u d e x) *este.* PSAL. SCH. 235. *Judeci și toate judeațele* (: j u d i c e s) *pământului.* CORESI, PS. 402. *Urgie a județului nefățarnic.* CORESI, EV. $36/_{4}$. *Aceast[ă] scriem... vileat... Dim. județlu.* HRISOV DE JUDECATA (a. 1626), ap. GCR. I. $74/_{19}$. *Hiece giudeță în locul lui D[u]m[ne]dzău giudecă.* VARLAAM, C 25_{2}. *Cela ce nu să va pleca supt învățătura giudeților* (= j u d e c ă t o r i u l u i MUNT.), *face greșală.* PRAV. 255. *O va da pre mâna giudeților* (= j u d e c ă t o r i u l u i MUNT.). ib. 541. *Eu, către... Dumnezeu, judeților mieu, mă duc să stau denainte județului.* MOLITVELNIC, ap. GCR. I $184/_{26}$. *Vrând giudeților să le facă pre deala lor, sv[ă]ntul să rugă... să li să iarte vina.* DOSOFTEIU, V. S. 148. *To[i] într'o voie și cu de-avalma giudeță îl suiră în scaun.* id. ib. 145. *Cărțâle giudeațelor* (lemma: *giudecilor*). id. ib. 3. *El aleargă 'ndata mare la județ și-i spune fapta.* CONTEMPORANUL, V_{2} 511. Cf. I 14. *El... va fi județul ceasului de mâne... Cu mâna lui... Zdrobi-va cartea legilor bătrâne.* GOGA, P. 120. *Judeca-m'a județul, Când oiu merge la dânsul.* BUD, P. P. 27.

4°. S. m. † Mai marele locului, căpetenie, guvernator, domn, principe, conducător, ocârmuitor, † biruitor, † despuitor, † jude, fruntaș, staroste. *Giudeților* (= m a i m a r e l u i N. TESTAMENT 1648; b i r u i t o r i u l u i BIBLIA 1688) *oameriloru tăi să nu-i zici rău.* COD. VOR.

48/4. *Dezlegă elu, giudele* (= giudeţu HUR.; domnu COR.2; boiariu DOS.) *oamerilor.* PSAL. 219/39. *Zise oarecine judeţului de gloate.* CORESI, EV. 384/23. *Vithleeme,... den tine... eşi-va judeţŭ* (= purtătoriu N. TESTAMENT 1648; povăţuitoriu BIBLIA 1688; slav. vožĭ «conducător»). ib. 499. *Chenezeu... era giudeţŭ a un neamŭ.* DOSOFTEIU, V. S. 232.

5°. S. m. (vechiu şi pop. în Ardeal) Primul dregător al unui oraş (s. sat), ajutat de mai mulţi pârgari (de regulă 12), primar; cf. jude. *Eu jupânul Hârjil Lucaci, judeţulŭ den cetatea Braşovului.* CORESI, EV. 5/29, Cf. PALIA, ap. GCR. I 33/13–14. *Plecatul priiaten bun de aproape, Crăstiian Rotompan ce iaste giudeţ la Margine* (a. 1604–18). ROSETTI, B. 101. *Au luat cu dânsul pre judeţul de la Braşovŭ cu pârgarii.* MAG. IST. I 99/2. *De naintea judeţului.* CUV. D. BĂTR. I 61. *Dumnealui jupan Andreiaş, birăul şi judeţul a cinstitei cetăţi a Bistriţei.* (a. 1638). IORGA, D. B. 62. *Adecă eu Dima, biv Judeţ de aicea.* URICARIUL, VII 14/13. Cf. I 136/25, VII 22/32. *Matei-vodă către* **marele-judeţ** *Mihai* (a. 1644). IORGA, B. R. 174/22, cf. 175/5. *Jupân Mihai,* **judeţul-cel-mare** (a. 1644). ib. 179/21.

6°. S. a. Împărţire administrativă a ţării, pusă sub conducerea unui prefect, (în Ardeal) comitat, varmeghe, (în Bucov.) beţârc, (în Basarabia) uiezd (cf. DR. VII 62–66), cf. ţinut, departament, canton, district. *Judeţul Mehedinţilor.* CUV. D. BĂTR. I 114. *Fiecare sat... nu să mai gândeşte la judeţul de care atârnă.* MARCOVICI, D. 463. *Găsi permutarea lui la o altă plasă, într'un judeţ, departe.* C. NEGRUZZI, I 111. *La reşedinţa judeţului.* MAIORESCU, D. II 173. *Au găsit cu cale să cheme la adunare şi câtiva ţărani fruntaşi, câte unul din fiecare judeţ.* CREANGĂ, A. 161. *Şi se plimbă... Ca ispravnicii 'n judeţe.* TEODORESCU, P. P. 305. *Focul tău cânii s'o aprinde. Şapte judeţe nu-l stinge.* MAT. FOLC. 220. *Capitală de judeţ.*

7°. P. ext. District. *S'a botezat apili Şi toate judăţile.* GIUGLEA – VÂLSAN, R. S. 247/7.

[În sensul 1°, 2° şi 6°, 7° plur. *judeţe*, mai rar, *judeţuri* (DR. VII 64); în sensurile 3° – 5° *judeţi.* | Feminin u l: **judeţeásă** (dial. *judeţasă*) s. f. = soţia judeţului. *Măi bădiţo albineţ, Ce te ţii aşa măreţ, Că tată-to nu-i judeţ, Nici maică-ta judeţească, Nici soru-ta preuteasă.* VICIU, GL., cf. (*judeţasă*) JAHRESBER. IX 198. | Adjectiv: **judeţeán, -ă** adj. = care se referă la judeţ. *Consiliul judeţean. Şosea judeţeană.*]

– Din lat. **judicium**, care, pe lângă înţelesul de «judecată», avea şi sensul de «judecător» şi de «locul unde se judecă».

JUDEŢEÁN, -Ă adj. } v. **judeţ.**
JUDEŢEÁSĂ s. f. }

JUDICÁ vb. I v. **judecà.**

JUDICIÁR, -Ă adj. *Judiciaire.* – Privitor la justiţie, la judecată (I 1°), la judecătorie; judecătoresc. *Depozit judiciar.* HAMANGIU, C. C. 1 633. *Mărturisire judiciară.* ib. 1 206. *Sechestru judiciar.* ib. 1 626. *Consiliu judiciar.* ib. 458. *Cesiunea bunurilor e voluntară sau judiciară.* ib. 269. *Numeşte un comitet judiciar pentru cercetarea alegerii.* MAIORESCU, D. II 118. Cf. IV 228. *Sânt ofiţer de poliţie judiciară.* PETRESCU, Î. II 172. *Reformă judiciară. Cronică judiciară* = dare de seamă a proceselor şi desbaterilor înaintea justiţiei. *Vânzare, anchetă judiciară* = făcută prin autoritatea justiţiei. CADE. [Pronunţ. *-ci-ar.*]

– *N.* din fr.

JUDICIÓS, -Ă adj., adv. *Judicieux. Judicieusement.* – Care judecă bine, cu judecată (II) sănătoasă, cu minte, cu bun simţ, înţelegător, cf. rezonabil. *Întâmpinări judicioase şi dictate de cea mai candidă virtute.* ODOBESCU, III 49/5. *Prin urmare, îşi face d. Georgescu următoarea judicioasă socotealĕ...* CARAGIALE, M. 171. *Aceste judicioase reflecţii...* TEODOREANU, M. II 161. *Constantin Stolnicul, un învăţat mult mai judicios decât Nicolae Costin, nu începe de la Facerea Lumii.* IORGA, L. I 165. || Adv. *După cum observă foarte judicios dl. Littré.* ODOBESCU, II 396/18.

– *N.* după fr.

JÚFĂ s. f. } v. **julfă.**
JÚFLĂ s. f. }

JUFTUÍ vb. IV[a]. *Échauder.* – (Bucov.) A opări. (Straja). Com. AR. TOMIAC. Cf. jupurlui.

JUG s. a. I. 1°. *Joug.* 2°. Partie supérieure du joug. 3°. *Nuque.* 4°. *Paire de boeufs.* 5°. *Charretée* de paille. 6°. *Mesure agraire.* II. *Joug, esclavage.* III. 1°. *Tribart, talbot.* 2°. *Collier.* 3°. *Cadre* de la scie mécanique. 4°. La plus haute des *poutres transversales* de la maison. 5°. *Verrou* de la machine à tisser. 6°. *Perche* soutenant la nasse. 7°. *Cadre* du moulin à foulon. 8°. *Arbre* de la hûche. 9°. Broderie.

I 1°. Unealtă de lemn care se pune cu partea arcuită pe gâtul boilor (s. bivolilor) ca să tragă câte doi. Părţile jugului sânt: ceafa (cerbicea, butucul, grindeiul, drugul de jug, dreava de sus, jugul), şi poliţa (podhorniţa), bulfeiele (jiglele, fiularele), resteiele, policioara şi cuiul jugului (armăsarul). DAME, T. 13, cf. PAMFILE, I. C. 138, H. II 50, III 118, X 69, 500. *Sug* = lat. iugum. LEX. MARS. *Dobitoacele tale să nu le încaleci cu alt jug.* BIBLIA (1688) 85. *Un plug şi un giug.* HERODOT, 210/33. *Ştie a face raliţe, juguri.* MINEIUL (1770) 34[1]/2. *Juncii... trebue învăţaţi în jug.* ECONOMIA, 81. *Codrul mi-l lăsaţi, Giugul mi-apucaţi* (= lăsaţi-vă de haiducie şi apucaţi-vă de munca câmpului). ALECSANDRI, P. P. 67[b]. *La maică-ta te-oiu duce Când... a face Jugul mugur* (= niciodată). TEODORESCU, P. P. 271. *Jugul boilor să nu-l pui pe foc!* ŞEZ. I 19/8. *Boi, vite de jug.* (Cf. lat. iumentum din *ioug-s-mentum).

2°. P. restr. Ceafa jugului. DAMÉ, T. 13, H.XVIII 142, C. C. II–III 198.

3°. P. ext. Partea grumazului pe care se aşează jugul, ceafă. (În descântece) *Brâncă albă... Ieşi... din creierii capului, Din zgârciu' nasului, Din jugu' gâtului!* GRAIUL, I 137/18.

4°. O pereche de boi. ŞĂINEANU, D. U.

5°. *Un jug de paie* = un car bun de paie. FURTUNĂ, V. *Un jug de lemne* = un car de lemne. CREANGĂ. GL.

6°. Măsură de pământ, cam de o jumătate de falce (ION CR. V 61), cât se poate ara într'o zi cu o pereche de boi (BRĂESCU, M. 10), cf. iugăr. *Plătind de jug câte 14 lei pe an.* I. IONESCU, P. 363.

II. Fig. Robie, sclăvie, apăsare, dominaţiune, supunere, umilinţă. (La popoarele italice, învinşii trebuiau să treacă, în semn de umilinţă, pe subt nişte prăjini care închipuiau un jug). *Supt jugul dragostei să le punem.* CORESI, EV. 338/32. *Jugul a gromazilor voştri am frânt.* LEVITICUS, ap. GCR. I 4/18. *Cei vinovaţi şi cei nevinovaţi vor trage giugul robiii.* HERODOT, 359/12. *Ne rugăm... să fim scoşi de sub jugul acesta.* URICARIUL, I 147/28. *Din inimă dorea să lepede jugul Dachilor de pe grumajii Romanilor.* ŞINCAI, HR. I 3/10. *Omule,... Mergi*

de supune la jugu-ţi orice este cu suflare. KONAKI, P. 299. *Mântui pre... supuşii săi de giugul cel greu a[l] păgânilor.* C. NEGRUZZI, II 141/3. *Ca robul ce se luptă c'un jug neomenos...* ALEXANDRESCU, M. 68. *Greutatea jugului turcesc.* BĂLCESCU, M. V. 42. *Măritatu-i jug de fier, Până-i trăi eşti cu el!* JARNÍK – BÂRSEANU, D. 278/15. *# I-a pus jugul după cap* = l-a stăpânit cu totul. ZANNE, P. V. 370. Cf. 369, VIII 204, 205. *Trage în jug de fier* = se luptă din greu cu viaţa, vai (de) mama lui, e la mare ananghie, a intrat la apă, în vâltoare. CIAUŞANU. GL.

III. P. a n a l. 1°. Aparat în formă de triunghiu (făcut din trei bucăţele de lemn) care se pune în gâtul porcilor şi viţeilor (mai rar al câinilor), spre a-i împiedica să treacă prin garduri, j u j e u. *Jugul de porci, numit în Ardeal jugeu sau jujeu, se pune în gâtul porcilor (câte odată şi într'al câinilor şi viţeilor) ca să nu poată pătrunde prin găuri şi grădini, cotenețe, etc.* PAMFILE, I. C. 146. *Îi şiret ca oaia cea cu jug.* ZANNE, P. 1. 572.

2°. (La cai) Colac de lemn îmbrăcat în piele ce se pune în gâtul calului şi prin care trec hamurile. [La arie] jugul pentru cai se face dintr'o g u r ă d e h a m şi o bucată de lemn, în care se poate prinde f u n i a cu ajutorul unui ş o m u l a c de paie. *Jugul de cai nu-i alt ceva decât o scândură care are câte o ureche la fiecare capăt...* PAMFILE, A. 204. Cf. I C. 146. || *Un jug de cal bătrân* (sau numai) *jug* = cal slab, bătrân, neputincios, urît, netrebnic. DR. V 107, 207.

3°. (La ferestrău s. joagăr) Fiecare din cele două verigi de fier numite s b a n ţ u r i (s b a l ţ u r i), de care e prinsă pânza ferestrăului (numită c u s t u r ă). *Jugul* este de lemn. La mijlocul lui se află custura sau pânza ferăstrăului, ţinută la ambele capete de nişte verigi de fier. PAMFILE, I. C. 112. Cf. DAMÉ, T. 175, PĂCALĂ, M. R. 405, 461.

4°. (La casă) Dintre bârnele din care se compun pereţii casei, cele două deasupra, mai groase ca celelalte bârne transversale, se lasă mai lungi şi se profilează în formă de ciubuc. Una din bârnele aceste două, cea superioară, se numeşte *jug*. PĂCALĂ, M. R. 405.

5°. (La războiul de ţesut) Bucata de lemn de la sulul dinainte al războiului, prin care intră găurarul; a m n a r. DENSUŞIANU, Ţ. H. Amnarul numit şi... *jug, jugşor...* are forma unei lopăţele al cărei capăt intră în gaura sulului. PAMFILE, I. C. 274/18. *Jug* = un purtător la vătale (Maram.). ŞEZ. VIII 147. Cf. X 466, XVIII 34, 288.

6°. (La pescuit; întrebuinţat mai des la plur. *juguri*) Nişte grinzi de stejar pe care se pune coşul de la gardul cu leasă. Pentru ca coşul (de la gardul cu leasă) să poată fi ridicat şi scoborît... este nevoie de un mecanism...; acesta se face cu ajutorul unei serii de aparate... numite *juguri*, care din distanţă în distanţă cuprind coşul pe dedesubt ca nişte chingi şi-l ţin în suspensiune la orice înălţime voită. ANTIPA, P. 590, cf. PAMFILE, I. C. 105/26.

7°. (La piuă) Partea numită şi r e z e m ă t o a r e, de la spatele maielor. DAMÉ, T. 168. Cf. PAMFILE, I. C. 307/15.

8°. (La moară) O parte a morii, care ţine postava. H. II 29.

9°. (Transilv.) Broderie, cusutură, flori. *Cămaşă cu jug la guler* = cusută cu flori pe guler. VICIU, GL.

[Plur. *juguri*. | D i m i n u t i v e: **jugurél** s. a. *Jugurel de daurel.* MARIAN, NU. 754; **jugusór** (**jugşór**) s. a. (La războiul de ţesut) = amnar (cf. j u g 6°.) *Amnarul numit şi... jugşor.* PAMFILE, I. C. 274/18, ŞEZ. VIII, 148: – **jugúţ** s. a. [Unii]... *bagă* [pe viţei] *într'un juguţ.* ECONOMIA 80; – **jugăléţ** s. a. = unealtă de plugărie (nedefinită). H. XIV 224: – **jugăléte** s. m. – sculă de plugărie (nedefinită), ib. XII 261. | A d j e c t i v: **jugós, -oăsă** = (despre grumazi) gros. PAŞCA, GL.; – **jugáş** s. m. DICŢ. şi (lat. *jugarius, -a, -um*) **jugár, -ă** adj. = de jug, care poate fi pus la jug. *Haitele, boii gingari şi argaţii să fie gata a se apuca de muncă.* I. IONESCU, ap. TDRG. *Pe noi mai tari, Cai de jugari.* SEVASTOS, N. 397b/19. | A l t e d e r i v a t e: **jugăríţă** s. f. (Ban.) jug (III 5°) CDDE. nr. 913; – **jugurél** s. a. şi m. = (Ban.) jug (III 5°) CDDE. nr. 913; (Bot.) dumbeţ (Teucrium Chamaedrys). PANŢU, PL.; – **jugăréţ** = (Bot.) dumbeţ (Teucrium Chamaedrys). PANŢU, PL. ; – **jugărít** s. a. = plata unui jug de lemne (unui car de lemne); locul unde se plăteşte «jugăritul», la ieşirea din pădure. CREANGĂ, GL. *Venitul jugăritului.* URICARIUL, V 207/24. *Cine are trebuinţă de... nuiele plăteşte jugăritul.* I. IONESCU, D. 432. *Taxa de jugărit.* I. IONESCU, P. III. *Să strâng un ştiubeiu plin de galbeni ca părintele Chirilaş de la jugărit.* CREANGĂ, A. 121; – **jugălít, -ă** adj. = (despre vită) muncit, purtat. *Boii tăi sânt prea jugăliţi.* REV. CRIT. IV 144. | V e r b: **înjuguì** IV[a] = a supune, a deprinde. *L-a juguit bine!* (Suceava). ŞEZ. IX 148; – (c u d e r i v a t e l e) **înjuguíre** s. f., **juguluíre** s. f. = robire, subjugare. *Lăcuitorii, din multa juguire ce au avut şi neluminare, nu-şi cunoaşte nici datoria... Neînvăţătura şi înjuguirea prosteşte pe om.* GOLESCU, Î. 112. *Omul N'avea nici o cunoştinţă de acea juguluire.* KONAKI, P. 300; – **juguitóriu** † s. m. = cel care se găseşte subt jug, subjugat (traducând pe grecescul ὑποζύγιος). *Striga dupre juguitoriu.* BIBLIA (1688) 173.]

– Din lat. **jugum** (şi cu sensul de «pereche», «măsură de pământ», «robie», «jug de cai», «parte a războiului de ţesut».) Cf. î n j u g a, d e j u g a, s u b j u g a.

JUGĂIÓR s. m. v. **jugan.**

JUGĂLÉŢ s. a.
JUGĂLÉTE s. m.
JUGĂLÍT, -Ă adj. } v. **jug.**

JUGÁN adj. şi s. m. 1°. *Hongre. Cheval de trois ans.* 2°. *Mouton.*

1°. *Cal jugan* şi mai ales *jugan* = cal jugănit (LB.); s p e c. cal (H. I 383, XI 84) de la doi până la trei ani (H. III 438; IV 138; VII 51, 132; IX 205). *Trimitem un bun turcesc cal... şi alt cal jugan, bun* (a. 1647). IORGA, S. D. IV 27. *Ar vrea şi el doi jugani* (a. 1787). ib. VIII 15/20. *Mai mare de şapte ani să nu fie, ori jugani ori armăsari* (a. 1811). ib. VIII 53/10. *Frumos e juganul tău. Mă laşi să-l mângâiu?* CONV. LIT. XLIV, vol. I 208. *Juganii ne-au stătut şi potcoavele-au pierdut.* LIT. POP. ap. GCR. II 311/4. *Cu ochiul arcanului Prinzi muma juganului.* TEODORESCU, P. P. 299. *Pe cal o punea, Pe calul bălan, Jugan de cinci ani.* PĂSCULESCU, L. P. 301. *Tot căpestre de bumbac, Cum şade la jugani drag.* MAT. FOLC. 124/30, cf. 409/13, 186/16, 656. *Nu cumva... telegari, jugani... te dau de jugubină?* JIPESCU, O. 48/14. *O adus doisprăzăci giugani giugăniţ[i].* VASILIU, C. 185.

2°. P. a n a l. Berbece jugănit (Câmpia Ardeleană în Transilv.) Com. V. BUCUR.

[Acelaşi cuvânt pare a fi **juigani** adj. m. pl.: *O lupoaică cu lupchi juigani* (glosat prin: «pui de lupi»). COM. SAT. V. 73. | D i m i n u t i v e: **jugănăş** s. m. *Jugănaşii nu-mi mai vin.* TEODORESCU, P. P. 691; **jugănéi** s. m. *Trei jugănei pripăşea, Trei jugănei gălbiori. Cu dungi negre pe spinare.* PĂSCULESCU, L. P. 308; **jugăiór** s. m. *Avea şapte jugăiori, Cum ţi-este drăguţ de ei.* MAT. FOLC. 390].

– Derivat din **jug**, cu suf. **-an**, cu înţelesul primitiv de «făcut bun de pus la jug prin castrare».

JUGĂNÁR s. m. v. **jugăní.**

JUGĂNÁȘ s. m. v. **jugan.**

JUGĂNEÁLĂ s. f. v. **jugăní.**

JUGĂNÉL s. m. v. **jugan.**

JUGĂNÍ vb. IV[a]. *Châtrer, hongrer.* – (Mai ales despre mânz, dar și despre viței, porc și berbece) A scoate testiculele spre a face animalul steril (și în același timp mai blând, mai docil s. mai capabil de a se îngrășa), a castra, a curăți, a scopi, a herel(u)i, a întoarce, a înturna, a suci, a bate, a toca; p. ext. (și despre femele) a le face sterile, a steriliza. *Boții cari se cresc de jug, cu cât mai tineri se jugănesc.* ECONOMIA, 81. *Și verii și scroafele se jugănesc.* ib. 100. *Am jugănit astăzi doi mascuri.* Com. TOFAN. [Adjectiv: **jugănít** (cu negativul: **nejugănit**), **-ă** = castrat. *Cu opt jugani jugăniți.* TEODORESCU, P. P. 139[b]. | Abstracte: **jugăníre, jugănít** s. a., **jugăneálă** s. f. (COSTINESCU), **jugănitúră** (LM.) s. f. = scopire, castrație. | Substantive verbale: **jugănitór** s. m., **jugănár** s. m. = cel care jugănește, se pricepe să jugănească. *Pătrașco giugănitorul de pre Moldova* (a. 1629). IORGA, D. B. 45. *Jugănari sânt doi.* PĂCALĂ, M. R. 313/36].

– Derivat din **jugan.**

JUGĂNITÚRĂ s. f. v. **jugăni.**

JUGÁR, -Ă adj. v. **jug.**

JÚGĂR s. a. v. **iugăr.**

JUGĂRÉL s. a. și m.
JUGĂRÉȚ s. m. (Bot.)
JUGĂRÍT s. a.
JUGĂRÍȚĂ s. f. (Bot.)
JUGÁȘ s. m.
} v. **jug.**

JUGÁSTRU s. m. (Bot.) *Érable champêtre.* – Arbore (H. II 11, IV 83, 104, X 419, 464, 517) cu scoarța roșietică, cu lemnul alb și tare, care crește prin păduri și tufișuri. PANȚU, PL. *Jugastru* (a. 1563). CUV. D. BĂTR. 248. *Într'o moviliță care iaste supt Gropa-boului... s'au făcut boor într'un giugastru* (a. 1644). DOC., ap. HEM. 1 417/16. *Teii cresc amestecați cu falnici jugastri.* ODOBESCU, I 147/15. *Să caut un jugastru.* SBIERA, P. 36/35. Cf. RETEGANUL, TR. 103/34. *Se fac focuri prin curți cu lemne de jugastru.* PAMFILE, DUȘM. 80/8. *Un galben jugastru.* PĂSCULESCU, L. P. 53. [Și (cu metateză): **jugrást** = acer campestre (Belioara, jud. Turda). BORZA, BUL. GRĂD. BOT. XI 51].

– Din lat. pop. ***jugaster, -astrum** (derivat din *jugum*, pentru că din lemnul acestui arbore se făceau juguri, cf. grec. ζυγία «ulmus campestris»).

JUGĂU s. a.
JUGÉU s. a.
} v. **jujeu.**

JUGHEÁLĂ s. f. (Bot., Crom.) v. **jolteală.**

JUGHILÁN s. m. v. **juglan.**

JUGHÍNĂ s. f. *Saleté; homme sale.* – Murdărie (de pe om), cf. jeg, lip; p. ext. om murdar (Săcele, lângă Brașov). Com. G. GIUGLEA. [Verb: **jughiní** IV[a] refl. = a se scărpina de murdărie, a se freca de jeg. Com. G. GIUGLEA].

– Probabil, cu rostire dialectală (poate și prin apropiere de *jeg*), în loc de *jubină*, iar acesta din bulg. **žabina** «mătasea broaștei» (care se vede pe apă, ca o murdărie). G. GIUGLEA. Cf. jabrină, janghină.

JUGHINÍ vb. IV v. **jughină.**

JUGLÁN s. m. 1°. *Dadais.* 2°. *Sans caleçon.*

1°. (Cu înțeles peiorativ) Flăcăuandru. BOGREA, DR. IV, 818.

2°. (Bucov.) Fără izmene (Straja). Com. AR. TOMIAC.

[Și: **julán** s. m., **juvlắu** s. m.; **juglắu** s. m. = om morocănos, care nu prea deschide gura. COM. SAT. III 79; – **jughilán** s. m. *Un haram de jughilan* (glosat – probabil greșit – prin «juncan») *S'o spăriat d'un ciocârlan.* ION CR. IV 5.]

– Din bulg. **žuglan** «om înspăimântător, grozav, urît». Cf. DR. IV 818.

JUGLĂU s. m. v. **juglan.**

JUGLĂU s. a. v. **jujeu.**

JUGLÉIE s. a plur. *Jambes.* – Picioarele de la genuchi în jos; picioare lungi și descoperite. *Cu jugleiele goale.* ION CR. III 376, cf. 377. [Și: **giogléie** s. a. plur. = picioare, oase. PAMFILE, J. II.]

– Derivat din **jiglă**, cu suf. **-eiu.** (Sensul figurat de «picioare» îl are și bulgărescul *žegli*).

JÚGLU † s. m. v. **junglă.**

JUGRÁST s. m. (Bot.) v. **jugastru.**

JUGRĂVÍ vb. IV[a] v. **zugrăvi.**

JUGȘÓR s. a. v. **jug.**

JUGUBÍNĂ s. f. v. **șugubină.**

JUGUÍ vb. IV[a] v. **jug.**

JUGULÁR, -Ă adj. (Med.) *Jugulaire.* – Care se referă la gât. *Vână jugulară.*

– *N.* după fr.

JUGULUÍRE s. f.
JUGUITÓRIU † s. m.
JUGURÉL s. m.
JUGÚȚ s. m.
} v. **jug.**

JUHÁLĂ s. f. v. **jigală.**

JÚHĂT s. a. *Bruit confus.* – (Transilv.) Vuiet, freamăt. *Nu se putu hodini De juhătul frunzelor.* VICIU, 33. – Cf. jocot.

JUÍ vb. IV[a] v. **joi.**

JUIGÁNI adj. m. pl. v. **jugan.**

JUJÁU s. a. v. **jujeu.**

JUJÉU s. a. 1°. *Tribart.* 2°. Supplice infligé aux chiens le dernier jour avant le carême. 3°. *Verge.* – (Muntenia și Transilv.)

1°. Un fel de jug mic triunghiular, făcut dintr'o crăcană și o bucată de lemn, pusă transversal, care se pune în

gâtul porcilor (câinilor, viteilor, etc.) ca să-i împiedece să treacă prin garduri sau prin găuri în grădini, cotenețe, etc., h ă d ă r ă u, j u g (III 1°). *Jugul de porci, numit în Ardeal jugeu sau jujeu se pune în gâtul porcilor.* PAMFILE, I. C. 146. *Atât de treabă ce este, Numai jujeu îi lipseşte.* PANN, P. V. III 39. Cf. ZANNE, 371. *Să puie vulpii hădărău (jijău), Că prea umblă noaptea rău.* MAT. FOLC. 99.

2°. Aparat de torturat câinii; p. e x t. datina din cea dintâi luni a postului mare de a da pe câni în tărbacă, adică a-i hicăi, a-i bate şi a-i chinui. MARIAN, S. II 9. Cf. v ă l ă r i t. În comuna Tonea, jud. Ialomița, jujeul se face întocmai ca un leagăn, iar în mijloc se fixează o funie îndoită, unde se pune cânele. MARIAN, S. II 11. A doua zi [după lăsatul secului] fac jujău, adecă un fel de învârtitoare pe roată pentru câni, până amețesc. H. XIV 450. Spre lăsatul de carne, poporul de aici torturează câinii cu ferestraie de lemn la coadă, apoi le dă târâte cu apă şi în fine îi ridică în furci de lemn, numindu-se această tortură: *daţi la jâjeu...*, ca să nu turbeze câinii vara, sau ca să alunge iarna, să vină primăvara. H. II 252. *Jujeul pentru câni.* ŞEZ. $1\,42/_{12}$.

3°. Nuia lungă şi subțire, japă. ION CR. VIII 188.

[Şi: **jijéu** (*jâjeu*) s. a., **jugéu** s. a. VICIU, GL.; (+ *jug*) **jugău** TDRG.; – **jajău** s. a. = jărdie scurtă şi groasă, t ă m â n j e r. ION CR. II 135: – (prin confuzie cu *juglău* = *juglan*) **juglău** s. a. (Mățău, j. Muscel). Com. COMAN.]

– Din slav (cf. paleosl. *žežĭlĭ* «collare», bulg. *žežălŭ* «cârjă», sârb. *žeželi* «bâtă, hădărag, lemn de care se leagă câinii»).

JUJÚB s. m. (Bot.) *Jujubier.* – Mic arbust spinos, originar din Siria, al cărui fruct, e întrebuințat în medicină în contra guturaiului şi tusei. [F e m i n i n: **jujúbă** s. = fructul jujubului].

– *N.* din fr. **jujube** «fructul jujubului» (lat. *zizyphum*, din greceşte).

JUJÚBĂ s. f. (Bot., Med.) v. **jujub.**

JÚLĂ s. f. Femme dont la coiffure est relevée et tirée en arrière; femme mal habillée qui fait des manières. – Femeie cu părul pieptenat îndărăpt, de i se văd tâmplele şi fruntea goală, cf. b e l e u j e t. (ŞEZ. III $69/_9$); p. e x t. femeie sărăcăcios îmbrăcată, care totuşi voeşte să se țină şi face mutre (REV. CRIT. III 158). [D e r i v a t: **juleándră** s. f. = fată, femeie înaltă, voinică şi cu mers bărbătesc (ŞEZ. XXXII 106); – **şuleándră** s. f. = femeie care poartă pe cineva de nas, îl mână de pe o zi pe alta (MARIAN); curvă, buleandră, fleoarcă, haită. (LB.)]

– Cf. ung. *suli* «tuns, retezat tare» şi «viclean, perfid».

JULÁN s. m. v. **juglan.**

JÚLFĂ s. f. 1°. *Chènevis.* 2°. *Plat préparé au chènevis.* 3°. *Sobriquet.*

1°. Sămânță de cânepă. PANȚU, PL., PAMFILE, I. C. 241.

2°. Mâncare de post făcută din sămânță de cânepă (CREANGĂ, GL.). Se prepară în mai multe feluri: în Moldova, sămânța de cânepă se pisează în piuă, până se face turtă; se încălzeşte puțin la foc într'o strachină mare, se pune în ea puțină apă fierbinte şi se mestecă. Când credem că s'a muiat totul, se umple strachina cu apă călduță şi căpătăm un lapte dulce care se strecoară prin sitişcă sau prin sită, ca să rămâie hoaspa. Laptele acesta se pune într'o oală la foc de fierbe. În timpul fiertului, laptele se încheagă puțin ca jintița şi căpătăm astfel *jolfa*, în care se pune puțină sare. *Jolfa* se poate face şi din trușnic, turtele ce rămân de la oloiu (făcut din sămânță de cânepă), dar nu-i gustoasă şi dulce. PAMFILE, I. C. 241. Cf. ŞEZ. III $18/_{26}$, VIII 33, MARIAN, SE. I 163. În Ardeal *julfa*, numită *jufă*, este o turtă de făină din sâmburi de bostan fiartă la foc (BUGNARIU, NĂS.); la Lupşa însemnează «balmojul» care nu se'ntoarce din hârb, când vrea să-l toarne, fiindcă nu-i untos şi stă lipit de hârb (VICIU, GL.). *Gătitu-le-ați ceva bob fiert, găluşte, turte cu julfă şi vărzare?* CREANGĂ, A. 10. Cf. MARIAN, SE. I 177. *Urluială fiartă cu jolfă de cânepă.* ION CR. III 290. *Julfă de sămânță de cânepă fiartă cu lapte.* LEON, MED. 28. *Peste acest strat de turte se presară zahăr pisat, amestecat cu miez de nucă, asemenea pisat, sau numai jolfă (julfă, jofă sau juflă) de sămânță de cânepă.* PAMFILE, CRĂC. $17/_{10}$. *Dacă... peste păsat, fiert bine, turnăm julfă...* ŞEZ. VIII 33. Cf. H. X 33, 414, 508, 512, 540; XII 289, 302; MAT. FOLC. 1 209.

3°. (Bucovina) Poreclă ce se dă unui om. Com. MARIAN.

[Şi: **jólfă**, s. f., **júflă** s. f., **jófă** s. f., **júfă** s. f, **jílfă** s. f. = zeama ce se face din sămânța de cânepă pusă la fiert. ION CR. I 146.]

– Probabil din ung. *zsufa* «gras», sămânța de cânepă fiind oleaginoasă şi din ea extrăgându-se uleiul de cânepă. Forma originară ar fi deci *jufă* întrebuințată în Transilv.; redarea lui *u* prin *ul* în cuvinte de origine ungurească e un fenomen cunoscut la noi. Dimpotrivă, ung. *zsufa* în înțelesul de «mâncare» (din lapte covăsit, sau zeamă de carne de porc sau miel, cu tăiței), întrebuințat numai în Secuime, pare a fi reîmprumutat din româneşte.

JULGHEÁLĂ s. f. (Bot., Crom.) v. **jolteală.**

JULÍ vb. IV^a 1°. *S'écorcher.* 2°. *S'érafler, se mettre au vif.* 3°. *Se brûler.*

1°. (Mold. şi Transilv.) R e f l. şi p r o n o m. (construcția: *mă julesc la picior* sau *îmi julesc piciorul*). A se răni uşor prin lovire cu un corp tare s. ascuțit, astfel ca să se ia pielea de pe locul rănit. Julirea e deci mai mult decât s g â r i e r e a, dar mai puțin decât b e l i r e a şi e sinonim cu s d r e l i r e a şi j u p u i r e a (ŞEZ. XXXII 137). *Fiind la vânătoare, după ce au ucis un gligan sălbatic..., s'au julit puținel cu lancea la mână.* CANTEMIR, HR. $389/_3$. *Mulți pentru dorința slavei nasurile îşi julesc.* C. NEGRUZZI, II $289/_{14}$. *[Iapa] se giulea de garduri.* CARAGIALE, S. $42/_{18}$. *Că numa ce s'o julit la un deget.* D. STĂNOIU, C. I. 52. | (Mai rar). T r a n s. A produce cuiva o julitură. *Pulpile să nu-i julească.* CANTEMIR. HR. IST. 90.

2°. (Mai ales prin Banat şi Vestul Transilv.) R e f l. şi p r o n o m. A se roade (la piele), a se răni frecându-se, a s e b a t e, a s e g l o d i, a s e d u b i (BUGNARIU, NĂS.). *M'a julit botina; calul e julit de ham.* REV. CRIT. III 158. *Mi s'a julit pielea, talpa,* (p. e x t.) *căputul* (= mantaua). Com. A. COCA. *Creanga stângă a trupiței* [plugului] *carea umblă pre pământ ca să nu să julească* (= să să mănânce de pământ), *se înădeşte cu o nadă de fier.* LIUBA – IANA, M. 107.

3°. (Gorj) R e f l. A se arde, a se frige. *M'am julit la mână cu apă fiartă.* PAŞCA, GL.

[A d j e c t i v: **julít** (cu negativul **nejulit**), **-ă**. *A venit dela joc cu cotul julit.* | A b s t r a c t e: **julíre** s. f., **julít** s. a. = acțiunea de a se juli. *Înțepături, juliri, sdreliri. ciupituri.* F. R. ATILA 71. (F i g.) *Betejirea şi julirea cinstii, a slăvii numelui.* CANTEMIR, IST. 31; – **julitúră** s. f. = rana produsă prin julire; locul unde s'a

julit pielea, excoriație. *Julituri pe pielea pieptului... sânt semne de buboaie.* L. FILIPESCU, ap. TDRG. Cf. ȘEZ. V 103, BIANU, D. 9].

– Din bulg. **žulja** «apăs, strivesc, frec» și (în Banat) sârb. **žul(j)iti** «a freca».

JULITÚRĂ s. f. v. **julì.**

JULUÍ vb. IV[a] v. **jeluì.**

JULUMÍ vb. IV[a]. *Tromper.* – (Mehedinți) A înșela. N. REV. CRIT. 1910, 86. – Cf. ciumeli (cimili).

JUMÁ s. f. v. **jumătate.**

JUMÁLȚ s. m. (ș. d.) v. **zmalț** (ș. d.)

JUMĂNĂRÁT, -Ă adj. *Aux branches géminées.* – (Banat) Crescut din aceeași tulpină, în formă de gemănare, îngemănărăt, îngemănat. *O poamă, un pom de geamăn, adecă duplu, se zice jumănărat.* Com. LIUBA.

– Derivat din **gemănare**, cu suf. participial **-at.**

JUMÁRĂ S. f. 1°. *Grattons, rillons. Homme très maigre.* 2°. *Oeufs brauillés.*

1°. (Mai ales la plur.) Bucățile de carne s. piele ce rămân din osânza, slănina sau seul din care s'a topit toată grăsimea. LB., H. XVI 261. *Osânza... se topește... Scot jumările («giumerile»), partea cărnoasă.* PAMFILE, I. C. 60/21. *Varză... Murată de-o săptămână. C'o jumară de slănină.* MARIAN, SA. 40. Cf. H. XVI 267. || Fig. Poreclă dată unui om foarte slab și hiteon (MARIAN), om uscăcios (ȘEZ. V. 103) (propriu : «stors, lipsit de orice grăsime»).

2°. (Munt., la plur. *jumări*) Mâncare făcută din ouă bătute și puse la prăjit în unt sau grăsime (în care pe alocuri se amestecă și făină de porumb, cf. MANOLESCU, I 331), (Mold.) scrob, (Transilvania) păpară. Cf. COSTINESCU, H. IV 12. *Ouă pentru ochiuri și jumări.* FILIMON, C. II 341.

[Plur. *-mări* și *-meri* (ALEX.), *-mere* (MARIAN). | Și: **juméră** s. f. = cojile uscate ce rămân de la topirea unturei, seului, etc. ȘEZ. 103; (Banat) mămăligă făcută în unsoarea rămasă din topirea untului cu zară (LIUBA), făină de păpușoiu bătută cu lapte și ouă, pe urmă pârjolite într' o tigaie la foc (Com. IZVERNICEANU). | Derivate: **jumărcă** s. f. (și mai ales plur. **jumérci**) = jumară. Com. LIUBA. *A topit clisă și a făcut jumerci* (Lătunaș, lângă Vârșeț). VICIU, GL.; – **jumerépe** s. a. plur. = bucățele de grăsime de porc din care se stoarce unsoarea. Com. IZVERNICEANU, H. XVIII 174.]

– Avem, pe cât se pare, a face cu două cuvinte deosebite. În sensul 1°, *jumară* (*jumarcă*) e de origine slavă, cf. bulg. *žumerki*, idem, sârb. *žmire* (plur.), idem, rus. *žimera, žemera, žomera* «ceeace a fost stors, tescovină», care, toate, sânt derivate de la *žĭm-* «storc» (deci înrudit cu jintiță). În înțelesul 2° se pare, dimpotrivă, că avem a face cu germ.-austr. *Schmarn* «un fel de prăjitură făcută din griș sau din aluat de clătite, care se zdrobește în tigaie înainte de a se aduce la masă» pătruns și în ungurește (*zsumórka* și, metatezat subt influența lui *morzsa* «sfărmitură», *morzsóka*, idem).

JUMÁRCĂ s. f. v. **jumară.**

JUMĂTÁ s. f. v. **jumătate.**

JUMĂTÁTE s. f. I. 1°. *Moitié, demi(e), mi.* 2°. *A moitié, demi* (invariable), *mi.* II. 1°. *Moitié, milieu.* 2°. *A moitié.* III. 1°. *Demi-litre, chopine.* 2°. *Souliers bas.* 3°. *Demi-semelle.* 4°. *Bâton d'arpenteur* (constituant une mesure). 5°. *Demi-meule.* 6°. *Mesure* (de 600 brins de chanvre). 7°. *Moitié, épouse.*

I. (Adesea în opoziție cu «tot» sau «întreg»).

1°. Substantiv (ca franc, «moitié», une-ori și «demi», germ. «Hälfte») Fiecare din cele două părți de mărime egală în care poate fi despărțită o unitate (corespunzând, aritmetic, lui ½ și, în finanțe, lui 50%). *Nu am vrut jumătate; acuma [n']avem nemica!* ȚICHINDEAL, ap. GCR. II 212/9. *Să te bată, bade, bată... Slujbele din nouă sate, De nu toate, jumătate!* JARNÍK – BÂRSEANU, D. 262/16. *Dă două jumătăți pe una întreagă.* ZANNE, P. V 371. *O jumătate îmi ajunge. Acest pendul sună orile și jumătățile.* COSTINESCU. *Mă mulțumesc cu jumătate.* TDRG. *Jumătatea dreaptă e mai frumoasă decât jumătatea stângă.* | (Prin «și» se indică plusul care întrece cu o parte egală cu ½; une-ori acest «și» poate fi însă – ca în germanul *zwei ein halb* – și omis). *Doao mile și jumătate.* CORESI, EV. 97/13. *Un leu și jumătate.* URICARIUL, XIV 36/21. *Nouă ani și giumătate.* RUSSO, S. 99/40. *Acele și jumătate dacă le vei cere, ți le va da.* RETEGANUL, P. II 43/23. *Un metru, un cot, un stânjen și jumătate.* DR. VII 215. *E ora douăsprezece jumătate.* C. PETRESCU, Î. 242. # **Un măgar (dobitoc, prost, hoț, drac, porc de câne, ramolit,** etc.) **și jumătate** – unul care întrece pe toți măgarii (dobitoacele, proștii, etc.) în măgărie (dobitocie, prostie, etc). (Tot așa în limbile balcanice: n.-gr. Ἕνας γαΐδαρος καί μισός; alb. është gomar e gjysmë; bulg. magare i polovina PAPAHAGI, P. A. 135; dar și în franțuzește: à corsaire, corsaire et demi). *Gâlcescu nu e așa cum îl cred ei, ci e un om și jumătate* (= în toată firea). TELEOR, ap. TDRG. *Primar și jumătate* (= foarte capabil, energic), *mă! Cum mai puse botnița la toți!* RĂDULESCU-NIGER, ib. *Ești un prost și jumătate* (= mare). ȘEZ. III 186/13. (Totul din care jumătatea face parte se arată printr'un genitiv s. prin prep. de, din). *O jumătate de ceas.* CORESI, EV. 408/7. *Jumătate den avuțiia lor împart.* id. ib. 303/33. *Să-i dea și partea lui..., giumătate din comoară.* PRAV. 308. *I-am vândut o jum[ă]tate de pogon.* HRISOV (a. 1650), ap. GCR. I 135/5. *Giumătate de sat* (a. 1660). BUL. COM. IST. IV 16. *I-am vândut partea mea... jumătate din Ghelemeiu.* URICARIUL, XX 179. *Gimătate de palmă* [de loc]. ECONOMIA, 153. *Cincizeci giumătăți de coale scrisă* (= scrise). CAT. MAN. III 7. *Am reprodus... jumătate numai a articolului.* RUSSO, S. 61/32. *Aceasta îmi dă drept a spune că aci are numai o jumătate de cunoștință.* MAIORESCU, D. I 284/27. (Repetat) *Jumătate din mere erau coapte și jumătate crude.* TDRG. *Gheorghe se așează p'o jumătate de scaun.* RĂDULESCU-NIGER, ap. TDRG. *Să-i deie fata și jumătate din împărăție.* CREANGĂ, P. 228. | *Jumătate de* are uneori înțelesul latinescului *semi* – sau franc. *mi* – în cuvinte compuse. *Sânt și jumătăți de strigoi, mai ales de strigoaice.* PAMFILE, DUȘM. 129. *Erau și jumătăți de zei* (= semizei). ISPIRESCU, U. 4/9. # **Cu jumătate de gură** (cf. ngr. μὲ μισὸ στόμα; alb. me gjysmë gojë; bulg. s polovina usta PAPAHAGI, P. A. 135, dar și fr.: *à demi-voix*) = fără convingere, fără voie s. hotărîre, nu cu toată inima. *Bun sosit la noi, voinice, zise craiul cam cu jumătate de gură.* CREANGĂ, P. 197. **Jumătate-de-om** (Mitol. pop.) = ființă omenească închipuită, numai cu o mână, cu un picior și cu un ochiu, care poate muri și învia mereu. *Acel munte este moșia lui Jumătate-de-om.* ISPIRESCU,

L. 41. **Jumătate de naş** = cineva care, fără să fie naşul (sau naşa), retează părul copilului. MARIAN, NA. 410. **Jumătate-de-pasăre** = codobatură. MARIAN, O. I 327. **Jumătate-de-pită** = o constelaţie constând din trei stele în formă de triunghiu. H. XVII 125. | (Rar) **Prin jumătate** loc adj. = înjumătăţit. *Intrând regimentu' întreg în foc, ieşind înapoi prin jumătate...* (Muscel). G.-TISTU, B. 20.

2°. Adjectival şi adverbial (În opoziţie cu «tot» şi «întreg», *jumătate* ajunge să se întrebuinţeze fără prepoziţie, în juxtapuneri, ca atribut, înainte sau după un substantiv s. adjectiv, sau ca determinare a predicatului, având sensul germ. «halb» sau al francezului «demi» indeclinabil, cf. însă şi franc. *moitié*, alături de *à moitié* în: «il est moitié roumain, moitié français». În această întrebuinţare, *jumătate* stă în concurenţă cu locuţiunile adverbiale şi adjectivale **de jumătate, pe jumătate** – cf. de tot, pe de-a'ntregul – şi, rar, **în jumătate**. Se întrebuinţează, ca şi acestea, adesea repetat). *De e de jumătate stricat, necurat pare-i-se-va că va fi... [De] e de tot stricat..., nădejde de curăţie n'are.* CORESI, EV. 427/6. *Jumătate viu lăsară.* id. ib. 392/3. (Chiar şi articulat) *Jumătatea omul întru... moarte căzu.* id. ib. 392/5. *Se vădzură... cu obrazele negre, unora de giumătate, altora de tot.* DOSOFTEIU, V. S. 148. *Are* (= ar) *putea fi jumătate tot poleiţi.* GEOGRAFIA, ap. GCR. I 178/21. *Sumetate nyamcs* = lat. semigermanus; *sumetate gol* = lat. seminudus. LEX. MARS. 245. *Spre îndestularea slujbii cuviincioase la asemine locuri, să fie hotărîre, ca împreună cu în jumătate numărul de scutelnici,... să aibă şi deplin numărul de breslaşi.* URICARIUL, IV 186/3. *Nici pe jumătate copaciul nu săpase.* DRĂGHICI, R. 154. *Cale de douăsprezece verste (ca jumătate poştă.* C. NEGRUZZI. I 36. *Alţii, pe giumătate învăţaţi...* RUSSO, S. 6/21. *A vorbit... numai în jumătate cunoştinţă de cauză.* MAIORESCU, D. I 284/3. *Hainele curate, jumătate de târgoveţ, jumătate de ţăran, dovedeau bunăstare.* C. PETRESCU, Î. II 141. *Eu pot mărturisi cu luceferii nopţii Şi cu stele jumătate Că de cai nu avuiu parte Făr* (= ci numai) *de stare jumătate Şi de mânzi a treia parte.* BIBICESCU, P. P. 163. *Dă-ţi mânia după spate, Ca să bem în jumătate* (unul cât altul, când unul când altul, în deplină armonie). ALECSANDRI, P. P. 73/22. *Muierea cât de puternică, bărbat pe jumătate.* ZANNE, P. II 280. *Cine hainele şi le păstrează, le are pe jumătate.* ib. III 184. # **Cu gura** (s. **glasul) jumătate** = cu jumătate de gură. *A răspuns fata cu glasul jumătate.* FUNDESCU, B. 119/15. **Cu jumătate preţ** (şi **în jumătate preţul** COSTINESCU) = fr. à moitié prix. PONTBRIANT.

II. 1°. Substantiv şi loc. adv. şi adj. Mijloc, miez. *Duşmanii nici până la jumătatea apei* [nu] *ajunsese.* DRĂGHICI, R. 167. *Şi mă cată, mamă, cată... La tabăra jumătate* (= la mijlocul taberii). JARNÍK – BÂRSEANU, D. 324/1. *Mâne pe la ziuă jumătate...* H. IV 6b. **La calea (drumul) jumătate** s. **la jumătate calea (drumul)** s. **la jumătatea căii (drumului)** = la egală distanţă şi de locul de unde ai pornit şi de locul unde vrei să ajungi. *Eu plec cu sacu'n spate – La calea jumătate Cer plata.* COŞBUC, B. 33. *Ajungând... Pân la jumătate cale...* TEODORESCU, P. P. 163b. *A se opri la calea jumătate* = a nu termina s. a termina rău ceea ce a fost început bine. ZANNE, P. 34.

2°. Adverbial. Mai mult, în mare parte, aproape de tot. *Sântem morţi jumătate.* BĂRAC, ap. GCR. II 174/41. *Ochii... pe jumătate închişi.* EMINESCU, N. 8. *Cine are cal ticălos, jumătate* (propriu: jumătate din drum) *umblă pe jos.* ZANNE, P. I 344.

III. Spec. 1°. (Eliptic din *jumătate de litru* s. *oca*) Măsură de capacitate de ½ litru (s. oca), cf. halbă (de bere), fârtal, sfert. *Sătul, încălzit de jumătatea de vin, prinse din nou curaj.* C. PETRESCU, C. V. 39. *Mai adu o jumătate!*

2°. (La plur.; eliptic din *jumătăţi de ghete* s. în loc de *ciobotică* H. X 261, probabil după germ. *Halbschuhe* s. fr. *demi-bottine*) Pantofi (în opoziţie cu «ghetele», care-s întregi). *Mi-am cumpărat nişte jumătăţi.*

3°. (Cism.) Partea de dinainte a ghetei, cuprinzând pingeaua (talpa), pe alocuri şi faţa. *Am trimis ghetele să le pună jumătăţi.*

4°. (Agric., Mold., eliptic din *jumătate de prăjină*) Nuiaua cu care se măsură pământul, băţ. (Are 12 palme s. 3 m. 36 şi două jumătăţi fac o prăjină) *Cate jumătăţi ai?* Com. T. NAUM.

5°. (Agric., Mold.) *Jumătatea* (*de claie*) e compusă dintr'un număr de snopi, care variază (7, 9, 10, 13, 15, 17, 20) după regiuni, aşezaţi unul peste altul în formă de cruce şi cu spicele înăuntru. Se mai numeşte şi cârstă, cârstac, clăiţă, cruce, petiţă. Cf. PAMFILE, A. 133/19, 134/4, 13, 25, 135/7. *Facerea jumătăţilor de clăi.* I. IONESCU, C. 134. *Holda mândră... Se ridică'n snopi de aur, Se clădeşte'n jumătăţi.* ALECSANDRI, P. III 67. *Treisprezece snopi alcătuesc o jumătate.* ION CR. III 258. *La făcutul jumătăţilor se pune un snop jos.* PAMFILE, A. 133/25.

6°. (Ţes.) Măsură de 20 de jărebii sau 600 fire de tort. Com. TOMIAC. *În alt ciubăr mare... se pune un rând de scule (călepe, torturi ori jumătăţi).* PAMFILE – LUPESCU, CR. 167/15.

7°. (Mai mult în glumă, cf. germ. «die bessere Hälfte») Soţie, nevastă. *Vino să te prezint jumătăţei mele, care mă respectă aşa de puţin.* D. ZAMFIRESCU, R. 22. *Ce ţi s'a întâmplat babo? zise el, cum îşi văzu jumătatea.* ISPIRESCU, L. 96. | Forme scurtate: (prin haplologie): **jumáte** s. f. *Am prins nouăzeci şi nouă jumate.* CONV. LIT. XLIV II 73. *Slujesc de nouă ani jumate.* MAT. FOLC. 160. *Pe jumate s'o goleaşcă.* TEODORESCU, P. P. 583, cf. ŞEZ., V 103; – (prin haplologie din *jumătate de*) **jumătà de**... şi **juma de**... *50 franci, pe jumăta de an ş'un rând de straie bune.* CONV. LIT. XLIV, vol. I 649. *A mai fost şi oameni jumătă-dă-om..., c'o jumăta dă gură, c'o jumăta dă nas.* ŞEZ. III 30/22, cf. IV 197/12-13. *Satul nostru ie jumătà Bulgari, jumătà Rumâni.* GRAIUL, I 168/17. *Pentru o jumà de falce i-an* (= am) *muncit.* ib. 391/26; – **júă** s. f. *Pun o juă de rublă.* CONV. LIT. XLIV, vol. II 74, cf. CHIRIŢESCU, GR. 250. | Verb.: **jumătăţà** † vb. I[a] şi **jumătăţì** † vb. IV[a] PONTBRIANT = înjumătăţi, (cu derivatele: **jumătăţáre** † s. f. = înjumătăţire. *Nu mă duce pre mine întru jumatăţarea zilelor meale.* KLAIN, ap. GCR. II 186/13; **jumătăţát, -ă** † adj. = înjumătăţit. *Şi 'ntru jumătăţate zilele meale nu mă piarde.* MOLITVELNIC, ap. GCR. I 82/18].

– După cum a arătat Fr. Miklosich, *Rumunische Untersuchngen* I 269 şi *Beiträge* II 12, cuvântul e de origine albaneză: *gjymës* «pe jumătate», *gjymësë* «jumătate», care – după N. Jokl – sânt forme derivate cu suf. *-io* dintr'un mai vechiu **gjumëtë*, ale cărui reflexe se păstrează până azi în dialectul geg (*gjymët* «pe jumătate plin s. gol, ciuntit», *gjymtë* «râpos, cu povârnişuri», *gjymtoj* «împuţinez»). Forma veche românească a primit sufixul *-(t)ate* (ca în *noutate, bogătate, dreptate)*, poate prin încrucişare cu reflexul pierdut din limbă al latinescului *dimidietas, -atem* (O. Densuşianu, *Hist. l. roum.* I 295) sau *medietas, -atem* (Tiktin, *Dicţ. rom.-germ.*). La Aromâni, alături de formele *dzumitate* (megl. *zimitati*), *dzumitat*,

džumitâ, întâlnim și derivatul cu alt sufix: *džumetoc(ă)* «măsură de ½ de oca».

– Cf. î n j u m ă t ă ț i.

JUMĂTĂȚÁ † vb. I[a]
JUMĂTĂȚÍ † vb. IV[a]
JUMÁTE s. f. } v. **jumătate.**

JUMEDÍE s. f. *Foule d'enfants.* – (Bucov.) Copii mulți, p o j ă d i e. ȘEZ. XXXI 11. *Era odată un om sărac și gol ca degetu' și cu o jumedie de copchii pe capu lui.* ib. XXIII 52. [Și: **jumét** s. m. sing. = popor, mulțime. (h) a l ă m u s t i e. *Mult jumét de om.* URICARIUL, X 403, cf. GHEȚIE, R. M. 228.]

– *Jumet* e derivat din **jimì**, cu suf. col. *-et; jumedie* e modificat după *sumedenie.*

JUMÉRĂ s. f.
JUMÉRCI s. f. plur.
JUMERÉȚE s. f. plur. } v. **jumară.**

JUMÉT s. m. sing. v. **jumedie.**

JUMÉTCĂ s. f. v. **miji.**

JUMÍ vb. IV[a] = (Transilv.) **mijì.** PAMFILE, J. III 5/16. Cf. a j u m ì. [A b s t r a c t: **jumít** s. a. = mijit. **De-a-jumitul** = de-a-mijitul (cf. a j u m i t). *Peste Olt, în Banat, Hațeg și Zarand [jocul] se chiamă și ajumitul, de-a-jumitul, d'a-ajumita, jumetcă, mijit.* PAMFILE, J. III 5/14 *De-a-jumitul* = joc copilăresc. H. XVII 256. *Copiii se joacă: «de-a-jumitul»* = de-a mija (Brad). VICIU, GL. | D e r i v a t: **jumétcă** s. f. = de-a-jumitul, de-a-mija, baba-oarba. PAMFILE, J III 5/14. cf. HEM. 609/21, H. XVIII 6.]

– Din bulg. **žumja** «mijesc». Cf. m i j i.

JUMUGÁIU s. m. sing. v. **jimigaiu.**

JUMULEÁLĂ s. f. v. **jumulì.**

JUMULÍ vb. IV[a] trans. 1°. *Plumer. Épiler. Dépouiller. Muer.* 2°. *Plumer, dépouiller* (figuré). 3°. *Rosser.*

1°. (Complementul: penele) A smulge penele (GOROVEI, CR.) s. fulgii de pe o pasăre; (complementul: pasărea) a curăți de pene, de fulgi o pasăre tăiată (CREANGĂ, GL.). Cf. c i u p e l i, c i u p ă r à. *Jumulea o gâscă nevastă-mea.* ISPIRESCU, L. 368. *Trebue a-i jumuli penele de pe cap.* ȘEZ. III 119/31. *Și mi-o opăreà Și mi-o jumuleà.* TEODORESCU, P. P. 144. *Când tai un cocoș, să-i jumoli din penele aripelor.* GOROVEI, CR. 994. cf. ȘEZ. XII 158. || P. a n a l. (La om și animale) A smulge părul din rădăcină (PĂSCULESCU, L. P.). *Am căptușit niște iepuroi și am de gând să-i jumulesc.* CREANGĂ, P. 304. *Palma că-și trăgea, Părul-și jumulea.* PĂSCULESCU, L. P. 155. | A goli, a despoia (de fructe), a lăsa golit, despoiat. *Și era să-mi jumulesc eu grădina ca să-i dau lui cu ce să-și împodobească salonul la primirea prefectului!* BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 246. *Cineva jumulește pomul de mere.* ISPIRESCU, L. 74. || (Neobișnuit) R e f l. (Despre păsări) *A năpârlì, a-și pierde penele.* COSTINESCU.

2°. F i g. A despoia pe cineva de bani, a jefui. *Dăduse niște hoți peste tovarășii lui, și-i bătură, și-i jumuliră, de i-o lăsat cum i-o făcut mă-sa.* ȘEZ. VI 151. *Îl jumulește ca p'un puiu de găină.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. IX 59.

3°. A bate (COSTINESCU) pe cineva smulgându-i părul, a f l o c ă i. *Înșfacă iedul de urechi și-l flocășteșe și-l jumulește... de-i merg petecile.* CREANGĂ, P. 24. *De i-ar împinge păcatul să-mi deschidă ușa..., știu că i-aș cârnosi și jumuli.* id. ib. 21.

[Ind. prez. *jumulesc*, (regional) *jumól.* | A d j e c t i v e: **jumulít** (cu negativul **nejumulit), -ă** = smuls de pene, curățit de pene; pănușit (NOVACOVICI, C. B. 24), cu penele căzute, năpârlit; (despre om și animale) cu părul smuls; despoiat de bani, jefuit. *Căutând.... prin iarbă, el dete peste păsărica rănită și jumulită.* ODOBESCU, III 190/19. *Ca plocon se aducea: carne de porc, unu or doi purcei «jumuliți», două ploști de vin și doi colaci.* PITIȘ, SCH. 106. *Ademenea zburătoarele – și jumulite, nejumulite, ți le păpà.* CREANGĂ, P. 247. [Țăranii] *fripți de dări, scorojiți de nevoi, jumuliți de oricine i-o ieși 'nainte.* JIPESCU, O. 9; – **jumulitór, -oáre** (și substantivat) = (cel) care jumulește, jefuitor. | A b s t r a c t e: **jumulíre** s. f. = acțiunea de a jumuli; – **jumulít** s. a. = jumulire; (despre vie) prășit H. XII 225. *Gâscă de jumulit* = prost, care se lasă ușor exploatat, jefuit. ZANNE, P. I 482. *Când le cădea 'n palmă câte o gâscă de jumulit.* VLAHUȚĂ, D. 267. – **jumuleálă** s. f. = jumulire, jumulit. *Trăește din jafuri, din jumuleli, din apucături.* JIPESCU, ap. TDRG.; – **jumulitúră** s. f. = jumulire. DICȚ.]

– Probabil din ung. **gyomlálni** «a plivi, a smulge din rădăcină» (și cu sensul special: «a rupe tot al treilea lăstar nou de viță, toamna»). A. SCRIBAN. – Cf. j i m u i, j u m u l i, j u m u r l u i, j i m i g a i u.

JUMULÍ vb. IV[a] v. **jimuì.**

JUMULITÚRĂ s. f. v. **jumulì.**

JUMULTUÍ vb. IV[a] v. **smălțuì.**

JUMURLUÍ vb. IV[a] v. **jimuì.**

JUNC s. m. *Bouvillon.* – Taur s. bou tânăr, nepus la jug (PĂSCULESCU, L. P.), de la 2 la 3 ani. La doi ani [vițelului] i se zice *junc.* ION CR. IV 131. Boul când îi mic i se zice v i ț e l, la un an m â n z a t, la doi ani *junc.* H. III 143, cf. 139, II 17, IV 247, X 465. *Giunc* = juvencus. ANON. CAR. *Doară mărâncu carne de giuncu* (= c i u n c u HUR.; t a u r i DOS.) PSALT. 96/17. *Juncii miei... hrăniți jungheați și totu e gata.* TETRAEV (1574) 238. *Junci grași ținură-mă.* CORESI, PS. 52. *Sângele juncilor.* id. EV. 392/15. *Și-m[i] adu... giunci ca să giunghem.* PALIA, ap. GCR. I. 66/15. *Foarte mulți și mari junci aduce la jărtvă.* NĂSTUREL, ib. 132/37. *Inima* [era] *sănătoasă, însă foarte mare ca de giuncul întârțiu.* LET. II 37/4. *Giuncii și cu tauri mă'mpresoară.* DOSOFTEIU, PS. 66. *Un junc de boi.* BIBLIA (1688) 206/12. *Se împung ca doi junci.* ALEXANDRIA, 149. *Dacă moare juncul, se răpune jugul.* PANN, P. V. 133. Cf. ZANNE, P. I. 497. *Să mâncăm carne de junc.* JARNÍK – BÂRSEANU, D. 317/22. *Apoi mai vreau... De ameazi un junc gras.* PĂSCULESCU, L. P. 252/38. *La grădina cu doi nuci Să dau iarbă la doi giunci.* VASILIU, C. 103. **Junc gonitor.** H. II 79. | (Atribut la «bou»). *Numai doi boi junci d'avea.* ALEXICI, L. P. 95/21. [Grafia *ciuncu* în PSALT. HUR. e greșită. | F e m i n i n: (<lat. *juvenca -am*) **júncă** s. f. = văcuță tânără între 2 și 3 ani (pe alocuri între 3 și 4 ani), j u n i c e, j u n i n c ă. *Zăpreteaște gadinelor din trestie; zboru de giunci între giunci* (= g i u n c i l e HUR.; v a c i l e DOS.). PSALT. 130. *Au adus... pentru jărtva mântuirei junce doao.* BIBLIA (1688) 99/12. *În curte, pe lângă două junci și 4 berbeci,... era.* C. NEGRUZZI, I 151. *Nu scapi nici cu giunca asta de mine.*

CREANGĂ, A. 57. *I-au dat copilului o juncă.* SBIERA, P. 188/26. *Şi de fiecare casă Câte un miel ş'o giuncă grasă.* ALECSANDRI, P. P. 113/12. *Juncă gonitoare.* H. II 79. | Diminutive: **juncuşór** s. m. *Are şi doi juncuşori frumuşei şi buni.* ŞEZ. IV 231/4; – **junculeán** s. m. CDDE. nr. 921; – **juncúţ** s. m. = viţel de un an. ION CR. IV 131, cf. LB.; – **juncúţă** s. f. = viţea dela 2–4 ani. MARIAN. *Spuneţi-mi unde mi-i juncuţa.* SBIERA, P. 189/3.]

– Din lat. **juvencus, -um** «taur tânăr». Cf. juncan.

JÚNCĂ s. f. v. **junc.**

JUNCÁN s. m. *Bouvillon* (jusqu'à 3 ou 4 ans). – Bou tânăr (între 3 şi 4 ani), junc mai măricel. Cf. DAMÉ, T. 29, ION CR. IV 131, H. X 497. După vârstă, boii se numesc: viţel, mânzat, gonitor, *juncan.* H. X 535. *Vitele aduse până acum pe această moşie sunt... 170 de juncani, gonitori şi mânzaţi.* I. IONESCU, II 399/24. *Tămâia şi juncanul ce-am jertfit.* OLLĂNESCU, H. O. 112. *O păreche de juncani tinerei.* CONTEMPORANUL, III 657. *Şi-om da vaci Pe la săraci Şi juncani Pe la sărmani.* MARIAN, S. A. 37. *Ce ştie ghiţelul..., gonitori, juncani... dă beldiea ta?* JIPESCU, O. 48/12. *Dă-mi giuncanii tăi drept vamă.* ALECSANDRI, P. P. 99/23. *Carni di giuncan.* VASILIU, C. 18. *Puse plugul la perete, Juncanii la iarbă verde.* PĂSCULESCU, L. P. 25/32. *Nouă juncani jugăniţi.* ib. 21/12. *Şi dă sare la juncani.* ŞEZ. IV 233/11. *Lasă juncii la juncani.* ib. V 43. *Am un juncan frumos şi gras... Când îl smânceşte, tot satul clocoteşte* [= clopotul]. GOROVEI C. 89. Cf. H. III 287, X 535. [Feminin: **juncánă (giuncánă)** s. f. = vacă tânără în anul al patrulea. H. X 497, cf. III 287; **juncáncă** s. f. *Îşi ţesăla şi îşi peria juncancele.* C. PETRESCU, C. V. 174. | Diminutive: **juncănáş** s. m. *Doi juncănaşi, o vacă.* DELAVRANCEA, S. 4. *I-au juruit un juncănaş.* SBIERA, P. 153/12. *Carul cu doi juncănaşi slabi şi mititei.* ŞEZ. I 258/20-1. Cf. GRAIUL II 388; – **juncánél** s. m. *Ş'am adus 12 juncănei.* ION CR. IV 4.]

– Derivat din **junc** cu suf. augm. **-an.**

JUNCÁNĂ s. f.
JUNCĂNĂŞ s. m.
JUNCÁNCĂ s. f.
JUNCĂNÉL s. m.
} v. **juncan.**

JUNCŢIÚNE s. f. *Jonction.* – Împrejurare, legătură, unire; p. ext. locul de împreunare. [Şi: (franţuzism) **joncţiúne** s. f. *Joncţiunea cu vechea Românie prin pasul Timiş – Predeal... deveni fapt împlinit.* GOLOGAN, C. R. 80.]

– *N.* după fr. (lat. **junctio, -onem,** idem).

JUNCULEÁN s. m.
JUNCUŞÓR s. m.
JUNCÚŢ, -Ă subst.
} v. **junc.**

JÚNE, -Ă adj. 1°. *Jeune homme. Jeune.* 2°. *Fiancé.* 3°. *Célibataire, garçon.* 4°. *Jeune homme membre d'une société destinée à fêter les Pâques.*

1°. Subst. masc. (în opoziţie cu «copil» şi «bătrân») Tânăr de sex bărbătesc, în puterea vârstei şi neînsurat, adolescent, fecior (3°), flăcău (STAMATI). *Lăudaţi Domnul... junii.* CORESI, PS. 402. *Giune curat* [despre evanghelistul Ioan]. DOSOFTEIU, V. S. 28. *Că 'ntreci pre toţi giunii.* id. PS. 147. *Voinic adecă june iaste, den doazeci şi trei până în 42* [de ani]. PRAVILA (a. 1652). GCR. 179. *Junele iubeşte viaţa numai pentru frica morţii.* MARCOVICI, D. 151. *Dorobanţii se recrutează dintre cei mai de frunte juni a[i] familiilor cu avere.* I. IONESCU, M. 267. *Junii ziceau închinându-se către bătrâni: cinste fie părinţilor noştri.* RUSSO, S. 129/17. *Un june brunet care de pe barbetă şi mustăţi se cunoştea că era străin.* C. NEGRUZZI, I 37. *Sicriul era purtat de juni nobili.* BĂLCESCU, M. V. 395/9. *Vreun june, în dreapta-i jaluzie, Se va mira d'atâta nemeritat favor.* ALEXANDRESCU, M. 131. *Anecdota pudicului june.* VLAHUTĂ, D. 111. *Nevastă... June tu nu-mi luaşi.* MARIAN, Î. 133. *Să îngrozească pe juni, ca să nu vie în peţit.* ISPIRESCU, L. 102. *Se făcu un drag de june ca un brad.* RETEGANUL, P. III 31/34. *Cine o zis că-i bine june, Ala minte ca ş'un câine.* MAT. FOLC. 952. *Eu am fost june şi tu fată Şi ne-am iubit la olaltă.* POP., ap. GCR. II 307/32. *Ţi-au venit juni d'ăi buni.* TEODORESCU, P. P. 18b. *Noi juni, cu ăi bătrâni Ieşirăm la câmpul mare.* ib. 139. *El e june de'nsurat.* DOINE, 154/7. *Junele atunci e june, Când briciu pe barbă nu pune.* ib. 35/5. *Câţi sânt juni şi feciori...* ib. 34/11. *De-aş mai fi odată june, Ştire-aş peana cum se pune!* JARNÍK – BÂRSEANU, D. 397/5. *A fost dragoste curată, Tot d'un june şi de-o fată.* RETEGANUL, TR. 102/13. *Dragostea junelui E ca umbra plopului.* DOINE, 4/8. Cf. BIBICESCU, L. P. 46, PĂSCULESCU, L. P. 51. *Juni cartofori, bătrâni cerşetori.* ZANNE, P. IV 300. | Rar subst. fem. Fată tânără nemăritată, fecioară. *Alăuta zice din strună Oh! ce frumuşică june. Iar toba zice: lasă, lasă, C'a s'o vedem şi mireasă.* ZANNE, P. IV 244. || (Literar; probabil după fr. *jeune*) Adj. (despre fiinţe) Tânăr. *Cei mai juni se apărau cu turbare.* C. NEGRUZZI, I 152. *P'aici... Intră o june Doamnă frumoasă şi fugând.* ALEXANDRESCU, M. 11. *O cadână... june.* ALECSANDRI, P. III 4. *Astfel noi, mai juni, care până atunci nu intrasem în politică..., am zis...* MAIORESCU, D. I 329. *Au nu ai fost june?* EMINESCU, P. 60. *June sunt, de nimeni nu depand.* CARAGIALE, T. II 28/14. *România june*, societatea studenţilor români din Viena. | (Fig.) *Un popor june.* URICARIUL, I 180/25. *Juna generaţiune română.* MAIORESCU, CR. I., III.

2°. S. m. (Banat, Bucov.) Logodnic, mire. *Giune* = sponsus. ANON. CAR. [*Mirelui*] *în Banat* [*i*] *se zice numai «june».* MARIAN, NU. 176.

3°. S. m. Burlac, holteiu, becher, flăcău (tomnatic). *Rău îmi stă june bătrân... Rău îmi stă june cu barbă.* JARNÍK – BÂRSEANU, D. 459/7, 9.

4°. S. m. (La plur. în Braşov) Corporaţie de bărbaţi, neînsuraţi sau căsătoriţi («juni bătrâni»), care, în săptămâna Paştilor serbează patimile şi învierea lui Hristos prin diferite întruniri şi procesiuni. (Pentru amănunte şi originea obiceiului, cf. G. I. Pitiş în *Revista Nouă* a. 1889, p. 278 şi 299; St. Stinghe în *Jahresber.* VIII, 9–18; C. Lacea, *Dacoromania* IV 366; I. Muşlea, *Obiceiul junilor braşoveni*, Cluj, 1930).

[Feminin: **júnă**, (cu diminutivul) **juníţă** s. f. *Oiu trăi pentru-o juniţă Care cere-a mea guriţă.* EPURE, P. 94. | Diminutive (dela masculin) **junél** s. m. = tinerel, adolescent; (Banat) logodnic. *Giunél* = sponsulus. ANON. CAR. *Şi şedea lângă o zăbleală un giurelu* (= voinicu tânăru N. TESTAMENT 1648; tinerel BIBLIA 1688) *(ce-i) era numele Evtihu.* COD. VOR. 16/2, cf. 51. *Giurelu* [= giure HUR., tinerel DOS.; lat. adulescentulus] *sântu eu şi ocărît.* PSALT. (SCH.) 264/5. *Bătrânii şi cu juneii să laude numele Domnului.* CORESI, PS. 402. *Vei vedea... dama cum înalţă spre cer rugi curioase Pentr'un junel.* C. NEGRUZZI, II 134/22. *Tare-mi vine d'un junel, D'un junel p'un căluşel.* ION CR. III 106. *Tot junei D'ăi tinerei.* TEODORESCU, P. P. 54b. *De păzit, cine le păzea? Un*

junel cu o fată mare. MAT. FOLC. 1 253/5; – **junelăș** s. m. = (Banat) tinerel; logodnic; june (= flăcău) bătrân. (Com. LIUBA). *Giunelaș* = sponsulus. ANON. CAR. *De cum îl văzuse pe junelașul osândit, i-a căzut tronc la inimă.* MERA, B. 266. *Să mă mânce-un junelaș.* HODOȘ, P. P. 57/16, cf. VICIU, COL.; – **junecút** s. m. = tinerel. *Eu mai bine l-am văzut, Era tânăr junecut.* BIBICESCU, P. P. 239; – **junișán** (cu plur. *-șani* și *-șeni*) s. m. = (Transilv.) tinerel, fecior care a intrat întâia oară în joc (Sibiu). Com. L. BLAGA, holteiu (LB.), cf. horghidan. *Crezi că ești junișan și acum?* AGÂRBICEANU, LUC. III 102. *Să trăiască toți mesenii, Bătrâni, tineri, junișenii.* MARIAN, NU. 507. Cf. SA. 126. *S'o'ntâmplat în vecini c'o murit ficior junișan.* GRAIUL II 101/6; – **junigáș** s. m. = tinerel, flăcău. *Un tânăr junigaș, la vârstă de 19 ani* (a. 1812). IORGA, S. D. XII 202; – **junișcán** s. m. = june, flăcău de însurat (Poiana Sibiului, în Transilvania). PAȘCA, GL.; – **junișór** s. m. = [Băiatul] când a ajuns în etate de peste 18 ani [se numește] *june, junișan, junișor.* MARIAN, NA. 348. *Copilul... era acum cotângan (junișor, prăscău).* RETEGANUL, P. V 82/33–34; – **junișél** s. m. = junișor, tinerel. PAMFILE, DUȘM. | Adjectiv: (rar) **junesc, -eáscă** = de tânăr, juvenil. DICȚ. | Adverb: **junéște** = ca junii, în felul junilor. LB.]

– Din lat. **juvenis**, idem (La Aromâni *gione* însemnează «tare, vânjos, curajos, voinic»). Cf. juneță, juni, junie, junime.

JUNEÁPĂN s. m. (Bot.) v. **jneapăn.**

JUNECÚT s. m.
JUNÉL adj., subst.
JUNELÁȘ s. m. } v. **june.**

JÚNERE s. m. v. **ginere.**

JUNÉSC, -EÁSCĂ adj.
JUNÉȘTE adv. } v. **june.**

JUNÉȚE s. f. *Jeunesse.* – (Cuvânt literar în a doua jumătate a sec. XIX) Tinerețe, (pop.) junie. *Tot focul amorului, tot delirul juneței... l-am cheltuit în ademenirile unei cochete.* C. NEGRUZZI, I 55. *Eleganță și junețe, Grație și frumusețe.* ALEXANDRESCU, M. 187. *Sublimul entuziasm al juneței.* ODOBESCU, III 323/18. [Și:**junéță** s. f.]

– Derivat din **june** cu suf. abstr. **-ețe** (după fr. *jeunesse*).

JUNGHÉR s. a. *Poignard.* – Pumnal, stilet, junghiu. *La brâu* [aveau] *satâr și jungher.* ODOBESCU, I 65/13. *Un jungher îi pătrunse pieptul și sângele i se opri la inimă.* SADOVEANU, M. 120. *Jungherul, un fel de cuțit nevăzut, ca și celelalte unelte tăioase ale morții...* PAMFILE, DUȘM. 347/1.

– Derivat (literar?) din **junghiá** s. din **junghiu** (3°), cu suf. instrum. **-ar.**

JUNGHERÓS, -OÁSĂ adj. v. **junghiu.**

JÚNGHET s. a. v. **jimb.**

JUNGHETÚRĂ s. f. I. 1°. *Égorgement.* 2°. *Point de côté, point.* 3°. *Victime* (d'un sacrifice). II. *Articulation du cou, nuque.*

I. 1°. Înjunghere, înjunghetură. *O lovi cu cuțitul cu trei giunghetur.* DOSOFTEIU, V. S. 142.

2°. Junghiu, durere, când te 'njunghie. *Să-l ștergeți de jungheturi.* TEODORESCU, P. P. 391b.

3°. † Dobitoc înjunghiat și adus ca jertfă. *Va mustra pe carele mănâncă carne..., mortăcină și junghetură dela idoli.* PRAVILA, ap. CADE.

II. (Anat.) Articulația coloanei vertebrale cu baza craniului, încheietura gâtului cu trunchiul corpului (PĂSCULESCU, L. P.); p. ext. grumaz, gât (H. XVIII 317). *Luă un lemn și-l lovi după cap de-i frânsă giunghetura.* DOSOFTEIU, V. S. 174. *S'a plecat scurt cu bărbia 'n piept parcă i-a trosnit junghetura.* CARAGIALE, M. 49/8. *Unuia îi înfundă țeasta..., altuia îi frânse junghietura* (glosat greșit prin: «mijloc»). CHIRIȚESCU, GR. 40 și 250. *Și-a dat de mult coastili cu dușmanu, să ne răpue capu' – rupi-i s'ar junghietura gâtului!* JIPESCU, O. 83. *Capul îi bănănăia într'o parte și într'alta, de parcă își rupsese junghietura.* ISPIRESCU, L. 106. *Junghietura i-o frângea.* BIBICESCU, P. P. 306. *Junghetura gârbiței.* PĂSCULESCU, L. P. 247. *Numai să-l prind, că-i rump junghietura, i-o sfârtic!* H. XVIII 317.

[Și: **junghietúră** s. f.]

– În sensurile de subt I, derivat românesc din **junghia,** cu suf. abstr. **-ătură;** în înțelesul II pare a fi lat. pop. ***jugulatura*** (din *jugulo* «égorger», care la rândul său e derivat din *jugulum* «endroit où le cou se joint aux épaules», propriu: locul unde se așează jugul).

JUNGHIÁ vb. I[a] v. **înjunghia.**

JUNGHIETÚRĂ s. f. v. **junghetură.**

JUNGHIU s. a. 1°. *Coup.* 2°. *Point de côté, point. Pneumonie.* 3°. *Poignard.*

1°. (Rar) Împunsătură cu o armă ascuțită; înjunghetură. *Of! taci, preoteasă, taci. Necredința lui Mihaiu și neascultarea lui sânt pentru mine junghiuri de cuțit.* RĂDULESCU-NIGER, ap. TDRG. (ms.). *Ochii tăi cuțite n'au: mă mir, junghiuri cu ce-mi dau?* ȘEZ. VII 45.

2°. Durere vie și pătrunzătoare (mai ales la piept, în spate sau pe la încheieturi), ca și când te-ar înjunghia cineva cu o armă ascuțită. *Junghiu.* MARDARE, L. 370. *S'au așezat junghiurile și s'au sfârșit chinurile.* BĂRAC, AR. 84. *Se... aseamănă durerea colicei cu junghiul.* PISCUPESCU, O. 294. *Simți atunci tristețea însinuindu-se în pieptu-ți, ca un junghiu de ghiață.* C. NEGRUZZI, I 243. *Părea un junghiu că-i curmă suflare și viață.* EMINESCU, P. 209. *Junghiurile în picioare...* ODOBESCU, III 13/13. *A simțit că-i trece junghiul pe sub coaste.* COȘBUC, F. 106. *Ano! te gândește că-mi trece ca un junghiu prin inimă când te văd tristă ori mâhnită.* SLAVICI, II 121. *Și nici tu junghiu, nici tu friguri, nici o altă boală nu s'a lipit de noi.* CREANGĂ, A. 28. *Cineva poate căpăta junghiu din vânt, din răceală, din apă rece, băută pe nerăsuflate, ba și din joc, jucat necumpănit.* GRIGORIU-RIGO, MED. I 93. *Junghiu se tămăduește.* PAMFILE, V. 74/25. *Mi-a pierit junghiul din spate.* TEODORESCU, P. P. 324b. *Mă cuprinde junghiu să mor.* DOINE, 131/7. *Mi s'a stârnit un junghiu.* ȘEZ. II 212/13. *Cel mai năprasnic din toate soiurile este însă junghiul morții, de care nu mai este chip de scăpare.* PAMFILE, B. 40. | Spec. Pneumonie. *Junghiu* capeți când te scalzi asudat... *Junghiul te apucă totdeauna printre coaste.* LEON, MED. 135. Cf. H. II 122, 155, 208; X 268, 491.

3°. Pumnal, jungher. *Nici o armă nu avea alta decât un mic junghiu cu plăselele de aur.* C. NEGRUZZI, I 148. *Are arme! Luați-i junghiul!* I. NEGRUZZI, VI 572. *Se apropie de femeie și voi s'o cuprindă. Ea se smuci și apucă un junghiu de pe masă.* SADOVEANU, SĂM. II 747. *A băgat un junghiu în mine.* TEODORESCU, P. P. 347.

[Plur. *junghiuri*. | Diminutiv: **junghiulét** s. a. (Ad 2°) *Bune de junghiulețe*. PĂSCULESCU, L. P. 94. | Adjectiv: **junghiurós** (și, prin apropiere de *jungher*, **jungherós**), **-oásă** adj. = care provoacă, dă junghiuri (2°). *Dela... cutare De dânsele junghiuroase*. GRIGORIU-RIGO, MED. I 65. *Să tăiați orbalțu[l] cel jungheros*. ib. 23.]

– Postverbal din **junghia.**

JUNGHIULÉȚ s. a.
JUNGHIURÓS, -OÁSĂ adj. } v. **junghiu.**

JÚNGLĂ s. f. *Jungle*. – Regiune necultivată, de obiceiu mlăștinoasă – mai ales în Indii – acoperită de trestii, bambu, plante cățărătoare, etc., în care trăesc fiare sălbatice. *Cartea junglei de Rudyard Kipling* (1894). [Neobișnuit: **juglu** † s. m. *Șerpi gigantici stau în jugli tupilați*. ALECSANDRI, P. III 28.]

– *N.* din fr. (< engl. *jungle*, iar acesta din indostanul *jangal*).

JUNÍ vb. IV[a] intrans. *Vivre en célibataire, en garçon*. – A trăi anii la junie, a rămânea june necăsătorit (LB.) Cf. a feti. *Săracii cioriceii mei, C'o junit tata cu ei, Și-o junit și frati-meu, Și-acum să junesc și eu!* MAT. FOLC. 1 031/13–15. *Rupe, mândro, și feteşte, Că și eu oiu mai juni, Și-amândoi tot ne-om iubi*. RETEGANUL, CH. 24. [Adjectiv: **junít, -ă** = care a rămas june necăsătorit. *Voi îți fi mânate... De june junit*. DENSUȘIANU, Ț. H. 283/14].

– Derivat din **june.**

JUNÍCĂ s. f.
JUNÍCE s. f. } v. **junincă.**

JUNÍE s. f. 1°. *Jeunesse*. 2°. *Virginité*.

1°. Starea s. vârsta de june, tinerețe, juneță; p. ext. starea de flăcău necăsătorit, holteie, celibat (LB.). *Noi-se-va ca vulturului tirereațele* [= *giuriia* HUR.] *alte*. PSALT. 211/28. Cf. 82/29. *Hotărâsc a-și petrece viații în junie*. MARCOVICI, D. 118. *Toate amintirile juniei se grămădeau în închipuirea mea*. C. NEGRUZZI, I 67. *Junia ne 'nvață Să trecem în viață Ca pasărea 'n sbor*. ALECSANDRI, P. I 170. *Din junie... păn' la bătrânețe*. I. NEGRUZZI, II 70. *Copilăria și giunia sânt singurele chei pentru deslegarea...* HASDEU, I. C. VII. *Deprins cu ele din junie*. GORUN, F. 34. *Patima ei din fetie, Ș'a badiului din junie*. MAT. FOLC. 1 052/12. *N'ar putea nime să scrie Al meu bine din junie*. RETEGANUL, TR. 94/21.

2°. Virginitate, feciorie, fetie. *I-a luat junia* = a desfetit-o, și-a bătut joc de ea, a desvirginat-o. *I-a pus 5 pogoane drept junia ei*, despre un văduv când se însoară cu o fecioară și îi face dar pentru virginitatea ei. CIAUȘANU, GL.

– Derivat din **june**, cu suf. abstr. **-ie.**

JUNIGÁȘ s. m. v. **june.**

JUNÍME s. f. 1°. *Jeunesse*. 2°. Nom d'une société littéraire fondée à Iassy en 1867 et d'une association d'étudiants à Cernăuți.

1°. Tinerime (STAMATI), tineret. *Pentru cultura junimei*. URICARIUL, VII 173/23. *Desbateri încurcate Care plac junimei noastre... cu capete stricate*. ALEXANDRESCU, M. 172. *O nemernică junime!* OLLĂNESCU, O. 194. *Junimei generoase, domnișoarelor... Le arăt că lumea vis e*. EMINESCU, N. 43. *Trebue ca profesorul să fie un om cu maturitate... pentru a expune junimei știința sa*. MAIORESCU, D. I 358/100.

2°. Spec. Numele societății literare, înființate la Iași în 1867. | Numele unei societăți studențești fondate în 1878 la Cernăuți.

[Derivate: **junimíst, -ă** adj., subst. = care făcea parte din societatea «Junimea» de la Iași s. din partidul politic ieșit din ea s. care se rapoartă la ele. *Am discutat încă de la 1881, ideile junimiste*. MAIORESCU, D. IV 642/28. *Guvernul «junimist» este în esență un guvern conservator*. id. 30/21. *De la 1857 încoace, junimiștii au fost, de la intrarea lor în acțiunea politică, monarhici și dinastici*. id. I 51/23–24; – **junimeán** s. m. = (Bucovina) membru al societății studențești «Junimea» din Cernăuți. *S'au găsit junimeni (căci așa se numeau membrii acestei societăți) care au luat în serios scopul societății*. SBIERA, F. 383].

– Derivat din **june**, cu suf. col. **-ime.**

JUNIMEÁN s. m.
JUNIMÍST, -Ă adj., subst. } v. **junime.**

JUNÍNCĂ s. f. *Génisse*. – Vițea tânără (de la 1–2 ani, pe alocuri și mai bătrână), care n'a fătat încă, juncă. Cf. LB., H. IX 4, XVII 67. *Junice*. CUV. D. BĂTR. I 286. *Câte 2 zloți juninci*. DIONISIE, C. 193. *Junincele nu trebue date la taur*. ECONOMIA, 83. *O sută de juninci jertvă*. ȚICHINDEAL, F. 476. *Cerul e dulce, junicele albe, și pământul roditor*. BĂLCESCU, M. V. 565. *Tăind ceruta de lege junincă...* COȘBUC, Æ. 57/42. *Iar ochii umezi, mari, ca de junică, Privesc așa de blând*. VÂLSAN, SĂM. III 261. *Își dă... vacile pe juninci*. MARIAN, NU. 61, JARNÍK – BÂRSEANU, D. 386. *Ce știe ghițelul, junicea, mânzatu?* JIPESCU, O. 48/11. *Opincuță de junică*. MAT. FOLC. I 466. *Zece vaci și o junincă*. JARNÍK – BÂRSEANU, D. 280. *Numără părul de pe o junice*. RĂDULESCU-CODIN, F. 242. *Iar dragostea de Romîncă ca carnea... de junincă*. RETEGANUL, CH. 79. *O vacă și o junincă Și-un ol de purtat pălincă*. BUD, P. P. 46. *O junincă, vacă grasă, Nici-un ban n'a pus pe masă!* PĂSCULESCU, L. P. 259/50. [Și: (Maramureș, Sălaj) **juríncă** s. f. H. XVIII 92, 19, ȚIPLEA, P. P. 100, CABA, SĂL.; VAIDA; **junícă** s. f. H. XI 230; **junice** s. f. CUV. D. BĂTR. I 286, H. IV 247; **juninice** s. f. MOLNAR, ap. CDDE. nr. 922; (+ paleosl. *junica*, idem) **junițâ** s. f. *Ca junița lângă vițea șade*. ZANNE, P. IX 210. | Diminutive: **junincúță** s.f. LB. *Ți-a da o junincuță*. MARIAN, NU. 146; **juninceà** s. f. LB.].

– Din lat. **junix, -icem**, idem.

JUNÍNCE s. f.
JUNINCEÁ s. f.
JUNINCÚȚĂ s. f. } v. **junincă.**

JUNIȘCÁN s. m.
JUNIȘÉL s. m.
JUNIȘÓR s. m. } v. **june.**

JUNÍȚĂ s. f. v. **june** și **junincă.**

JUP s. m. *Gerbe*. – (Transilv.) Snop (Com. A. TOMIAC) de paie (CABA, SĂL., LB., STAN, M.), după ce spicele au fost treierate (VAIDA); legătură de strujeni (ȘEZ. XXXII 137). *Juchi* = malduri, snopi mici. ION CR. III 156. *Pre fieștecare cojniță trebue pus câte un jup de rogoz*. ECONOMIA, 207. *Să-mi împrumutați vr'o trei jupi de săcară*. Com. TOFAN. [Și: **jip** s. m. = legătură, mănunchiu (de paie, fân, răchită) LB., GR. S. V 46: strujeni, tuleie, bâlii. *Pun... asemenea lemne și încarcă pe el jipi (bâlii); grămada de jipi, așa încărcată pe lemne, se numește jireadă*. VICIU, GL. 33.]

– Din ung. **zsúp,** idem.

JUP s. m. (Bot.) v. **jepi.**

JUPĂ s. f. v. **jip**[4].

JÚPĂ s. f. (Îmbrăc.) *Jupe.* – (Franțuzism vechiu, pătruns și la țară) Fustă purtată de femei la oraș (p. ext. și la țară H. V 134), foi. *20 jupe bune carmajin* (a. 1771). IORGA, S. D. XII 86/8. *O damă înaltă, cu o bluză verzuie și cu jupă.* CARAGIALE, M. 170. *O văd scoțând... de sub jupa scurtă un pachețel de hârtie.* BOTEZ, B. 118. [Diminutiv: (fr. *jupon*) **jupón** s. a. (învechit; plur. -*poane*) = fustă îmbrăcată pe dedesubtul jupei).]

– *N.* din fr. Cf. dubletul giubea.

JUPĂÍ vb. IV[a] } v. **jap**[1].
JUPĂITÚRĂ s. f. }

JUPÁN † s. m. 1°. Titre serbe d'un gouverneur de province. 2°. *Sire*, titre que prenaient les boyards.

1°. Titlu care se dădea de Sârbi persoanei puse în fruntea unei unități teritoriale, numite «jupa». DR. I 147.

2°. (În stilul de cancelarie din veacurile trecute) Titulatură pe care boierii români o puneau înaintea numelui, când se iscăleau în acte, jupân. CADE. *Jupan Șărban Kantacuzino vel paharnicŭ* (a. 1702). GCR, I 143 (cf. ib. 344/33). *Jupan Radu vel Agă.* MAG. IST. I 126/8. | (Arhaizant) Boier; cetățean. *Jupanii atunci cu feciorii lor, ca niște domni feodali, se ridicau cu banierele lor.* BĂLCESCU, M. V. 609. *Boierii... se numeau jupani, adică cetățeni.* id. ib. 11.

[Feminin ul: (paleosl. *županica*, «soție de jupan») **jupániță** † s. f. = jupâniță (2°). *Supt această piatră odihnescu-se oasele roabei lui D-zeu jupaniții Chiajnei carea au fost jupaneasa* [sic!] *jupanului Ivașco vel armaș* (a. 1641). DOC., ap. TDRG. *Elegantele noastre domnițe și jupanițe din secolii trecuți.* ODOBESCU, I 417].

– Din **župan** «conducător; stăpânul unei regiuni». Cf. dubletul jupân.

JUPÂN s. m. I. 1°. *Sire, messire:* titre donné aux grands dignitaires, puis par extension aux boyards. Parfois ironique. 2°. *Maître, seigneur*, terme de respect; *patron.* 3°. *Maître.* 4°. Terme de respect donné par la femme à son époux; *homme, amant.* II. *Chef serbe.*

Înțelesul originar – probabil un înalt demnitar – al acestui cuvânt, învechit în cele mai multe regiuni și întrebuințat, acolo unde se mai folosește, ca termen cu care ne adresăm, în mod cuviincios unei persoane sus puse, nu se cunoaște.

I. 1°. (În textele din veacul al XVI–XVII-lea și pe alocuri și azi, în poezia populară) Denominație onorifică, titlu de politeță (întrebuințat – ca și franc. *messire* – izolat s. înaintea titlului s. numelui personal) dat persoanelor cu slujbe s. ranguri de conducători în viața publică (d. ex. – în Transilv. – «județul», «birăul» s. «pârcălabul» cetății Bistrița; sau – în Munt. și Mold. – «județul», «vornicul», «aga», «vistierul», «paharnicul», «medelnicerul», etc.) *Cu ajutoriul lui Dumnezeu... eu jupânulŭ Hârjilŭ Lucaciu județul Brașovului și a tot ținutul Bârsei, jăluii și ded* (= dăduiu) *de le tipării.* CORESI, EV. 1/17. *Giupănul Frâncu Giurgiu, birăul de cetate Bistriții* (a. 1604–1618). ROSETTI, B. 74. *Multă sănătate dumitale giupăne birău den Bistriță.* ib. 64. *Giupănul pârcălabul de Bistrița.* ib. 67. *Zise cătră giudeț, giupâne Pompilie.* VARLAAM, C. 61/2. [*Jumătate de Chiujdești*] *dumisale Medelnicerului celui mare, giupânului Isar* [*pe 66 galbeni*]. BUL. COM. IST. IV 166. *Măi jupâne pârcălabe, Tu din lanțuri mă sloboade.* JARNÍK – BÂRSEANU, D. 215. | P. anal. Titlu de politeță dat (în orațiile de nuntă) vornicelului. *Mulțămesc și dumitale, jupâne vornicele!* GCR. II 317. || P. ext. Titulatură pusă înaintea numelui oricăror personagii de seamă din ierarhia socială (d. ex. înaintea numelui marilor proprietari, al boerilor). *Atunci când au dat giupărul Macrai Istioan cu muma Mării sale... nu o au dzis că au fost marha lui Fodotski* (a. 1608). ROSETTI, B. 78. [Martori într'un hrisov de vânzare] *Eu Cozma, eu jupânul Stanciul ot Bucureşti, eu Calin* (a. 1691). GCR. I 92. *Dumnealui jupânul I. Cantacuzino.* URICARIUL, XX 367. *Dumnealui jupân Ionu Marce* (a. 1749). IORGA, S. D. XII 51/17. || (Ironic) Om scăpătat, dar mândru. *De azi până mâne, Numai pentru-o pâne, Numai să-i zici jupâne.* ZANNE, P. IV 414. # *Jupân frigelinte* = cel ce vrea să facă pe boierul, și el trage pe dracul de coadă (LUNGIANU, cf. 228) | (Ironic și familiar) Titlu dat cu scopul de a diminua prestigiul unui personaj de seamă. *Toate vor fi după voia mea..., nu după voia lui jupân Sultan.* GORJAN, H. IV 58.

2°. P. gener. (Mai ales la vocativ) Titlu de respect, ca «domnule», «[cu]coane», «boerule» MARDARIE, L. 751, LB., GORJAN, H. II 143, DDRF.), † «chir», pe care-l adresează:

a) Omul de jos (țăranul) unei persoane (m. ales streine și îmbrăcate în haine nemțești) de condițiune superioară. *Țăranul zise: bine vei face jup[â]ne!* (a. 1705). GCR. I 352/19. *Bate-l, jup[â]ne, că au făcut plăcintele subțiri.* ib. 352/25 (cf. și 352/30). *Jupâne, fă-ți-se milă de un sărac!* (a. 1760). ib. II 69/5. *De vânzare ai oul ăsta, prietene? – De vânzare, jupâne.* ISPIRESCU, L. 267. *Stăi, giupâne, nu mai da, Că ți-oiu spune tot ce știu!* ALECSANDRI, P. P. 130. *Țuică, jupâne, am avut și am beut-o.* GIUGLEA – VÂLSAN, R. S. 357. | La Brașov, cântăreților de la biserică li se zice *jupânii cantori.* DR. V 10.

b) (Pe la Brașov, Sibiu, Bistrița) Țăranii români, Sașilor.

c) Cumpărătorii (mai ales țărani) negustorilor (mai ales streini); spec. ucenicii și calfele patronului (POLIZU, DDRF, TDRG). *Noi îți plătim cât ne-ai cerut, jupâne argintar.* GCR. II 356. *Jupân Dumitrache Titircă Inimă-rea* (numele unui negustor). CARAGIALE, T. II 5. *Tu s'alergi la prăvălie Tocmai la jupân Ilie.* MAT. FOLC. 46. *Cioc, seleam de la jupân Ibriam, că și-a făcut căciula șalvari.* ZANNE, P. III 43 (VI 156). *Mulțămesc dumitale jupânilor!* [au zis iei, că au gândit că sânt negustori]. GIUGLEA – VÂLSAN, R. S. 355.

d) (Ironic, în Mold.) Românii Evreilor (DDRF, TDRG). *Mai dă, Române. – Mai lasă, jupâne!* ZANNE, P. V 241. *Jupânul Știrul aducea pentru hatârul călugărilor și-a călugărițelor tot ce li trebuia.* CREANGĂ, A. 112. *Se măritase ea după Iție, fecionul lui jupân Știrul.* ib. 114.

e) O persoană de condiție socială mai mult s. mai puțin bună (dar nu țăran) unei alte persoane de condiție egală s. (chiar) inferioară. *Am întrebat pe comisarul pentru jup[â]nu Cârstea* (a. 1745). IORGA, S. D. XII 51. [*Vizirul*] *începu a zice: jupân ghicitor...* PANN, Ș. XII 51. (Ironic) *E, jupâne, te dete șăitănică pe mânele noastre!* GORJAN, H. IV 50.

f) Fig. (ironic) Titulatură la adresa dracului sau a unor animale personificate, etc. *Slugele alerg îndată Pe jupân* [măgarul], *îl ciomăgesc.* ALEXANDRESCU, M. 287. *Puneți mâna, copii, pe jupânul ista* [= dracul]! CREANGĂ, A. 59. *După bucluc umbli... măi jupâne Scaraoschi!* ib. 306. *Le iese'n cale jupânul Pogan* [zmeul]. RETEGANUL, P. III 45.

3°. (Mold.) Stăpân (în opoziție cu slugă, argat, servitor) *Sluga ce va fura în casa giupânu-său* [Munt.: stăpânu-său]... *să nu să cearte.* PRAV. 180. *Cela, ce va dzice giupânu-său* [Munt.: stăpânu-său]... *să nu-i vorovască cu muiarea, şi el tot va vorovi..., să-l ucigă.* ib. 410. *Ea* [sclava] *mângâindu-l* [pe stăpânul ei] *îi zicea: bucură-te, giupâne!* DOSOFTEIU, V. S. 45, cf. 70. *Cum are slugă jupânul, îşi are şi el stăpânul.* PANN, P. V. II 35. | (Mold.) Titulatură dată de un credincios unui sfânt. *Şerbul lui dzău şi al mieu giupân Dimitrie.* VARLAAM, C. II 19.

4°. Titlu de respect pe care-l dă soția bărbatului. *Ca Sara îngăduia lui Avraam, chemându-l pre el giupânŭ* [= dumnezeu COD. VOR.; = domn BIBLIA (1688)]. N. TESTAM. (1648), ap. COD. VOR. 153. *Astă toamnă era bine, Că-mi zicea mândra «jupâne».* JARNÍK – BÂRSEANU, D. 72 (cf. ib. 183). | P. ext. (Ironic) Bărbat, amant. *I-a venit jupânul cu chef...* C. PETRESCU, Î. II 221.

II. (Românizarea literară a cuvântului) Jupan. [Sârbii] *au căpetenii, pre care le chiamă jupâni.* P. MAIOR, IST. 188.

[Rostit regional *giupân*, (în textele rotacizante) *jupâr* (*giupăr*) † s. m. | Feminin ul: (rar) **jupână** s. f. = soția jupânului, jupâneasă (v. c.). (Ad I 3°) *La jupână gazda'n casă Într'o cruce de fereastră.* GCR. II 330; **jupâniță** s. f. = boereasă (tânără); fată de boer. ȘĂINEANU, D. U. *După cină boieri şi jupâniţe se prinseră în horă.* ODOBESCU, I 77. | Colectiv: **jupâníme** † s. f. = totalitatea celor care trăiesc la oraş; spec. corpul patronilor (meseriaşi şi negustori). PONTBRIANT].

– Etimologia necunoscută. Forma cuvântului (rostirea dialectală cu *giu-*, rotacismul şi redarea finalului *-an* prin *-ân*, ca în elementele latine) ne împiedică să-l considerăm ca un împrumut din paleosl. *županŭ* «stăpânul unei regiuni (*župa*)». Mai probabil şi Slavii – precum indică şi răspândirea cuvântului la ei – şi noi l-am împrumutat dela Avari (care ne-au dat – prin mijlocire slavă – şi pe *ban*). cf. P. Skok, în *Jugoslavenski istoriski Časopis* II (1936), 1 ş. u. Cf. jupâneasă.

JUPÂNĂ s. f. v. **jupân.**

JUPÂNEÁSĂ s. f. 1°. *Grande dame, épouse de boyard.* 2°. *Dame.* 3°. *Patronne, maîtresse.* 4°. *Femme de juif.* 5°. *Bourgeoise.* 6°. *Madame,* (terme de politesse employé même pour une paysanne). 7°. *Gouvernante, femme de charge.* 8°. *Nom de chienne.*

1°. (Învechit) Soția jupânului, nevasta (s. văduva) unui boer (spre deosebire de «doamnă», cum se numea soția voevodului țării). DDRF., TDRG. *Cela de va lua doâ muieri şi amândoauă giupânease* [Munt.: *jupânease*], *să se ciarte.* PRAV. MOLD. 514. *Se duse giupâneasa lui* [a boerului] *de ruga călugării să vie.* VARLAAM, C. 24. *O fată din țara jidovească sluja la giupâneasa lui.* ib. II 367. *Tată-său luo o jupânească... fată de boiari mare.* GAVRIL, NIF. 10. *Să culca cu jupâneasele şi cu featele lor* (a. 1654). ib. ap. GCR. I $171/_{12}$. *Ziseră toți boiarii şi jupâneasele plângere pentru Iosia.* BIBLIA (1688) $333,_2$. *Şopti la urechile jupâneasei* (a. 1705). GCR. I $352/_{15}$. *Ne-am adunat toți... cu jupânesele noastre.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 285. *Schimbătură de la... Postelnicul şi giupâneasa lui.* BUL. COM. IST. IV 22. *Jupâneasa lui... foarte să bucură* (a. 1760). GCR. II $68/_{13}$. *Boierii şi jupânesele lor nu erau scutiți de omor şi siluire.* BĂLCESCU, M. V. 26. *Logofăt Solomon Bârlădeanul şi jupâneasa sa.* C. NEGRUZZI, I 318. | (La vocativ) Denominație cu care soțul se adresează soției, «[co]coană». *Au zis tată-său către fămeaia lui: soțul mieu jupânească!* (a. 1760). GCR. II $68/_{11}$.

2°. P. ext. (Învechit) Femeie de condiție socială înaltă, cucoană, doamnă, boieroaică, cf. matroană. *O muiare giupânească ce o chemă Eusevia... trecea pre acel loc.* VARLAAM, C. 59. *O giupânească, anume Cleopatra, l-au unsu-l cu miruri scumpe.* DOSOFTEIU, V. S. $73/_2$. *Giupânease, care «matrone» le dzâc.* ib. $155/_2$. *Trimise Brâncovanul Vodă pre fiică-sa, domnița Maria, cu unchiu-său... cu mulți alți boieri şi giupânese.* LET. II 248. *Întru acea cetate era o jupânească de neam mare.* MINEIUL (1776) $144^1/_2$. *Au venit înaintea noastră şi înaintea boierilor noştri jupâneasa Irina... şi fratele lor Isac... feciorii... biv-Log. Bârlădeanul.* URICARIUL, I $158/_{27}$. *Nu hălăduia de răul lui nici o jupânească, dacă era frumoasă.* C. NEGRUZZI, I 144. *Cine te-a trezit aşa de dimineață? – Lacrimile jupâneselor văduve care se varsă la uşa mea.* ib. 146. *Echipajurile giupânesilor era un car în doi sau în patru boi.* RUSSO, S. 20. *Românii nu aveau madame şi cucoane, ci giupânesele.* ib. 108. *Socoteşte trențăroasă că este jupânească,* adecă fiecare, fie cât de mic, socoteşte pe sineşi de om mare. ZANNE, P. IV 415. (Ironic, unei fete). *Ia poftim de încalecă pe Bălan, jupânească, zise părintele de tot posomorît.* CREANGĂ, A. 3. *Dacă mama nu mă lasă Să-i duc leneşă în casă, Cum eşti tu, măi jupânească.* JARNÍK – BÂRSEANU, D. 427. (Fig. în fabule şi în cimilituri) *Zise leul: jupânească vulpe* (a. 1705). GCR. II 353. *Iară' vulpea zise: o jupânească maimuță.* ib. 354. *În pădure naşte, în pădure creşte, Vine-acasă Şi ea e mai mare jupânească* [= masa]. GOROVEI, C. 218.

3°. Titlu de politeță dat stăpânei unei întreprinderi comerciale s. industriale, patroană. *Jupânească crâşmăriță, Cunoşti astă căciuliță?* ZANNE, P. V 212.

4°. Soție de Evreu. *Lasă-mă jupânească, cu cărțile cele a d-voastre în pace, că eu ştiu ce ştiu.* CREANGĂ, A. 118 (cf. ib. 136).

5°. Orăşeancă, târgoveață îmbrăcată «nemțeşte» (în opoziție cu «țărancă»). PONTBRIANT. *Condurul nu se potrivea... la nici o cucoană, la nici o jupânească, la nici o țărancă.* ISPIRESCU, L. 306.

6°. P. ext. Titlu de politeță dat unei femei de la țară (LB., DDRF, PĂSCULESCU, L. P.), care are o situație mai bună s. e îmbrăcată «nemțeşte»; spec. (Transilv.) Săsoaică (de la oraş s. de la sat). *Galbeni curgea Şi jupânul cu căciula-mi stingea Şi jupânesei gazda în poale-mi turna.* GCR. II 333. *Destul te-i sătura De jupâni cu jupânese.* JARNÍK – BÂRSEANU, D. 468. *Unde-s tufele mai dese.* [*Sânt*] *Mormânturi de giupânese.* ALECSANDRI, P. P. 35.

7°. Spec. (Sensul curent, une-ori completat, prin *în s. din casă*). Femeie (mai în vârstă) angajată spre a conduce şi a supraveghia bunul mers al unei gospodării (considerată ca o căpetenie a slugilor); ea împarte ordinele primite de la stăpâni, păstrează cheile de la hambare şi magazii, face conserve, dulcețuri pentru iarnă, etc; menajeră, madamă; p. ext. (în Muntenia) servitoare, fată în casă. *Tocmim pe loc jupânese slugi...* PANN, P. V. II 155. *Tatăl meu, văzându-se flăcău tomnatic, se'nsură cu jupâneasa Mărica.* C. NEGRUZZI, I 246. *Era o rochie grea de catifea, cusută de mâna giupâneselor.* RUSSO, S. 108 (cf. şi ib. 16, 22, 36, 103). *Nu s'a dat pe fața pământului o jupinească mai iscusită decât Angheluşa.* ALECSANDRI, T. 13. *Luă cheile... cămării din mâna jupânesii.* FILIMON, C. II 65. *Într'o seară... era singură cu jupâneasa Floarea.* I. NEGRUZZI, I 140. *Jupânesele se îndreptau spre piață.* I. TEODOREANU, M. II 123. *A dat Sf. Vasile la jupâneasa din casă.* ŞEZ. III 243. *A da de-a dreptul ca*

jupâneasa (s. baba) cea chioară. ZANNE, P. II 522. *I-au cununat pe cei îndrăgostiți fără lege, cu jupâneasa Vişina, adusă din Câmpina.* RĂDULESCU-CODIN, Î. 300.

7°. (Muscel) Nume de cățea (ciobănească). H. IX 438.

[Şi: **jupuneásă** s. f. BIBLIA (1688) 177, (Mold.) **jupeneásă** s. f. N. GANE, ap. TDRG., **jupineásă** s. f. | Diminutiv: (Mold.) **jupâneşícă** s. f. (plur. *-şele*) = cocoană tânără şi drăguță. POLIZU. *Jupâneşica Malca, unde-a fi... deal mare, s'a mai da şi pe jos.* CREANGĂ, A. 116, cf. 119, 127.]

– Derivat de la **jupân** cu suf. moțion. **-easă.**

JUPÂNEŞÍCĂ s. f. v. **jupâneasă.**

JUPÂNÍME s. f. **jupân.**

JUPÁNIȚĂ † s. f. v. **jupan.**

JUPÂNÍȚĂ s. f. v. **jupân.**

JUPELÍ vb. IV[a]. *Échauder.* – (Transilv.) A opări o pasăre şi a o curăți de pene (BARCIANU, GHEȚIE. R. M.), a jumuli. [Şi: **jepăluì** vb. IV[a] LB.; **jupurluì** vb. IV[a] LB. (subt ciupelesc).]

– Contaminare între **ciupăli (ciupăra)** şi **jup(u)i.**

JUPENEÁSĂ s. f. v. **jupâneasă.**

JUPÍ vb. IV[a] (ş. d.) v. **jupuì.**

JUPINEÂSĂ s. f. v. **jupâneasă.**

JUPOÍ vb. IV[a]
JUPOIÁ vb. I.
JUPOIÁLĂ s. f. } v. **jupuì.**

JUPÓN s. f. (Îmbrăc.) v. **jupă[2].**

JUPTÍ vb. IV[a] v. **jap[1].**

JUPUÍ vb. IV[a]. 1°. *Écorcher, dépouiller; se peler.* 2°. *Peler, écorcer.* 3°. (Fig.) *Dépouiller, écorcher.* 4°. *Battre, maltraiter.*

1°. Trans. (Complementul e pielea) A trage de pe corp; (complementul e un animal s. un om; adesea complinit prin «de piele») a lua pielea de pe un animal (CREANGĂ, GL.) s. de pe o parte a corpului omenesc, a beli; cf. a juli. *Câinii atunci sosiră Şi'ngrab ți-l jupuiră.* ALEXANDRESCU, M. 330. *Capetele* (lui Ştefan Cantacuzino şi Stolnicul Constantin) *fură jupuite, umplute cu bumbac şi trimese la Adrianopol, unde stătea Curtea.* IORGA, CH. I 28. *Să-i jupeşti pielea, iară capul să-l iei aşa întreg.* CREANGĂ, P. 225. *Mai puțin priceput decât el, eu mai mult le-am jupuit* [prepelițele] *decât jumulit.* CAZABAN, UNIVERSUL, 20 Oct. 1930. *Se făcea că vrea să-l jupoaie de viu.* ISPIRESCU, L. 108. *Dacă mi-ar jupi atuncia pielea de pe spate...* SBIERA, P. $8/_{10}$. *Furând un bou, se duseră amândoi să-l jupoaie.* FUNDESCU, L. P. $165/_{28}$. *Pielea, după ce s'a jupit (juchit), jupuit sau belit, se numeşte hâştioagă.* PAMFILE – LUPESCU, CR. $204/_{13}$. *Vulpea, după ce o prinzi şi o jupoi, poți să o sari pă piele.* HEM. I $569/_{21}$. *Într'un vârf de deal, Şi-a juchit un cal.* MAT. FOLC. I $507/_{5}$. *De piele să te jupoiu.* TEODORESCU, P. P. 295^{b}. *Unii la oi jupuia.* id. 511^{b}. *Trupu-i de piele jupea.* ALECSANDRI, P. P. $212^{b}/_{7}$. *Eu pe dracu' l-am jupit.* ŞEZ. II $217^{b}/_{5}$. *Doi jupeau o gonitoare.* ib. III $154/_{6}$. *După ce leul moare, mulți să găsesc să-l jupoaie.* ZANNE, P. I 506. || Refl. A se coji; spec. a se descăma. *Apoi începe a să jupui şi a să scutura cojile* [vărsatului]. PISCUPESCU, O. 245. *Pe şerpe nu se pune mâna, că ți se jupoaie palmele.* ŞEZ. VI 58. *I se jupeşte un fel de pieliță.* ib. III $205/_{3}$.

2°. P. anal. (Despre arbori) A curăți de coajă, a coji, a beli; (despre păstăioase), a scoate (bobul sau mazărea) din pojghiță (COSTINESCU); (despre cereale) a îmblăti (Com. AR. TOMIAC). *Au jupit câțiva tei.* SBIERA, P. $181/_{2}$, cf. ŞEZ. III $132/_{3}$.

3°. Fig. (Complementul este o persoană) A lua cuiva tot ce are, a despoia, a spolia, a jefui. *Rupse şi jupui pe bietul norod.* ZILOT, CRON. 71. *Cu banii țăranilor pe care îi jupiți voi* [boierii]. C. NEGRUZZI, I 140. *Ioane, ştiu că ne jupeşte bine!* CREANGĂ, A. 108. *Inima ni sî tocheşte, Când văd cum țara-mi jucheşte* [tipărit: *njucheşte*]. MAT. FOLC. I $297/_{22}$. *Belu beleşte, Golescu goleşte, Manu jupueşte.* ZANNE, P. VI 19. *Turcul te taie, Turcul te jupoaie.* ib. VI 414.

4°. (Transilv., sens desvoltat din «a îmblăti») A bate, a lovi, a maltrata, a vexa (BUGNARIU, NĂS.), a da cu palma s. cu un lemn.

[Prez. ind. *jupóiu, -poi, -poaie, -puim...* | Şi: **jupoì** vb. IV[a], (rar) **jupoià** vb. I[a]; **jepuì** † vb. IV[a] = jumuli. *Nu numai perii, ce şi tuleiele li s'au jepuit şi pieile de pre carne li s'au belit.* CANTEMIR, IST. 173; – **jipuì** † vb. IV[a]. *I s'au jipuit pialea ighemonului.* DOSOFTEIU, ap. TDRG. (ms.); – (Mold. şi Transilv.) **jupì** (dial. *jupchi, juchi*) vb. IV[a]. | Adjective: **jupuít (jupoiát, jupít), -ă** = belit, cojit, despoiat; p. ext. ros, deteriorat, uzat; (despre cai) bătrân, slab, netrebnic (DR. V 207). *Pielea lor* [a vitelor] *jupuită.* I. IONESCU, D. 479. *Surugiul: hi, jupitule!* ALECSANDRI, T. 394. *Spânzurau atârnați de picioare, miei jupoiți, cu titvele rânjind.* C. PETRESCU, I. 159. *Ale vulturilor... grumazuri jupuite* (= roşii, ca şi când ar fi belite de piele) *şi golaşe.* ODOBESCU, III $16/_{5}$. *Cu hainele de catifea jupoită.* IORGA, B. 80. (Fig.) *Ciorapii svârliți mototol, aşa cum au fost jupoiați în grabă de pe picior.* C. PETRESCU, C. V. 354. *Valizei de muşama neagră şi jupoiată.* id. 261, cf. *(jupuiat).* id. R. DR. 222; – **jupuitór (jupitór), -oáre** = (cel) care jupoaie. | Abstracte: **jupuire, (jupoiére, jupíre)** s. f. *Au suferit jupoieri, şi desbrăcări* (a. 1801). IORGA, S. O. XII 140; – **jupuít (jupít)** s. a. *Jupuitul obrazului.* PISCUPESCU, O. 300. *S'au dat toți cetățenii la jupuit.* SBIERA, P. $166/_{40}$. *Tei de tăiat, de jupuit.* ŞEZ. IV $156^{b}/_{35}$; – **jupuitúră (jupitúră)** s. f. = belitură, cojitură; (în glumă s. bătaie de joc) cal bătrân şi neputincios (DR. V 207); (Med. pop.) boală care se produce prin frecarea pielii, julitură (BIANU, D. S.); (în unele părți) pelagră (H. X 483); – **jupuiâlă (jupoiâlă)** s. f. = locul de pe trup unde s'a jupuit pielea; spec. (Med.) boală care se arată prin pete roşii pe mâini, pe față şi pe picioare; mai în urmă pielea pe aceste locuri se jupoaie; belitură, pârleală, pelagră. PAMFILE, B. 13; BIANU, D. S. *De pelagră (pârleală, jupuială) bănuesc mulți că-s bolnavi din cauză că mănâncă primăvara urzici.* GRIGORIU-RIGO, M. I 146. *Laptele* [de capră] *e bun pentru jupuială: sunt unii iuți la sânge care se jupoaie pe piept şi pe mâni.* LEON, MED. 84. | Contaminare *(jupuit + jerpelit)* **jurpuluít, -ă** adj. = jupit de piele: *S'a prăvălit căruța şi ne-am răsturnat, iar când am ajuns de vale, toți eram jurpuluiți pe față* (Piatra-Neamț). Com. V. ŞOAREC]

– Din bulg. **župja** «cojesc; bat».

JUPUIÁLĂ s. f.
JUPUITÚRĂ s. f. } v. **jupuì.**

JUPUNEÁSĂ s. f. v. **jupâneasă.**

JUPURLUÍ vb. IV[a] v. **jupeli.**

JUR s. a. *Tour; environs, alentours.* – (Cuvântul e urmat de un posesiv, un genitiv s. de prep. d e) Locul care se întinde împrejmuind s. închizând ceva s. pe cineva din toate părțile, spațiul înconjurător în mijlocul căruia stă cineva s. ceva; o c o l, î m p r e j u r i m e, î m p r e j u r (u l), î n c o n j u r (u l). *O casă albă... cu jurul geamurilor încondeiat în roşu şi albastru.* DELAVRANCEA, S. 3. (După fr. *faire le tour* «a face înconjurul») *Un hohot răsunător... făcu într'o clipă jurul rondului.* ALECSANDRI, ap. TDRG. (În Transilv., după germ. *...und Umgebung* «şi împrejurimea») *S'a adunat lume multă din Braşov şi jur.* | (De obiceiu precedat de prepoziţiuni) *Ursan... ca un balaur face în giuru-i o rotire* [cu buzduganul]. ALECSANDRI, P. III 290. *În giuru-i se'ntinde un raiu de grădină.* id. II 167. *Lucesc în juru-i ziduri.* EMINESCU, P. 206. *În sborul lui spulbera prin jurul săniei...* SADOVEANU, P. S. 32. *Sbor... în giurul pământului.* ALECSANDRI, P. P. $141^{b}/_{16}$. *Câte flori în jurul mieu...* JARNÍK – BÂRSEANU, D. 189. *Scris pre juru' unui spic.* TEODORESCU, P. P. 477. *Se uitară în jurul carului.* ŞEZ. IV $1/_{17}$. *Gemea lumea în jur de el.* RETEGANUL, P. III 20, cf. II $17/_{6}$. *Umbli cu mâța în juru' pasatului.* ZANNE, P. IV 67. # L o c. a d v. **În jur** = împrejur. *Ĕngsur* = circum. ANON. CAR. *Vânătorii osteniți S'aşează'n jur grămadă.* ALECSANDRI, P. III 139. **În jur împrejur** = (de jur) împrejur. URICARIUL, XVII $195/_{6}$. *Ĕngsur ĕmpregsur* = circum, circa. ANON. CAR. **De jur** = jur împrejur, de toate părțile. *Un chioşc cu stâlpi şi arabescuri De jur împodobit.* ALECSANDRI, P. III 76. **Jur de jur** = jur împrejur. VICIU, COL. **Jur prejur** (cf. p r e j u r) = de jur împrejur. *Jur prejur că se uita.* TEODORESCU, P. P. 440. *Jur prejur de mese.* ib. 23^{b}. *Jur prejurul patului.* ib. 273^{b}. *Jur prejurul poalelor scrisă-i marea turbure.* LIT. POP., ap. GCR. II $326/_{7}$. **(De s. din) jur împrejur** (v. î m p r e j u r) = împrejur, de toate părțile. *Se pun din giur împregiuriul parului din mijloc un rând de snopi.* I. IONESCU, C. $185/_{13}$. *Luceafărul... jur împrejur de sine văzu...* EMINESCU, P. 276. *Şi jur împrejur căta.* JARNÍK – BÂRSEANU, D. 488. *Făclii de jur împrejur... ardeau în sfeşnice.* ISPIRESCU, L. 237. *Se face, de jur împrejurul unghiei...* LEON, MED. 148. *La mijloc pune, de jur împrejur,... bozii.* H. IV 67.

[Plur. *jururi.* | Şi: **gir** s. a. PONTBRIANT, POLIZU (< Ital. *fare un giro?*) *Făcu un gir de privire peste tot teatrul.* FILIMON, C. III 603. | V e r b: **juruì (giuruì)** vb. IV[a] = a face să se învârtească în cercuri, a învolbura. *Viscolul giuruia des foloştină înflorită, ca nişte rotocoale de hârtie albă.* DELAVRANCEA, ap. TDRG.; (cu a b s t r a c t u l) **juruiálă** s. f. (Transilv.) = înghesuială. PAŞCA, GL.]

– Din lat. **gyrus, -um** (< gr. γῦρος) «cerc».

JUR s. a. v. **jura.**

JURÁ vb. I. 1°. *Jurer, prêter serment.* 2°. *Jurer, proférer des jurons.* 3°. *Avoir une foi aveugle en quelqu'un.* 4°. *Jurer, promettre.* 5°. *Faire jurer.* 6° *Adjurer.* 7°. *Injurier.*

1°. A b s o l. (Construit cu p (r) e – cf. lat. *per deos, per patris ossa jurare* – mai rar l a, apoi î n (t r u) n u m e l e...; complinit uneori printr'o propoziție începătoare cu c ă, s. s ă... sau prin vorbire directă) A afirma s. declara subt jurământ; s p e c. (Jur.) a întări, confirma, prin jurământ, la judecată, o depoziție s. mărturie. Cel ce *jură strâmb* (s. *pe strâmbătate* s. *în viclenie* HERODOT, $319/_{21}$) – s p e r j u r u l – e pedepsit. *Şi jură ei: ce veri ceare, da-ți-voiu.* CORESI, EV. $541/_{9}$. *Le vine neputința... căce mărturisesc strâmb sau jură strâmb.* id. ib. $60/_{22}$. *Că de ară şi giura, nime nu-l va creade.* PRAV. 143. *Acesta de nevoia să giure pentru vătămătură.* ib. 17. *Să vie cu leagea să jure în divanul.* CUV. D. BĂTR. I 124. *Giură şi tu, pentru că moartea şi pre cela ce giură drept, încă-l omoară.* HERODOT, $339/_{21-22}$. *Nu odată, ce de doao ori au jurat, şi pohtescu să şi mai jure.* IORGA, B. R. $173/_{8}$. *Pentru ce se ascund, joară şi tăgăduesc?* ȚICHINDEAL, F. *Jură înaintea soartei să nu mărturisească.* MARCOVICI, C. $29/_{21}$. *Jură-mi-te pe ascuțişul paloşului tău.* CREANGĂ, P. 206. *În lume a jurat pe strâmbătate.* RETEGANUL, P. II $62/_{9}$. *În cosițe i-am jurat.* ALECSANDRI, P. P. $24^{b}/_{17}$. *Ştii, bădiță, cum jurai Seara, când la noi veneai?* JARNÍK – BÂRSEANU, D. 258. *M'ai făcut de ți-am jurat.* ib. 29. *Aş jura cu jurători C'ai purtat un car de flori.* ib. $440/_{11}$. *Verde pe cruce am jurat.* BIBICESCU, P. P. 321. *Noaptea fură, ziua joară.* DOINE, $157/_{20}$. *Să jură pe ochi.* ŞEZ. I $118/_{22}$. *Aşa jor, aşa să chiorăsc!* (= să chiorăsc dacă nu spun adevărul). SEVASTOS, N. $294/_{16}$. *Femeia împovărată nu joară.* GOROVEI, CR. 2 535. *Țiganul fură şi jură*: arată lipsă de ruşine. ZANNE, P. VI 372. | A depune o mărturie despre cineva. *Joară, maică, pentru mine, Că nu m'ai văzut cu nime.* MÂNDRESCU, L. P. $81/_{10}$. R e f l. (După paleosl. *klęti-se*) A face un jurământ (nu însă în înțeles juridic); s p e c. a avea obiceiul de-a face jurăminte fără loc. COSTINESCU. *Să nu te juri... de năprasnă.* CORESI, EV. $546/_{27}$. *Întru numele lui să te juri.* MINEIUL (1776) $67/_{1}$. *Mândruliță, mă jur p'asta cruciuliță Să te țin...* ALECSANDRI, P. I 5. *S'a jurat pe părul său că nu mi-a spăria copilaşii.* CREANGĂ, P. 28. *Mă giur pe Dumnezeu!* ALECSANDRI, P. P. $59^{b}/_{10}$. *Foaie verde lemn uscat, Tare, mândră, te-ai jurat.* JARNÍK – BÂRSEANU, D. $243/_{25}$. *Badea cu musteața neagră Se joară că nu-i sânt dragă.* HODOŞ, C. 37. *Şi eu, una, m'am jurat, Şi tot nu-i adevărat.* RETEGANUL, TR. $26/_{33}$. *Să nu te giuri c'ai să te spânzuri.* ŞEZ. I $278/_{19}$. *S'a jurat pe vin să nu mai bea rachiu.* ZANNE, P. IV 180. | A promite, sub jurământ, că vei păstra credință cuiva. *Cu toți priimiră aceaste cuvinte şi i să jurară.* SIMEON DASCĂLUL, ap. GCR. I $144/_{25}$. *Te-ai jurat către toate.* RETEGANUL, TR. $150/_{10}$.

2°. R e f l. A se afurisi, a se blestema. *Ea a prins a se jură: De-oi fi dat gura cuiva, Uşte-mi-se cununa.* JARNÍK – BÂRSEANU, D. $243/_{6}$. *Şi 'ncepu a se jura: Biserica tremura.* ib. $241/_{18}$. *Amar te jurai.* BIBICESCU, P. P. 52 (cf. participiul-adjectiv j u r a t).

3°. A fi ispitit să faci un jurământ, a crede cu tărie că..., a avea o încredere oarbă în cineva, a-şi pune mâna în foc pentru cineva. *Cum sta, ai jura că-i zugrăvită.* VLAHUȚĂ, ap. DDRF. *Să jori că în tot lungul Târnavelor... nu găseşti... o fată care să cânte aşa.* AGÂRBICEANU, în LUC. V 35. *Prea jură în vorbele magistrului!* (lat. iurare in verba magistri).

4°. T r a n s. (Cuprinsul jurământului se arată prin complementul, care e un abstract – credință, iubire, etc. – s. o propoziție secundară introdusă prin c ă s. s ă). A făgădui în mod solemn, a asigura, încredința, a se lega prin jurământ. *Au doar nu mi-ați jurat şi mie credință?* C. NEGRUZZI, I 140. *Am jurat ca peste dânşii să trec falnic fără păs.* EMINESCU, P. 240. *Îi jură credință şi supunere.* CREANGĂ, P. 207. *Preoteasa de pe vatră jură că sluga-i dereaptă.* JARNÍK – BÂRSEANU, D. $469/_{6}$. *O juram pe sfânta lună Că cu mine se cunună.* ION CR. III 154. (Figură etimologică cf. lat. *jusjurandum jurare*) *Jurământu' ce-oi jura Pe capul tău va cădea!* ib. 241. *Hai să jurăm jurământul mare.* TEODORESCU, P. P. 463.

5°. Trans. (cu complementul persoanei, urmat mai ales de să...) A obliga, a lega pe cineva prin jurământ, a-l pune să jure. *Deci-l jurară ca să asculte d'inşii cumu-l voiu învăța.* MOXA, ap. GCR. I 59/36. *Şi aşa jurară pre Tomşa.* M. COSTIN, ap. GÂDEI. *Iar Themison socoti cum l-au înşălat de l-au giurat.* HERODOT, 257/24. *Jurându-o cu toate jurămînturile ceale mari şi grele.* EROTOCRIT, ap. GCR. II 179/17–18. *L-a jurat Neamțul sub steag* (= l-a înrolat, după ce i-a luat jurământul de fidelitate). DOINE, 229/15, cf. 162/13. || Refl. A se lega prin jurământ. *Vin, mândră, să ne jurăm Şi să nu ne mai lăsăm.* JARNÍK – BÂRSEANU, D. 256/8.

6°. Trans. (cu complementul persoanei, urmat mai ales de să...) A ruga pe cineva cu stăruință, a conjura. *Începu a ne giura şi a zice.* DOSOFTEIU, V. S. 81. *L-au dodeit şi l-au giurat până l-au înduplecat.* ib. 196. *Pamen foarte m'a jurat.* BĂLDIMAN, O. 43. *Îl jură... să-i spue pricina întristării.* GORJAN, H. I 5/34. *Te jur, frate, a fi virtuos!* MARCOVICI, C. 107. *Te jur pe toți Dumnezeii, te jur, Lydio, să-mi spui Dece cauți cu iubire pe Sybaris să-l răpui?* OLLĂNESCU, H. O. 45. *Şi-o roagă şi-o jură şi cere al ei amor.* I. NEGRUZZI, II 158. *Mă jură pe ce am mai scump... să nu o las la smei.* ISPIRESCU, L. 301, cf. SBIERA, P. 31/41. *Te giur cu pistolu'n piept.* ALECSANDRI, P. P. 162b/1. *Juru-te... cu numele marelui Dumnezeu, Ca să nu mai intri.* TEODORESCU, P. P. 381b/2. *A jurat-o pe nevastă-sa, ca nu cumva să spuie cuiva... Ea i-a făgăduit că n'a spune nimănui.* ŞEZ. II 112/2.

7°. (Neobişnuit) Trans. A înjura. *Cei ce-şi jură părinții şi-i va bate.* DIONISIE, O. 168. (Cf. jurătură).

[Ind. prez. *jur* şi (în Transilv. şi Banat) *jor, jori, joară. Sor* = iuro. LEX. MARS. 221. *Să-l gioare cum nu s'au tins la marha priatnicului său.* PALIA, ap. CCR. 70. | Adjectiv: **jurát** (cu negativul **nejurat**), **-ă** = (cu sens activ) care a făcut un jurământ; legat, prin jurământ; afurisit (POLIZU), blestemat, alimănit (CIAUŞANU, V.), rău (POLIZU). *Slujnice crezute şi giurate.* DOSOFTEIU, V. S. 20/2. (După fr. *ennemi juré*) *Inimici jurați* (= neîmpăcați, de moarte) *ai Prințului străin.* MAIORESCU, CR. III. 95. *Juratul de stăpân mă bătea în toate zilele.* RUSSO, S. 3. *Dacă... nu poate muri... se crede că... a fost de cineva jurat sau blăstemat.* MARIAN, Î. 40. *Unii bani nu sânt curați, adică sânt blestemați ori jurați, ca oricine îi va scoate, cu ei să nu poată face nici o ispravă.* PAMFILE, COM. 12/20. *Cel cumnat giurat, hain.* ALECSANDRI, P. P. 131/9. *Numai una n'o sufăr: O jurată de şerpoaică.* MATEESCU, B. 39. *C'ăl jurat cu chip drăguț... e şarpe nveninat.* TEODORESCU, P. P. 442b. *Lucru-afurisit jurat.* ŞEZ. V 151/5. *Când un mort se găseşte neputrezit, se crede că-i jurat* (= blăstemat, afurisit). GOROVEI, CR. 1 819. *Fire-ar jurat!* (Blestem). RUSSO, S. *Frați jurați* = prieteni intimi, credincioşi. BARCIANU. (Cf. substantivul jurat s. v.); – (din lat. *juratorius* «de jurământ», care a înlocuit pe *jurator* «cel ce prestează un jurământ») **jurătór, -oáre** (întrebuințat mai des substantivat) = (cel) care (se) jură; obişnuit să jure pentru orice; (în Transilv. şi Bucov.) martor care jură în fața judecății (VICIU, S. GL.); (cel) care jură pe alții (LB.). *Aceşti boieri... fățarnici, jurători pentru fiece.* LET. II 313/30. *Jurător[i] au fost: călugărul Mihai Botar, Andreiaş din Drăguş.* IORGA, S. D. XIII 92/17. *Părîtul poate înaintea judecătorilor să ceaie de la jurători dovezi.* PRAVILA (1814), 10. *Între jurători însă se găsea un anume Țifescul, care spuse lui Cantemir ce auzise şi ce se petrecuse.* IORGA, L. I 317. *Când se iveau neînțelegeri, judecata se făcea prin jurători.* BRĂESCU, M. 50. *Şi-am jurat cu jurători.* MARIAN, SA. 113, cf. JARNÍK – BÂRSEANU. D. 440/11, RETEGANUL, TR. 167/20, VICIU, GL. *Jurător strâmb* = sperjur. PONTBRIANT. | Abstracte: **juráre** s. f. = acțiunea de a jura; jurământ, afurisenie, blestem. *Jurări, nădejdi, dulci sărutări.* I. VĂCĂRESCU, P. 202/6. *Începu a zice niște jurări fermecătoreşti.* GORJAN, H. II 207; **giurătŭ** † s. a. = jurământ. *Ce svătui lu Avraamu şi giuratul* (= giurământul HURM. DOS. COR.[2]) *său lu Isacu.* PSALT. (SCH.) 218/11. *Pomeni... giuratul său lu Isaac.* CORESI, PS. 289; – **jurătúră** s. f. = înjurătură. *Şi a-i dezbăra de... jurături.* IORGA, S. D. XII 207/18; – (postverbal, rar, în poezia pop.) **jur** s. a. (plur. *jururi?*) = jurământ. *Acasă să mergem, Femeilor să nu spunem... Ei nu mai răbda Şi jur îl* (probabil: *juru-l.*) *călca, Fiecare spunea La femeia sa.* PĂSCULESCU, L. P. 189.]

– Din lat. **juro, -are**, idem.

JÚRĂ! interj. *Viens!* – (Ungurism în Albac, în Munții Apuseni) Vino! *Jură Oacea, să-ți spun ceva !*

– Ca şi *iură*, e împrumutat din ung. *jere* (rostit şi *gyere*) «vino!»

JURĂMÂNT s. a. 1°. *Serment.* 2°. *Juron, blasphème.*

1°. Afirmare (încredințare, confirmare, făgăduială) solemnă – spec. înaintea unui for judecătoresc – luând de mărturie pe Dumnezeu s. cele sfinte (ca o rămăşiță din vremurile străbune, şi: soarele, cerul etc.) s. condiționând viața, fericirea, norocul unei ființe iubite (părinți, copii, etc.) ori integritatea unui lucru scump (lumina ochilor, etc.) de adevărul afirmației. *Jurământul* se face, se dă, se depune, se prestează, se deferă, i se ia cuiva: cel ce nu-şi ține *jurământul* (DOSOFTEIU, PS. 36) fără să fie deslegat de el (cf. HERODOT, 272/1), îşi calcă *jurământul;* cu *jurământul* te legi; cel ce face un *jurământ* strâmb (cu strâmbul VARLAAM, C. 277), minciunos (CORESI, EV. 287/12, PRAV. 1 033, etc.) s. (modern) fals, e un sperjur. *Şi jurăminte fără socotire facu-se.* CORESI, EV. 548/18. *Nu vorŭ folosi giurămentele.* CP. 377. *Faptele ceale întunecate, carile sunt: fățăriile, vicleşugurile, giurământurile.* VARLAAM, C. 378/2. *Va da giurământ să dzică câte lucruri i-au furat.* PRAV. 222. *Şi făgădui cu giurământ Xerxis cum îi va da.* HERODOT, 508/4–5. *Scăpară toți de cursa Mihniei, călcătoriului de jurământu.* GAVRIIL, ap. GCR. I 172. *L-au apucatu-l cu giurăminturi să-i spue unde au fost.* DOSOFTEIU, V. S. 14/2. *Căsătoria... să să facă cu jurământ* (a. 1675), ap. GCR. I 217/31. *Făcând giurământ strâmb, să întoarseră.* HERODOT, 68/26. *Au rămas cu jurământul şi cu bucatele luate* (a. 1708), ap. IORGA, B. R. 172/27. *Au mărturisit într'auzul tuturor cu jurământu mare.* HRONOGRAF (a. 1760), ap. GCR. II 74/31. *Cu jurăminturi întăresc.* ȚICHINDEAL, ap. GCR. II 213/31. *Să facă jurământ atât jăluitorul..., cum şi pârîtul.* PRAVILA (1814) 10. *Jurământ îți fac din suflet.* KONAKI, P. 102. *Care Dumnezeu va suferi să se calce astfel jurămintele?* C. NEGRUZZI, I. 51. *Na! aşa trebue să pățească, cine calcă jurământul.* CREANGĂ, P. 278, cf. JARNÍK – BÂRSEANU, D. 258/15, RETEGANUL, TR. 151/1. *Pus-am gând şi jurământ să-l las.* JARNÍK – BÂRSEANU, D. 44/11. *I-am spus cu jurământ că...* ib. 147/9. *Aş lăsa cu jurământ.* ALECSANDRI, P. P. 276b/4. *Să fugi dă jurământ ca dă un cuptor aprins!* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 206. | Spec. (Jur.) **A-i da cuiva jurământ** = a-i da dreptul de a jura. *Să-i dea giurământ să mărturisească...* PRAV. 1 186. *Jurământ decisoriu*

(HAMANGIU, C. C. 1 208–1 218), *dat din oficiu* (ib. 1 219–1 222), *supletoriu* (ib. 1 219–1 222), *de credulitate* (ib. 1 906), *zenobian* (ib. 1 222).

2°. Afurisenie, blestem. *Făcu şi cărţi de jurământ şi de afurisanie.* GAVRIIL (a. 1654), ap. GCR. I 171/20. *Citeşte preotul rugămintea de deslegarea jurămintilor ce pot fi asupra lui.* GOROVEI, CR. 1 819.

[P l u r. (în vechime şi azi în limba literară) *-minte* (*jurământe* CORESI, EV. 549/2, *jurămente* CP. 377), adesea *-mânturi* (H. IV 76), rar *-minţi*].

– Din lat. **juramentum,** idem.

JURÁSIC, -Ă subst. şi adj. (Geol.) *Jurassique.* – (Teren) sedimentar din epoca secundară, al cărui tip este foarte desvoltat în munţii Jura.

– *N.* din fr. (derivat din *Jura*).

JURÁT s. m. 1°. *Conseiller municipal, jurat.* 2°. *Fabricien.* 3°. *Maire.* 4°. *Sous-préfet.* 5°. *Garde-frontière.* II. *Juré.*

I. (Sensuri populare).

1°. (Transilv.) Consilier comunal. Com. V. LAZĂR. *Am luat de la Săpânţai Vasilie, giuratul oraşului de sus...* (a. 1690). IORGA, S. D. XII 233/11. *Fiind... jurat Oprea Pociumpu, Ion Comărdici...* (a. 1748). ib. 143/18. Cf. 99/8, 257/25, 255/19, 33, 262/3. *Păzitorul şi cu toţi juraţii sânt toţi morţi de beaţi.* BARAC, T. 11. *Era tocmai aşa ca şi când ar sări un jurat la bătaie împotriva unui sat întreg.* MARIAN, T. 125. *Şi juratul satului Căra apă dracului.* id. 72. *Tot umblând să fiu jurat, Ce-am avut tot am mâncat.* JARNÍK – BÂRSEANU, D. 462/5. *Iar la uşa iadului, Stau juraţii satului.* DOINE, 182/12. | (Mai înainte) Judecător sătesc care, dimpreună cu primarul, judeca neînţelegerile dintre săteni, formând judecătoria comunală.

2°. Membru al comitetului bisericesc (JARNÍK – BÂRSEANU, D. 476), cf. e p i t r o p, e f o r. *La anu' 862 s'au legat această Căzanie cu cheltuiala... gocimanului şi a juraţilor* (a. 1699). IORGA, S. D. XIII 139/2. *Casa Iavului, juratului bisearicii* (a. 1765). ib. 257/25, cf. 255/19, XII 197/1. *Iscălesc... juratul eparhii* (a. 1790). ib. 227/4.

3°. Primar. *Îl poţi pune şi jurat* (= birău). RETEGANUL, CH. 11. *Jurat mare* = ajutor de primar. VICIU, COL. *Dăm această testimonie prea cinstitului domn în varmedea* (= judeţul) *Maramureşului... Soplontai Pavel, giuratu-mare* (a. 1801). IORGA, S. D. XII 238/9.

4°. (Maram.) Subprefect, administrator de plasă, «pretor». BUD, P.P. (s.v. j u r ă t o r i u). *Nu se tem de spânzurat, Nice de domnul jurat.* BUD, P. P. 44.

5°. (Bucov.) Plăieş, străjer (Straja). Com. AR. TOMIAC.

II. (Jur.; modern, după fr.) Cetăţean chemat să ia parte la judecarea unui acuzat, învinovăţit pentru acte criminale, delicte politice sau de presă. Hotărîrea *juraţilor* este definitivă, ea nu se poate ataca decât în recurs. PRETORIAN, DR. C. 115. *Curtea cu juraţi.*

[D e r i v a t: **jurătóiu** s. m. = pretor, administrator de plasă. *Că eu am cu ce te umplea: Cu juraţi, cu jurătoi.* BUD, P. P. 27; – **jurătoáie** s. f. = soţia pretorului (juratului). *Vine-un jurat C'o jurătoaie Şi-un vornic c'o vorniciţă* (Stupea, în Bucov.). PÂRVESCU, H. 73, cf. MARIAN, VR. 180.]

– Din lat. **juratus, -a, -um** «jurat» (întrebuinţat ca substantiv); în sensul II după fr. **juré.**

JURĂTOÁIE s. f. / **JURĂTÓIU** s. m. } v. **jurat.**

JURĂTÚRĂ s. f. v. **jurà.**

JÚRBĂ s. f. 1°. *Souci.* 2°. *Supplique.*

1°. (Banat) Grijă (Com. LIUBA), muncă, lucru (Com. COCA). *Am multă jurbă până gat cutare lucru.* Com. LIUBA.

2°. (Transilv.) Jalbă. PAŞCA, GL.

[V e r b: **jurbì** vb. IV[a] trans. = a da cuiva mult de lucru, a obosi. *Mult m'or jurbit în cătănie* (Oraviţa). Com. A. COCA].

– Din sârb. **žurba** «grabă; îmbulzeală».

JÚRCĂ s. f. *Femme nue.* – (Bucov.) Femeie goală, fără haine, desbrăcată. Com. A. TOMIAC.

– Cf. rus. *žurka,* cuvânt cu care se strigă porcii.

JUREBÍŢĂ s. f. v. **jirebie.**

JURÍDIC, -Ă adj. *Juridique.* – Care priveşte dreptul, care se rapoartă la legi, cf. l e g i u i t, l e g a l. *După toate acestea, rămâne drept şi adevărat următoriul principiu juridic...* (a. 1844). URICARIUL, III 44/17. *Sub toate raporturile: giuridic, economic.* HASDEU, I. C. VIII. *Îi anulează existenţa juridică.* MAIORESCU, C. III 89. *Studiu juridic. Procedură juridică. Act juridic. Persoană juridică.* v. p e r s o a n ă. [La Românii din fosta monarhie austro-ungară mai de mult, după germ. *juridisch,* şi **iurídic, -ă** adj.]

– *N.* după fr. s. lat. **juridicus, -a, -um,** idem.

JURIDÍCŢIE s. f. (Jur.) v. **jurisdicţiune.**

JURIDICŢIONÁL adj. *Juridictionnel.* – Privitor la jurisdicţiune. *Teritoriul juridicţional al Curţei apelative.* HAMANGIU, C. C. 414.

– *N.* după fr.

JURIDICŢIÚNE s. f. (Jur.) v. **jurisdicţiune.**

JURÍNCĂ s. f. v. **junincă.**

JURISCONSÚLT s. m. (Jur.). *Jurisconsulte.* – Persoană care cunoaşte bine legile, cunoaşte bine ştiinţa dreptului şi e chemată să dea sfaturi s. să se pronunţe în chestiuni de drept; cf. j u r i s t, l e g i s t, p r a v i l i s t (STAMATI). *Tutorele nu va putea precurma prin transigere pricini atingătoare de interesul minorelui, decât numai cu autorisarea consiliului de familie şi după avizul a trei jurisconsulţi.* HAMANGIU, C. C. 106.

– *N.* după fr. s. lat. **jurisconsultus** «cunoscător al dreptului».

JURISDÍCŢIE s. f. (Jur.) v. **jurisdicţiune.**

JURISDICŢIÚNE s. f. (Jur.) *Juridiction.* – Puterea s. competenţa judecătorului sau a aceluia care are dreptul de a judeca; p. e x t. resortul, întinderea locului în care un judecător s. tribunal are dreptul de a judeca; corpul judecătoresc. *Nu supune pe Mitropolit nici decum jurisdicţiei sau judecăţei patriarhului.* URICARIUL, V 155/25. *Clerul şi mănăstirile... erau cu totul sub juridicţia Statului.* BĂLCESCU, M. V. 10/9. *Vornicul îşi întindea jurisdicţia sa asupra ţării întregi.* C. GIURESCU, BUL. COM. IST. V 89. *I se luă jurisdicţiunea în afacerile matrimoniale.* SBIERA, F. 213. *Nici o jurisdicţiune nu se poate înfiinţa, decât numai în puterea unei anume legi.* HAMANGIU, C. C. XXXIII. *Jurisdicţiunea civilă, militară. Aceasta nu se ţine de jurisdicţiunea lui. Judecătorul aparţine cutărei jurisdicţiuni.* [Şi: **jurisdícţie** s. f.; – (învechit, <fr. *juridiction*) **juridicţiúne, juridícţie** s. f.]

– *N.* din lat. **jurisdictio, -onem,** idem.

JURISPRUDÉNȚĂ s. f. (Jur.) 1°–2°. *Jurisprudence.*

1°. Ştiința dreptului şi a legilor. *Era un om versat în jurisprudență.* C. NEGRUZZI, I 333. *Aş vrea să nu mai pomenesc despre jurisprudență, căci destul ne mănâncă... capul.* ODOBESCU, II $316/_{16}$.

2°. Totalitatea principiilor de drept; normele după care trebue judecate anumite cazuri s. interpretate anumite legi, după țară şi materie. *Îi studiez procesul, adun jurisprudență, doctrină, îl pledez cât se poate de bine.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, î. 51.

[La Românii din fosta monarhie austro-ungară, după germ., mai de mult şi: **iurisprudénță** s. f.]

– *N.* după fr. şi lat. **jurisprudentia** «ştiința dreptului» (din *jus*, *juris* «drept» şi *prudentia* «cunoştință, înțelepciune»).

JURÍST s. m. (Jur.) *Juriste.* – Persoană care se ocupă din punct de vedere ştiințific cu dreptul, legist, pravilist (STAMATI), jurisconsult; p. gener. (în nouăle provincii) student în drept. *Un jurist cu noțiuni... de ştiință.* MAIORESCU, C. I 233. *Tu, Costea, în calitate de viitor jurist, eşti cel mai în măsură s'o ştii.* C. PETRESCU, C. V. 92. [La Românii din Transilv. şi Bucov., după germ. *Jurist*, şi: **iuríst** s. m.]

– *N.* după fr. (lat. med. **jurista**)

JÚRIU s. a. 1°–2°. *Jury.*

1°. (Jur.) Jurații (în număr de 12) chemați a se pronunța asupra vinovăției celor acuzați înaintea Curții cu jurați. *Juriul este statornic în toate materiile criminale şi pentru delictele politice şi de presă.* HAMANGIU, C. C. XXXIII. *Guvernele sânt silite a numi judecători sau juriuri.* ODOBESCU, II $109/_{16}$.

2°. Persoane alese într'o comisiune însărcinată cu examinarea şi clasificarea candidaților sau a concurenților. *Titularii ieşiți din concursuri, ale căror jurii sânt... compuse din corpul profesoral.* MAIORESCU, D. IV $270/_4$. *Juriul, acordându-i victoria, îi decerne titlul de campion al României.* UNIVERSUL, 1930, 16 Dec.

[Plur. *jurii*, învechit *juriuri*.]

– *N.* după fr. (<engl. **jury**, care la rândul său, e împrumutat din v. fr. *jurée* «jurământ, anchetă judecătorească».)

JÚRNĂ s. f. (Mil.) v. **de jurnă.**

JURNÁL s. a. 1°–4°. *Journal.*

1°. Publicațiune zilnică sau periodică, în care se dau ştiri din domeniul politic, economic, literar, etc., ziar, gazetă, foaie. *Povestea aceasta se tipări... mai mult ca să împle coloanele jurnalului.* C. NEGRUZZI, I 94. *Găsim într'un jurnal aducerea aminte a adunării de la Blaj.* RUSSO, S. $67/_{16}$. *Articol de jurnal.* MAIORESCU, CR. I 41. *Şi câte şi mai câte, publicate prin jurnalul...* CREANGĂ, A. 136.

2°. Însemnări zilnice despre tot ceea ce se petrece; cf. memorii, memorial. *Această istorie cu giornal şi pe larg se scrie de Subhi-efendi.* E. VĂCĂRESCUL, IST. $274/_2$. [Văcărescu] *întreprinse scrierea această istorică... mai mult ca un jurnal al său privat.* ODOBESCU, I 315. *Pot să te asigur că există undeva un jurnal al existenții dumitale.* C. PETRESCU, C. V. 282. *Jurnal de călătorie* = însemnări făcute zi cu zi despre cele văzute într'o călătorie; cf. itinerar.

3°. (Com.) Condică în care se trec zilnic toate transacțiile comerciale. COSTINESCU. *Jurnalul în care pe toată zioa se însamnă toate lucrurile gospodăriei, şi ne arată feluritele prifaceri ce pătimeşte capitalul în fieşte care zi.* I. IONESCU, C. 246.

4°. (Jur.) Hotărîre scrisă dată împricinaților de o instanță judecătorească, p. ext. de o autoritate. *Spre a nu se compromite interesele minorilor prin întârziere... tribunalul districtului va păşi cu lucrarea din oficiu şi va îndeplini datoria ce are consiliul de familie după lege, arătând aceasta anume în jurnalul ce va încheia.* HAMANGIU, C. C. 95. *Mulțumesc d-lui deputat Boerescu... căci d-sa... a iscălit... jurnalul prin care s'a propus acest proect de lege.* MAIORESCU, D. I $428/_{14}$. *Tot odată autorizăm pe d. ministru de interne să aducă la îndeplinire dispozițiunile din prezentul jurnal.* MON. OF. 3. *Jurnalul consiliului de miniştri.*

[Plur. *-nale*, învechit *-naluri* (POLIZU). | Şi: (din ital. *giornale*) **giornal** † s. a. | Familia: (fr. *journalisme*) **journalísm** s. a. = starea şi profesiunea jurnalistului; influența jurnalelor (COSTINESCU); fel gazetăresc de a trata o materie; gazetărie, ziaristică. *Chestie... împleticită de jurnalismul şi învățații franțuji.* RUSSO, S. $95/_3$. *Nu se va plânge... nimeni că se opreşte jurnalismul.* MAIORESCU, D. I $508/_{14}$; – (fr. *journaliste*) **jurnalíst** s. m. = cel care redactează un jurnal s. scrie la un jurnal, ziarist, gazetar. *Jurnaliştii moldoveni.* RUSSO, S. $163/_{23}$. *Jurnalistul este un om important în politică.* MAIORESCU, D. IV $230/_{23}$; – **jurnalístic, -ă** adj. = de jurnal, de presă, gazetăresc. *Un sgomotos succes jurnalistic.* C PETRESCU, C. V. 244; – (germ. *Journalistik*, rus *žurnalistika*) **jurnalístică** s. f. = totalitatea jurnalelor, gazetelor (STAMATI); meseria de gazetar; gazetărie, jurnalism, ziaristică. *Am falsificat... jurnalistica.* MAIORESCU, C. I 272. *Trăia cu jurnalistica.* id. D. I 318].

– *N.* după fr. (germ. *Journal*, rus. *žurnálŭ*, etc.).

JURNALÍSM, s. a.
JURNALÍST s. m.
JURNALÍSTIC, -Ă adj.
JURNALÍSTICĂ s. f.
} v. **jurnal.**

JURPULUÍT,-Ă adj. v. **jupui.**

JURTUMÁN s. m. *Gaillard.* – (Mold.) Om făcut bine şi cam într'o ureche. ION CR. VI 30. – Cf. (i) ortoman.

JURUBÍȚĂ s. f. v. **jirebie.**

JURUÍ vb. IV[a]. 1°. (*Se*) *fiancer.* 2°. *Faire un voeu.* 3°. *Promettre solennellement, s'engager à.* 4°. *Ensorceler.* – (Mold. şi Transilv, de nord).

1°. † Trans. şi refl. A (se) logodi, a făgădui de nevastă. *Sora lui Craiu, Elisafta, ce i-o giuruise Alexandru - Craiu.* GR. URECHE, ap. TDRG. | Fig. A se călugări, a face jurământul călugăresc. *Muiarea ce se va fi giuruit cu giurământ să fie călugăriță...* PRAV. MOLD. 107. *Fiind slab de boală... s'au giuruit [el] călugăriei, de-ar mai avea de viață.* N. COSTIN, ap. TDRG.

2°. Refl. A lua angajamentul solemn față de Dumnezeu de a ținea cu sfințenie anumite rânduieli (zile de post, slujbe bisericeşti, etc.) sau restricțiuni (abținere dela plăceri trupeşti, etc.) pentru împlinirea unei rugăminți, «a pune vot» (Frata, în Câmpia Ardealului). Com. V. BUCUR. *Şopteşte rugăciuni sânte, juruind a da pomană.* C. NEGRUZZI, II $84/_9$. *Aşa m'am juruit eu în fetia mea, ca să spun o rugăciune...* SBIERA, P. $21/_{22}$.

3°. Trans. A făgădui (în mod solemn). a promite să faci pe voie cuiva s. să dai cuiva ceva, † a arăta har cuiva. *Şi Fistu vrea Iudeiloru burătate să giuruiască* (= să facă pre voie N. TESTAMENT 1648; har să le arate BIBLIA 1688). COD. VOR. 66/12. cf. 112/13. *Voiu... tremite voauă... duhul svânt, pre cela ce v'au giuruit părintele mieu.* VARLAAM, C. 181/2, cf. 153$_2$, 154$_2$, 163. *Să nu-l dea celuia ce l-au giuruit.* PRAV. MOLD. 32, cf. 102. *Giuruindŭ să le dea acei galbeni...* DOSOFTEIU, V. S. 29/2. *Fiiul lui Dumnedzău giuruiaşte şi făgăduiaşte să dea viaţă veacinică.* id. PS. 150. *Ar fi giuruit mulţi galbeni de aur ca măcar pe dânşii să-i lase a se întoarce.* C. NEGRUZZI, I 180. *Atunci ţi-am juruit o răsplată împărătească.* I. NEGRUZZI, V 305. *Pune-te apoi pe lângă ea luntre şi punte şi giuruieşte-i ceriul şi pământul.* CREANGĂ, P. 170. *Atunci fiecare sfânt i-a giuruit câte o pătrare de grâu mai mult.* MARIAN, SE. II 151. *Căpăţina i-o tăiam Şi la corbi o giuruiam.* ALECSANDRI, P. P. 89. *Le-au juruit popa că va îngropa... copiii, degeaba.* SBIERA, P. 13/41. *Arme ţi-am giuruit.* TEODORESCU, P. P. 577. *Eu am juruit trei sute de oi.* PAMFILE, C. Ţ. 20/4. (Figură etimologică). *Giuruita ce giuruisă [Dumnezău] lui Adam...* VARLAAM, C. 290$_2$. *De are giurui neştine orice giuruinţă...* PRAV. 141$_1$. || (După *a (se) făgădui*) Refl. A făgădui, a se lega prin jurământ, a se angaja, a se consacra; † a voi, a-şi da consimţământul, † a pristăni. *Rugându-l elu de multă vreame să fie la ei, şi nu se giurui* (= nu vru N. TESTAMENT 1648: nu pristăni BIBLIA 1688). COD. VOR. 2$_{11-12}$. *Cela ce să va giurui celui vinovat, după ce va face greşala, să-i ajute.* PRAV. MOLD. 177. *Pre... Maria, pre făgăduinţă ce să giuruisără, o adusără la sv[â]nta besearică.* DOSOFTEIU, V. S. 138$_2$. *Cine-a zice Niţu vine, da-i-aş tot ce am pe mine, Cine-a zice c'a venit, Da-i-aş ce m'am juruit.* ALECSANDRI, T. 1 577.

4°. Intrans. (Basar.) A vrăji. a fermeca. WEIGAND, B. B. 94.

[Rostit de obiceiu: *giurui*. | Şi: (ad 4°) **jurăi** (*giurăi*) vb. IV^a WEIGAND, B. 94. | Adjectiv: **juruít, -ă** = logodit, făgăduit(ă) de soţ(ie); făgăduit, promis. *Mi-au fost juruită mie Din mica copilărie.* SEVASTOS, C. 279/10. *Fiece prunc iaste giuruit lui Dumnezeu.* VARLAAM, C. II 53. *Ţara... carea-i giuruită lui Iacov.* DOSOFTEIU, PS. 154. *Vedea-vei cetatea şi malul cel juruit.* COŞBUC, Æ. 17/18. *De-om câştiga mii de lei, Juruiţi să fie ai tăi.* PAMFILE, C. Ţ. 89/4. *Este-un cuţit mistuit, De la mă-ta juruit.* BIBICESCU, P. P. 324. (Substantivat, feminin) Logodnică. *Satul... unde... neveste, copii sau giuruita îi aştepta [pe soldaţi].* N. A. BOGDAN, ap. TDRG. | Abstracte: **juruíre** s. f. = acţiunea de a jurui; făgăduinţă, promisiune. *Voiu trimite spre voi giuruirea părintelui mieu.* VARLAAM, C. 180. *Giuruirea ce au giuruit* [Dumnezău] *lui Avraam.* id. II 43$_2$; – **juruítă (giuruítă)** s. f. = făgăduială, promisiune; răsplată făgăduită, lucru promis. *Aşteaptă numai ce e de la tire giuruitele* (= ce le veri zice N. TESTAMENT 1648; făgăduinţă BIBLIA 1688). COD. VOR. 54/3, cf. 74. *Să-şi ia giuruita de la Jidovi ce-i giuruisără.* DOSOFTEIU, V. S. 68, cf. PS. 454. *Au primit nu numai juruita, ci încă şi câte un bacşiş bun.* SBIERA, P. 69. *A păţit ca şi mai nainte cu juruita lui.* id. ib. 155/21. Cf. ION CR. III 63; – **juruínţă** s. f. = legământ faţă de Dumnezeu; promisiune solemnă, făgăduinţă cu jurământ. *Pre lângă juruinţă dentăiu ce-i juruise...* LET. I 158/15. *Giuruinţe cari le-au giuruit Dumnezău.* VARLAAM, C. 328. *De are giurui neştine orice giuruinţă...* PRAV. MOLD. 141, cf. 110. *Cu giuruinţă şi măgulituri l-au făcut de s'au întors înapoi.* CANTEMIR, HR. 312. *Nu ţi-e milă de o ticăloasă fată, pe care ai adimenit-o cu juruinţi mincinoase?* C. NEGRUZZI, VI 177. *Grea juruinţă ai pus înaintea lui Dumnezeu şi a oamenilor.* D. STĂNOIU, C. I. 149. *Dacă vei face... juruinţă tare înaintea acestui altar...* MARIAN, T. 192. *Trage nebunul nădejde de juruinţă, spânul de barbă, şi prepeliţa de coadă.* ZANNE, P. I 617].

– Apropierea de *jura* s'a făcut ulterior, prin etimologie populară. Cuvântul e de origine ungurească şi vine din **gyűrű** «inel», cf. ung. *(el)gyűrűzni* «a logodi» (şi despre intrarea în călugărie), «a făgădui». Sensul 4° poate sta în legătură cu rolul inelului în vrăji şi farmece. N. Drăganu. *Dacoromania* IV 759–762.

JURUÍ vb. IV^a } v. **jur.**
JURUIÁLĂ s. f. }

JURUÍNŢĂ s. f. } v. **jurnì.**
JURUÍTĂ s. f. }

JUST, -Ă adj. I–II. *Juste.* III. 1°. *Justement, au juste.* 2°. *Tout juste, exactement.*

I. Adj. 1°. Drept, conform cu dreptatea, cf. echitabil. *Concluziunile nu sânt juste.* MAIORESCU, L. 11. *Deprinşi cu argumentările juste...* id. CR. III 371. *Cel ce câştigă cu bună credinţă şi printr'o justă cauză un nemişcător determinat.* HAMANGIU, C. C. 479.

2°. (Despre o persoană) Drept, care judecă şi lucrează după dreptate. Om just şi temător de Dumnezeu. COSTINESCU. *Vă ştiu om just!* SADOVEANU, B. 132.

3°. Legitim, întemeiat. *Noi, Românii din Dacia Traiană,... am conservat cu o justă mândrie naţională limba, legile şi tradiţiunile nobililor noştri suitori.* URICARIUL, X 370/11.

4°. Potrivit, nimerit, aşa cum trebue să fie. *Comparările... să fie juste.* MAIORESCU, CR. I 34. *Şi vezi doi îngeraşi cât două libelule, ţinuţi pe degetul unui înger de juste proporţi.* I. TEODOREANU, M. II 32.

II. Subst. Ceea ce este drept, echitabil. *Din just scoate absurd, din binefaceri chin.* GORUN, FAUST 82.

III. Adv. 1°. Drept, în tocmai, cum se cuvine s. se cere. *D. ministru de externe ne-a arătat în şedinţa de astăzi just şi patriotic motivele.* MAIORESCU, D. II 209.

2°. Exact, tocmai, taman. *Just la orele când puneam ziarul... subt presă...* CARAGIALE, N. S. 71/19.

– *N.* din fr. (lat. **justus,-a,-um,** idem). Cf. justeţe, justifica, justiţie, injust.

JUSTÉŢĂ s. f. v. **justeţe.**

JUSTÉŢE s. f. 1°–2°. *Justesse.*

1°. Calitatea sau însuşirea a ceea ce este just, (bună) dreptate, cf. adevăr. *Eram... convins despre justeţea celor ce susţinea d-sa.* MAIORESCU, D. I 232. *S'a argumentat... cu justeţă.* id. L. 11. [Dosarul] *de la districtul Botoşani ocupă, după părerea mea, rândul întâiu sub raportul justeţei observaţiunilor.* ODOBESCU, II 161.

2°. Nimerire, potrivire, exactitate, precisiune. *Justeţa comparaţiunilor.* MAIORESCU, CR. I 30.

[Şi: **justéţă** s. f.]

– *N.* după fr.

JUSTIFICÁ vb. I^a. 1°–3°. *(Se) justifier.*

1°. Trans. A arăta că ceva este just, drept, legitim, îndreptăţit, motivat, adevărat; cf. motiva, îndreptăţi, legitima. *Cu cartea d-sale în mână, Rusia şi-ar putea justifica subjugarea Basarabiei*

şi ar putea justifica o subjugare a României întregi. MAIORESCU, CR. III 159. *Se înţelege că nu poate justifica cu nimic această datare arbitrară.* I. BOGDAN, BUL. COM. IST. I 127. *Lipsa unei asemenea scrieri în limba română cred că justifică apariţia articolului de faţă.* D. RUSSO, ib. III 5.

2°. (Despre o persoană) A arăta, a dovedi nevinovăţia, inocenţa cuiva, a declara nevinovat, inocent. | Refl. A proba nevinovăţia sa, a se desvinovăţi, a se disculpa.

3°. Spec. (Despre acte justificative) A prezenta chitanţe pentru dovedirea întrebuinţării juste (legale) a unei sume. *N'am putut justifica sumele întrebuinţate.*

[Adjectiv: **justificát** (cu negativul **nejustificat**), **-ă** = dovedit ca just, drept, legitim, îndreptăţit; desvinovăţit. *A fost căderea ministerului conservator justificată...?* MAIORESCU, II. II 1. *Rezerva este cu atât mai justificată, cu cât Descriptio Moldaviae... cuprinde şi inexactităţi sau erori.* C. GIURESCU, BUL. COM. IST. V 108. | Abstract: **justificáre** s. f. = acţiunea de a justifica: desvinovăţire, disculpare, îndreptăţire. *Numai, continuarea aspiraţiilor naţionale de la Divanul ad-hoc îi dă justificarea de care are trebuinţă.* MAIORESCU, D. IV $587/_{8-9}$. *Iubirea este singura justificare a vieţii.* I. TEODOREANU, M. II 193. | Familia: (după fr. *justifiable*) **justificábil, -ă** adj. = care se poate justifica, îndreptaţi, desvinovăţi. *Căci împrumuturile ce se fac pentru a se întrebuinţa productivemente sunt singurele justificabile.* I. IONESCU, M. 298; – (<fr. *justification*) **justificaţiúne (justificáţie)** s. f. = justificare, apărare într'o judecată, desvinovăţire, disculpare DICŢ.; – (<fr. *justificatif*) **justificatív, -ă** adj. = care serveşte a dovedi, a proba, a adeveri dreptatea unui lucru, a unei fapte, s. că o sumă a fost cheltuită just. *...Cheltuială cu actele justificative...* MAIORESCU, D. IV $191/_{26}$. *Alţii să judece, dacă ar putea descoperi piese justificative sau mărturii autentice.* IORGA, L. II 494].

– *N.* din lat. **justifico, -are,** idem.

JUSTIFICÁBIL, -Ă adj.
JUSTIFICÁŢIE s. f.
JUSTIFICAŢIÚNE s. f.
JUSTIFICATÍV, -Ă adj. } v. **justificà.**

JUSTIŢIÁBIL, -Ă adj. *Justiciable.* – Care trebue să se înfăţişeze înaintea unor anumiţi judecători, care trebue să răspundă înaintea judecătorilor, care urmează a fi judecat. *Tinerimea aceasta... -şi face, practica pe spinarea justiţiabililor.* MAIORESCU, D. I $351/_{14}$. *Magistratul român de astăzi are însă obligaţiunea de a apărea în faţa justiţiabililor într'o ţinută decentă.* I. DIMITRESCU, CURENTUL, 1930, Dec. 20. [Pronunţ. *-ţi-a-*].

– *N.* după fr.

JUSTÍŢIE s. f. (Jur.). 1° – 4°. *Justice.*

1°. Dreptate, virtute morală care cere să se dea fiecăruia ceea ce este al său şi să i se respecte drepturile.

2°. Puterea de a face dreptate fiecăruia, de a răsplăti sau a pedepsi. *Justiţia omenească.*

3°. P. ext. Instanţă judecătorească s. judecător (magistrat) învestit cu puterea de a face dreptate. *Justiţia s'a pronunţat. A chema în faţa justiţiei. Ministerul de Justiţie* (mai de mult: *al Dreptăţii*), ministerul de care depind toate instanţele judecătoreşti, cu magistraţii şi funcţionarii lor. *Palatul justiţiei.*

4°. (Mit.) Zeiţa dreptăţii, reprezentată de obiceiu printr'o femeie legată la ochi, stând pe tron şi ţinând în mâna dreaptă o balanţă, iar în stânga o sabie.

[Mai de mult, mai ales la Românii din fosta împărăţie austro-ungară, şi **iustíţie** s. f.]

– *N.* din lat. **justitia, -am,** idem.

JUTÁR s. m.
JUTĂRÍ vb. IV^a } v. **jitar.**

JUVÁC s. m. (Pese.) v. **juvelnic.**

JUVAÉR s. a. (Mold.) *Joyau.* – Giuvaer. *Juvaerurile, argintăriile, banii.* URICARIUL, XIV $276/_{27}$. *La Brasilia... se găsesc multe juvaeruri şi aur.* DRĂGHICI, R. 29. *Prefăcând în juvaeruri cea mai mare parte din banii săi.* C. NEGRUZZI, I 87. *Flori, juvaeruri în aer.* EMINESCU, P. 66. *Cuvinte, juvaere,... din ce adânci nevoi aţi răsărit?* ANGHEL, SĂM. VI 1 064. *Juvaer de flăcău!* CREANGĂ, A. 85. [Plur. *-eruri* şi *-ere.* | Nomen agentis: **juvaergíu** s. m. (Mold.) = giuvaergiu. *Un juvaergiu, care-l chema Tuzo-olu.* LET. III $271/_{10}$.]

JUVAERGÍU s. m. v. **juvaer.**

JUVÁLĂ s. f.
JUVALÁIE s. f. } v. **jigală.**

JUVANEÁ s. f. *Petit tuyau.* – (Turcism). Ţeavă mică internă care uneşte imameaua cu ţeava ciubucului. D. RALLETI, ap. TDRG.

– Din turc. **zivane,** idem TDRG.

JUVÁŢ s. a. 1°. *Nœud coulant, lacet.* 2°. *Boucle du harnais.* 3°. *Corde* de la potence.

1°. Laţ. (MARIAN), şfâc (Com. V. ŞOAREC) la capătul unui ştreang, al unei funii spre a prinde ceva, arcan (Com. I. GRĂMADĂ). *Iară cine voeşte să prindă* [pre Diavol], *nu trebue nemic alta să facă, fără numai un juvăţ din brăcinariu de mire.* MARIAN, SE. II 7. *Apoi, c'un juvăţ, scot porcul din coteţ şi cel care e bun de mână, îl taie.* PAMFILE, CRC. 198.

2°. Spec (La hamurile calului) Valul ştreangului. DAMÉ, I. 50.

3°. Funie de spânzurat, coardă, ştreang de spânzurătoare (PAMFILE, J. I 34). *Plângeau amândoi, când au adus-o pe Anita sub juvăţ.* SANDU-ALDEA, SĂM. VI 547. *Călăul îi pregătea juvăţul.* SADOVEANU, ib. VI 547. # **A-i pune cuiva juvăţu'n gât** = a-l prinde, a-l nenoroci pe cineva pe care-l acuzi (ZANNE, P. V 371, cf. MAT. FOLC. $1\ 172/_{14}{}^{b}$, ŞEZ. II $74/_3$); a strâmtora, a strânge cu uşa pe cineva, a-i pune sul(iţ)a 'n coastă.

[Plur. *-veţe.*]

– Din rut. **žyveć** «Gurt am Schiffseil, Fischnetz» BALKAN-ARCHIV, I 165.

JUVEÁLĂ s. f. (Cul.) *Sorte de mets.* – (Transilvania) Mâncare făcută din moare fiartă, în care se pune mămăligă caldă, ardeiu şi uleiu; acestea toate se amestecă până se fac(e) «terciu» (Răşinari). Com. V. STOICA. *Juveală* sau *«lapte de bou», constând din moare fiartă amestecată cu făină de cucuruz.* PĂCALĂ, M. R. 117.

– Poate, de aceeaşi origine cu *juveală* = jigală.

JUVÉLCĂ s. f. *Habit de femme.* – Haină femeiască (H. XIV 87) purtată pe de-asupra (Braşov).

– Cf. giubeică.

JUVÉLNIC s. a. (Pesc.) *Nasse.* – Unealtă de prins peşte, sau în formă de sac adânc cu gura prinsă pe două

brațe drepte, care o țin deschisă (ANTIPA, P. 423), sau în forma unui coș enorm (astfel că ar putea să stea în el mai mulți oameni), rotund și puțin turtit de sus în jos, care se cufundă pe lângă maluri în apă, lăsându-i-se gura afară (ANTIPA, P. 65). || (Ialomița, Râmnicu Sărat) Un fel de coșuri mari de răchită, în care se păstrează peștele viu, horeț. DAMÉ, T. 125, ANTIPA, P. 65, 382, 423, etc. [Cu alt sufix: **juvác** subst. (Oltenia). ANTIPA, P.]

– Probabil, dintr'un mai vechiu **jivelnic* (**jivac*), în legătură cu slav. *živŭ* «viu» (căci în aceste coșuri se păstrează peștele viu). Cf. juvete, juveturi.

JUVENEÁLĂ s. f. v. **juveni.**

JUVENÍ vb. IV[a]. *(S')enflammer. Érafler.* – (Oltenia) Refl. A se inflama (la încheieturi din cauza mersului și a sudoarei). PLOPȘOR, CONV. LIT. LIV. 366. || A roade, a jupui. CIAUȘANU, GL., a sdreli. *M'a juvenit ghiata... Calul a fost juvenit de ham.* CIAUȘANU, GL. [Și: **juviní** vb. IV[a]. | Adjectiv: **juvenít (juvinít), -ă** = inflamat, opărit, sdrelit. PLOPȘOR, CONV. LIT. LIV 366. | Abstracte: **juveneálă** s. f. (plur.*-neli*); **juvenitúră** s. f. CIAUȘANU, GL.].

JUVENÍL, -Ă adj. *Juvénile.* – Tineresc; cf. crud, necopt. *Aceste... modeluri* [de statui ale Dianei] *caracterizate prin grația corectă și prin vigoarea juvenilă a Antichității.* ODOBESCU, III 58/5. *Entusiasm... juvenil.* MAIORESCU, CR. II 99. *Iluzii juvenile.* id. I 265. *Fumuri juvenile.* CARAGIALE, S. N. 163. *Nerăbdarea lui juvenilă.* SBIERA, F. 400. 73. *Însuflețirea lor juvenilă.* SBIERA, F. 400. *Dănuț avea zâmbetul de juvenilă iluminare al adolescenților.* I. TEODOREANU, M. II 58.

– *N.* după fr.

JUVENITÚRĂ s. f. v. **juveni.**

JUVÉTE s. m. (Iht.) *Poisson de grosseur moyenne.* – (Dolj; complinit une-ori prin «de pește») Pește de orice specie (ANTIPA, P. 782), mic (com. OLMAZU) s. de mărime potrivită, ca de o șchioapă (BOCEANU, GL.), (Munt.) baboiu, jumugaiu (PĂSCULESCU, L.), fâță (CADE). *Da pește de unde?!... Dacă vede că nu-i cade niciun juvete în coș...* ION CR. III 76. *Mă duc să-mi iau vreo doi juveți de la han.* BOCEANU, GL. *Nici juvete nu prindea.* PĂSCULESCU, L. P. 176. *Șterpeli vreo trei patru juveți de pește.* PLOPȘOR, C. 424. || P. ext. Poreclă ce se dă Oltenilor (aceștia fiind vânzătorii de pește în Capitală).

– Probabil, dintr'o formă mai veche **jivete*, în legătură cu slav. *živŭ* «viu, vioiu». Cf. jivină, juvelnic, juvac, juveturi.

JUVÉTURI s. f. (plur.) *Volailles.* – (Transilv.) Pasări. *Toată cânepa ni-o mâncă juveturile.* VICIU, GL.

– Dintr'un mai vechiu **jivet*, derivat cu suf. col. *-et* din slav. *živŭ* «viu». Cf. jivină, juvete.

JUVÍNĂ s. f. v. **jivină.**

JUVINÍ vb. IV[a] v. **juveni.**

JUVÍȚĂ s. f. v. **șuviță.**

JUVLÁU s. m. v. **juglan.**

JÚXTĂ s. f. v. **juxtalinear.**

JUXTALINEÁR, -Ă adj. *Juxtalinéaire.* – (Despre o traducere) Făcută cuvânt cu cuvânt, reproducându-se alăturea și textul din care s'a făcut. [Prescurtat: **júxtă** s. f. = traducere cuvânt cu cuvânt a unui autor clasic, pentru uzul școalelor. *I-aș trece o exclamație luată dintr'o juxtă oarecare.* I. TEODOREANU, M. II 389].

– *N.* după fr.

JUXTAPOZÍȚIE s. f. } v. **juxtapune.**
JUXTAPOZIȚIÚNE s. f. }

JUXTAPÚNE vb. III[a] *Juxtaposer.* – Trans. A pune ceva unul lângă altul, a alătura. [Se conjugă ca *pune.* | Abstract: **juxtapúnere** s. f. = alăturare. MURGOCI – LUDWIG, M. 35; – (fr. *juxtaposition*) **juxtapoziție**, mai rar: **juxtapozițiúne** s. f. = juxtapunere, MAIORESCU, D. III 401. | Adjectiv: **juxtapús, -ă** = alăturat.]

– Derivat din lat. **juxta** și **pune** (după fr. *juxtaposer*).

K

K s.m. **1.** A paisprezecea literă a alfabetului limbii române, folosită în scrierea numelor proprii şi a unor neologisme cu caracter internaţional; sunetul corespunzător acestei litere (consoană ocluzivă palatală surdă, cu valoarea grupului de litere *ch* înainte de *e, i* şi consoană ocluzivă velară surdă, cu aceeaşi valoare ca litera *c* în celelalte poziţii). *Celelalte litere ce se mai află în alfabetul latin...: k, q, x şi y.* CIPARIU, O. I, 139, cf. PONTBRIANT, D., COSTINESCU, LM, DDRF, ŞĂINEANU, CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, DER, M. D. ENC., DEX, DOOM, V. BREBAN, D. G., D. ENC. *Scrierea unor cuvinte româneşti în manieră engleză, cu „k".* ROMÂNIA LITERARĂ, 2006, nr. 1, 13. *Scrie un „k" pe tablă.* NDU, cf. DEXI.

2. (Chim.) Simbol pentru potasiu. Cf. MINERVA, LTR[2]. *Ar fi absurd să ortografiem „kaliu" cu „c", când simbolul lui este „K".* L. ROM. 1959, nr. 2, 37, cf. DP[2], DTT, M. D. ENC., D. ENC., DEXI.

3. (Fiz.) Simbol pentru kelvin. Cf. LTR, DER, DP[2], DTT, D. ENC., NDU, DEXI.

4. (Fiz.) Simbol pentru kaon. NDU. ✧ *Mezon K* = kaon. Cf. M. D. ENC., MDN 522.

5. (Mat.) Simbol pentru un număr curent întreg. LTR[2].

6. (Telecomunicaţii; în sintagma) *Bandă K* = bandă de frecvenţe cuprinse între 18 şi 27 GHz, utilizată în telecomunicaţiile prin satelit. D. ENC.

7. (Med.; pronunţat *ca*) Numele unei vitamine care are proprietatea de a mări viteza de coagulare a sângelui. *În miere... se găsesc vitaminele B1, B2, B6, C, E, K.* RL 2007, nr. 5 236, cf. DEXI.

8. (Fiz.) Simbol pentru câmpul electric. DEXI.

– Pronunţat: *ca* şi (**1**) *cápa.* – Pl.: *k* şi (n.) *k-uri.*

KABÍL, -Ă s.m. şi f., adj. **1.** S.m. şi f. (La m. pl.) Populaţie berberă din regiunile muntoase ale Algeriei; (la sg.) persoană care face parte din această populaţie. Cf. DER, M. D. ENC., DOOM, L. ROM. 1986, 465, DEX[2], MDN, NDU, DEXI. ✧ (Atribuind calitatea ca un adjectiv) *Între 1852 şi 1939 aici se aduceau deţinuţii de drept comun şi criminalii, iar în coloniile Noua Caledonie şi Melanezia... ajungeau deţinuţii politici, comunarzii, rebelii kabili etc.* ADEVĂRUL, 2008, în DR.[2] XIII, nr. 2, 67.

2. Adj. Care aparţine kabililor (**1**), care provine de la kabili. Cf. DOOM[2]. ✦ (Substantivat, f.) Cea mai importantă limbă berberă vorbită de kabili (**1**). Cf. MDN, DR.[2] XIII, nr. 2, 67.

– Scris şi: *kabyl.* în DR.[2] XIII, nr. 2, 67. – Pl.: *kabili, -e.*

– Din fr. **Kabyles, kabyle.**

KABÚKI s.n. Gen de teatru tradiţional japonez, în care dialogurile alternează cu părţi cântate şi cu dansuri. Cf. DEX[2]. *Noi ne-am inspirat... din kabuki pentru „Richard al II-lea".* ROMÂNIA LITERARĂ, 1998, nr. 13, 16/3, cf. D. ENC., MDN, DEXI. *În premieră, în România, se va juca spectacolul de kabuki, conceput de cea mai importantă companie de teatru clasic japonez.* ADEVARUL, 2008, nr. 5 558. *Cele mai vândute cărţi au fost „Poveşti despre dragoste şi întuneric"..., „Dansatoarea de kabuki".* ib. nr. 5 712. ✧ (Atribuind calitatea ca un adjectiv) *Ideea regizorului respectă condiţia scenei elisabetane – apar numai actori care operează cu travestiul (ca şi în teatrul kabuki).* ROMÂNIA LITERARĂ, 1997, nr. 15, 16/1. *Teatrul kabuki este privit în „atmosferă şi formă"... şi totul se combină cu rezumarea diferitelor poveşti dramatice, cu diferitele caractere care evoluează pe scena japoneză.* RL 2005, nr. 4 753. *Încă un eveniment cultural de excepţie, la Sibiu: un spectacol de teatru japonez tradiţional kabuki.* ib. 2008, nr. 5 543.

– Din engl. **kabuki**, fr. **kabuki.**

KAERSUTÍT s.n. (Mineralogie) Amfibol bogat în titan. Cf. CANTUNIARI, L. M. 100.

– Pronunţat: *ca-er-*. – Şi: **kaersutítă** s.f. CANTUNIARI, L. M. 100.

– Din fr. **kaersutite.**

KAERSUTÍTĂ s.f. v. **kaersutit.**

KAFKAIÁN, -Ă adj. (Rar) **1.** Kafkian (**1**). *Anchetatorii, inspectorii... veniţi să urmărească desfăşurarea procesului, să noteze, să verifice, ca într-o ciudată reprezentaţie teatrală unde repetiţia de regie, repetiţia generală şi premiera s-ar confunda într-un singur spectacol kafkaian.* STEINHARDT, J. 67, cf. MDN.

2. Kafkian (**2**). Cf. MDN.

– Pl.: *kafkaieni, -e.*

– Din fr. **kafkaïen.**

KAFKIÁN, -Ă adj. **1.** Care îi aparţine lui Franz Kafka sau operei lui, propriu lui Kafka sau operei lui; referitor la Kafka sau la opera lui; (rar) kafkaian (**1**). Cf. MDA. *Oamenii... se pot cufunda aici în atmosfera apăsătoare a regimului trecut, mult mai sumbră în anumite privinţe decât cea descrisă în „Castelul" kafkian.* RL 2005, nr. 4 678. *„Nu le făcusem totuşi nimic", spune eroul, reiterând motivul kafkian al vinovatului-inocent.* ib. 2006, nr. 5 099, cf. NDU, DEXI. *Aceasta este filozofia obscură a tatălui cu iniţială kafkiană, un bărbat frustrat, autoritar.* ADEVĂRUL, 2008, nr. 5 696.

2. Care aminteşte de absurdul şi atmosfera apăsătoare din romanele lui Franz Kafka; (rar) kafkaian (**2**). *Regim de tip kafkian.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1995, nr. 45, 1/1, cf. MDA, NDU, DEXI. *Eram într-o situaţie strict kafkiană – ministru al unui minister care nu exista.* ADEVĂRUL, 2008, nr. 5 590. *Castel kafkian construit pe groapa comună a istoriei.* ib. nr. 5 654. *Nu stau să văd dacă... blocul kafkian va şi face implozie, ci urc la etaj.* RL 2006, nr. 5 072. ✧ (Adverbial) *Cum am fost întotdeauna un timid şi Legea cu multiplele ei porţi inaccesibile m-a timorat aproape kafkian, n-am îndrăznit nici acum să articulez vreun cuvânt.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1998, nr. 15, 3/1. *S-a metamorfozat kafkian dintr-un arbitru, neutru prin definiţie, în jucător.* RL 2008, nr. 5 447.

– Pronunţat: *-chi-an.* – Pl.: *kafkieni, -e.*

– **Kafka** (n. pr.) + suf. *-ian.* Cf. fr. k a f k a ï e n.

KAFKIANÍSM s.n. (Rar) Caracter kafkian. *Kafkianismul lumii evocate... consistă în climatul de bănuială şi de acţiuni obscure.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1998, nr. 9, 4/1.
– Pronunţat: *-chi-a-*.
– **Kafkian** + suf. *-ism*.

KAGHEBÍST, -Ă s.m. şi f., adj. **1.** S.m. şi f., adj. Persoană angajată la Comitetul de Stat al Securităţii din fosta Uniune Sovietică; persoană care a colaborat cu acest organ de securitate. *Îl numeşte pe faţă trădător, kaghebist şi criminal.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1996, nr. 11, 2/2, cf. NDU, DEXI. *A băut un ceai la hotelul londonez Millenium, în compania... a doi conaţionali... (ambii, de asemenea, foşti kaghebişti).* RL 2007, nr. 5 233.
2. Adj. Care aparţine kaghebiştilor (**1**); de felul kaghebiştilor. *Nu e nicio problemă pentru laboratoarele kaghebiste să ne furnizeze, dacă avem nevoie, sute, mii de politruci.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1995, nr. 46, 1/80. *Ajungem la marea şi adevărata spaimă a regimului kaghebist.* RL 2005, nr. 4 780. *A fost pus în mişcare un sistem de organizare de tip kaghebist, de forţă şi de intimidare.* ADEVĂRUL, 2008, nr. 5 575.
– Pl.: *kaghebişti, -ste.*
– **KGB** (abrevierea rus. *Комитет Государственной Безопасности*) + suf. *-ist.*

KÁGU s.m. (Ornit.) Pasăre din Noua Caledonie, de mărimea unui corb, cu penajul cenuşiu şi cu o creastă de pene pe care o poate ridica şi coborî. Cf. MDN, DEXI.
– Pl.: *kagu.*
– Din germ. **Kagu.**

KAINÍT s.n. (Chim.) Sare naturală dublă, hidratată, constituită din sulfat de magneziu şi clorură de potasiu, care se prezintă în mase compacte sau granulare în zăcămintele de sare gemă şi care este folosită la fabricarea îngrăşămintelor artificiale sau a sărurilor de potasiu. *În depozite saline se găseşte... kainita.* MACAROVICI, CH. 355, cf. LTR[2], DP[2], DTT, DN[2], M. D. ENC., D. E. ŞT., V. BREBAN, D. G., DEX[2], D. ENC., MDN, DOOM[2], NDU, DEXI.
– Pronunţat: *ca-i-*. – Şi: **kainítă** s.f.
– Din germ. **Kainit**, fr. **kaïnite.**

KAINÍTĂ s.f. v. **kainit.**

KAIRÓS s.n. (Filos.) Termen care denumeşte circumstanţa oportună pentru îndeplinirea unei acţiuni cruciale; ocazie, oportunitate. *Momentul, kairosul, cum îl numesc retoricienii, era dificil: cum poţi vorbi despre o ţară pe care aproape o întreagă omenire o detestă?* ROMÂNIA LITERARĂ, 1998, nr. 47, 19/5.
– Pl.: ?
– Din gr. **καιρός.** Cf. germ. K a i r o s, engl. k a i r o s.

KAIRÓTIC, -Ă adj. (Filos.; despre timp) Care prezintă circumstanţa oportună. *Momentul kairotic devine durată şi se prelungeşte într-o acţiune care remodelează nu numai texte, ci şi vieţi: intervenţia asupra memoriei echivalează cu o schimbare de destin.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1998, nr. 51–52, 42/2.
– Pl.: *kairotici, -ce.*
– De la **kairos**, prin analogie cu adjective ca *anecdotic, hipnotic.*

KÁITEN s.n. (Mil.) **1.** Torpilă marină japoneză condusă de un pilot sinucigaş până la atingerea ţintei. Cf. DN[3], MDN, NDU, DEXI.
2. Sabie scurtă care era folosită de femeile samurai. *Femeile samurai erau antrenate să lupte cu kaiten, o sabie scurtă şi mai uşor de mânuit decât cea folosită de bărbaţi.* ADEVĂRUL, 2008, în DR.[2] XIII, nr. 2, 67.
– Accentuat şi *kaitén.* NDU. – Pl.: ?
– Din fr. **kaiten.**

KÁIZER[1] s.m. Denumire dată împăraţilor Sfântului Imperiu de Naţiune Germană şi apoi împăraţilor Germaniei; persoană care purta acest titlu. *Erau desene injurioase la adresa kaiserului Wilhelm.* VINEA, L. I, 411, cf. DER, DN[2], M. D. ENC., L. ROM. 1986, 376, V. BREBAN, D. G. *A declarat că nu va avea linişte până nu va vedea strălucind... coroana imperială. Unii dintre poporeni s-au răzvrătit. „Chiar aşa? Kaiser?"* ROMÂNIA LITERARĂ, 1995, nr. 44, 3/3, cf. DEX[2]. *Kaiserul Germaniei, Wilhelm al II-lea, a declarat oficial începutul noului secol pe 1 ianuarie 1900.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1998, nr. 36, 19/5, cf. MDN, DOOM[2]. *Noi am păcălit împăraţii, am tras în piept regi şi kaizări.* în DR.[2] XIII, nr. 2, 67, cf. NDU, DEXI.
– Scris şi: *kaiser, kaizăr, caizer* (DER). – Pronunţat: *-zăr.* – Pl.: *kaizeri.*
– Din germ. **Kaiser.**

KÁIZER[2] s.n. Preparat alimentar din piept de porc fiert şi afumat. Cf. L. ROM. 1986, 380, DN[3], DEX[2], MDN, DOOM[2], NDU, DEXI. *Aproximativ 80 de kilograme de carne infestată cu dioxină au fost comercializate în şapte magazine... sub formă de kaizer.* ADEVĂRUL, 2008, nr. 5 733.
– Pronunţat: *-zăr.*
– Din germ. **Kaiser**[fleisch].

KAIZERIÁN, -Ă adj. (Neobişnuit) Care aparţine kaizerului[1]; asemănător cu al kaizerului[1]. *Colonelul îşi ciupeşte mustaţa „kaiseriană".* CAMIL PETRESCU, U. N. 303.
– Scris şi: *kaiserian.* – Pronunţat: *-ri-an.* – Pl.: *kaizerieni, -e.*
– **Kaiser[1]** + suf. *-ian.*

KAKÁPO s.m. (Ornit.) Papagal-bufniţă din Noua Zeelandă. MDN, DEXI.
– Pl.: *kakapo.*
– Din engl. **kakapo.**

KAKEMÓNO s.n. Pictură japoneză executată în culori de apă sau în tuş pe rulouri lungi, dreptunghiulare, din mătase, din pai de orez sau din hârtie, care se atârnă vertical pe perete. Cf. MINERVA, DN, DER, M. D. ENC., V. BREBAN, D. G., DEX[2], D. ENC., MDN, DOOM[2], NDU, DEXI.
– Accentuat şi: *kakemonó.* DER, M. D. ENC. – Şi: (învechit) **kakemonóu** s.n. MINERVA.
– Cuvânt japonez. Cf. engl. k a k e m o n o, fr. k a k é m o n o.

KAKEMONÓU s.n. v. **kakemono.**

KAKÍ[1] adj. invar., s.n. **1.** Adj. invar. De culoare galben-cafenie cu nuanţe verzui. *Infanterie colonială de indigeni din insule, mărunţi, cu uniforme kaki.* SADOVEANU, O. IX, 264. *Se priviră unii pe alţii, nişte sărmani moşneguţi... îmbrăcaţi în uniforma cachie.*

CAMILAR, N. II, 50, cf. DL, DM, DN. *Se zăreau autocamioanele armatei, cu cabine kaki.* BARBU, Ş. N. 509. *„Kaki" devine în vorbirea oamenilor cu mai puţină cultură „kakiu" (şi, la feminin, „kakie").* L. ROM. 1962, 400, cf. M. D. ENC., V. BREBAN, D. G., DEX[2]. *Era îmbrăcat în uniformă kaki – un omuleţ scund, cu mustăcioară.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1997, nr. 19, 22/3, cf. D. ENC., MDN, DOOM[2]. *Pe stradă... erau zeci şi zeci de poliţişti, dar şi unii îmbrăcaţi în uniforme kaki, probabil militari.* RL 2006, nr. 4 940. *Poţi să cumperi aici... genţi din pânză de cort kaki şi tricouri.* ib. nr. 5 097, cf. NDU, DEXI.

2. S.n. Culoare galben-cafenie cu nuanţe verzui. Cf. CADE, LTR[2], DTT, DP[2], MDN, DOOM[2], DEXI. *Forme geometrice, buline şi dungi combinate cu o paletă de tonuri de kaki, verde, crem sau gri.* RL 2008, nr. 5 490. ✦ P. e x t. Îmbrăcăminte, uniformă de culoare kaki[1] (1). *Au mai apărut şi doi bărbaţi îmbrăcaţi în kaki.* RL 2006, nr. 4 928. *La paradă au participat şi militarii... supranumiţi şi „marinarii în kaki".* ib. nr. 5 001.

– Art.: *kakiul.* – Pl.: (2) *kakiuri.* – Şi: (familiar) **kakíu, -íe** (scris şi *cachiu*) adj.

– Din fr. **kaki.**

KÁKI[2] s.m. (Bot.) Fructul comestibil al unui arbore exotic din familia ebenaceelor, cu pulpa moale şi dulce, având aspectul unei tomate. DEXI. [Fructul] *se numeşte... kaki.* RL 2008, nr. 5 599.

– Pl.: *kaki.*

– Din engl. **kaki,** fr. **kaki.**

KAKÍU, -ÍE adj. v. **kaki[1].**

KÁLA-AZÁR s.n. (Med.) Boală parazitară gravă, endemică în zonele tropicale, provocată de un protozoar care se localizează şi se multiplică în celulele endoteliale din splină şi din ficat. Cf. DER, DN[2], M. D. ENC., V. BREBAN, D. G., DEX[2], D. ENC., MDN, DOOM[2], DEXI. *S-au înregistrat în ultima perioadă 35 de cazuri de... kala-azar, şapte dintre pacienţi fiind dobrogeni.* RL 2007, în DR.[2] XIII, nr. 2, 67.

– Din fr. **kala-azar,** engl. **kala-azar.**

KALAÍT s.n. (Rar) Turcoază. MINERVA, LTR[2].

– Din germ. **Kalait.**

KALÁM s.n. Sistemul teologic al islamismului sunnit ortodox. Cf. DER, M. D. ENC., D. ENC., DOOM[2].

– Din engl. **kalam.**

KALANCHÓE s.f. (Bot.) Nume dat mai multor specii de plante tropicale suculente, cu frunze cărnoase opuse, cu flori roşii, galbene oranj sau violete, unele dintre ele cultivate în scopuri ornamentale sau farmaceutice; plantă care aparţine uneia dintre aceste specii (*Kalanchoe*). Cf. M. D. HORT., DEXI.

– Pronunţat: *ca-lăn-co-e.* – Pl.: *kalanchoe.*

– Din engl. **kalanchoe,** fr. **kalanchoé.**

KALÁŞNIKOV s.n. (Mil.) Puşcă-mitralieră fabricată prima oară în fosta Uniune Sovietică. *A stârnit acel binecunoscut răspuns al scoaterii kalaşnikovului.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1996, nr. 16, 17/1. *În calitatea dumisale de nemilitar pus mai-mare peste tancuri, kalaşnikoave şi popote..., ar trebui să fie un reprezentant al societăţii civile.* ib. 1997, nr. 46, 2/1, cf. MDA, DOOM[2]. *A prezentat imagini ale unui bărbat, legat la ochi şi aşezat în genunchi, prăbuşindu-se sub o rafală de kalaşnikov.* RL 2005, nr. 4 801, cf. NDU, DEXI. *La meciuri, stadionul este păzit de soldaţi cu kalaşnikovul îndreptat ameninţător.* ADEVĂRUL, 2008, nr. 5 699. *Dotaţi cu... kalaşnikov.* RL 2008, nr. 5 653. ✧ (Atribuind calitatea ca un adjectiv) Cf. MDA. *A deschis focul cu un pistol-mitralieră kalaşnikov.* RL 2005, nr. 4 788. *Investitorii interesaţi să poată fabrica puşti kalaşnikov.* ib. 2008, nr. 5 404. *În afară de cele 15 tone de ţigări, acolo au mai fost confiscate cel puţin 30 de arme semiautomate kalaşnikov.* ADEVĂRUL, 2008, nr. 5 696. *Este vorba de 10 piraţi, înarmaţi cu puşti kalaşnikov şi cu lansatoare de rachete.* ib. nr. 5 709.

– Pl.: *kalaşnicovuri* şi (familiar) *kalaşnikoave.*

– Din rus. **калашников.**

KALIEMÍE s.f. (Med.) Prezenţă a potasiului în sânge; potasemie. Cf. MDN, DEXI.

– Pronunţat: *-li-e-.* – Gen.-dat.: *kaliemiei.*

– Din fr. **kaliémie.**

KALINÍT s.n. (Chim.; rar) Alaun de potasiu. Cf. CANTUNIARI, L. M. 99, LTR[2].

– Din fr. **kalinite.**

KALIOFILÍT s.n. (Mineralogie) Alumino-silicat de potasiu. Cf. CANTUNIARI, L. M. 99, LTR[2].

– Pronunţat: *-li-o-.*

– Din fr. **kaliophilite.**

KALIPATRÓN s.n. Cutie de tablă umplută cu hidroxid de potasiu şi încorporată în masca de protecţie, care serveşte la regenerarea aerului în mine[1], prin reţinerea dioxidului de carbon şi a apei. Cf. LTR[2], DER, DP[2], DTT, M. D. ENC., DN[3], DEX[2], D. ENC., MDN, DOOM[2], NDU, DEXI.

– Pl.: *kalipatroane.*

– Din germ. **Kalipatron.**

KALISALPÉTRU s.n. (Învechit, rar) Azotat (natural) de potasiu; salpetru (**b**). Cf. NICA, L. VAM. 137.

– Din germ. **Kalisalpeter.**

KÁLIU s.n. Potasiu. MINERVA, LTR, DT, DL, DM. *Ar fi absurd să ortografiem „kaliu" cu „c", când simbolul lui este „K".* L. ROM. 1959, nr. 2, 37, cf. LTR[2], DN, DER, DP[2], DTT, M. D. ENC., MEC, D. Ş. SOL., V. BREBAN, D. G., DEX[2], D. ENC., MDN, DOOM[2], NDU, DEXI.

– Din germ. **Kalium.**

KALIURÍE s.f. (Med.) Prezenţă a potasiului în urină. Cf. MDN, DEXI.

– Pronunţat: *-li-u-.* – Gen.-dat.: *kaliuriei.*

– Din fr. **kaliurie.**

KÁLKSPAT s.n. (Învechit, rar) Calcit. Cf. NICA, L. VAM. 137. *Kalkspat brut, spălat, măcinat, pastă.* id. ib.

– Din germ. **Kalkspat.**

KALMÁRIC, -Ă adj. (Învechit, rar) Care aparţine oraşului suedez Kalmar; de la Kalmar. *De când prin unia convenţiei kalmarice se încorporă cu Danimarca, remasă unită cu dânsa.* SĂULESCU, HR. I, 216/7.

– Pl.: *kalmarici, -ce.*

– **Kalmar** (n. pr.) + suf. *-ic.*

KALMÂC, -Ă s.m. şi f., adj. **1.** S.m. şi f. Persoană care face parte din populaţia de bază a Kalmâkiei sau

care este originară de acolo; (la m. pl.) popor care s-a format, care locuieşte în Kalmâkia. Cf. MINERVA, DEX[2], DOOM[2], DEXI. ✦ P. ext. (Prin sinecdocă; peiorativ) Asupritor, împilător. *Aicea, cu dare de sume, proşternut la picioarele calmucului, primea confirmaţie domniei.* SĂULESCU, HR. I, 229/4, cf. EMINESCU, O. XV, 946.

2. Adj. Care aparţine Kalmâkiei sau kalmâcilor (**1**); care este originar din Kalmâkia; care se referă la Kalmâkia sau la kalmâci; (învechit) calmucesc. Cf. DEXI. ✦ (Substantivat, f.) Limbă din ramura mongolă a familiei altaice, vorbită de kalmâci (**1**). Cf. LLME.

– Pl.: *kalmâci, -ce.* – Şi: (învechit) **calmúc, -ă** s.m. şi f., adj.

– Din rus. **калмык.** – **Calmuc** < fr. **kalmouk.**

KÁLMIA s.f. (Bot.) Gen de arbuşti decorativi din familia ericaceelor, originar din America. Cf. M. D. HORT.

– Pronunţat: *-mi-a.*

– Din fr. **kalmia,** engl. **kalmia.**

KALOKAGATHÍA s.f. **1.** (Filos.) Termen care desemna, în filosofia greacă antică, idealul armonizării virtuţilor morale cu frumuseţea fizică; (rar) kalokagathon. Cf. M. D. ENC., D. FIL., DN[3], D. DIPL., D. ENC., MDN. [Asiei] *nu-i pasă... de valori sau kalokagathie.* în DR.[2] XIII, nr. 2, 67, cf. NDU, DEXI.

2. Caracterul şi conduita unui om de o mare probitate. Cf. DN[3], NDU, DEXI.

3. Teorie estetică potrivit căreia valorile superioare ale spiritului, inclusiv cele morale şi ale cunoaşterii, pot avea şi valoare estetică. Cf. D. DIPL., MDN, DEXI.

– Din gr. **καλοκαγαθία.**

KALOKAGATHÓN s.n. (Filos.; rar) Kalokagathia (**1**). Cf. D. ES. 193. *Pe această culme, frumosul se identifică cu binele (kalokagathon), binele fiind ideea supremă care guvernează lumea ideilor platoniciene.* ib. 269.

– Pronunţat: *-ton.*

– Din gr. **καλοκαγαθόν.**

KALÓNG s.m. (Zool.) Cel mai mare liliac[2] din lume, care trăieşte în Asia tropicală şi se hrăneşte cu fructe. Cf. MDN, DEXI.

– Pl.: *kalongi.*

– Din engl. **kalong,** fr. **kalong.**

KÁLPA s.f. Perioadă de timp care, potrivit cosmologiei hinduiste, acoperă un ciclu cosmic complet, de la începutul lumii până la sfârşitul ei, reprezentând o zi şi o noapte a lui Brahma. Cf. D. ENC.

– Din fr. **kalpa.**

KAMÁLA s.f. **1.** (Bot.) Arbore din Extremul Orient (*Mallotus philippinensis*). Cf. LTR[2], DN[3], MDN, NDU, DEXI.

2. Pulbere de culoare roşie-portocalie, obţinută din perii recoltaţi de pe fructele de kamala (**1**), folosită ca vermifug şi colorant. Cf. DER, M. D. ENC., DN[3], DEX[2], D. ENC., DEXI.

– Pl.: (**1**) *kamala.* – Şi: **kaméla** s.f. LTR[2].

– Din fr. **kamala.**

KAMARÍNSKAIA s.f. Dans popular rus, în măsură binară, cu o mişcare vie şi antrenantă; melodie după care se execută acest dans. Cf. DN[2], DTM, MDN, NDU, DEXI.

– Pronunţat: *-sca-ia.*

– Din rus. **камаринская.**

KAMASÚTRA s.f. Vechi text indian, redactat în limba sanscrită, referitor la arta iubirii fizice, la modalităţile de a dobândi atracţie fizică. *A sfârşit în tatonări verbale a multor poziţii din kama sutra, pedepsind în cheie erotică vina întregii naţiuni americane.* RL 2006, în DR.[2] XIII, nr. 2, 67. ✧ Fig. *Kamasutra politică.* ADEVĂRUL, 2008, nr. 5 504.

– Scris şi: *kama sutra.* – Gen.-dat.: *kamasutrei.*

– Din fr. **kamasoutra.**

KÁMĂ s.f. Formă de relief izolată în partea superioară a unei delte, cu aspect neted, care ia naştere datorită sedimentelor fluviale sau lacustre între o masă de gheaţă stagnantă şi versanţii văii. DN[3], MDN, DEXI.

– Din engl. **kame.**

KAMÉLA s.f. v. **kamala.**

KÁMI s.m. pl. Nume generic dat, în credinţele populare japoneze, spiritelor, forţelor şi fenomenelor supranaturale. Cf. MDN, DEXI.

– Cuvânt japonez. Cf. engl. kami.

KAMIKÁZE s.m., s.n. **1.** S.m. Pilot (japonez) voluntar care se sacrifică într-o acţiune de luptă, fiind trimis la moarte sigură cu un avion încărcat cu explozibil, pentru a lovi o ţintă. Cf. DN[3], DEX[2], MDN, DOOM[2], NDU, DEXI. ✦ P. ext. Persoană care se sacrifică pentru o cauză, într-o acţiune temerară; sinucigaş. *Dacă bomba tot era menită... unui atentator de tip kamikadze, de ce n-a purtat-o acesta chiar asupra sa?* ROMÂNIA LITERARĂ, 1997, nr. 19, 24/4, cf. MDN, DEXI. *O maşină-capcană a fost detonată de un kamikaze lângă zidurile ambasadei daneze.* RL 2008, nr. 5 546. ✧ (Atribuind calitatea ca un adjectiv) *Un terorist kamikaze s-a aruncat ieri în aer.* RL 2007, nr. 5 164. *Două femei kamikaze aruncă în aer două avioane cu 100 de persoane la bord.* ib. 2008, nr. 5 742. ✧ Fig. *E greu de crezut că aceşti trei kamikadze ai învăţământului autohton şi-au riscat de capul lor cariera şi libertatea.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1997, nr. 29, 24/4. *A decis să trimită pe cel de-al doilea sputnic un câine. Era clar că acesta va fi un „kamikaze": la acea dată, capsulele cosmice nu aveau cum să revină pe Pământ.* RL 2007, nr. 5 374. (Atribuind calitatea ca un adjectiv) *Un regizor kamikaze, predispus oricând la eşecuri, dar capabil mereu să surprindă şi să se reinventeze cu fiecare spectacol.* ADEVĂRUL, 2008, nr. 5 742. ✦ Persoană de mare temeritate. Cf. MDN. ✦ (Adjectival) Care aparţine unui kamikaze (**1**); de kamikaze. *Acţiunile kamikaze... au fost revendicate.* RL 2007, nr. 5 201. *A fost blocat în cabina unui camion cuprins de flăcări după un atac kamikaze cu bombe.* ib. nr. 5 313. *Guvernatorul unei provincii din centrul Afganistanului a scăpat ca prin urechile acului de un atac kamikaze.* ADEVĂRUL, 2008, nr. 5 603. (Fig.) *Cvartetul are forţă; este forţa cea de pe urmă, forţa ultimei bucurii kamikaze.* RL 2008, nr. 5 473.

2. S.n. Avion de luptă japonez din al Doilea Război Mondial, încărcat cu explozibil şi pilotat de un kamikaze (**1**) şi care se arunca asupra ţintei; p. ext. avion folosit în misiuni sinucigaşe. Cf. DN[3], DEX[2], MDN, NDU, DEXI.

– Scris şi: *kamikadze.* – Pl.: *kamikaze.*

– Cuvânt japonez. Cf. engl. kamikaze, fr. kamikaze.

KAMPÓNG s.n. Sat în Java și Indochina. Cf. MDN, DEXI.
– Pl.: ?
– Din fr. **kampong,** engl. **kampong.**

KAMPUCHIÁN, -Ă s.m. și f., adj. (Învechit) **1.** S.m. și f. Persoană care face parte din populația de bază a Kampuchiei (Cambodgiei) sau este originară de acolo; (la m. pl.) popor care s-a format ca națiune pe teritoriul Kampuchiei; cambodgian, khmer. Cf. DOOM, NDU, DEXI.
2. Adj. Care aparține Kampuchiei sau kampuchienilor (**1**); care este originar din Kampuchia (Cambodgia); care se referă la Kampuchia sau la kampuchieni; cambodgian, khmer. Cf. DOOM, NDU, DEXI. ✦ (Substantivat, f.) Limbă din familia austro-asiatică, vorbită în Kampuchia, Thailanda și Vietnamul de Sud; cambodgiană. Cf. LLME.
– Pronunțat: *-cian* (DOOM^2) și *-ci-an* (DEX^2, MDA). – Pl.: *kampuchieni, -e.*
– **Kampuchia** (n. pr.) + suf. *-an.*

KÁNA s.f. Semn din scrierea japoneză, cu valoare de silabă. D. ENC., cf. MDN, DEXI.
– Pl.: *kana.*
– Din fr. **kana.**

KANAMICÍNĂ s.f. (Farm.) Antibiotic cu un spectru larg antibacterian. Cf. MDN. *Alte cauze ce conduc la hipoacuzii sunt... tratamentele cu așa-numitele medicamente..., precum streptomicina, gentamicina, kanamicina.* RL 2005, nr. 5 150, cf. DEXI, RL 2008, nr. 5 693.
– Din fr. **kanamycine.**

KANJÍ s.m. Sistem japonez de scriere care utilizează caractere preluate sau adaptate din scrierea chineză. Cf. D. ENC., MDA.
– Pronunțat: *can-gi.* – Pl.: *kanji.*
– Din engl. **kanji,** fr. **kanji.**

KANTÉLE s.n. (Muz.) Instrument popular finlandez, cu coarde întinse deasupra unei cutii mici de rezonanță și care se ating cu degetele. DN^2, MDN, DEXI.
– Pl.: *kantele.*
– Din germ. **Kantele.**

KANTHÁL s.n. (Chim.) Aliaj de fier, crom, aluminiu și cobalt, cu rezistivitate electrică superioară. Cf. MDN, DEXI.
– Din germ. **Kanthal.**

KANTIÁN, -Ă adj., s.m. și f. **1.** Adj. Care aparține (filosofiei) lui Kant și kantienilor (**2**); referitor la (filosofia) lui Kant. Cf. ȘĂINEANU. *Ideea de „datorie" formează sâmburele moralei kantiene.* MINERVA, 588. *Așa se realizează ideea kantiană a inexistenței obiective a timpului.* LOVINESCU, S. I, 208, cf. DL, DM. *Definiția kantiană a adevărului..., criteriile pe care filosoful le propune păcătuiesc prin unilateralitate.* BLAGA, T. CULT. 439. *Teoria kantiană despre geniu cuprinde în adevăr unul din lucrurile esențiale ce s-au spus despre geniu.* id. Z. 257. *Schiller ne apare ca un gânditor kantian.* VIANU, L. U. 349. *Morala kantiană întâmpină o serie de dificultăți.* RALEA, S. T. II, 250, cf. V. ROM. ianuarie 1960, 192, T 1961, nr. 5, 7/1, CONTEMP. 1962, nr. 10, 3/7, L. ROM. 1962, 560, cf. DN^2. *Ideea superiorității artei față de natură s-a alimentat uneori excesiv din esențele pure ale lui Platon sau din transcendentalismul activ kantian.* D. ES. 135, cf. M. D. ENC. *Analiza kantiană a cunoașterii refundamentează luminismul.* D. FIL. 388. *Adjective care arată numele autorului..., așa-numitele „genitiv al autorului" (hegelian, kantian, voltairian).* L. ROM. 1981, 213, cf. V. BREBAN, D. G. *Eseul... pare anume scris spre a ilustra „rădăcinile indiene"(dincolo de cele platonice și kantiene) ale filozofului german.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1995, nr. 51–52, 20/4, cf. DEX^2. *Ființă rațională, omul nu poate spera... într-o lege morală absolută în sens kantian.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1998, nr. 14, 19/2, cf. D. ENC., MDN, DOOM^2, NDU, DEXI.
2. S.m. și f. Adept al kantianismului. Cf. DN^3, DOOM. (Glumeț) *Ocupat cu lucrul în sine, kantianul Stamate va descoperi că și femeia este un lucru în sine, imposibil de cunoscut cu simțurile.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1998, nr. 44, 7/3, cf. DEX^2, MDN, NDU, DEXI.
– Pronunțat: *-ti-an.* – Pl.: *kantieni, -e.*
– Din fr. **kantien.**

KANTIANÍSM s.n. (Filos.) Sistem filosofic creat de Immanuel Kant, axat în special pe evaluarea critică a mijloacelor și a posibilităților de cunoaștere a lumii; (rar) kantism. Cf. DL, DM, DN. *Observăm că percepția obiectului este socotită o aparență, așadar ne aflăm în plin kantianism.* V. ROM. ianuarie 1960, nr. 1, 192, cf. D. ES. 196, M. D. ENC., V. BREBAN, D. G., DEX^2. *Se mișcă nestingherit... între kantianism aplicat și critici nietzscheene ori polemici implicite.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1998, nr. 6, 19/2. *Spre deosebire de cartezianism și kantianism, fenomenologia nu este... convinsă de la bun început că există o posibilitate apriorică a cunoașterii.* ib. nr. 27, 19/2, cf. D. ENC., MDN, DOOM^2, NDU, DEXI.
– Pronunțat: *-ti-a-.*
– Din germ. **Kantianismus.**

KANTÍSM s.n. (Filos.; astăzi rar) Kantianism. Cf. ȘĂINEANU, CADE. *Dezvoltă în consecințe noi, interesante pentru etică și estetică, pozițiile kantismului.* VIANU, L. U. 349, cf. DM, DN^3, DOOM, DEX^2, MDN. *Nu vrea să recunoască kantismul.* NDU, cf. DEXI.
– Din fr. **kantisme.**

KANTÍST s.m. (Filos.; rar) Kantian (**2**). Cf. CADE.
– Pl.: *kantiști.*
– Din fr. **kantiste.**

KAÓN s.m. (Fiz.) Particulă elementară încărcată pozitiv, negativ sau neutră, cu sarcina electrică egală cu cea a pozitronului, a electronului sau, respectiv, zero și cu masa de circa o mie de ori mai mare decât masa electronului; mezon, mezon K (v. k **4**). Cf. M. D. ENC., D. E. ȘT., MDN, DOOM^2, NDU, DEXI.
– Pl.: *kaoni.*
– Din fr. **kaon,** engl. **kaon.**

KÁPO s.m. Nume care se dădea în lagărele naziste unui deținut cu funcție de comandă. MDN, DEXI. *Lagărele de muncă... erau conduse de trei polonezi, doi ucraineni și un algerian care se adresau unul altuia cu apelativul „kapo", utilizat în lagărele naziste.* RL 2007, în DR.^{2} XIII, nr. 2, 67. *Îl comparase... cu un kapo..., respectiv cu un gardian nazist al lagărelor de concentrare.* RL 2008, nr. 5 527. ✧ F i g. *Faptul că ... l-a numit în glumă „kapo" pe eurodeputatul socialist... este încă sursă de scandal, la cinci ani de la acel incident nefericit.* ib. nr. 5 509.
– Pl.: *kapo.*
– Din germ. **Kapo.**

KÁPPA[1] s.m. Numele celei de a zecea litere a alfabetului grec şi neogrec; sunetul corespunzător acestei litere. Cf. MDN, MDA, DOOM[2], NDU, DEXI.
– Pronunţat: *ca-pa*. – Pl.: *kappa*.
– Din gr. **κάππα.** Cf. fr. k a p p a.

KÁPPA[2] subst. Fiinţă supranaturală amfibie, din mitologia japoneză, de mărimea unui copil de 12-13 ani, cu figură de tigru, având pe cap o scobitură în care păstrează apa ca sursă de energie. Cf. D. ENC.
– Cuvânt japonez.

KAPÚT adj. invar. (Adesea cu valoare de interjecţie predicativă) Terminat, sfârşit; distrus. *Odată ce ajungem în faţa Operei şi ne întâlnim cu ceilalţi, kaput! O să fie o noapte grea.* BARBU, Ş. N. 516. *Un învins, kaput... nu-şi poate vârî la cutie adversarul.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1997, nr. 32, 18/2. *Asocierea în participaţiune (deci... kaput licitaţie!) ar viza un teren din centrul oraşului.* RL 2005, nr. 4 721, cf. DEXI.
– Din germ. **kaputt.**

KARACÚRT s.m. (Zool.) Specie de păianjen mic din Asia Centrală, a cărui muşcătură este mortală. DN[3], cf. MDA, DEXI.
– Pl.: *karacurţi*.
– Et. nec.

KARAÍT s.m. Membru al unei secte disidente a iudaismului rabinic, de care se deosebeşte prin faptul că respinge legea orală reprezentată de Talmud. Cf. PROT.–POP, N. D., DA I_2, 125, NDU, DEXI.
– Scris şi: *carait*. DA I_2, 125. – Pl.: *karaiţi*.
– Din fr. **caraïte,** engl. **karaite.**

KARAMANÍ s.n. Tehnică de ţesut la război, folosită pentru decorarea ţesăturilor de tip chilim, răspândită îndeosebi în ţările arabe, utilizată şi în România mai ales pentru ţesăturile de lână cu decor geometric. Cf. D. ENC. ✧ (Adjectival) *Un pat strâmt, Bidermayer,... învelit cu covoare karamani, cu arabescuri estompate.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1998, nr. 18, 3/3.
– Din tc. **karamani.**

KARAÓKE subst. invar. Manieră de divertisment muzical, individual sau colectiv, care constă în a cânta pe un fond muzical înregistrat. D. ENC. *Mai avem parte de samba,... karaoke, bowling, biliard.* RL 2007, nr. 5 295. *Seara,... program de concerte şi karaoke.* RL 2008, nr. 5 556. *Concursurile de karaoke, tombolele, concertele cu artişti îndrăgiţi sunt nelipsite din programul de distracţie.* ADEVĂRUL, 2008, nr. 5 735.
– Din engl. **karaoke.**

KARASULÚC s.n. (Popular) Denumire dată solurilor argiloase. D. Ş. SOL.
– Din tc. **karasuluk.**

KARÁTE s.n. **1.** Formă străveche de luptă fără arme, apărută în China şi Japonia, la care se folosesc numai mâinile şi picioarele, şi care se bazează pe ştiinţa concentrării şi a loviturilor decisive în punctele vitale ale corpului, având o eficacitate rapidă de apărare şi de contraatac. Cf. DN[3], DOOM, V. BREBAN, D. G., DEX[2], D. ENC., MDN, DEXI.
2. Disciplină sportivă în care se aplică această metodă şi procedură tactică. *„Tehnicile de luptă" includ acum numeroase elemente din arsenalul unor sporturi foarte la modă: judo şi karaté.* CINEMA, 1971, nr. 3, 21, cf. L. ROM. 1986, 379, DEXI. *Când vine vorba de repartizarea bugetului, adepţilor karateului li se alocă fonduri derizorii.* RL 2007, nr. 5 240. *Sunt cinci medalii obţinute de sportivi care practică de puţin timp karateul tradiţional.* RL 2008, nr. 5 575. *Se va asigura echipament de calitate şi pentru judo, karate, tenis... şi box.* ADEVĂRUL, 2008, nr. 5 736. (F i g.) *Nişte personaje stridente,... caricaturi nefericite a căror singură îndeletnicire este un nesfârşit joc de karate verbal.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1998, nr. 11, 15/1. *Confruntarea... din ultimele săptămâni s-a transformat, dintr-o „partidă de karate politic", într-o „luptă fără reguli".* ADEVĂRUL, 2008, nr. 5 466.
– Accentuat şi: *karaté*. CINEMA, 1971, nr. 3, 21, DN[3], DCR, DOOM, V. BREBAN, D. G., DEX[2], MDN, MDA, NDU, DEXI. – Art: *karateul*.
– Din fr. **karaté,** engl. **karate.**

KARATÉKA s.m. şi f. (Sport) Persoană care face karate (**2**); karatist. Cf. MDN, MDA, NDU, DEXI. *A reuşit să facă o ierarhizare mai aproape de adevăr a federaţiilor de karateka.* RL 2007, nr. 5 240. *În afara celor cinci prezente pe podium, karateka de la ENPI au mai obţinut trei clasări pe locul 4.* ib. 2008, nr. 5 575. *În urmă cu 14 ani, o puştoaică firavă îşi punea în cap să ajungă o karateka respectată.* ADEVĂRUL, 2008, nr. 5 623.
– Pl.: *karateka*.
– Din fr. **karatéka.**

KARATÍST, -Ă s.m. şi f. (Sport) Persoană care face karate (**2**); karateka. Cf. MDN, DEXI. □ *Karatişti din lotul naţional.* ✧ (Atribuind calitatea ca un adjectiv) *Administrator este... soţia viceprimarului karatist.* RL 2007, nr. 5 195.
– Pl.: *karatişti, -ste*.
– **Karate** + suf. *-ist*. Cf. engl. k a r a t i s t.

KARBOVÁNEŢ s.m. Denumire a unităţii monetare din Ucraina. D. ENC.
– Pl.: *karbovaneţi*.
– Din ucr. **карбованець.**

KÁRE subst. pl. Forme de relief cu aspect de nişe, cu fundul plat sau concav. M. D. ENC., cf. D. ENC.
– Et. nec.

KARIBÚ s.m. (Zool.) Specie de ren care trăieşte în Canada (*Rangifer arcticus*). Cf. DN[3], DOOM, L. ROM. 1986, 376, MDN, NDU, DEXI.
– Art.: *karibuul*. – Pl.: *karibu*.
– Din germ. **Karibu,** fr. **caribou.**

KARITÉ s.m. (Bot.) Arbore din Africa ecuatorială, din ale cărui fructe ovoide se extrage o substanţă grasă, comestibilă, întrebuinţată şi în cosmetică; arbore de unt (*Butyrospermum parkii*). Cf. LTR[2], DN[3], MDN, NDU, DEXI. *Produsele obţinute din extracte de plante: gutuie, karite, şofran,... alună, ricin, hamei, soia, susan,... favorizează creşterea părului.* RL 2008, nr. 5 517. ✧ *Unt de karite* = produs cosmetic care conţine substanţa extrasă din seminţele de karite. Cf. LTR[2]. *Argilă roz, unt de karite, sare de Himalaya, mac şi ulei de trandafiri.* ADEVĂRUL, 2008, nr. 5 639. *Aceste produse... conţin unt de karite, cu efect de hidratare şi de catifelare a pielii.* ib. nr. 5 668.
– Pl.: *karite*.
– Din fr. **karité.**

KÁRLING s.n. (Geogr.) Creastă de munte stâncoasă, crenelată şi ascuţită, specifică morfologiei glaciare; custură. Cf. LTR[2], DP[2], DTT, M. D. ENC., DN[3], DEX[2], D. ENC., MDN, DOOM[2], NDU, DEXI.
– Pl.: *karlinguri*.
– Din germ. **Karling.**

KÁRMA s.f. Noţiune a filosofiei indiene, recunoscută de cele şase şcoli vedice ortodoxe, de budism, hinduism şi jainism, care desemnează renaşterile şi reîncarnările succesive ale sufletelor, migraţia acestora după moarte în funcţie de faptele săvârşite în reîncarnările anterioare şi forţa lor generatoare; lege universală în virtutea căreia, în această concepţie, soarta oamenilor este determinată de acţiunile lor din încarnările anterioare; destin, fatalitate. Cf. DER, M. D. ENC., D. FIL., DN[3], DEX[2]. *Am văzut Dragonul scuturându-se... de karma.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1997, nr. 26, 20/2, cf. D. ENC., MDN, DOOM[2], NDU, DEXI. *Postul şi dieta se ţin... din raţiuni de karmă, pentru a cruţa animalele..., pentru detoxifierea organismului.* ADEVĂRUL, 2008, nr. 5 626. *Cutremurul catastrofal care i-a lovit... a fost „karma".* RL 2008, nr. 5 262.
– Gen.-dat.: *karmei*. – Şi: (rar) **kármă** s.f.
– Din fr. **karma,** engl. **karma.**

KÁRMĂ s.f. v. **karma.**

KÁRMIC, -Ă adj. Care provine de la karma; de karma. *Terapia karmică este îndreptată spre interacţiunea cu propria karma.* RL 2006, în DR.[2] XIII, nr. 2, 67. *Ce personaje din joc pot să ţi se alăture pentru a te ajuta..., în funcţie de nivelul tău karmic.* ADEVĂRUL, 2008, în DR.[2] XIII, nr. 2, 67. *Similitudinile dintre rolurile de mamă din cele două filme te duc cu gândul la o legătură „karmică".* ib.
– Pl.: *karmici, -ce*.
– **Karma** + suf. *-ic*. Cf. fr. k a r m i q u e.

KARNÁK s.n. Varietate de bumbac egiptean. Cf. LTR[2], DN[3], MDN, NDU, DEXI.
– Din fr. **karnac.**

KÁRREN s.n. (Geogr.) Formă carstică elementară, rezultată în urma eroziunii rocilor solubile de către apele de şiroire, care se dezvoltă pe povârnişuri de calcare, gips ori sare, având aspect de şănţuleţe ramificate, despărţite prin creste; lapiez. Cf. DER, D. ENC.
– Scris şi: *karen*. DER. – Pronunţat: *ca-ren*. – Pl.: *karrenuri*.
– Din germ. **Karren,** engl. **karren.**

KASHÉR adj. invar. **1.** (Despre mâncăruri şi băuturi, s p e c. despre carne) Care este curat conform prescripţiilor rituale ale iudaismului; p. e x t. (pentru creştini) evreiesc. *Nu beau vin cuşăr.* ALECSANDRI, T. 1 537. *Pastrama de gâscă cuşer a lui Katz.* BOTEZ, B. 217, cf. M. D. ENC. 257, DN[3], MDN, NDU, DEXI. *Brânză cuşără.* H X 478. ✧ (Adverbial) □ *Mâncare gătită cuşăr.*
2. P. e x t. (Familiar) Corect, curat. *E o treabă cuşer.* Com. din BUCUREŞTI. ✧ E x p r. **Nu-i coşăr** = nu-i lucru curat. DA I[2], 1 042.
3. F i g. Lefter. Cf. DA I[2], 1 042. *M-am vârât în crâşmă c-o mulţime de parale şi-am ieşit cuşăr, fără niciun ban.* ŞEZ. XXIII, 44.
– Accentuat şi: *kásher*. DN[3]. – Pronunţat: *ca-şer*. – Şi: (familiar) **cúşer, -ă,** (popular) **cóşer, -ă** (DA I[2], 1 042), **cóşăr, -ă** adj.
– Din ebr. **kâsher** „curat, ritual". Cf. fr. k a c h e r, k a s h e r. – Pentru formele **coşer, coşăr,** cf. germ. k o s c h e r.

KASÍDA s.f. v. **kasidă.**

KASÍDAH s.f. v. **kasidă.**

KASIDĂ s.f. (Lit.) Specie a liricii turce şi persane (de mari dimensiuni), asemănătoare cu oda. Cf. MINERVA, DER, M. D. ENC., DN[3], DEX[2], D. ENC., MDN, NDU, DEXI.
– Pl.: *kaside*. – Şi: **kasída** (D. ENC.), **kasídah** (MINERVA) s.f.
– Din tc. **kaside.**

KASOLÍT s.n. Silicat de plumb şi de uraniu hidratat. DP[2], DTT, DN[3], DEX[2], MDN, NDU, DEXI.
– Din fr. **kasolite.**

KÁTA s.f. Termen generic pentru mişcările specifice de luptă sau coregrafice din artele marţiale japoneze; stil demonstrativ care constă în executarea individuală a mişcărilor de luptă, în absenţa unui adversar. *A obţinut argintul la kata.* RL 2008, nr. 5 575.
– Pl.: *kata*.
– Cuvânt japonez.

KATAKÁNA s.f. Scriere silabică japoneză, derivată din scrierea chineză, cu 46 de semne, folosită în special pentru neologisme şi pentru nume proprii de origine străină. Cf. MINERVA, DN[3], MDN, NDU, DEXI.
– Scris şi: *kata-kana*. MINERVA. – Gen.-dat.: *katakanei*.
– Din germ. **Katakana.**

KATÁNA s.f. Sabie lungă şi curbă, cu care luptau samuraii. *Executarea unor mişcări impuse cu sabia autentică din metal (katana).* RL 2006, nr. 4 666, cf. MDA, DEXI.
– Pl.: *katane*.
– Cuvânt japonez.

KATHAKÁLI s.n. Teatru dansant din sudul Indiei. *Ne-am inspirat din kathakali atât pentru „Noaptea regilor", cât şi pentru „Henric al IV-lea", în special pentru bătălii.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1998, nr. 13, 16/3.
– Pronunţat: *-ta-ca-li*.
– Din engl. **kathakali,** fr. **kathakali.**

KATIÚŞĂ s.f. (Mil.) Lansator multiplu de rachete, folosit iniţial de armata sovietică în cel de al Doilea Război Mondial. *Tobe, surle, trâmbiţă..., katiuşe, vodkă, tancuri.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1998, nr. 48, 5/3 *„Katiuşele" de la bordul blindatelor sunt exact acelaşi model folosit şi de forţele terestre româneşti, numai că în ultimul caz dispozitivul este purtat de un camion.* RL 2007, nr. 5 241. *Zgomotul este infernal şi îmi vine în minte şuieratul îngrozitor al katiuşelor din cel de-al Doilea Război Mondial.* ib. nr. 5 241. *Cele două proiectile sunt rachete de tip katiuşa.* ib. 2008, nr. 5 423. *Conductele spre Vest au luat locul katiuşelor.* ADEVĂRUL, 2009, nr. 5 748.
– Scris şi: *catiuşă*. Com. SALA. – Pl.: *katiuşe*.
– Din rus. **катюша.**

KAÚRI subst. invar. **1.** S.n. Răşină fosilă folosită la fabricarea vernisului. Cf. LTR, DEXI.

2. S.m. (Bot.) Nume dat unor specii de arbori (*Agathis*). *Masa... este realizată din lemn de kauri şi are certificat de autenticitate, care îi garantează vârsta.* RL 2007, nr. 5 119.
– Din fr. **kauri.**

KAURÍT s.n. Masă plastică pe bază de carbamidă, întrebuinţată ca material de încleiere. Cf. LTR, DP[2].
– Scris şi: *caurit.* LTR[2]. – Pronunţat: *ca-u-*.
– Din fr. **kaurite.**

KAUTSKÍST, -Ă adj. Care aparţine ideilor politice ale lui Karl Kautsky; referitor la ideile politice ale lui Karl Kautsky. [A conferenţiat] *un veritabil teoretician de nuanţă kautskistă.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1996, nr. 35, 9/3.
– Pronunţat: *ca-uţ-chist.* – Pl.: *kautskişti, -ste.*
– **Kautsky** (n. pr.) + suf. *-ist.*

KÁVA s.f. **1.** (Bot.) Plantă exotică din familia piperaceelor, cu rădăcina plăcut mirositoare şi gust acru, care creşte în numeroase insule polineziene (*Piper methysticum*). Cf. DN, DOOM, MDN, NDU, DEXI. *Într-o naraţiune,... vorbeşte despre arta împletitului de rogojini la femei, despre planta kava din care se face o băutură drog.* ADEVĂRUL, 2008, nr. 5 732.
2. Băutură preparată din rădăcina acestei plante. Cf. DN[2], MDN, NDU, DEXI.
– Gen.-dat.: *kavei.* – Pl.: *kava.*
– Din engl. **kava,** fr. **kawa.**

KAZÁC, -Ă adj. v. **kazah.**

KAZÁH, -Ă s.m. şi f., adj. **1.** S.m. şi f. Persoană care face parte din populaţia de bază a Kazahstanului sau este originară de acolo; (la m. pl.) popor care s-a format pe teritoriul Kazahstanului. Cf. M. D. ENC., DEX[2], D. ENC., MDN, DOOM[2], NDU, DEXI. *Pentru ca totul să funcţioneze, kazahii au stabilit relaţii foarte strânse cu ruşii.* RL 2007, nr. 5 330. *Indianul... s-a impus în faţa kazahului.* ADEVĂRUL, 2008, nr. 5 630.
2. Adj. Care aparţine Kazahstanului sau kazahilor (**1**), specific kazahilor; care este originar din Kazahstan; referitor la Kazahstan sau la kazahi (**1**). Cf. MDN, M. D. ENC., DEX[2], D. ENC., DOOM[2], NDU, DEXI. *Măsura aplicată de autorităţile kazahe amplifică presiunile asupra consorţiului condus de grupul italian.* RL 2007, nr. 5 324. *A semnat acordul de parteneriat cu... compania kazahă de stat a uraniului.* ib. 2008, nr. 5 444. ✦ (Substantivat, f.) Limbă din ramura turcică a familiei altaice, vorbită de kazahi. Cf. LLME, D. ENC., MDN.
– Pl.: *kazahi, -e.* – Şi: **kazác, -ă** adj. RL 2007, nr. 5 316.
– Din rus. **казах.**

KAZANIÁN, -Ă s.n., adj. (Geol.) **1.** S.n. Etaj al permianului superior de facies marin, dezvoltat pe platforma rusă. Cf. DN[3], MDN, DEXI.
2. Adj. Care aparţine kazanianului (**1**), specific kazanianului; care se referă la kazanian. Cf. DN[3], DEXI.
3. S.n. Serie de straturi geologice din kazanian (**1**). DEXI.
– Pronunţat: *-ni-an.* – Pl.: *kazanieni, -e.*
– **Kazan** (n. pr.) + suf. *-ian.*

KAZOO s.n. (Muz.) Instrument rudimentar folosit de negrii din America de Nord, format dintr-un tub închis la capăt de o membrană care vibrează odată cu emisia vocală. Cf. DTM, MDN, DEXI. *„Arsenalul" instrumentelor grupului este unul exotic, pentru că reuneşte fluierul românesc, tilinca..., kazoo – instrument aerofon american.* RL 2007, nr. 5 178.
– Pronunţat: *ca-zú.* – Pl.: *kazoo-uri.*
– Din engl. american **kazoo.**

KÂRGÂZ, -Ă s.m. şi f., adj. **1.** S.m. şi f. Persoană care face parte din populaţia de bază a Kârgâzstanului sau care este originară de acolo; (la m. pl.) popor care s-a format în Kârgâzstan. Cf. ENC. ROM., ŞĂINEANU, DEX[2], D. ENC., MDN, DOOM[2], NDU, DEXI.
2. Adj. Care aparţine Kârgâzstanului sau kârgâzilor (**1**), care este originar din Kârgâzstan; referitor la Kârgâzstan sau la kârgâzi. Cf. DEX[2], D. ENC., MDN, DOOM[2], NDU, DEXI. *Parlamentul kârgâz s-a reunit de urgenţă,... în încercarea de a găsi o soluţie la criza politică.* RL 2007, nr. 5 200. *Scriitorul kârgâz... a încetat din viaţă... la vârsta de 79 de ani.* ADEVĂRUL, 2008, nr. 5 622. ✦ (Substantivat, f.) Limbă din ramura turcică a familiei altaice, vorbită de kârgâzi. Cf. LLME, D. ENC., MDN, DEXI.
– Pl.: *kârgâzi, -e.* – Şi: **kirghíz, -ă** s.m. şi f., adj. DEX[2], LLME, MDN, NDU, DEXI.
– Din rus. **киргиз.**

KE s.m. (Muz.) Denumire dată în muzica psaltică unuia dintre cele şapte sunete diatonice, corespunzător lui „la" în terminologia silabică, a cincea treaptă a gamei bizantine. *Pa, vu, ga, de, ni, ghe, pa! Mult îmi place a cânta Şi clopotele a suna.* ALECSANDRI, T. 904, cf. D. MUZ., DTM.
– Pl.: *ke.* – Şi: (învechit) **ghe.**
– Din gr. bizantin **κε.**

KÉA s.m. (Ornit.) Specie de papagal care trăieşte în regiunile muntoase din sudul Noii Zeelande şi se hrăneşte cu plante (*Nestor notabilis*). Cf. MDN, DEXI.
– Pl.: *kea.*
– Din engl. **kea.**

KEDÍV s.m. Titlu purtat de viceregii Egiptului în perioada 1867–1914; persoană care purta acest titlu. *Măria Sa domnul a primit... o notificare identică cu cea trimisă kedivului de Egipet.* EMINESCU, O. IX, 196. [Asemenea naţiuni] *merită să plătească acest lux, precum au plătit acelea cari au tolerat la cârma lor viziri corupţi şi kedivi risipitori.* id. ib. XI, 188, cf. ŞĂINEANU[2], CADE, M. D. ENC., DN[3], DEX[2], D. ENC., MDN, DOOM[2], NDU, DEXI.
– Scris şi: *khediv* (M. D. ENC., D. ENC.) şi *chediv* (NDU).
– Pl.: *kedivi.* – Şi: **khadív** s.m. D. ENC.
– Din fr. **khédive.**

KEFFIEH s.n. Acoperământ al capului făcut dintr-o ţesătură tradiţională a beduinilor. *Eşarfe pentru bărbaţi... de tip kefia.* ADEVĂRUL, 2008, nr. 5 724. *Purtau keffieh-ul palestinian negru şi alb.* ib., în DR.[2] XIII, nr. 2, 67.
– Pronunţat: *che-fi.* – Pl.: *keffieh-uri.* – Şi: **kefía** s.f.
– Din fr. **keffieh,** engl. **keffieh.** – **Kefía** < it. **kefia.**

KEFÍA s.f. v. **keffieh.**

KEKRAGÁRE s.n. pl. v. **kekragarii.**

KEKRAGÁRII s.n. pl. (Muz.) Psalmi care încep cu cuvintele psalmului 140 şi care se cântă la vecernie. Cf. DTM.

– Şi: **kekragâre** s.n. pl. DTM.
– Din gr. bizantin **κεκραγάρια** (pl. lui *κεκραγάριον*).

KÉLVIN s.m. (Fiz.) Unitate fundamentală de măsură în sistemul internaţional, care serveşte la evaluarea temperaturilor în funcţie de zero absolut. Cf. M. D. ENC., D. FIZ., D. E. ŞT., DN[3], DEX[2], D. ENC., MDN, NDU, DEXI.
– Pl.: *kelvini*.
– Din fr. **kelvin,** engl. **kelvin.**

KEMALÍSM s.n. Curent politic care se revendică de la preşedintele turc Kemal Atatürk, fondatorul Turciei moderne. Cf. MDA.
– **Kemal** (n. pr.) + suf. *-ism*. Cf. fr. k é m a l i s m e.

KEMALÍST, -Ă adj. Care aparţine kemalismului. *Cercurile kemaliste... doresc păstrarea laicităţii.* ADEVĂRUL, 2008, nr. 5 611. *Faţă de politica externă „kemalistă", strict prooccidentală, a multor predecesori,... au adoptat o strategie „neo-otomanistă".* ib. nr. 5 664.
– Pl.: *kemalişti, -ste*.
– **Kemal** (n. pr.) + suf. *-ist*. Cf. fr. k é m a l i s t e.

KEMÁN s.n. Vechi instrument muzical răspândit în lumea arabă, cu coarde şi arcuş. Cf. ENC. ROM., DTM, DEXI.
– Pl.: ?
– Cf. tc. k e m a n „vioară".

KEMKÉM s.n. (Muz.) Instrument folosit de vechii egipteni, prevăzut cu patru coarde care se loveau cu un bastonaş. Cf. DN[2], DEXI.
– Pl.: ?
– Et. nec.

KENDÓ s.n. Stil de arte marţiale, de origine japoneză, în care adversarii, protejaţi de căşti şi de apărători pentru corp, luptă cu săbii de bambus. *În cazul kendoului se foloseşte sabia de bambus.* RL 2005, nr. 4 813, cf. D. ENC., MDN, MDA, NDU, DEXI. *Cupa României la kendo, organizată de Ambasada Japoniei şi Federaţia Română de Arte Marţiale.* RL 2007, nr. 5 209.
– Art.: *kendoul*.
– Din fr. **kendo,** engl. **kendo.**

KENDÓKA s.m. Persoană care practică artele marţiale kendo. Cf. MDN, DEXI.
– Pl.: *kendoka*.
– Cuvânt japonez.

KENNEDYÁN, -Ă adj. Care aparţine (ideilor politice, concepţiei) lui J. F. Kennedy; referitor la (ideile politice, concepţia) lui J. F. Kennedy. Cf. CONTEMP. 1962, nr. 17, 7/6, L. ROM. 1962, 560.
– Pronunţat: *che-ne-di-an*. – Pl.: *kennedyeni, -e*.
– De la n. pr. **Kennedy.**

KENO- Element de compunere cu sensul „gol, vid ", care formează substantive, precum: k e n o g l o s i e.
– Din gr. **κενός.**

KENOGLOSÍE s.f. (Med.) Pierdere a capacităţii de a utiliza cuvintele potrivit semnificaţiei lor. DEXI.
– Gen.-dat.: *kenoglosiei*.
– **Keno-** + **glosie.**

KENOTRÓN s.n. Tub electronic cu doi electrozi cu vid înaintat, folosit pentru redresarea curenţilor alternativi de înaltă tensiune. Cf. DT, DER, DP[2], DTT, DN[2], M. D. ENC., V. BREBAN, D. G., DEX[2], D. ENC., MDN, DOOM[2], NDU, DEXI.
– Pl.: *kenotroane*.
– Din fr. **kénotron.**

KENYÁN, -Ă s.m. şi f., adj. **1.** S.m. şi f. Persoană care face parte din populaţia de bază a Kenyei sau este originară de acolo; (la m. pl.) popor care s-a format ca naţiune, care locuieşte pe teritoriul Kenyei. Cf. DOOM, DEX[2], NDU, DEXI. *Cel mai rapid s-a dovedit a fi un kenyan,... care a izbutit să se impună.* ADEVĂRUL, 2008, nr. 5 676.
2. Adj. Care aparţine Kenyei sau kenyenilor (**1**); care este originar din Kenya; care se referă la Kenya sau la kenyeni. Cf. DOOM, DEX[2], NDU, DEXI. [Vehiculele] *se îndreptau în viteză spre frontiera kenyană.* RL 2007, nr. 5 118. *A discutat telefonic cu omologul său kenyan.* ib. 2008, nr. 5 420.
– Pronunţat: *-ni-an*. – Pl.: *kenyeni, -e*.
– **Kenya** (n. pr.) + suf. *-an*.

KENYÁNCĂ s.f. Femeie care face parte din populaţia de bază a Kenyei sau este originară de acolo. *Campioana olimpică, atleta română... şi campioana mondială, kenyanca Catherine Ndereba... şi-au dat întâlnire din nou, de data acesta pe şoselele australiene.* ADEVĂRUL, 2008, nr. 5 700. *Contracandidatele sale au fost etiopianca Tirunesh Diababa... şi kenyanca Pamela Jelimo, care a câştigat în 2008 aurul olimpic la 800 m.* ib. nr. 5 718.
– Pronunţat: *-ni-an-*. – Pl.: *kenyence*.
– **Kenyan** + suf. *-că*.

KEPLERIÁN, -Ă adj. Care aparţine astronomului Johannes Kepler; referitor la Johannes Kepler. Cf. DEXI.
– Pronunţat: *-ri-an*. – Pl.: *keplerieni, -e*.
– **Kepler** (n. pr.) + suf. *-ian*. Cf. fr. k é p l é r i e n.

KEPLÓN s.n. (Rar) Numele unui conservant alimentar. *Sub denumirea de keplon, o firmă japoneză a lansat un conservant pentru produse alimentare de o factură cu totul nouă. Principalul său avantaj... constă în faptul că permite menţinerea calităţilor originale ale alimentelor.* RL 1975, în DCR.
– Cuvânt japonez.

KERAMÍT s.n. Gresie ceramică obţinută prin arderea unui amestec de argilă refractară cu marnă dolomitică şi folosită la fabricarea dalelor de pavaj. Cf. MINERVA, LTR[2], DT, DP[2], DTT, M. D. ENC., DN[3], DEX[2], D. ENC., MDN, DOOM[2], NDU, DEXI.
– Din germ. **Keramit.**

KERATOFÍR s.n. (Geol.; mai ales la pl.) Rocă rezultată prin alterare sub acţiunea hidrotermală a unei lave acide. Cf. CANTUNIARI, L. M. 151, LTR[2].
– Pl.: *keratofire*. LTR[2].
– Din fr. **kératophire.**

KERDOMÉTRU s.n. Aparat pentru măsurarea nivelului de zgomot pe liniile telefonice. MDN, DEXI.
– Pl.: *kerdometre*.
– Din fr. **kerdomètre.**

KÉRE s.m. pl. (Mitol.) Spirite ale morţilor, în credinţele vechilor greci. Cf. MDN, DEXI.
– Şi: **kéri** s.m. pl. DN[3], MDN, MDA.
– Din gr. **Κῆρες.**

KÉRI s.m. pl. v. **kere.**

KERÍT s.n. Compoziție din cauciuc vulcanizat și substanțe grase, destinată să înlocuiască gutaperca. Cf. NICA, L. VAM. 137, MDA.
– Pl.: (rar) *kerite.*
– Din fr. **kérite.**

KERITERAPÍE s.f. Tratament medical cu băi de parafină. Cf. MDN, DEXI.
– Gen.-dat.: *keriterapiei.*
– Din fr. **kerithérapie.**

KEROSÉN s.n. Amestec lichid de hidrocarburi din petrol, cu aspect uleios, galben-deschis sau incolor, cu miros caracteristic, insolubil în apă, solubil în dizolvanți obținuți din petrol, care este folosit la iluminat și, în prezent, mai ales drept combustibil pentru motoarele cu reacție; (învechit) petrol lampant (v. l a m p a n t), gaz (lampant), petrol (**2**). *Petrolul lampant, kerosen, este aproape incolor ca apa, fluorescent albăstrui, optic activ. Servește pentru luminat.* MACAROVICI, CH. 440, cf. DN[3], D. ENC., MDN, NDU, DEXI. *Sergentul... era șofer și avea o cisternă cu o tonă de kerosen.* ADEVĂRUL, 2008, nr. 5 715. *E de așteptat ca liniile aeriene să facă noi reduceri ca să compenseze creșterea... facturii pentru kerosen (benzină de avion).* RL 2008, nr. 5 544. *În timpul alimentării cu combustibil, presiunea a fost prea mare, pe lângă supape s-a scurs kerosen.* ib. nr. 5 594.
– Din fr. **kérosène,** engl. **kerosene.**

KERSANTÍT s.n. (Geol.) Varietate de diorit bogat în mică[2]; (rar) kersanton. Cf. CANTUNIARI, L. M. 151, LTR[2], DN[3], NDU, DEXI.
– Din fr. **kersantite.**

KERSANTÓN s.n. (Geol.; rar) Kersantit. Cf. CANTUNIARI, L. M. 151.
– Din fr. **kersanton.**

KÉTA s.f. (Iht.) Specie de pește teleosteean înrudit cu păstrăvul, dar mai mare decât acesta, care trăiește în mările din Extremul Orient, migrând în fluvii pentru reproducere, și din care se extrag icrele de Manciuria (*Oncorhynchus keta*). Cf. DER, M. D. ENC., V. BREBAN, D. G., DEX[2], D. ENC., MDN, DOOM[2], DEXI.
– Pl.: *keta.*
– Din rus. **кета.**

KETCH s.n. (Atestat prima dată în 1930, cf. L. ROM. 1966, 87) Navă de mici dimensiuni, cu vele și cu doi arbori inegali. Cf. L. ROM. 1966, 87, DN[3], MDN, MDA, NDU, DEXI.
– Scris și: *keci.* L. ROM. 1966, 87, D. MAR. – Pronunțat: *cheĉ.* – Pl.: *ketchuri.*
– Din engl. **ketch.**

KÉTCHUP s.n. Sos (picant) preparat din suc de roșii, oțet și mirodenii. Cf. DCR. *Ketchup, nescafe, parmezan.* L. ROM. 1986, 380, cf. DN[3], DEX[2], D. ENC., MDN, DOOM[2], DEXI. *A cumpărat fabrici care produceau margarină, ketchup, conserve, gemuri.* RL 2007, nr. 5 185. *Un sandviș... mai conține o frunză de salată, o chifteluță de pește și ketchup.* ib. 2008, nr. 5 526.
– Pronunțat: *che-ĉap* (DOOM[2]) și *che-ĉăp* (DOOM, D. ENC., MDA, NDU). – Art.: *ketchupul.*
– Din engl. **ketchup.**

KÉTERING s.n. v. **catering.**

KETOCONAZÓL s.n. Medicament antifungic. *Alte medicamente folosite în tratarea bolii sunt sărurile de antimoniu... și ketoconazolul.* ADEVĂRUL, 2008, nr. 5 620.
– Din fr. **kétoconazole.**

KEUPER, -Ă s.n., adj. (Geol.) **1.** S.n. Ultimul etaj al triasicului de facies german. Cf. DN[3], DOOM, MDN, DEXI.
2. Adj. Care aparține keuperului (**1**), specific keuperului; care se referă la keuper. Cf. DN[3], DEXI.
– Pronunțat: *cói-păr.* – Pl.: (adj.) *keuperi, -e.*
– Din germ. **Keuper.**

KEVÍR s.n. Adânc al unei depresiuni din regiunile aride ale Iranului, rămas în urma evaporării apei unui lac sărat. Cf. LTR[2], MDN, DEXI.
– Pl.: ?
– Din germ. **Kewir.**

KEVLÁR s.n. Material compozit foarte ușor, foarte rezistent la șoc și la coroziune, neinflamabil, care nu permite propagarea fisurilor și amortizează vibrațiile, folosit mai ales în aeronautică. Cf. DEX[2], DEXI. *Veste din kevlar..., concasoare, arme paralizante, tunuri cu apă, bile pentru demolări și lasere infraroșii.* RL 2007, nr. 5 363. *Este un vehicul echipat cu motor, propulsat cu ajutorul unor șenile dintr-un material foarte rezistent (kevlar).* ib. 2008, nr. 5 457. *Jandarmii și-au dat jos carapacele din kevlar în care trebuiau să lupte.* ADEVĂRUL, 2008, nr. 5 515. *Au rezervoare confecționate din kevlar, materialul din care se construiesc și vestele antiglonț.* ib. nr. 5 718.
– Din engl. american **kevlar.**

KEYBOARD s.n. **1.** Claviatură; tastatură. MDN. *Tehnologiile... de management al bateriei permit o durată a bateriei de până la 6 luni atât pentru maus, cât și pentru keyboard.* RL 2006, nr. 4 813, cf. DEXI.
2. (Muz.) Instrument muzical electronic ușor, având claviatura de obicei cu întinderea pe trei sau pe cinci octave. *Pian, keyboard,... chitară.* RL 2007, nr. 5 361. *Publicul a fost invitat... să se joace cu keyboardul, deci să compună el însuși muzică.* ib. nr. 5 287.
– Pronunțat: *kí-bord.* – Pl.: *keyboarduri.*
– Din engl. **keyboard.**

KEYNESIÁN, -Ă s.m și f., adj. (Econ.) **1.** S.m și f. Adept al keynesismului. DN[3], MDN, DEXI.
2. Adj. Care aparține keynesismului sau keynesienilor (**1**); referitor la keynesism sau la keynesieni. Cf. DN[3], MDN, DEXI.
– Pronunțat: *chei-ne-zi-an.* – Pl.: *keynesieni, -e.*
– Din fr. **keynésien.**

KEYNESÍSM s.n. (Econ.) Doctrină economică modernă, care încearcă să demonstreze rolul statului în organizarea economico-socială, astfel încât să fie evitate crizele economice. [John Maynard Keynes,] *economist englez, fondator al curentului ce-i poartă numele – keynesismul.* D. EC. POL. 402, cf. M. D. ENC., DN[3], DOOM[2], NDU, DEXI.
– Pronunțat: *chei-ne-zism.*
– **Keynes** (n. pr.) + suf. *-ism.*

KHA subst. invar., adj. invar. **1.** Subst. invar. Populație care locuiește pe teritoriul Laosului; persoană care face parte din această populație. Cf. DER III, 66.

2. Adj. invar. Care aparține populației kha (**1**), specific populației kha. *În Antichitate, teritoriul Laosului a fost populat succesiv de triburile kha și de triburile lao.* DER III, 66.
– Pronunțat: *ca*.
– Din fr. **kha.**

KHADÍV s.m. v. **kediv.**

KHAMSÍN s.n. (Meteor.) Vânt cald care vine din Sahara, aducând nisip. Cf. MDN, DEXI.
– Pronunțat: *cam-*.
– Din fr. **khamsin,** engl. **khamsin.**

KHARIDJÍSM s.n. Doctrină a unei secte musulmane ce revendică pentru orice musulman dreptul de a fi ales calif. Cf. MDN, DEXI.
– Pronunțat: *ca-ri-gism*.
– Din fr. **kharidjisme.**

KHARIDJIT, -Ă adj., s.m. și f. **1.** Adj. Care aparține kharidjismului. Cf. MDN, DEXI.
2. S.m. și f. Adept al kharidjismului. Cf. MDN, DEXI.
– Pronunțat: *ca-ri-git*. – Pl.: *kharidjiți, -te*.
– Din fr. **kharidjite, kharijite.**

KHAZÁRI s.m. pl. Populație de limbă turcică venită în Europa răsăriteană din nordul Mării Caspice, unde locuia în secolul al VII-lea. Cf. D. ENC.
– Scris și: *kazari*. – Pronunțat: *ca-*.
– Din fr. **khazar.**

KHERVARÍ s.f. (Lingv.) Limbă din familia austro-asiatică, vorbită de numeroase populații din India centrală. Cf. LLME, MDN, DEXI.
– Pronunțat: *cher-*.
– Din fr. **khervari.**

KHMER, -Ă s.m. și f., adj. **1.** S.m. și f. Persoană care face parte din populația de bază a Kampuchiei (Cambodgiei) sau este originară de acolo; (la m. pl.) popor care s-a format ca națiune pe teritoriul Kampuchiei; cambodgian, kampuchian. Cf. DER, M. D. ENC., DEX^2, D. ENC., MDN, DOOM^2, NDU, DEXI. ✧ *Khmeri roșii* = nume dat luptătorilor de extremă stângă care au preluat puterea în Kampuchia în perioada 1975–1979; (și la sg.; rar) persoană din această grupare. Cf. D. ENC. *Este singurul khmer roșu deținut încă din 1999 într-o închisoare militară.* RL 2007, nr. 5 293. *Venirea kmerilor roșii la putere.* ib. nr. 5 352.
2. Adj. Care aparține khmerilor (**1**), specific khmerilor; referitor la khmeri; cambodgian, kampuchian. Cf. M. D. ENC., DEX^2, D. ENC., DOOM^2, DEXI. ✦ S p e c. (Despre artă) Care s-a dezvoltat pe teritoriul Cambodgiei între secolele al V-lea și al XV-lea, cu perioada de apogeu între secolele al IX-lea și al XII-lea, având tematica inspirată din mitologia brahmană sau budistă. Cf. M. D. ENC., D. ENC. *Adăpostește... artă decorativă, sculptură antică greco-romană, egipteană, indiană, khmeră.* ADEVĂRUL, 2008, nr. 5 603. ✦ (Substantivat, f.) Limbă vorbită de khmeri (**1**). Cf. MDN.
– Pronunțat: *cmer*. – Pl.: *khmeri, -e*.
– Din fr. **khmer, khmère.**

KHOL s.n. v. **kohol.**

KHONDALÍT s.n. (Mineralogie) Rocă metamorfică cu granat și grafit. Cf. CANTUNIARI, L. M. 151.
– Pronunțat: *con-*.
– Din fr. **khondalit.**

KIANG s.m. (Zool.) Hemion care trăiește în grupuri mici în Asia Centrală și în Tibet. Cf. MDN, DEXI.
– Pl.: *kiangi*.
– Din germ. **Kiang.**

KIBBÚTZ s.n. Formă de conviețuire din Israel, bazată pe participarea voluntară a membrilor și în care bunurile sunt administrate în comun. Cf. DN^3, DOOM, L. ROM. 1983, 161, DEX^2, D. ENC., MDN. *La 15 ani a plecat să trăiască într-un kibbutz, iar acum este considerat cel mai mare scriitor contemporan israelian.* RL 2005, nr. 4 763, cf. NDU, DEXI.
– Scris și: *chibuț*. D. ENC. – Pronunțat: *chi-buț*. – Pl.: *kibbutzuri*. DOOM^2.
– Din engl. **kibbutz,** fr. **kibboutz.**

KÍCKER s.m. (Atestat prima dată în 1961, cf. L. ROM. 1981, 178) Tip de catalizator. Cf. L. ROM. 1981, 178.
– Pronunțat: *chi-căr*. – Pl.: *kickeri*.
– Din engl. **kicker.**

KÍCKBOX s.n. Artă marțială sau sport de atac din categoria pugilatului, în care sunt admise loviturile directe executate cu piciorul gol, ca la karate, până la înălțimea șoldului adversarului. *Recordul său a fost stabilit după ce a lovit un sac de kickbox timp de 17 ore.* RL 2008, nr. 5 505.
– Pronunțat: *chic-box*.
– De la **kickboxing,** după *box*.

KÍCKBOXING s.n. Sport asemănător cu boxul, în care se dau lovituri atât cu mâinile, cât și cu picioarele. Cf. DEXI. *Record mondial la kickboxing.* RL 2008, nr. 5 505.
– Pronunțat: *chic-bo-*.
– Din engl. **kickboxing.**

KIDNAPÁ vb. I. T r a n z. (Rar; atestat prima dată în 1968, cf. DCR) A răpi un copil; p. e x t. a răpi o persoană (în scopuri politice sau pentru răscumpărare). *Retrocedează comoara furată în schimbul restituirii camaradului său kidnapat de banda rivală.* CINEMA, 1970, nr. 6, 40. *Rezistenți ilegaliști... kidnapaseră pe un personaj misterios.* ROMÂNIA LITERARĂ 1973, în DCR, cf. MDN, DEXI.
– Prez. ind.: *kidnapez*.
– Din engl. american [to] **kidnap,** fr. **kidnapper.**

KÍDNAPPER s.m. (Rar) Autor al unui kidnapping; răpitor (de copii). Cf. DN^3, MDN, NDU, DEXI. *Nu pregetă să lichideze cu brutalitate mai mulți kidnapperi.* ADEVĂRUL, 2008, nr. 5 526.
– Pronunțat: *chíd-na-păr* și *chid-né-păr* (MDA, NDU, DEXI). – Pl.: *kidnapperi*.
– Din engl. american **kidnapper,** fr. **kidnapper.**

KÍDNAPPING s.n. (Rar) Răpire a unui copil, p. e x t. a unui persoane adulte, ca act terorist sau cu scopul de a obține o răscumpărare. Cf. DN^3, DOOM, L. ROM. 1986, 378, DEX^2, MDN, MDA, NDU, DEXI. (F i g.) *Este vorba de un „kidnaping" de masă.* SCÂNTEIA, 1975, în DCR. ✦ P. g e n e r. Răpire. MDA, DEXI.
– Scris și: *kidnaping*. – Pronunțat: *chíd-na-ping* (DOOM^2) și *chid-né-ping* (NDU, DEXI). – Art.: *kidnappingul*.
– Din engl. american **kidnapping,** fr. **kidnapping.**

KIÉF s.n. Repaus absolut în mijlocul zilei, la orientali. *Presupusa impasibilitate asiată printre lacuri placide şi plante exotice, kieful l-au încântat... pe Alecsandri.* CĂLINESCU, în NDU, cf. DN[3], MDN, MDA, DEXI. ✦ Stare de beatitudine. MDN, DEXI.

– Pronunţat: *chi-ef.*

– Din fr. **kief.**

KÍEFER s.n. (Sport) Tip de întoarcere la înot. Cf. DN[3], MDN, DEXI.

– Pronunţat: *chi-fer.* – Pl.: ?

– Din engl. **kiefer,** fr. **kiefer.** Cf. n. pr. [Adolph] K i e f e r.

KIERKEGAARDIÁN, -Ă adj. Care aparţine (filosofiei) lui Kierkegaard; referitor la (filosofia) lui Kierkegaard. Cf. S aprilie 1960, 100, L. ROM. 1962, 560. *A confirmat pe deplin... exegeza kierkegaardiană.* STEINHARDT, J. 172. *Luându-şi drept sprijin filosofic disperarea cioraniană şi kierkegaardiană..., merge spre rădăcinile răului existenţial.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1995, nr. 39, 5/1.

– Pronunţat: *chir-ke-gor-di-an.* – Pl.: *kirkegaardieni, -e.*

– **Kierkegaard** (n. pr.) + suf. *-ian.*

KIESELGÚR s.n. (Mineralogie) Rocă sedimentară silicoasă, slab cimentată, alcătuită din opal şi provenită din acumularea capsulelor unor alge microscopice monocelulare diatomee; diatomit, (regional) pământel (**3**). Cf. MINERVA, CANTUNIARI, L. M. 100, LTR[2], DL, DM, DN, DP[2], DTT, M. D. ENC., MEC, V. BREBAN, D. G., DEX[2], MDN, DOOM[2], NDU, DEXI.

– Scris şi: *kiselgur* (DL, DM, DP[2], DTT, DN[3], NDU), *kieselguhr* (NICA, L. VAM. 137). – Pronunţat: *chi-zel-.*

– Din germ. **Kieselgur,** fr. **kieselguhr.**

KIESERÍT s.n. Sulfat natural hidratat de magneziu, alb-gălbui, sticlos, solubil în apă, care se formează în lacurile sărate şi din care se prepară sarea amară. Cf. MINERVA, CANTUNIARI, L. M. 100, DP[2], M. D. ENC., D. Ş. SOL., DN[3], DEX[2], D. ENC., MDN, DOOM[2], NDU, DEXI.

– Pronunţat: *chi-ze-.* – Pl.: (rar) *chiserite.* MDA. – Şi: (învechit) **kieserítă** s.f. MINERVA, CANTUNIARI, L. M. 100.

– Din germ. **Kieserit,** fr. **kiesérite.**

KIESERÍTĂ s.f. v. **kieserit.**

KIEVEÁN, -Ă s.m. şi f., adj. **1.** S.m. şi f. Persoană care face parte din populaţia de bază a oraşului Kiev sau care este originară de acolo; (la m. pl.) locuitorii Kievului; (rar) kievit. Cf. DOOM, DEXI.

2. Adj. Care aparţine Kievului sau kievenilor; care este originar din Kiev; care se referă la Kiev sau la kieveni. *Publicaţia aceasta de a doua a lui Melchisedec ar trebui alăturată cu Antologhiul kievian din 1637.* IORGA, L. R. 156. *Un moment important în dezvoltarea feudală a statului kievian a fost adoptarea creştinismului.* IST. ROM. II, 6. *Rămân din formele vechii instituţii gentilice răscumpărarea crimei,... responsabilitatea colectivă... Acelaşi lucru se poate constata şi în Rusia kieviană.* PANAITESCU, O. Ţ. 211, cf. DOOM. *Faptul că această imagine face parte dintr-un manuscris de sec. XVII–XVIII, realizat într-un atelier moscovit după o sursă kieviană, poate oferi o explicaţie.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1997, nr. 20, 16/4, cf. RL 2005, nr. 4 737, cf. NDU, DEXI.

– Scris şi: *chievean* (DA I$_2$, 350), *kievian.* – Pronunţat: *chi-e-.* – Pl.: *kieveni, -e.*

– **Kiev** (n. pr.) + suf. *-ean.*

KIEVEÁNCĂ s.f. Femeie care face parte din populaţia de bază a oraşului Kiev sau care este originară de acolo. DA I$_2$, 350.

– Scris şi: *chieveancă.* DA I$_2$, 350. – Pronunţat: *chi-e-.* – Pl.: *kievence.*

– **Kievean** + suf. *-că.*

KIEVÍT, -Ă s.m. (Rar) Kievean (**1**). *Ruşii şi grecii, chieviţii şi constantinopolitanii nu se înţeleseră de la început.* IORGA, L. R. 151.

– Scris şi: *chievit.* DA I$_2$, 350. – Pronunţat: *chi-e-.* – Pl.: *kieviţi, -te.*

– De la n. pr. **Kiev,** după cuvinte ca *moscovit.*

KIKÚYU subst. Populaţie de limbă bantu, majoritară în Kenya, care se ocupă cu agricultura şi cu creşterea animalelor. Cf. D. ENC. *Secta... este compusă în principal din tineri şomeri proveniţi din comunitatea kikuyu, principala etnie din Kenya.* RL 2005, nr. 4 777. ✦ (Lingv.) Limbă vorbită de această populaţie. Cf. LLME.

– Din fr. **kikuyu, kikouyou,** engl. **kikuyu.**

KIL s.n. (Popular) **1.** (Denumirea obiectului cântărit se introduce, de obicei, prin prep. „de") Kilogram (**2**). *Unii ce au mai multă avere şi pot să mai dea şi câte o kilă de grâu.* F. AARON, I. II, 99/16. *Grâul cel de frunte să vindea atunci kila până la lei 35.* TÎMPEANUL, G. 41/22, cf. ŞĂINEANU, CADE, DA I$_2$, 256 *Un crap de unsprezece kilo şi cinci sute de grame.* ARGHEZI, S. VII, 86, cf. DL, SCL 1960, 45, CL 1967, nr. 2, 253, 254, M. D. ENC. *Unele elemente de compunere... ajung, cu timpul, să se desprindă de formaţiile din care fac parte şi să fie întrebuinţate ca unităţi lexicale independente..., de ex. auto < automobil, kilo < kilogram.* L. ROM. 1974, 73, cf. DEX[2]. *Mi-am mai amintit de Octav, subţire, palid, slăbit de la 80 la 40 de kile şi ceva.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1997, nr. 6, 18/3, cf. D. ENC. *Un kil de brânză şi câteva felii de roşii.* I. GHETIE, în NDU, cf. DOOM[2]. *Două gâşte şi un kil de caras.* RL 2006, nr. 5 074. *Nu are nevoie de luna de pe cer, ci de... o rudă de salam, una de parizer, măcar un kil de brânză.* ib. nr. 5 110, cf. DEXI. (Denumirea materiei cântărite este subînţeleasă) *De acolo n-am să pot să-i cumpăr tot cu o sută de mii pe kil.* RL 2007, în DR.[2] XIII, nr. 2, 67, cf. ALR I 1 601, ALR SN IV h 1 023, ib. h 1 024, ib. h 1 026, ib. h 1 027, ALRM SN II h 831, NALR–O II MN 283, 1 839/909, 919, 922, 935, 936, 938, 957, 987, 998, ALR–M h 777, NALR–B 1 839, ALR–T 1 839, NALR–C 1 839.

2. Vas care are capacitatea de un kil (**1**); sticlă de un kilogram. Cf. DA I$_2$, 356. ✦ (Regional, învechit; în sintagma) *Kilul lui Cuza* = oca. Cf. ALR I 1 601/780.

3. (Impropriu) Litru (**1**). *Crâşmarul... le-a adus în două rânduri câte o jumătate chilo – vin bun.* SADOVEANU, O. IV, 493. *Până pe la prânz îmi făceam treaba şi după aia pân' la 4 mai beam o juma' de kil.* RL 2007, nr. 5 235, cf. ALR I 1 601, ib. 1 605. *Dă-mi un kil de vin.* ib. 1 601/614, cf. ALR SN IV h 1 028, ALRM SN II h 837, NALR–O II h 375. *O kilă de pălincă.* NALR–C 1 839/176. ✦ Vas care are capacitatea de un litru (**1**). *Eu cer un pahar de vin, Ea-mi întinde chilul plin.* PAMFILE, C. Ţ. 159.

– Scris şi: *chil.* – Pl.: *kile* şi (regional, m.) *kili* (ALR I 1 601/140, 229, ALR–M 1 839/235, 236, 238, NALR–B 1 839, NALR–C 1 839/135). – Şi: **kilă** s.f., **kílo** (DL, DEX[2], DEXI, ALR I 1 601/96, 125, 131, 215, 217, 218, 223, 227, 259, ALR–M h 777/222, ALR–T 1 839/246, 247, 251, 252, 253, 255, 264, 266, 267, 268, 269, 276, 280, 281, 285,

291, scris şi *chilo*, pl. *kilo* DEX², DEXI, ALR–T I 839/246, 247, 251, 252, 253, 255, 264, 266, 267, 268, 276, 280, 285, 291, şi, m., DL, ALR I 1 601/268, ALR–T I 839/269, 281, *kile* ALR I 1 601/77, 129, 259, 354, regional, *kiluri* ib. 1 601/112) s.n., (prin Transilv. şi Maram.) **kílom** (ALR I 1 601/243, 251, 257, 270, 283, 289, 350, 355, 357, ALR SN IV h 1 023/272, ALRM SN II h 831, ib. h 832/272, pl., m., *kilomi* ALR I 1 601/243, 257, 270, 283, 289, 350, 355, ALR–T I 839/242, 259, 261, 263, 268, 274, 275, 299, 303, NALR–C I 839/201, 203, 204 şi, n., *kilome* ALR I 1 601/251, ALR–T I 839/261, 286, 290, NALR–C I 839/209) s.m., s.n., (regional) **kilău** (ALR I 1 601/247, pl. *kilauă* ib.) s.n.

– Din fr. **kil. – Kilă:** sg. refăcut după pl. – **Kilo** < germ. **Kilo.** – **Kilău** < magh. **kiló.**

KÍLĂ s.f. v. **kil.**

KILĂU s.n. v. **kil.**

KÍLLER s.m. **1.** Ucigaş (plătit). *Anglicisme cum ar fi:... killer „ucigaş".* L. ROM. 1972, 186, cf. RL 1997, nr. 2 199. *Numele killerului.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1997, nr. 25, 11/1, cf. L. ROM. 1998, 288, MDN, NDU, DEXI. (Fig.) *Nu se poate să-l faci* [= să-i zici]... *killer şi să vrei să construieşti în condiţii normale un dialog.* RL 2006, nr. 5 097.

2. (Zool.) Tip de parameci (protozoar ciliat) aşa-numit „rezistent" sau „ucigaş"..., care are însuşirea de a secreta în mediul înconjurător o substanţă toxică. Cf. D. BIOL.

– Pronunţat: *chi-lăr.* – Pl.: *killeri.*

– Din engl. **killer.**

KILN s.n. (Tehn.) Cuptor simplu cu cuvă verticală, care serveşte la calcinare. Cf. LTR², DP², DTT, DN³, MDA, MDN, NDU, DEXI.

– Pl.: ?

– Din engl. **kiln.**

KÍLO-[1] Element de compunere cu sensul de „o mie", „de o mie de ori", care formează substantive precum: kilocuvânt, kilomol. Cf. ENC. ROM., COSTINESCU, ŞĂINEANU, MINERVA, DT, LTR², DER, DP², DN², FORM. CUV. I, 25, 140, 251, L. ROM. 1974, 76, M. D. ENC., V. BREBAN, D. G., DEX², D. ENC., MDN, NDU, DEXI.

– Din fr. **kilo-.** Cf. rom. kilogram.

KÍLO[2] s.n. v. **kil.**

KILOAMPÉR s.m. (Fiz.) Unitate de măsură pentru intensitatea electrică, egală cu o mie de amperi. Cf. DN³, DEX², MDN, NDU, DEXI.

– Pronunţat: *-lo-am-.* – Pl.: *kiloamperi.*

– Din fr. **kiloampère.**

KILOAMPERMÉTRU s.n. (Fiz.) Instrument pentru măsurarea curenţilor electrici de mare intensitate, gradat în kiloamperi. DEX², MDN, DEXI.

– Pronunţat: *-lo-am-.* – Pl.: *kiloampermetre.*

– Din fr. **kiloampèremètre.**

KILOBYTE s.m. (Informatică) Unitate de măsură pentru memorie, egală cu 1 024 de byţi; kilooctet. Cf. D. ENC., MDN, DEXI.

– Scris şi: *chilobait.* MDN. – Pronunţat: *chi-lo-báit.* – Pl.: *kilobyţi.*

– Din engl. **kilobyte.**

KILOCALORÍE s.f. **1.** Unitate de măsură pentru energia termică, egală cu o mie de calorii; Spec. unitate de măsură care indică valoarea energetică a unui aliment, egală cu o mie de calorii. *Numărul care arată câte unităţi de lucru mecanic... corespund unităţii de căldură (cal[orie] sau k[ilo]cal[orie]).* MARIAN – ŢIŢEICA, FIZ. II, 152, cf. DT, DL, DM, DN, DER, DP², DTT, FORM. CUV. I, 140, DOOM, D. ENC., MDN, MDA, NDU, DEXI. *O sută de grame de ciocolată conţine 500 de kilocalorii, adică un sfert din necesarul caloric zilnic al unui adult sănătos.* ADEVĂRUL, 2008, nr. 5 721.

2. Calorie mare, v. caloríe. *Dacă unitatea de masă este gramul, unitatea se numeşte calorie (calorie mică sau calorie-gram)..., iar dacă unitatea de masă este kilogramul, se numeşte kilocalorie (calorie mare).* LTR I, 487, cf. DEXI.

– Pl.: *kilocalorii.*

– Din fr. **kilocalorie.**

KILOCÍCLU s.m. (Fiz.; şi în sintagma *kilociclu pe secundă*, M. D. ENC, D. ENC., MDN, DEXI) Unitate de măsură a frecvenţei, egală cu o mie de cicli; kilohertz. Cf. DT, DN, DP², DTT, FORM. CUV. I, 140, M. D. ENC, DOOM, MDN, NDU, DEXI.

– Pl.: *kilocicli.*

– Din fr. **kilocycle.**

KILOCUVÂNT s.n. (Informatică) Multiplu al cuvântului, egal cu 1 024 de cuvinte. DEX², MDN, MDA, DEXI.

– Pl.: *kilocuvinte.*

– **Kilo-**[1] **+ cuvânt.**

KILOELECTRONVÓLT s.m. (Fiz.) Unitate (tolerată) de măsură pentru energie, egală cu o mie de electronvolţi. DEX², MDN, DEXI.

– Pronunţat: *-lo-e-.* – Pl.: *kiloelectronvolţi.*

– Din fr. **kiloélectronvolt.**

KILOGRÁM s.n. (Atestat prima dată în 1829, cf. TDRG³) **1.** (Chim., Fiz.; şi în sintagmele *kilogram-etalon*, DEXI, *kilogram internaţional*, ib.) Unitate de măsură a masei, care reprezintă masa unui decimetru cub de apă distilată, la maximum de densitate, cântărit în vid, la nivelul mării şi la latitudinea de 45°. Cf. MINERVA, CADE, DT. *Etalonul internaţional de masă se numeşte kilogram.* CIŞMAN, FIZ. I, 29, cf. LTR², DL, DM. *Kilogramul corespunde masei unui litru de apă pură la temperatura maximei densităţi.* DER, cf. M. D. ENC., V. BREBAN, D. G., DEX², D. ENC., MDN, DOOM², DEXI. ✧ *Kilogram internaţional* = unitate de măsură a masei, egală cu masa unui cilindru de platină aliată cu iridiu, aproximativ egală cu masa unui litru de apă. Cf. M. D. ENC. ✧ Compuse: **kilogram-forţă** (pl. *kilograme-forţă*) = unitate convenţională de forţă egală cu greutatea pe care o are un kilogram de masă la nivelul mării şi la latitudinea de 45°. *Practic kg** [= kilogram-forţă] *este egal cu greutatea unui litru (l) de apă distilată la 4°C.* MARIAN – ŢIŢEICA, FIZ. I, 33, cf. DT, LTR², DL, DM, DN, DER, DP², DTT, M. D. ENC., D. E. ŞT., V. BREBAN, D. G., D. ENC., MDN, DOOM², NDU, DEXI; **kilogram-forţă-metru** = unitate de măsură pentru lucrul mecanic şi pentru energie, egală cu efortul necesar pentru ridicarea unei greutăţi cu masa de un kilogram la înălţimea de un metru; kilogram-metru. Cf. DER, FORM. CUV. I, 44, M. D. ENC., D. E. ŞT., V. BREBAN, D. G., DOOM, D. ENC.

2. (Sens curent; denumirea obiectului măsurat se introduce, de obicei, prin prep. „de"; şi în sintagma *kilogram-masă*, DL, DER, DP[2], DTT) Unitate de măsură pentru greutate egală cu o mie de grame; (popular) kil. *O mie de grame fac un kilogram.* HELIADE, A. 59/7, cf. POEN.–AAR.–HILL, V. II, 79[2]/28, I. IONESCU, V. 25. *Materia organică coprinsă într-un kilogram de... pământ.* BREZOIANU, A. 15/18. [Aparatul] *permite de a prepara... mai multe kilograme de acid carbonic lichid.* MARIN, PR. I, 161/25, cf. PROT.–POP, N. D., COSTINESCU. *Nu veţi ezita a cumpăra câteva kilograme de sare de lămâie.* CARAGIALE, O. V, 423, cf. DDRF. *Cu 8 kilograme de bromură de etilen abia s-a obţinut 250 gr[ame] de glicol.* ARHIVA, II, 145. [Bucata de metal] *conţine 14 kg aur şi 2 kg cupru.* CLIMESCU, A. 259, cf. ENC. ROM., ŞĂINEANU[2], TDRG. *Se ia... ca un chilogram de scoarţă într-o copaie.* PAMFILE, I. C. 43, cf. MINERVA. *Lagăre de fontă cântărind pe bucată peste 100 kg.* NICA, L. VAM. 139. *Am cumpărat un kilogram de pere.* BRĂESCU, O. A. II, 105. *Dă-mi un kilogram de verde* [= piperment]. BUL. FIL. IV, 122. *Are peste şapte sute de kg, spuse Brigadierul, aşa cum citise la carte.* VOICULESCU, P. I, 34. *I-am pus lângă inima istovită... un bunduc de patru kilograme.* SADOVEANU, O. XVIII, 617. *Viţelul ajunge la vârsta de un an la 40-55 kg.* ENC. AGR. II, 27, cf. SCRIBAN, D. *S-a ţinut seamă de toate organele podului, socotindu-se pentru traversa centrală un coeficient de 17 600 kg pe m.* ENC. TEHN. I, 351. *Cantitatea de aur era de 1 500 kg pe an pentru Europa.* OŢETEA, R. 149. *El a devorat lacom în câteva minute un volum de carne, ca două kilograme.* ARGHEZI, P. N. 107. *Uscătoarele ambulante... usucă două mii de kilograme de boabe pe oră.* CONTEMP. 1949, nr. 159, 3/6. *Şase mii de kilograme de bombe, şase mii de oameni ucişi.* BOGZA, A. I. 540. *Pachetul lui nenea Iorgu, alcătuit totdeauna dintr-un kilogram de cafea, două de rahat.* VINEA, L. I, 207. *„L'Esperance" tocmai încărcase... cinci mii de kilograme de cafea.* TUDORAN, P. 59, cf. DM, DN. *Cantitatea de sulfat... creşte cu un kilogram la mia de litri de apă.* C. GIURESCU, P. O. 106. *Prin mâna mea treceau mii de kilograme de arpacaş şi de untdelemn.* PREDA, M. 416. *Curăţau cartofi. Sute de kilograme.* id. M. S. 10. *Nu mai rămăseseră decât cincizeci de kilograme* [de fulmicoton], *căci se făcuseră tocmai nouăzeci şi nouă de explozii.* BART, S. M. 71, cf. DN[2]. *Avea un început de astm şi destule kilograme peste ceva ce îi recomandase medicul.* I. GHEŢIE, în NDU, cf. DOOM. *Unde sunt vremurile în care kilogramul de carne costa o bagatelă?* ROMÂNIA LITERARĂ, 1995, nr. 49, 2/1, cf. DEXI. *Preţul unui kilogram de anghinare este, în medie, de 3,5 euro.* ADEVĂRUL, 2008, nr. 5 723, cf. ALR I 1 601, ALR SN IV h 1 023, ib. h 1 024, ib. h 1 026, ib. h 1 027, ALRM SN II h 831, NALR–O II MN 283, 1 839, ALR–M III h 777, NALR–B 1 839, ALR–T 1 839, NALR–C 1 839. *Şi n-au rămas niciun dram, Niciun sfert de kilogram.* FOLC. MOLD. I, 510. ✧ (Precedat de prep. „la", exprimă evaluarea cantitativă măsurată în kilograme) *El cântăreşte totul la kilogram şi măsoară la întreg.* ARGHEZI, S. VIII, 185. *Ziarele vechi se vând la kilogram.* DL II, 715. *Bibliofilii sunt puţini şi n-au bani. În schimb, bibliomanii, cei care cumpără cartea la kilogram, au.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1998, nr. 4, 7/4. (F i g.; depreciativ) *Una dintre cele mai mari greşeli... este acordarea premiilor „la kilogram".* ib. 1997, nr. 16, 7/1. *Practică o literatură... plină de „înţelepciune", parabole gnomice şi metafizică la (kilo)gram.* RL 2007, nr. 5 201. ✧ F i g. (La pl.) *A scrie kilograme de foiletoane într-o revistă e sortit, din start, efemerului.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1995, nr. 40, 11/2. ✧ P. e x t. *În ziua nunţii îl felicit cu o directă..., de nu se mai scoală unsprezece secunde de la pământ. Şi-i dau şi una de cincizeci şi trei de kilograme, sub centură. N-au decât să mă descalţifice.* POPA, T. 126. ✧ E x p r. **A lua kilograme** = a se îngrăşa; a lua în greutate. *În cele trei săptămâni cât a stat în România la mama acasă,... a luat serios kilograme.* ADEVĂRUL, 2007, nr. 5 416.

3. Greutate-etalon de metal, cu masa de un kilogram (**2**), folosită la cântărire. Cf. M. D. ENC., DEX[2], MDA, DEXI.

4. (Impropriu) Litru (**1**). *Urda se dă din căldare cu lingura... făcută din paltin sau plop, cu coada lungă de 1 m şi având capacitatea de ½ kg.* DIACONU, P. 27, cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX[2]. *Un om disperat poate să toarne pe el un kilogram de benzină.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1998, nr. 45, 10/2, cf. D. ENC., NDU, DEXI, ALR I 1 601/522, 592, 595, 596, 600, 679, 700, 708, 710, 890, 980, 986, ib. 1 605/508, 516, 536, 595, 600, 669, 672, 700, 706, 710, 725, 727, 740, 798, 800, 934, 940, 954, 960, NALR–O II h 375. *Adă on kilogram de lampă* [= petrol]. ALR–M II MN h 330/226, cf. ALR–T 1 840/262, 276, 278, 310, 311, 332, 368, 414, 459.

– Scris şi: *chilogram.* DDRF, DL, DM, DEX[2], NDU, DEXI. – Pl.: *kilograme* şi (regional) *kilogramuri* (ALR I 1 605/403, 476, 502).

– Din fr. **kilogramme.**

KILOGRÁM-MÉTRU s.m. (Fiz.) Unitate de măsură pentru lucrul mecanic şi pentru energie, egală cu efortul necesar pentru ridicarea unei greutăţi cu masa de un kilogram la înălţimea de un metru. *O muncă de 75 kilogrammetri într-o secundă.* EMINESCU, în NDU. *Acest travaliu necesar pentru a ridica o greutate de un chilogram la o înălţime de un metru... se numeşte chilogramometru.* PONI, F. 159, cf. MINERVA, MARIAN – ŢIŢEICA, FIZ. II, 152, DT, LTR[2], DM, DN, DP[2], DTT. *Compusele cu „metru": ... kilogrammetru.* L. ROM. 1984, 68, cf. V. BREBAN, D. G., DEX[2], MDN, DOOM[2], NDU, DEXI.

– Scris şi: *kilogrammetru, chilogrammetru* (DA I_2, 356, DT, DL, DM, DN, FORM. CUV. I, 140, DEX[2], DEXI). – Pl.: *kilogram-metri.* – Şi: (învechit) **kilográmo-métru** (scris şi *chilogramometru*, pl. *kilogramo-metri* şi, n., *kilogramo-metre* DA I_2, 356) s.m.

– Din fr. **kilogrammètre.**

KILOGRÁMO-MÉTRU s.m. v. **kilogram-metru.**

KILOHÉRTZ s.m. (Fiz.) Unitate de măsură pentru frecvenţă, egală cu o mie de hertzi; kilociclu. Cf. MINERVA, DN, DP[2], FORM. CUV. I, 140, DTT, M. D. ENC., V. BREBAN, D. G., DEX[2], D. ENC., MDN, DOOM[2], NDU, DEXI.

– Pronunţat: *-herţ.* – Pl.: *kilohertzi.*

– Din fr. **kilohertz.**

KILOJOULE s.m. (Fiz.) Unitate de măsură pentru lucrul mecanic sau pentru energie, egală cu o mie de jouli. *Alte unităţi întrebuinţate în practică sunt 1 kilojoule = 10^{10} ergi şi kilowattora.* MARIAN – ŢIŢEICA, FIZ. I, 71, cf. DT, DN, DP[2], FORM. CUV. I, 140, DTT, L. ROM. 1983, 161, MDN, DOOM[2], NDU, DEXI.

– Pronunţat: *-júl* (DN, DEX[2], DOOM[2], MDN, MDA, NDU) şi *-gúl* (DOOM, DEX[2], MDN, MDA). – Pl.: *kilojouli.*

– Din fr. **kilojoule,** engl. **kilojoule.**

KILOLÍTRĂ s.f. v. **kilolitru.**

KILOLITRU s.m. Unitate de măsură pentru capacitate, egală cu o mie de litri. Cf. POEN.–AAR.–HILL, V. II, 79²/31, BREZOIANU, A. 630, ENC. ROM., COSTINESCU. *Multiplii litrului cari se consideră tot ca unități de măsură sunt: decalitru..., kilolitru.* CLIMESCU, A. 207, cf. ȘĂINEANU², TDRG, CADE. *Doi kilolitri de benzină.* DL, cf. DM, DN, FORM. CUV. I, 140, DOOM, DEX², MDN, NDU, DEXI.

– Scris și: *chilolitru.* DA I₂, 356, DL, DEX², MDA, DEXI. – Pl.: *kilolitri.* – Și: (învechit) **kilolítră** s.f. POEN.–AAR.–HILL, V. II, 79²/31.

– Din fr. **kilolitre.** – Pentru **kilolítră,** cf. l i t r ă¹.

KILOMETRÁ vb. I. T r a n z. **1.** (Complementul indică distanțele din lungul unei căi de comunicație) A marca cu borne kilometrice. Cf. DL, DM, DN, M. D. ENC., DEX², D. ENC., MDN, MDA, DOOM², NDU, DEXI.

2. (Complementul indică distanțe) A măsura în kilometri. Cf. DEXI.

– Scris și: *chilometra.* DL, DM, DEX², DEXI. – Prez. ind.: *kilometrez.*

– Din fr. **kilométrer.**

KILOMETRÁJ s.n. **1.** Distanța măsurată în kilometri dintre două puncte ale unei căi de comunicație. Cf. DA I₂, 357, LTR², DL, DM, DN, M. D. ENC., LEX. MIL., V. BREBAN, D. G., DEX², DOOM², MDA, NDU, DEXI.

2. Distanța măsurată în kilometri, parcursă de un vehicul într-un anumit timp. Cf. DA I₂, 357, DT, DL, DM, DN, DP², DTT, M. D. ENC., LEX. MIL., V. BREBAN, D. G., DEX², D. ENC., MDN, MDA, DEXI. *Surpriza de proporții a fost la destinație,... ceasul prezentând un kilometraj de 17 923 km.* RL 2006, nr. 5 501.

3. Instrument de bord al unui autovehicul, care înregistrează fie distanța parcursă de acesta, fie viteza lui, fie ambele mărimi. Cf. DT, LTR², DL, DM, DN, DP², DTT, M. D. ENC., LEX. MIL., V. BREBAN, D. G. *Când poliția locală i-a atras atenția că nesocotește legile țării în care a fost oaspete, el a răspuns că delegații... nu sunt învățați să se uite la acul kilometrajului.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1995, nr. 44, 16/4, cf. DEX², D. ENC., MDN, MDA, NDU, DEXI. *Are... aer condiționat și kilometraj electronic.* RL 2008, nr. 5 512.

– Scris și: *chilometraj.* DM, DEX², MDA, DEXI. – Pl.: *kilometraje.*

– Din fr. **kilométrage.**

KILOMETRÁRE s.f. Acțiunea de a k i l o m e t r a și rezultatul ei.

1. Marcare cu borne kilometrice a distanțelor din lungul unei căi de comunicație. Cf. LTR², DN³, DOOM, DEX², MDA, NDU, DEXI.

2. Măsurare în kilometri a unei distanțe. Cf. DEXI.

– Scris și: *chilometrare.* DEX², MDA, DEXI. – Pl.: *kilometrări.*

– V. **kilometra.**

KILOMETRÁT, -Ă adj. (Despre căi de comunicație) Marcat cu borne kilometrice (**1**). Cf. MDA, DEXI.

– Scris și: *chilometrat.* DEXI. – Pl.: *kilometrați, -te.*

– V. **kilometra.**

KILOMÉTRIC, -Ă adj. **1.** Care se referă la kilometru, de kilometru (sau de kilometri); care arată kilometri. Cf. ȘĂINEANU², CADE, DL, DM, DN², M. D. ENC., V. BREBAN, D. G., DEX², D. ENC. *Au fost stabilite pozițiile kilometrice ce necesită reparații.* RL 2005, nr. 4 677, cf. MDN, MDA, DOOM², NDU, DEXI. *Cozile de la vămile dintre cele două țări nu mai sunt kilometrice, ca în primele zile ale anului trecut.* RL 2008, nr. 5 494. (Prin exagerare) *În fața farmaciilor se înșiruie, la fiecare început de lună, cozi kilometrice.* ib. 2007, 5 185. ◇ *Bornă* (sau *piatră*) *kilometrică* = fiecare dintre stâlpii de marcaj fixați la distanțe egale pe marginea unui drum carosabil, pentru indicarea kilometrajului (**2**), a distanței până la localitățile de pe șosea. *Pietrele chilometrice pe șosele.* DA I₂, 357, cf. DEXI. *Teritoriul... a fost demarcat printr-un covor roșu... și borne kilometrice cu elemente ale sloganului mărcii japoneze.* RL 2006, nr. 5 062.

2. F i g. Foarte lung; interminabil. *Discurs kilometric.* ȘĂINEANU², cf. CADE, DM, DN, M. D. ENC., V. BREBAN, D. G. *Atâta timp cât kilometricului sistem nu-i este extirpat capul, acesta... generează mai activ în organismul statal.* RL 1994, nr. 1 228. *Ce să mai spunem despre interminabilele ședințe de Guvern unde – drept agrement vizual la comunicatul oficial kilometric – defilează prin fața noastră aceleași figuri.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1996, nr. 33, 3/2, cf. DEX², D. ENC., MDN, NDU, DEXI. *Listele de așteptare au ajuns kilometrice.* RL 2007, nr. 5 223. [Publica] *volume kilometrice pe temele lui favorite.* ib. 2008, nr. 5 566.

– Scris și: *chilometric.* – Pl.: *kilometrici, -ce.*

– Din fr. **kilométrique.**

KILOMÉTRU s.m. (Denumirea obiectului măsurat când precedă se leagă sau când urmează se introduce prin prep. „de") Unitate de măsură pentru lungime egală cu o mie de metri. *O mie de metruri fac un kilometru.* HELIADE, A. 59/6, cf. POEN.–AAR.–HILL, V. II, 79²/34, BREZOIANU, A. 629, ELEM. ALG. 78, STAMATI, F. 183. *O adâncime de 130 kilometre.* BARASCH, I. N. 87/6. *La lungimea acestor linii se mai adaugă 10 la sută pentru liniile de garaj, în total o lungime de 908 kilometre.* GHICA, S. 451, cf. PROT.–POP, N. D., COSTINESCU. *Se introduce la o rețea veche de cale ferată un număr de kilometri noi.* MAIORESCU, D. IV, 381. *Lungimea totală a șoselelor în România de dincoace de Milcov era de 1 479 km.* id. ib. 470, cf. DDRF, ENC. ROM. *Erupția ținu 20 de zile, lumina se vedea până la o îndepărtare de 320 de kilometri.* CONTEMPORANUL, II, 320, cf. ȘĂINEANU², TDRG. *De la Inidoara la Deva se poate merge cu trăsura, întorcându-te la Pișchi pentru a înainta câțiva chilometri pe linia cea mare spre apus.* IORGA, în DA I₂, 357. *Trebuie să străbați de-a curmezișul 10 și pe alocuri 15 km, ca să urci zece și douăzeci de metri.* BUCUȚA, R. V. 6, cf. CADE. *Cercetăm malul celălalt... pe toată lungimea frontului de peste treizeci de kilometri.* CAMIL PETRESCU, U. N. 300. *Multiplii și submultiplii cei mai utilizați în fizică ai unității de lungime sunt: kilometru (km) = 10^3 m = 10^5 cm.* MARIAN – ȚIȚEICA, FIZ. I, 5. *Le-a luat-o înainte, ușor, cu câțiva kilometri și curând nu i-a mai văzut deloc.* POPA, V. 144. *Cei câțiva kilometri de la gara terminus până în sat i-am făcut pe jos.* VOICULESCU, P. II, 57. *Plecăm pe jos..., pe o lungime de treizeci kilometri.* BART, S. M. 42. *Prefectul a câștigat și moșia și a zvârlit și pe îndreptățiți la șaizeci de kilometri de oraș.* ARGHEZI, S. XXXIV, 201. *Pe zeci de kilometri de-a lungul liniei ferate, marginile câmpului erau acoperite cu o floare albă.* CĂLINESCU, B. I. 64. *Pentru a ajunge aici... trebuie să mergi câte o sută de kilometri printr-un defileu îngust.* BOGZA, T. 12. *Mă refugiasem la mai bine de o sută de kilometri de București.* VINEA, L. I, 156. *Merseră pe jos câțiva kilometri.* PREDA, M. S. 124. *Era la o distanță de peste un kilometru.* S ianuarie 1961, 43, cf.

DT, LTR[2], DM, DN. *La capătul unui drum de mii de kilometri..., mărşăluiau spre locuri necunoscute.* BARBU, S. N. 545, cf. DER, DP[2]. *Plaja se întinde pe o lungime de 5 km.* ABC SAN. 232. *Lovitura principală a fost dată... pe frontul Ostrolenka-Cracovia, cu o lărgime de 300 de kilometri.* MAGAZIN IST. 1967, nr. 1, 26. *Toamna, carele încărcate cu vârf ale grădinarilor de aici se împrăştie pe o rază de zeci de kilometri.* C. GIURESCU, P. O. 31. *Comitetul de organizare a tradiţionalei competiţii cicliste... s-a întrunit recent la Berlin... Cursa va fi împărţită în 14 etape şi va măsura 2 051 km.* SPORTUL, 1971, nr. 6 863. *Este caracteristică absenţa zgomotului supersonicelor, chiar în momentele de accelerare, de la etapa de repaos la viteza de mii de kilometri.* CONTEMP. 1974, nr. 3, 10/3, cf. M. D. ENC., DTT. *La aproximativ 1000 km altitudine începe exosfera, care de la 1500 km se transformă treptat în mediul interplanetar.* D. MED. I, 157. *O mică gară fără importanţă, situată la şase kilometri de oraş.* I. GHEŢIE, în NDU, V. BREBAN, D. G. *Un vulcan din sudul Japoniei a aruncat un val de cenuşă la o înălţime de un kilometru.* RL 1995, nr. 1 746, cf. DEX[2], D. ENC., MDN, DOOM[2]. *Fiecare om din echipaj trebuie să alerge fără oprire trei kilometri.* RL 2006, nr. 5 082, cf. NDU, DEXI. *Epicentrul cutremurului a fost localizat... la 188 de kilometri nord-est de centrul oraşului Los Angeles.* ADEVĂRUL, 2008, nr. 5 723. *Autorităţile sunt total dezinteresate de investigarea unor posibile crime comise asupra unor cetăţeni români la mii de kilometri distanţă de casă.* RL 2008, nr. 5 603. *Susţin în devălmăşie că vor construi... mii de kilometri de autostradă.* ib. nr. 5 647. *O coadă de zeci de kilometri, pe autostradă sau în vreo intersecţie.* ROMÂNIA LITERARĂ, 2008, nr. 48. (F i g.) *Zidul înconjoară grădina cu tăcerea kilometrilor.* BACOVIA, O. 205. ✧ (Prin exagerare; la pl.) *Trebuia, cu alte cuvinte, să dea kilometrilor de gri măcar câteva accente de culoare.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1998, nr. 46, 16/3. ✧ *Kilometru pătrat* = unitate de măsură pentru suprafeţe, egală cu o sută de hectare. Cf. MINERVA. *La kilometru* = numele unui joc de societate în care partenerii beau vinul din sticle, aranjându-le apoi să formeze un şir de-a lungul camerei, iar cel care ajungea primul cu sticlele golite la peretele opus era câştigător. Cf. CARAGIALE, O. III, 157, DA I_2, 357. *Kilometru pe* (sau *la*) *oră* = unitate de măsură pentru viteză, egală cu viteza unui mobil care parcurge un kilometru pe oră. *O vijelie de această specie călătoreşte 162 km pe oră.* HASDEU, I. C. I, 220. *Cu o viteză de o sută de kilometri pe oră, am ajuns cei dintâi la locul dezastrului.* CARAGIALE, O. IV, 192. *Un nou gen de locomoţiune terestră..., care a atins frumoasa viteză de 250 km pe oră.* ENC. TEHN. I, 349. *E terasamentul slab... La anu' o să mergem cu patruzeci de kilometri pe oră.* TUDORAN, P. 13. *Albina... zboară cu o viteză de 30 km pe oră.* ZOOLOGIA, 84, cf. M. D. ENC. *În regiunile din nordul statului, viteza vântului a atins 160 km pe oră.* RL 1977, nr. 10 316. *Localitatea impunea pragul celor 60 km/h.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1996, nr. 14, 9/2, cf. DEX[2], D. ENC. *Nu depăşeşte niciodată viteza legală de 90 de kilometri/oră.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1997, nr. 44, 11/3. *În comunele din jurul Bucureştiului, îţi permiţi să mergi cu numai 60 de kilometri pe oră.* ib. 1998, nr. 43, 24/4, cf. MDA, DEXI. *A reuşit să atingă... o viteză... de 360 km/h.* RL 2008, nr. 5 453. □ *Vântul atingea viteza de 70 de kilometri la oră.* (Sport) *Kilometru lansat* = probă sportivă (cu bicicleta, cu motocicleta etc.) în care performanţa constă în timpul realizat pe distanţa de un kilometru din momentul în care sportivul trece în viteză linia de start şi până ajunge la sosire. Cf. DER, M. D. ENC., DEX[2], D. ENC., MDA, DEXI. *Kilometrul zero* = **a)** locul de unde începe măsurarea distanţei în kilometri. *Să mă întorc la hartă, la numele şi renumele bucureştene, la kilometrul zero al Capitalei.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1998, nr. 21, 3/4; **b)** punctul iniţial, locul sau momentul de origine. *Momentul istoric al reprimării însemnând, încă o dată, kilometrul zero al idealurilor noastre.* ib. nr. 21, 10/2. *Evident,... porneşte de la kilometrul zero al fărădelegii comise prin ocultare – dorinţa oricărui călău de a şterge urmele ce duc la el.* ib. nr. 29, 11/1. ✦ (Rar) Distanţă măsurată în kilometri. *Aceşti stâlpi de piatră indică kilometrii.* IBRĂILEANU, în NDU.

– Scris şi: *chilometru.* – Pl.: *kilometri* şi (învechit, n.) *kilometre.*

– Din fr. **kilomètre.**

KILOMÓL s.m. (Chim.) Unitate de substanţă a cărei masă, exprimată în kilograme, este numeric egală cu masa exprimată în unităţi atomice de masă. DEX[2], MDN, MDA, DEXI.

– Scris şi: *chilomol.* DEXI. – Pl.: *kilomoli.*

– **Kilo[1]- + mol.**

KILOOCTÉT s.m. (Informatică) Unitate de măsură pentru memorie, egală cu 1 024 de byţi; kilobyte. Cf. D. ENC., MDN, DEXI.

– Pl.: *kiloocteţi.*

– Din fr. **kilooctet.**

KILOÓHM s.m. (Fiz.) Unitate (derivată) de măsură pentru rezistenţa electrică, egală cu o mie de ohmi. Cf. DN[3], DEX[2], MDN, MDA, NDU, DEXI.

– Pronunţat: *-lo-om.* – Pl.: *kiloohmi.*

– Din germ. **Kiloohm.**

KILOPÁRSEC s.m. (Astron.) Unitate de măsură a distanţelor interastrale, egală cu o mie de parseci. Cf. MDN, DEXI.

– Pl.: *kiloparseci.*

– **Kilo[1]- + parsec.**

KILOSTÉR s.m. Unitate de măsură pentru volume egală cu o mie de steri. Cf. POEN.–AAR.–HILL, V. II, 79[2]/37, COSTINESCU.

– Pl.: *kilosteri.*

– Din fr. **kilostère.**

KILOTÓNĂ s.f. (Fiz.) Unitate de măsură pentru masă, egală cu o mie de tone. Cf. DN[2], FORM. CUV. I, 140. *Această bombă ar putea avea o putere echivalentă a trei kilotone de explozibil.* RL 1977, în DCR, cf. LEX. MIL., DEX[2], MDN, MDA, NDU, DEXI.

– Pl.: *kilotone.*

– Din fr. **kilotonne,** engl. **kiloton, kilotonne.**

KILOTÓNIC, -Ă adj. Care este exprimat în kilotone. DEXI.

– Pl.: *kilotonici, -ce.*

– Din fr. **kilotonnique.**

KILOVÁR s.m. (Fiz.) Unitate (derivată) de măsură pentru putere reactivă, egală cu o mie de vari. Cf. LTR[2], DEX[2], MDA, DEXI.

– Pl.: *kilovari.*

– Din fr. **kilovar,** engl. **kilovar.**

KILOVÓLT s.m. Unitate de măsură pentru tensiunea electrică sau pentru diferența de potențial electric, egală cu o mie de volți. Cf. DER, DP^2, FORM. CUV. I, 140, DTT, DN^2, M. D. ENC., V. BREBAN, D. G., D. ENC., MDN, DOOM^2, NDU, DEXI.
– Pl.: *kilovolți.*
– Din fr. **kilovolt,** engl. **kilovolt.**

KILOVÓLT-AMPÉR s.m. Unitate de măsură pentru puterea electrică aparentă, egală cu o mie de volt-amperi. Cf. LTR^2, M. D. ENC., DN^3, DEX^2, D. ENC., MDN, DOOM^2, DEXI.
– Scris și: *kilovoltamper.* LTR^2, M. D. ENC., DN^3, DEX^2, D. ENC., MDN, DEXI (pl. *kilovoltamperi*). – Pl.: *kilovolți-amper.*
– Din fr. **kilovoltampère.**

KILOVOLT-MÉTRU s.n. Voltmetru pentru măsurarea tensiunii în kilovolți. MDN, DEXI.
– Pl.: *kilovoltmetre.*
– Din fr. **kilovoltmètre.**

KILOWÁTT s.m. (Fiz.) Unitate de măsură pentru puterea electromagnetică, egală cu o mie de wați. Cf. ENC. ROM., MINERVA, CADE, DA I$_2$, 357, DT, LTR^2, DL, DM, DN, DER, DP^2, FORM. CUV. I, 140, DTT, M. D. ENC., D. E. ȘT. *Această rostire prevelară se întâlnește mai cu seamă în cuvinte ca „kimono", „kilovat", ortografiate adesea cu „k", având în însăși înfățișarea lor grafică un aspect străin.* L. ROM. 1981, 183, cf. V. BREBAN, D. G., DEX^2. *Uite ce scriu ziarele,... trei mii de kilowați pe cap de locuitor.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1997, nr. 48, 11/2. *Ieftini... curentul cu cincizeci de bani kilowattul.* I. GHEȚIE, în NDU, cf. D. ENC., MDN, DOOM^2, DEXI. *Sperăm ca astfel prețul pentru gigacalorie să scadă..., la fel ca și cel pentru kilowatt.* RL 2006, nr. 5 108. *Va plăti pentru fiecare kilowat consumat opt la sută din valoarea actuală.* ib. 2008, nr. 5 495.
– Scris și: *kilowat, kilovat, chilovat* (DA I$_2$, 357). – Pl.: *kilowați.*
– Din fr. **kilowatt,** engl. **kilowatt.**

KILOWÁTT-ÓRĂ s.m. (Fiz.) Unitate de măsură pentru energie, egală cu energia produsă (ori consumată) într-o oră de un generator (sau de un receptor) cu puterea de un kilowatt. *Alte unități întrebuințate în practică sunt 1 kilojoule = 10^{10} ergi și kilowattora (kWh).* MARIAN – ȚIȚEICA, FIZ. I, 71, cf. DT, DL, DM. *Cuvintele care reprezintă... unități de măsură consacrată într-o anumită formă (yard, inch, kilowattoră) trebuie scrise în așa fel încât să se mențină unitatea lor grafică internațională.* L. ROM. 1959, nr. 2, 37, cf. DN, DER, DP^2, DTT, FORM. CUV. I, 57, M. D. ENC., D. ENC., MDN, DOOM^2, NDU, DEXI. *Prețurile energiei electrice au urcat..., ajungând în cazul consumatorilor casnici la 0,1917 lei pe kilowatt oră.* RL 2007, nr. 5 333. *Primăria va suporta, în fiecare lună, costurile a trei metri cubi de persoană la apă-canalizare și apă caldă menajeră, precum și consumul a 70 kwh pentru fiecare familie.* ADEVĂRUL, 2009, nr. 5 744.
– Scris și: *kilowattoră, kilowatt oră.* – Pl.: *kilowați-oră.*
– **Kilowatt + oră** (după fr. *kilowatt-heure*).

KILT s.n. Fustă scurtă, plisată, din stofă cadrilată, care face parte din costumul tradițional al scoțienilor. Cf. DER, L. ROM. 1986, 377, DN^3, DOOM, DEX^2, MDN, NDU, DEXI. *Fiind chiar înainte de repetiții, actorul ne-a întâmpinat îmbrăcat într-un kilt scoțian.* RL 2007, în DR.^{2} XIII, nr. 2, 67.
– Pl.: *kilturi.*
– Din engl. **kilt.** Cf. fr. k i l t.

KIMBERLÍT s.n. (Geol.) Rocă ultrabazică, eruptivă, de culoare închisă, aproape neagră, cu structură porfirică, alcătuită din olivină, piroxeni, granat, cromit, adesea cu diamante, care s-a format în coșurile vulcanice. Cf. CANTUNIARI, L. M. 151, DER, DP^2, DTT, DN^2, M. D. ENC., V. BREBAN, D. G., DEX^2, MDN, DOOM^2, NDU, DEXI.
– Pl.: *kimberlite.*
– Din fr. **kimberlite.**

KIMÉRIC, -Ă adj. (În sintagmele) *Faza kimerică veche* = fază de mișcări orogenice care s-a manifestat la limita dintre triasic și jurasic. DER. *Faza kimerică nouă* = fază de mișcări orogenice care s-a manifestat la limita dintre jurasic și cretacic. ib.
– Pl.: *kimerici, -ce.*
– Din germ. **kimmerisch.**

KIMERIDGIÁN, -Ă s.n., adj. (Geol.) **1.** S.n. Etaj al jurasicului superior, caracterizat prin anumite specii de amoniți, lamelibranhiate, brahipode etc. Cf. DER, M. D. ENC., DN^3, MDN, DOOM^2, DEXI.
2. Adj. Care aparține kimeridgianului (**1**), specific kimeridgianului; care se referă la kimeridgian. Cf. M. D. ENC., DN^3, DOOM^2, DEXI.
3. S.n. Serie de straturi geologice din kimeridgian (**1**). DEXI.
– Scris și: *kimmeridgian.* MDN. – Pronunțat: *-ri-gi-an.*
– Pl.: *kimeridgieni, -e.*
– Din fr. **kimmeridgien.**

KÍNA s.f. Unitate monetară în Papua-Noua Guinee. *Apariția în Papua-Noua Guinee a unei noi bancnote de 20 kinas (moneda oficială în această țară) a suscitat vii discuții.* RL 1977, în DCR, cf. MDN.
– Pl.: *kinas.*
– Din engl. **kina.**

KINÁZĂ s.f. Enzimă care activează enzimele inactive. *Activatori specifici numai pentru o anumită diastază sau pentru un anumit grup de diastaze... sunt: cofermenții, kinazele și unii ioni.* MACAROVICI, CH. 639, cf. DP^2.
– Pl.: *kinaze.*
– Din fr. **kinase.**

KINEMACOLOR subst. Procedeu cinematografic de redare a culorilor naturale pe filmele color, bazat pe sinteza aditivă bicromică. Cf. D. ENC.
– Pronunțat: *chi-ne-mă-cá-lăr.*
– Din engl. american **kinemacolor.**

KINEMOGRÁMĂ s.f. v. **cinemogramă.**

KINESCÓP s.n. v. **cinescop.**

KINESTÉZIC, -Ă adj. Care aparține kinesteziei, referitor la kinestezie, de kinestezie; kinezic. Cf. M. D. ENC. 177, DN^3 205, D. PSIH., D. PED., DEX^2 170, MDA, DEXI 346. ✧ *Analizator kinestezic* = organul simțului kinestezic, aparatul care realizează analiza și sinteza mișcărilor, avându-și receptorii în mușchi, în tendoane și în articulații. Cf. M. D. ENC. 177.

– Scris şi: *chinestezic.* M. D. ENC. 177, DN[3] 205, DEX[2] 170, DOOM[2] 143, DEXI 346. – Pl.: *kinestezici, -ce.*
– Din fr. **kinesthésique.**

KINESTEZÍE s.f. Totalitate a senzaţiilor de mişcare pe care le dă corpul omenesc. Cf. M. D. ENC. 177, DN[3] 205, DEX[2] 170, MDA. *La un anumit moment, copilul îşi dă seama de kinestezia generală a mâinii, de mişcarea falangelor, a degetelor.* ADEVĂRUL, 2009, nr. 5 777.
– Scris şi: *chinestezie.* M. D. ENC. 177, DN[3] 205, DEX[2] 170, DOOM[2] 143, DEXI 346. – Gen.-dat.: *kinesteziei.*
– Din fr. **kinesthésie.**

KINETO- Element de compunere care înseamnă „mişcare" şi care serveşte la formarea unor substantive precum: k i n e t o t e r a p e u t; kinezi-. Cf. DEXI 346.
– Scris şi: *chineto-.* DEXI 346.
– Din fr. **kinéto-.**

KINETOGRAFÍE s.f. (Cor.) Sistem de notaţie a dansurilor. MDN, DEXI.
– Pl.: *kinetografii.*
– Din germ. **Kinetographie.**

KINETOSCÓP s.n. Aparat cu ajutorul căruia se poate reconstitui o mişcare, privind printr-o lupă imagini fotografice care se succed rapid. Cf. NICA, L. VAM. 137, DER, DN[3], MDN, MDA, DEXI.
– Pl.: *kinetoscoape.*
– Din germ. **Kinetoskop.**

KINETOTERAPEÚT, -Ă s.m. şi f. Specialist în kinetoterapie. Cf. MDA, DOOM[2], DEXI. *Se mai caută asistent medical generalist..., kinetoterapeut.* RL 2007, nr. 5 312. *Mai sunt disponibile joburi pentru... kinetoterapeut.* ib. nr. 5 401.
– Scris şi: *chinetoterapeut.* DEXI. – Pronunţat: *-pe-ut.* – Pl.: *kinetoterapeuţi, -te.*
– **Kineto-** + **terapeut.**

KINETOTERAPÍE s.f. (Med.) Ansamblu de tratamente pentru restabilirea funcţiei unor părţi ale corpului la persoanele accidentate sau bolnave, prin mobilizare; kineziterapie. *La sanatoriul balnear... s-a inaugurat o modernă secţie de kinetoterapie.* RL 1977, în DCR, cf. DN[3], MDN, MDA, DOOM[2], DEXI. *Medicul specialist va recomanda kinetoterapie.* RL 2007, nr. 5 299. *Spitalul este dotat cu aparatură de ultimă generaţie, unitatea de elită fiind Clinica de recuperare medicală, balneologie, fizioterapie şi kinetoterapie.* ib. 2008, nr. 5 576.
– Scris şi: *chinetoterapie.* DEXI. – Pl.: *kinetoterapii.*
– Din fr. **kinetothérapie.**

KINEZI- Element de compunere care înseamnă „mişcare" şi care serveşte la formarea unor substantive precum: k i n e z i f o b i e; kineto-.
– Scris şi: *chinezi-.* DEXI 346.
– Din fr. **kinési-.**

KINÉZIC, -Ă adj. Care aparţine kinesteziei, referitor la kinestezie, de kinestezie; kinestezic. Cf. DN[3] 205, MDA, DEXI 346.
– Scris şi: *chinezic.* DN[3] 205, DEXI 346. – Pl.: *chinezici, -ce.*
– Din fr. **kinésique.**

KINEZIFOBÍE s.f. Teamă posttraumatică de mişcare. DEXI 346.
– Scris şi: *chinezifobie.* DEXI 346. – Gen-dat.: *kinezifobiei.*
– **Kinezi-** + **fobie.**

KINEZIOLOGÍE s.f. Ştiinţă a anatomiei, a fiziologiei şi a mecanicii mişcărilor musculare ale omului. Cf. DN[3] 205, MDA, DEXI 346. *A obţinut o diplomă în kinesiologie, ştiinţă care se ocupă cu studiul corpului, cu antrenamentul şi înfăţişarea.* ADEVĂRUL, 2008, în DR.[2] XIII, nr. 2, 67.
– Scris şi: *kinesiologie, chineziologie* (DN[3] 205, DEXI 346). – Pronunţat: *-zi-o-.* – Gen.-dat.: *kineziologiei.*
– Din fr. **kinésiologie.**

KINEZITERAPEÚT, -Ă s.m. şi f. Maseur specializat în kineziterapie. Cf. DN[3] 205, MDA, DEXI 346.
– Scris şi: *chineziterapeut.* DN[3] 205, DEXI 346. – Pronunţat: *-pe-ut.* – Pl.: *kineziterapeuţi, -te.*
– Din fr. **kinésithérapeute.**

KINEZITERAPÍE s.f. (Med.) Ansamblu de tratamente pentru restabilirea funcţiei unor părţi ale corpului la persoanele accidentate sau bolnave, prin mobilizare; kinetoterapie. Cf. DN[3] 205, MDA. [Bolnavul] *are funcţiile vitale la parametri normali şi se află în programul de kineziterapie respiratorie şi recuperare medicală.* RL 2006, nr. 4 987. *Boala... poate fi tratată prin meloterapie, prin logoterapie şi prin kineziterapie.* ROMÂNIA LITERARĂ, 2007, nr. 12, 15/3, cf. DEXI 346.
– Scris şi: *chineziterapie.* DN[3] 205, DEXI 346. – Gen.-dat.: *kineziterapiei.*
– Din fr. **kinésithérapie.**

KING subst. invar. (Muz.) Vechi instrument muzical chinez, făcut dintr-un şir de pietre aşezate pe un cadru şi care, lovite cu un bastonaş, produc sunete diferite. Cf. DN[2], MDN, MDA, NDU, DEXI.
– Din engl. **king.**

KINKAJÚ s.m. (Zool.) Animal arboricol, nocturn, de mărimea unei pisici, cu coada prehensilă, care trăieşte în America de Sud (*Potos flavus*). Cf. MDN, NDU, DEXI.
– Pl.: *kinkaju.*
– Din engl. **kinkajou,** fr. **kinkajou.**

KINNÓR s.n. (Muz.) Tip de liră[1] (1) folosită de evrei în Antichitate. Cf. DTM.
– Pronunţat: *chi-nor.* – Pl.: ?
– Din engl. **kinnor.**

KINÓ s.n. Produs astringent, obţinut prin evaporarea sucului scurs din scoarţa unor arbori, al cărui component principal este o răşină şi care este întrebuinţat în farmacologie, în tăbăcărie etc. Cf. POEN.–AAR.–HILL, V. II, 80[1]/7, LTR, LTR[2], SCL 1960, 50.
– Din fr. **kino.**

KINORÁMĂ s.f. Procedeu de filmare şi de proiecţie pentru ecran panoramic. Cf. DN[3], DEX[2], MDN, MDA, DOOM[2], NDU, DEXI.
– Pl.: *kinorame.*
– Din germ. **Kinorama.**

KIP s.m. Unitatea monetară în Laos. Cf. M. D. ENC., DN[3], MDN, MDA, DEXI.
– Pl.: *kipi.*
– Din fr. **kip.**

KÍPPA s.f. Calotă rotundă cu care evreii tradiționaliști își acoperă capul. Cf. NDU, DEXI.
– Pronunțat: *chi-pa.* – Pl.: *kippa.*
– Din fr. **kippa.**

KIPS s.n. Piele de zebu. Cf. LTR[2], DP[2], DN[3], MDN, MDA, NDU, DEXI.
– Pl.: ?
– Din germ. **Kips.**

KIRGHÍZ, -Ă s.m. și f., adj. v. **kârgâz.**

KIRIBATIÁN, -Ă s.m. și f., adj. **1.** S.m. și f. Persoană care face parte din populația de bază din Kiribati sau care este originară de acolo; (la m. pl.) populație care s-a format în Kiribati. Cf. DOOM[2].
2. Adj. Care aparține insulei Kiribati sau kiribatienilor (**1**), care este originar din Kiribati; referitor la Kiribati sau la kiribatieni. Cf. DOOM[2].
– Pronunțat: *-ti-an.* – Pl.: *kiribatieni, -e.*
– **Kiribati** (n. pr.) + suf. *-ian.*

KIRSCH s.n. Băutură alcoolică obținută din suc de cireșe în amestec cu vișine, apă, alcool și zahăr; (învechit, rar) kirschwasser. Cf. SCRIBAN, D., LTR[2], S. MARIN, C. B. 321, NDU, DEXI.
– Scris și: *kirș.* SCRIBAN, D. – Pronunțat: *chirș.* – Pl.: *kirsch-uri.*
– Din germ. **Kirsch.**

KÍRSCHWASSER s.n. (Învechit, rar) Kirsch. Cf. POEN.–AAR.–HILL, V. II, 80[1]/13, NICA, L. VAM. 137.
– Scris și: *kirșvaser.* POEN.–AAR.–HILL, V. II, 80[1]/13. – Pronunțat: *chirș-va-săr.*
– Din germ. **Kirschwasser.**

KÍSER s.n. (Ieșit din uz) Tip de grenadă utilizată în cel de al Doilea Război Mondial. *Are cineva niște kisere?* BARBU, S. N. 537. *Un soldat se ridică în picioare și zvârli kiserul.* id. ib. 538.
– Pl.: *kisere.*
– Probabil marcă de fabricație.

KÍSMET s.n. Destin, fatalitate în credința islamică, (regional) c â s m e t; voința lui Allah. Cf. M. D. ENC., D. ENC., MDN, DEXI.
– Din germ. **Kismet.**

KÍȘDEDOV s.n. (Învechit) Școală specială instituită în trecut în Transilvania pentru copiii români, cu predare în limba maghiară. Cf. ȘĂINEANU[2], NDU.
– Din magh. **kisdedóvó** „grădiniță".

KÍȘ-MÍȘ s.n. invar. Soi de viță-de-vie originar din Asia, care produce struguri cu ciorchini răsfirați și cu boabe alungite, albe sau negre, fără semințe, din care se obțin stafidele. Cf. M. D. ENC., DEX[2], D. ENC., MDA, NDU, DEXI.
– Scris și: *kișmiș.* NDU.
– Din rus. **кишмиш.**

KIT s.n. **1.** Set de instrumente, unelte, materiale etc. necesare pentru un anumit scop. Cf. MDN, DOOM[2]. *Trebuie... să rescrie câteva fișiere și o arhivă din kitul de instalare a sistemului de operare.* RL 2006, nr. 4 813, cf. DEXI. *Recoltarea se face cu un kit de prelevare.* RL 2007, nr. 5 185. *Proiectul a cuprins un kit pentru măsurarea intensității sunetului și a iluminatului.* ib. nr. 5 240.
2. Ansamblul pieselor detașabile, componente ale unui obiect, care sunt însoțite de o schemă de montaj, oferind cumpărătorului instrucțiunile de asamblare. Cf. NDU, DEXI.
– Pl.: *kituri.*
– Din engl. **kit.**

KITHÁRA s.f. (Muz.) Instrument cu coarde, asemănător cu lira[1] (**1**), care se folosea în Grecia antică, păstrat până în zilele noastre ca instrument popular. Cf. DN[2], DTM, MDN, MDA, NDU, DEXI.
– Scris și: *kitara.* DTM, MDN. – Pronunțat: *chi-ta-.* – Pl.: *kithare.*
– Din gr. **κιθάρα.**

KITHARÉD s.m. Rapsod, recitator din vechea Grecie, care cânta din kithara. Cf. DN[2], MDN, MDA, DEXI.
– Pronunțat: *chi-ta-.* – Pl.: *kitharezi.*
– Din gr. **κιθαρῳδός.** Cf. lat. c i t h a r o e d u s.

KITSCH s.n. **1.** (Estetică) Creație caracterizată prin platitudine, imitație superficială a operelor de artă și a elementelor folclorice, prin lipsă de originalitate și de profunzime, p s e u d o a r t ă; degradare, în sensul manierismului, a unei opere de artă, în funcție de cerințele unor destinatari mai puțin cultivați, și care se manifestă prin reproducerea pe scară industrială a unor opere artistice, pentru a fi valorificate în scopuri comerciale. *Mijloacele comunicației în masă manifestă o afinitate față de kitsch.* CONTEMP. 1974, în DCR, cf. DN[3], M. D. ENC., DOOM, L. ROM. 1994, 309. *Ne temem de kitsch.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1995, nr. 36, 16/2. *Cine a văzut doar filmul... stă, desigur, la îndoială dacă să mai cumpere și cartea: kitsch-ul cinematografic taie orice avânt.* ib. nr. 40, 7/4, cf. DEX[2], D. ENC., MDN, NDU, DEXI. *Din păcate, repertoriul plonjează uneori în vulgaritate sau kitsch.* RL 2008, nr. 5 658. (F i g.) *Iată o mixtură dezgustătoare, un kitsch moral fără termen de comparație.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1995, nr. 45, 3/2. ✧ (Atribuind calitatea ca un adjectiv) *Trăsăturile proprii unor opere ale artei moderne, mai ales o anumită ruptură de public, creșterea fenomenului kitsch, determină apariția conceptului de paraestetic.* D. ES. 280. *Urbanistica grandomană și kitsch.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1995, nr. 47, 1/2. *Nu este decât o carcasă goală..., o odă kitsch dedicată imposturii.* RL 2008, nr. 5 552. (Comparat ca un adjectiv) *Știu, e foarte kitsch.* ib. 2007, nr. 5 327. *Pare normal ca partea... să fie mai naivă și mai kitsch.* ib. 2008, nr. 5 507. (P. e x t.; despre destinatarul creației de acest fel) *Datorită alterării gustului estetic în condițiile industrializării..., apare și un public kitsch.* D. ES. 198.
2. Obiect de proastă calitate, lipsit de valoare estetică, de bun gust. Cf. V. BREBAN, D. G., DEX[2], MDN, MDA, DOOM[2], NDU. ✧ (Atribuind calitatea ca un adjectiv) *Povestește... cum a luat sfârșit dragostea lui... din cauza unui cadou kitsch.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1996, nr. 38, 7/4. *Obiectele kitsch sunt încă prezente în număr mare.* RL 2007, nr. 5 332.
– Pronunțat: *chiș.* – Pl.: (**2**) *kitsch-uri.*
– Din germ. **Kitsch,** engl. **kitsch.**

KITSCHIZÁ vb. I. T r a n z. (Rar; complementul indică arta, climatul estetic) A denatura, a vulgariza. Cf. MDN, DEXI.
– Pronunțat: *chi-ți-.* – Prez. ind.: *kitschizez.*
– **Kitsch** + suf. *-iza.*

KITSCHIZÁRE s.f. Faptul de a kitschiza; denaturare, vulgarizare a artei. *Apare posibilitatea kitschizării climatului estetic.* CONTEMP. 1974, în DCR, cf. DEX[2], MDA, NDU, DEXI.
– Pronunțat: *chi-ĉi-*. – Pl.: *kitschizări.*
– V. **kitschiza.**

KITSCHÓS, -OÁSĂ adj. (Neobișnuit) Lipsit de valoare artistică; de prost gust. *Mai ciudată și mai hibridă mi se pare grafia fidelă a termenului de bază: „Centrul orașului este plin de statui kitschoase".* ROMÂNIA LITERARĂ, 1998, nr. 43, 2/26, cf. L. ROM. 1999, 384. (Prin extensiune) *Lumea aceasta închisă, marginală și auto-marginalizată, mică și kitsch-oasă, bine evidențiată prin spațiu... și prin costumele... gândite pentru fiecare tip de personaj în parte.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1998, nr. 47, 16/3.
– Scris și: *chicios* (ROMÂNIA LITERARĂ, 1998, nr. 43, 10/2, L. ROM. 1999, 384), *kitsch-os.* – Pronunțat: *chi-ĉos.* – Pl.: *kitschoși, -oase.*
– **Kitsch** + suf. *-os.*

KITTSIÁN s.m. și f., adj. **1.** S.m. și f. Persoană care face parte din populația de bază din Federația Saint Kitts și Nevis sau care este originară de acolo; (la m. pl.) populație care s-a format în Saint Kitts și Nevis. Cf. DOOM[2].
2. Adj. Care aparține Federației Saint Kitts și Nevis sau kittsienilor (**1**), care este originar din Saint Kitts și Nevis; referitor la Federația Saint Kitts și Nevis sau la kittsieni. Cf. DOOM[2].
– Pronunțat: *chi-ți-an.* – Pl.: *kittsieni, -e.*
– [Saint] **Kitts** (n. pr.) + suf. *-ian.*

KÍWI[1] s.f. (Ornit.) Pasăre nocturnă înaltă de cca 30 cm, cu ciocul lung și ascuțit, ușor curbat, cu aripile atrofiate, neputând zbura, lipsită de claviculă, care se hrănește cu larve și care trăiește în Noua Zeelandă și Australia, fiind pe cale de dispariție; apterix (*Apteryx australis*). Cf. DER, DN[2], M. D. ENC., V. BREBAN, D. G., MDN, MDA, DOOM[2], NDU, DEXI.
– Scris și: *kivi.* – Pl.: *kiwi.*
– Din fr. **kiwi,** engl. **kiwi.**

KÍWI[2] subst. **1.** S.m. (Bot.) Plantă lemnoasă, originară din China, cu frunze de 6-15 cm lățime, cu fructe bace (*Actinidia chinensis*). Cf. D. ENC. *Plantația de kiwi... a împlinit 13 ani.* RL 2008, nr. 5 600.
2. S.n. Fruct comestibil de kiwi[2] (**1**), cu formă ovală, de mărimea unui măr mijlociu, cu miezul de culoare verde, dulce-acrișor, cu coaja maronie, acoperită de peri. Cf. DOOM, MDN, MDA, NDU, DEXI. *Din această categorie putem menționa: piersici..., struguri de masă..., kiwi.* ADEVĂRUL, 2008, nr. 5 720. *Alimentele fără restricție sunt: legume proaspete sau fierte, citrice, kiwi, ceaiuri din plante.* RL 2008, nr. 5 423. *Merele degajă etilenă și ajută kiwi la coacerea completă.* ib. nr. 5 600. ✦ Băutură preparată din acest fruct. MDN, MDA, DEXI.
3. S.n. Culoare care seamănă cu cea a fructului de kiwi[2] (**1**). [Dintre nuanțe] *s-au ales kiwi, jade, rose, violet și gris, care s-au folosit în combinații variate.* RL 2008, nr. 5 490.
– Pl.: *kiwi.*
– Din engl. **kiwi,** fr. **kiwi.**

KLIPPĂ s.f. (Geol.) Bloc de rocă de mari dimensiuni, izolat, deosebit de rocile din jur, rezultat prin eroziune sau dintr-o pânză de alunecare subacvatică. Cf. DN[3], MDN, MDA, DEXI.
– Pronunțat: *cli-pă.* – Pl.: *klippe.*
– Din germ **Klippe.**

KLÍPPFISCH s.n. (Cu sens colectiv) Pești conservați prin sărare și deshidratare, după ce au fost eviscerați și li s-a îndepărtat capul și, parțial, coloana vertebrală. Cf. D. PISC.
– Pronunțat: *clip-fiș.*
– Din germ. **Klippfisch.**

KNESSÉT s.n. Denumirea parlamentului unicameral al statului Israel. *Președintele Egiptului... a luat cuvântul, duminică, în knesseth.* RL 1977, în DCR. *Alegerea a fost făcută de membrii knesseth-ului (parlamentul israelian).* ib. 1978, în DCR, cf. DN[3], DEX[2], D. ENC., MDN, NDU, DEXI. *A câștigat votul din knesset pentru desemnarea președintelui.* RL 2007, nr. 5 253. *Discursul susținut de cancelarul Germaniei... în fața knessetului a avut o încărcătură simbolică deosebită.* ib. 2008, nr. 5 485.
– Scris și: *knesseth.* – Accentuat și: *knésset.* – Pronunțat: *cne-set.*
– Din ivritul **Knesset.**

KNICKERBÓCKER s.m. (Rar) Pantalon larg, strâns sub genunchi; pantalon de golf. *În poarta cea mare l-am găsit chiar pe comandant... cu figura energică, îmbrăcat cu knickerbockeri, pe un braț cu o brasardă roșie și una tricoloră.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1998, nr. 5, 15/3.
– Pronunțat: *cni-cher-bo-căr.* – Pl.: *knickerbockeri.*
– Din engl. **knickerbocker,** germ. **Knickerbocker.**

KNICKS s.n. (Germanism învechit) Reverență executată (de fete și de femei) prin deplasarea unui picior în spatele celuilalt, cu flexiunea genunchilor. *Dispariția vechilor uniforme și a knicksului a lăsat neatinsă ordinea cvasi-monahală a programului.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1998, nr. 49, 12/1.
– Pl.: *knicksuri.*
– Din germ. **Knicks.**

KNÓCKDOWN s.n. (Sport) Situație a unui boxer, care, deși căzut în urma unei lovituri primite din partea adversarului, poate relua lupta în mai puțin de zece secunde. Cf. DN[3], D. ENC., DOOM[2], DEXI 386.
– Scris și: *cnocdaun.* D. ENC., DEXI 386. – Pronunțat: *cnoc-daun* și *noc-daun, cnoc-dáun* (DEXI 386). – Pl.: *knockdownuri.*
– Din engl. **knockdown.**

KNÓCKING s.n. (Sport; ieșit din uz) Henț. Cf. MINERVA.
– Pronunțat: *cno-ching.*
– Din engl. **knocking.**

KNOCKMÉTRU s.n. **1.** Aparat folosit pentru măsurarea detonației în cadrul determinării cifrei octanice a unei benzine. Cf. DT, DP[2].
2. Dispozitiv indicator al unui aparat C.F.R. de măsurare a detonației. Cf. LTR[2], DTT.
– Pronunțat: *cnoc-.* – Pl.: *knockmetre.*
– Din fr. **knockmètre,** germ. **Knockmeter.**

KNÓCKOUT s.n. **1.** (Sport) Scoatere din luptă a unui boxer, care, în urma unei lovituri primite

regulamentar din partea adversarului, nu poate relua lupta în zece secunde; victorie obținută astfel. Cf. DN[3]. *Într-o confruntare directă, oricare dintre foștii săi protejați ar fi în stare să-l facă knock-out cu o asemenea violență, încât l-ar putea scoate, urgent, în afara cursei.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1996, nr. 13, 2/2, cf. D. ENC., DOOM[2], DEXI 386. *Unul dintre jucători este doborât până în pragul K.O. Toată lumea este convinsă că pugilistul nu mai are nicio șansă.* ADEVĂRUL, 2008, nr. 5 546. (F i g.) *Revenindu-și cu greu din K.O.-urile suferite în competiția pentru primul val NATO și acceptarea în Uniunea Europeană, conducerea României nu înțelege încă diferența dintre declarațiile curtenitoare... și realitățile foarte dure ale proceselor de integrare în structuri la care năzuiește.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1997, nr. 48, 11/3. *Consideră această decizie o luptă pierdută prin knock-out în fața forțelor teroriste.* RL 2008, nr. 5 421. ✧ E x p r. **A face** (pe cineva) **knockout** = **a)** a lăsa pe cineva inconștient în urma unei lovituri. Cf. DEXI 386; **b)** a învinge categoric (într-o luptă, într-o competiție). *La Stănileşti,... Petru cel Mare a fost făcut knock out.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1998, nr. 49, 4/4. *Un apărător... i-a făcut K.O. în cinci minute pe clujeni, marcând două goluri.* ADEVĂRUL, 2008, nr. 5 688; **c)** a lăsa pe cineva fără replică. DEXI 386. **A fi knockout** = (despre boxeri) a fi inconștient în urma unei lovituri. Cf. L. ROM. 1962, 340.

2. (Med.) Tehnologie de neutralizare a unor gene. *Cercetările lor au permis neutralizarea unor gene, tehnică denumită „knock-out".* RL 2007, nr. 5 352.

– Scris și: *knock-out, knock out, knoc-aut* (L. ROM. 1962, 340), *cnocaut* (DN[3], D. ENC., DEXI 386). – Prescurtat: *K.O.* – Pronunțat: *cno-caut* și *no-caut.* – Pl.: *knockouturi.*

– Din engl. **knockout.**

KNOCKOUTÁ vb. I. T r a n z. (Sport; complementul indică adversarul) A învinge prin knockout (**1**). [A] *knock outa* (a. 1934). în L. ROM. 1959, nr. 2, 89.

– Scris și: *cnocauta* (L. ROM. 1959, nr. 2, 89, DEXI 386), *knock outa.* – Pronunțat: *cno-cau-ta* și *no-cau-ta.* – Prez. ind.: *knockoutez.*

– V. **knockout.**

KNOW-HOW s.n. Ansamblu de formule, definiții tehnice, documente, desene, modele, rețete tehnice, procedee, experiență de producție etc., privitoare la un nou proces tehnologic și la modul de exploatare a unor utilaje noi, care servesc la fabricarea unui produs. Cf. D. EC. POL., M. D. ENC., CONTEMP. 1975, nr. 35, 2/2, MAGAZIN, 1977, nr. 1 004, 2, L. ROM. 1978, 403, D. MAN., DEX[2]. *Ar fi trebuit să fie interesați de un know-how foarte util.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1998, nr. 40, 17/4, cf. MDN, DOOM[2]. *Efortul educațional... se depune pentru a se forma elite, întrucât acestea sunt generatoarele know-how-ului societății secolului 21.* RL 2006, nr. 4 998. *Investitorul vine cu bani și echipamente în scopul retehnologizării și modernizării activității de producție, cu management și know-how, preluând o parte din salariați.* ib. nr. 5 066, cf. NDU, DEXI. *Ei au know-how-ul, așa că am de-a face cu oameni care finanțează și, în același timp, asigură mersul lucrurilor.* ADEVĂRUL, 2008, nr. 5 716.

– Pronunțat: *nău-hau* (D. EC. POL., DOOM[2]) și *nău-háu* (NDU). – Pl.: (rar) *know-haw-uri.* DEXI.

– Din engl. **know-how.**

KOÁLA s.m. (Zool.; și în sintagma *urs koala*) Mamifer cățărător din ordinul marsupialelor, erbivor, fără coadă, cu blana de culoare bej, asemănător cu un ursuleț, originar din Australia, crescut astăzi în rezervații, fiind pe cale de dispariție; urs australian, urs cu pungă (*Phascolarctos cinereus*). Cf. DN[3], MDN, MDA, DOOM[2]. [Pe „k"] *îl întâlnim în forme internaționale care transcriu cuvinte de diverse origini: koala, kamikaze, kibbutz etc.* ROMÂNIA LITERARĂ, 2005, nr. 2, 11/2, cf. DEXI. *Produc și figurine reprezentând familia ursilor koala, iepurași, bufnițe și rățuște de bazin.* RL 2008, nr. 5 457.

– Pronunțat: *co-a-.* – Pl.: *koala.*

– Din fr. **koala,** engl. **koala.**

KOÁN s.n. Maximă sau povestire paradoxală, folosită în budism ca ajutor la meditație sau ca mijloc de trezire spirituală. *Un faimos koan... spune cam așa: „Toți știm ce zgomot fac două palme aplaudând. Dar ce zgomot face o singură palmă aplaudând?"* ROMÂNIA LITERARĂ, 1998, nr. 23-24, 6/1. (P. g e n e r.) *Ca să nu se creadă că numai japonezii... sunt amatori de paradoxuri, să citez și un (fel de) koan românesc: „Să te ferească Dumnezeu de fuga șchiopului și de bătaia orbului".* ib. 1998, nr. 23-24, 6/1.

– Pronunțat: *co-an.* – Pl.: *koanuri.*

– Din fr. **koan.**

KOB s.m. (Zool.) Antilopă mare cu coarne elipsoidale, care trăiește în mlaștinile Africii australe (*Kobus kob*). Cf. MDN, DEXI.

– Pl.: *kobi.*

– Din fr. **kob.**

KOBLENZIÁN, -Ă s.n., adj. (Geol.) **1.** S.n. Al treilea etaj al devonianului inferior. Cf. DOOM[2], DEXI.

2. Adj. Care aparține koblenzianului (**1**), specific koblenzianului; care se referă la koblenzian. Cf. DOOM[2], DEXI.

3. S.n. Serie de straturi geologice din koblenzian (**1**). Cf. DEXI.

– Scris și: *coblențian.* DEXI. – Pronunțat: *-ți-an.* – Pl.: *koblenzieni, -e.*

– Din fr. **coblentzien.** Cf. n. pr. K o b l e n z.

KOBÓLD s.m. Spiriduș al casei în mitologia germană, considerat păzitor al metalelor prețioase din pământ. *Silf nevăzut, stăi, Cobold, te frământă!* GORUN, F. 54, cf. DA I_2, 605, DN[3], MDN, MDA, NDU, DEXI.

– Scris și: *cobold.* – Pl.: *kobolzi.*

– Din germ. **Kobold.**

KÓDAK s.n. Aparat (mic) de fotografiat. Cf. MDN, DEXI.

– Pl.: ?

– Din engl. american **Kodak.**

KOGÁI s.n. (Rar) Poluare. *Această nouă formă de democrație pe care o constituie mișcările de cetățeni* [în Japonia] *este în fapt legată de un singur cuvânt: kogai (poluare).* SCÂNTEIA, 1974, în DCR, cf. MDN, DEXI.

– Cuvânt japonez. Cf. engl. k o g a i.

KOHÓL s.m. Sulfură de antimoniu folosită de orientali ca fard pentru ochi și în scop profilactic, împotriva oftalmiilor. Cf. DN[3], MDA, DEXI. ✧ *Creion khol* = creion dermatograf pentru conturarea ochilor. □ *Mi-am cumpărat un creion khol.*

– Și: **khol** s.n. DEXI.

– Din fr. **kohol, khôl.**

KOILONICHÍE s.f. (Med.) Deformație (congenitală) a unghiilor, a căror suprafață devine concavă, cu aspect de lopată. Cf. DEXI.
– Pl.: *koilonichii.* – Pronunțat: *co-i-lo-.* – Gen.-dat.: *koilonichiei.*
– Din fr. **koïlonychie.**

KOINÉ s.f. (Lingv.) **1.** Limba comună greacă formată pe baza dialectului atic în secolele IV–III î. H., folosită ca limbă de circulație în epocile elenistică și romană și devenită limbă de circulație universală la populațiile din Balcani, Asia Mică și Egipt prin răspândirea culturii grecești și în urma cuceririlor lui Alexandru cel Mare. Cf. MINERVA, DER, D. ENC., MDN, DEXI.
2. Variantă lingvistică ce servește comunicării între vorbitori de dialecte sau de graiuri diferite. Cf. DER, DOOM, DEX^2, D. ENC., NDU, DEXI.
3. P. e x t. Limbă comună, v. l i m b ă (**A III 2**). Cf. DN^3 225, MDN, MDA, DEXI.
– Scris și: *coine.* DN^3 225, DEXI. – Pronunțat: *coi-ne* (DOOM^2) și *co-i-ne* (DEXI).
– Din gr. **κοινή** (f. lui *κοινός*). Cf. fr. k o i n è.

KÓKA subst. (Sport) Decizie a unui arbitru, prin care se acordă unui jucător trei puncte pentru executarea unui procedeu. Cf. MDN, DEXI.
– Din japonezul **koka.**

KOLLERGÁNG s.n. Moară cu tăvălugi verticali, folosită la măcinare în industria pigmenților și a coloranților; moară chiliană. Cf. LTR^2, DP^2, DTT, DN^3 227, MDA.
– Scris și: *colergang.* DN^3 227, MDA. – Pronunțat: *co-ler-.*
– Din germ. **Kollergang.**

KOMINTERNÍST, -Ă adj., s.m. și f. **1.** Adj. Care aparținea Internaționalei a III-a Comuniste. *„Vechea gardă" era kominternistă.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1997, nr. 1, 5/3.
2. S.m. și f. Membru al Internaționalei a III-a Comuniste. *Vede, azi, pretutindeni, comploturi internaționale... ce ar reuni „uneltirile" foștilor kominterniști.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1997, nr. 50, 5/3.
– Pl.: *kominterniști, -ste.*
– **Komintern** (n. pr.) + suf. *-ist.*

KÓRE s.f. Statuie antică grecească, ce reprezintă o tânără într-un drapaj bogat, ținând în mâna dreaptă o floare, o pasăre sau un obiect, și care este simbolul grației feminine. Cf. M. D. ENC., MDN, DEXI.
– Accentuat și: *koré.* MDN. – Pl.: ?
– Din gr. **κόρη.** Cf. germ. K o r e, fr. k o r ê.

KORNERUPÍN s.n. Mineral rar din clasa silicaților, având în compoziție bor, magneziu, fier și aluminiu, folosit la bijuterii. D. ENC.
– Pl.: ?
– Din germ. **Kornerupin,** engl. **kornerupine.**

KÓRO s.n. (Med.) Sindrom nervos, dezordine mintală care se manifestă prin țipete, tremurături, agresiune fizică și verbală etc. *Ce îl mai poate tulbura sunt știrile despre curioasa maladie koro, cu a cărei cercetare, deocamdată secretă, se îndeletnicea de fapt, în vestul Tibetului, doctorița.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1998, nr. 22, 4/4.
– Din engl. **koro.**

KORÚNĂ s.f. Unitate monetară în Cehia și în Slovacia. Cf. D. ENC. *Pe lângă leva și leu, în ultimele trei săptămâni a crescut și cererea pentru... koruna slovacă.* RL 2007, nr. 5 139.
– Pl.: *korune.*
– Din cehul **koruna,** slovacul **koruna.**

KOSOVÁR, -Ă s.m. și f., adj. **1.** S.m. și f. Persoană care face parte din populația de bază a provinciei Kosovo sau este originară de acolo; (la m. pl.) populația din Kosovo. Cf. DOOM^2. *Liderii kosovarilor au anunțat începerea consultărilor cu partenerii occidentali.* ADEVĂRUL, 2007, nr. 5 418. *La un an de la proclamarea independenței, marile așteptări ale kosovarilor nu au fost încă împlinite.* ib. 2009, nr. 5 780.
2. Adj. Care aparține provinciei Kosovo sau kosovarilor (**1**), specific kosovarilor; care este originar din Kosovo. Cf. DOOM^2. *Rezoluția 1 244 a Consiliului de Securitate, adoptată după războiul din 1999,... acorda „autonomie substanțială" albanezilor kosovari, dar sub suveranitate sârbă.* RL 2008, nr. 5 455. *Forța de securitate kosovară... urmează să fie... echipată cu armament ușor.* ADEVĂRUL, 2009, nr. 5 752.
– Pl.: *kosovari, -e.*
– Din alb. **kosovar.**

KÓTO s.n. (Muz.) Instrument muzical japonez asemănător cu harpa, format dintr-o cutie de rezonanță plată, de formă rectangulară, cu coarde acționate prin ciupire. Cf. DTM, MDN, MDA, DEXI.
– Pl.: *kotouri.*
– Cuvânt japonez. Cf. fr. k o t o, engl. k o t o.

KOUROS subst. Statuie antică grecească din perioada preclasică, ce reprezintă un tânăr atlet nud, în poziție frontală, cu brațele întinse pe lângă corp și cu un picior puțin mai în față, al cărui corp simbolizează perfecțiunea umană. Cf. M. D. ENC., MDN, DEXI.
– Pronunțat: *cú-.* – Pl.: ?
– Din gr. **κούρος** „băiat". Cf. germ. K o u r o s.

KÓVAR s.n. Aliaj ternar cu compoziție 54% fier, 27% nichel și 19% cobalt, care are coeficientul de dilatare termică egal cu al sticlei și al platinei, folosit la fabricarea becurilor electrice, a tuburilor electronice etc. Cf. DER, M. D. ENC., V. BREBAN, D. G., DOOM, D. ENC.
– Scris și: *kowar.* D. ENC.
– Din engl. **kovar.**

KRAAL s.n. Așezare rurală (temporară) a populațiilor bantu din Africa de Sud, în care colibele sunt dispuse în cerc, în jurul unei piețe centrale. Cf. MDN, DEXI.
– Pronunțat: *cral.* – Pl.: *kraaluri.*
– Din fr. **kraal,** engl. **kraal.**

KRAFT s.n. (Și în sintagma *hârtie kraft*) Hârtie foarte tare, utilizată pentru ambalaje, izolări etc. Cf. DN^3, MDN, MDA, NDU, DEXI. *Consiliul de administrație al firmei... a suspendat activitatea de fabricare a hârtiei „kraft".* RL 2007, nr. 5 343.
– Pl.: *krafturi.*
– Din engl. **kraft,** fr. **kraft.**

KRÁKEN s.m. Monstru marin fantastic din mitologia scandinavă. Cf. MDN, NDU, DEXI. *Un monstru marin*

(kraken), înarmat cu tentacule (şi ochi pe fiecare dintre ele),... face praf orice vas. RL 2006, nr. 5 014.
– Pl.: *krakeni.*
– Din norvegianul **Kraken.** Cf. fr. k r a k e n.

KRARUPIZÁRE s.f. Procedeu folosit în telefonie pentru a mări eficienţa liniilor lungi de comunicaţii prin creşterea inductivităţii acestora; (rar) krarupizaţie. Cf. LTR[2], DER, DTT, M. D. ENC., D. ENC., MDN, DOOM[2], DEXI.
– Pl.: *krarupizări.*
– După fr. **krarupisation.**

KRARUPIZÁŢIE s.f. (Rar) Krarupizare. Cf. DP[2].
– Pl.: *krarupizaţie.*
– Din fr. **krarupisation.**

KREMLÍN, -Ă adj. (Neobişnuit) Care aparţine acţiunilor politice ale conducătorilor Rusiei; (neobişnuit) kremlinez. *Conform noii mode kremline, nu-şi maschează disprețul politic şi intelectual.* în DR.[2] XIII, nr. 2, 67.
– Pl.: *kremlini, -e.*
– De la n. pr. **Kremlin.**

KREMLINÉZ, -Ă adj. (Neobişnuit) Care aparţine acţiunilor politice ale conducătorilor Rusiei; (neobişnuit) kremlin. *Revoluţia... s-a făcut după un scenariu kremlinez, şi nu washingtonian!* ROMÂNIA LITERARĂ, 1997, nr. 43, 2/2.
– Pl.: *kremlinezi, -e.*
– **Kremlin** (n. pr.) + suf. *-ez.*

KREMLINOLÓG s.m. Observator şi analist al acţiunilor politice ale conducătorilor din Rusia; kremlinologist. Cf. MDN, DEXI.
– Pl.: *kremlinologi.*
– Din fr. **kremlinologue.**

KREMLINOLOGÍE s.f. Studiul acţiunilor politice ale conducătorilor din Rusia. *Nu se teme... să polemizeze cu semizeii unei pseudo-kremlinologii, care reprezentau versiunea „oficială" utilizată de hegemoniile de centru-stânga din Occidentul anilor '30 şi '40.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1997, nr. 7, 14/3. ✦ P. e x t. Acţiune politică a conducătorilor din Rusia. *Aducerea... în prim-planul scenei politice dovedeşte încă o dată cât de imprevizibilă este kremlinologia.* RL 2007, nr. 5 330.
– Gen.-dat.: *kremlinologiei.*
– Din fr. **kremlinologie.** Cf. engl. k r e m l i n o l o g y.

KREMLINOLOGÍST s.m. Observator şi analist al acţiunilor politice ale conducătorilor din Rusia; kremlinolog. Cf. MDA.
– Pl.: *kremlinologişti.*
– Din engl. **kremlinologist.**

KRENNERÍT s.n. Minereu aurifer. Cf. DP[2], DTT, DEX[2], MDN, DEXI.
– Pronunţat: *cre-ne-.* – Pl.: *krennerite.*
– Din engl. **krennerite,** fr. **krennérite.**

KREUZER s.m. Monedă mică de argint, ulterior de aramă, care a circulat până la sfârşitul secolului al XIX-lea în sudul Germaniei, în Austro-Ungaria, precum şi în Transilvania şi Bucovina, în timpul stăpânirii austriece şi care valora a suta parte dintr-un florin; creiţar, (regional) crivac. D. ENC.
– Pronunţat: *cróí-ţăr.* – Pl.: *keuzeri.*
– Din germ. **Kreuzer.**

KRILL s.m. (Zool.) Mic crustaceu de aproximativ 10 cm lungime, comestibil, care trăieşte în apele arctice (*Euphausia superba, Meganyctiphanes norvegica*). *Specialiştii presupun că... aşa-numitul „krill" va permite, dacă nu eradicarea subnutriţiei din lume, cel puţin atenuarea considerabilă a acestui flagel.* SCÂNTEIA, 1975, în DCR. *Roiurile de krill... s-au extins considerabil.* ib. 1978, în DCR, cf. MDN, NDU, DEXI.
– Pl.: *krilli.*
– Din engl. **krill.**

KRIPTÓN s.n. (Chim.) Element chimic sub formă de gaz rar, incolor, inodor şi insipid, obţinut prin distilarea fracţionată a aerului lichid, care se combină numai cu fluorul, la temperatura aerului lichid sub acţiunea descărcărilor electrice întunecoase, şi este folosit la umplerea becurilor electrice şi a lămpilor de minerit. Cf. MINERVA. *Kriptonul... şi xenonul... sunt gaze incolore şi fără miros.* MACAROVICI, CH. 265, cf. DT, LTR[2], DL, DM, DN, DER, DP[2], DTT, M. D. ENC., D. PISC., V. BREBAN, D. G., DEX[2], D. ENC., MDN, DOOM[2], NDU, DEXI.
– Din fr. **krypton.**

KRÓNĂ s.f. Unitate monetară în Islanda şi în Suedia. Cf. D. ENC.
– Pl.: *krone.*
– Din engl. **krona.**

KRÓNE s.f. invar. Unitate monetară în Danemarca şi în Norvegia. Cf. D. ENC.
– Din engl. **krone.**

KRÓNPRINZ s.m. **1.** Titlu purtat în trecut de moştenitorul tronului în Germania şi în Imperiul Habsburgic. Cf. M. D. ENC. *O întreagă categorie de cuvinte la care... lasă nelămurită scrierea iniţialei este aceea a cuvintelor... de tipul „kronprinz".* L. ROM. 1977, 111, cf. DN[3], DEX[2], D. ENC., MDN, MDA, DOOM[2], NDU, DEXI.
2. Persoană care purta acest titlu. Cf. D. ENC., MDA.
– Accentuat şi: *kronprínz.* NDU. – Pronunţat: *cron-prinţ.* – Pl.: *kronprinzi.*
– Din germ. **Kronprinz.**

KROON s.m. Unitate monetară în Estonia. D. ENC.
– Pronunţat: *cron.* – Pl.: *krooni.*
– Cf. engl. k r o o n.

KRUGELRÁND s.m. v. **krugerrand.**

KRUGERRÁND s.m. Unitate monetară în Africa de Sud. *Au fost găsiţi... 1 500 de „krugelranzi", monede sudafricane a[l] căror import este interzis de legile engleze.* RL 1975, în DCR.
– Pronunţat: *cru-gher-rand.* – Pl.: *krugerranzi.* – Şi: **krugelránd** s.m.
– Din engl. **krugerrand.**

KŞÁTRYA s.f. Nume dat castei aristocraţiei militare din India antică, care urma după cea a brahmanilor. Cf. DER, M. D. ENC., D. ENC.
– Pronunţat: *-tri-a.*
– Din engl. **Kshatriya.**

KÚBA s.f. Monument ridicat în Africa de Nord, în memoria unui personaj venerat. Cf. MDN.
– Pl.: *kuba.*
– Din fr. **koubba.**

KÚDU s.m. (Zool.) Specie de antilopă africană, cu coarnele în spirală (*Tragelaphus strepsiceros*). Cf. MDN, DEXI.
– Pl.: *kudu.*
– Din engl. **kudu.**

KULÁN s.m. (Zool.) Hemion care trăieşte în sudul Siberiei, în stepele Mongoliei şi ale Chinei. Cf. MDN, DEXI.
– Pl.: *kulani.*
– Din germ. **Kulan.**

KÚMEL s.n. Băutură alcoolică preparată din apă, zahăr şi alcool, aromatizată cu o esenţă obţinută prin macerarea în alcool a seminţei de chimion, împreună cu anason, coriandru şi coji de lămâie. V. c r a m p ă. Cf. NICA, L. VAM. 137, LTR[2].
– Scris şi: *kummel* (NICA, L. VAM. 137), *kümmel.*
– Pronunţat: *cu-măl.*
– Din germ. **Kümmel,** fr. **kummel.**

KÚMITE s.n. invar. Luptă marţială de karate, de origine japoneză, care constă dintr-o înlănţuire de mişcări de atac şi de apărare, cu mai mulţi adversari, fără lovituri directe aplicate cu mâna. Cf. MDN, MDA, DEXI. *La seniori,... s-a situat pe locul doi la kumite.* RL 2008, nr. 5 429. *A obţinut medalia de argint, la kumite individual.* ib. nr. 5 524.
– Accentuat şi: *kumité.* MDN, DEXI.
– Cuvânt japonez.

KÚNA s.f. Unitate monetară în Croaţia. D. ENC. *În Croaţia,... o parte semnificativă a împrumuturilor denominate în kuna este consolidată în valută.* RL 2006, nr. 5 010.
– Pl.: *kuna.*
– Din croatul **kuna.**

KUNG-FÚ s.n. invar. **1.** Gen de luptă care cunoaşte o varietate de stiluri, caracterizată prin mişcări asemănătoare celor de karate şi care provin din gimnastica terapeutică a chinezilor. Cf. D. ENC., MDA, NDU, DEXI. ✧ (Atribuind calitatea ca un adjectiv) *Artistul coordonează imaginile cu figuri politice sau scene din filme kung-fu.* RL 2007, nr. 5 187. *Spectaculoasele cascadorii şi coregrafia confruntărilor kung-fu... au însă, spre deosebire de alte filme, o bază dramaturgică serioasă.* ib. nr. 5 392.
2. P. g e n e r. (Impropriu) Denumire dată artelor marţiale chinezeşti. Cf. D. ENC.
– Din fr. **kung-fu,** engl. **kung fu.**

KUNGURIÁN, -Ă s.n., adj. (Geol.) **1.** S.n. Etaj al permianului mijlociu de facies marin, dezvoltat pe platforma rusă, corespunzător saxonianului din vestul Europei. Cf. DN[3], DOOM, MDN, DEXI.
2. Adj. Care aparţine kungurianului (**1**); care se referă la kungurian. Cf. DN[3], MDN, DOOM[2], DEXI.
3. S.n. Serie de straturi geologice din kungurian (**1**). Cf. DEXI.
– Pronunţat: *-ri-an.* – Pl.: *kungurieni, -e.*
– **Kungur** (n. pr.) + suf. *-ian.*

KUNŢÍT s.n. Varietate de silicat de litiu şi aluminiu, piatră preţioasă rară folosită la bijuterii, având proprietatea de a-şi schimba brusc coloraţia. D. ENC.
– Din fr. **kunzit.**

KURD, -Ă s.m. şi f., adj. **1.** S.m. şi f. Persoană care aparţine unui popor musulman de origine indo-europeană care trăieşte în Turcia, Iran, Irak, Siria, Afganistan, Pakistan şi în câteva regiuni din Federaţia Rusă; (la m. pl.) popor care trăieşte în aceste regiuni. Cf. MINERVA. *D-l Kilian... este kurd sau tătar.* CĂLINESCU, în NDU, cf. DER. [Limba kurdă este] *egală în drepturi cu araba... în provinciile locuite de kurzi din Irak.* LLME, cf. M. D. ENC., DEX[2]. *Cecenii, afganii sau kurzii.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1997, nr. 7, 2/2, cf. D. ENC., MDN, DOOM[2], DEXI. *Preşedintele irakian..., el însuşi kurd, a declarat ieri la Erbil că Irakul nu îi va preda niciodată Turciei.* RL 2007, nr. 5 363. *Raportul mai prezice... noi tensiuni între turci şi kurzi.* ADEVĂRUL, 2009, nr. 5 744. ✧ (Atribuind calitatea ca un adjectiv) *Activiştii kurzi.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1997, nr. 19, 24/4. *Pe 7 octombrie, 13 militari turci au fost ucişi de rebelii kurzi.* RL 2007, nr. 5 363. *A lansat... o vastă ofensivă împotriva rebelilor kurzi din nordul Irakului.* ADEVĂRUL, 2008, nr. 5 480.
2. Adj. Care aparţine kurzilor (**1**); care se referă la kurzi. Cf. DOOM, DEX[2], MDN. *Cetăţean turc de etnie kurdă.* RL 2004, nr. 4 218, cf. NDU, DEXI. *A ordonat... distrugerea satelor kurde.* RL 2007, nr. 5 127. *A fost condamnat la moarte... pentru responsabilitatea sa în reprimarea rebeliunii kurde.* ib. 2008, nr. 5 468. ✦ (Substantivat, f.) Limbă din ramura indo-iraniană, vorbită de kurzi. Cf. MINERVA, LLME, DEX[2], MDN, DEXI.
– Pl.: *kurzi, -de.*
– Din fr. **kurde.**

KURGÁN s.n. (Geogr.) Movilă înălţată deasupra unui mormânt străvechi; gorgan. Cf. MINERVA, LTR[2], D. ENC. *Este vorba de corpul unui războinic scit, descoperit... într-un mormânt tip „tumulus"(„movilă"), care poartă denumirea de „kurgan".* RL 2006, nr. 5 009.
– Pl.: *kurgane.* – Şi: **kurkáne** s.n. LTR[2].
– Din rus. **курган.**

KURKÁNE s.n. v. **kurgan.**

KURSÁAL s.n. **1.** Stabiliment într-o staţiune termală, care oferă, în timpul curei, recreere şi odihnă în saloanele de lectură şi de divertisment. Cf. MDN, DEXI.
2. Cazino. MDN, DEXI.
– Pronunţat: *-zal.* – Pl.: *kursaale.*
– Din germ. **Kursaal.**

KURÚMĂ s.f. (Geogr.) Torent de grohotişuri care se scurge încet pe versante sub acţiunea gravitaţiei, caracteristic unor regiuni din Siberia. Cf. LTR[2], M. D. ENC., D. ENC., MDN, DOOM[2].
– Scris şi: *curumă.* LTR[2]. – Pl.: *kurume.*
– Et. nec.

KUWAITIÁN, -Ă s.m. şi f., adj. **1.** S.m. şi f. Persoană care face parte din populaţia de bază a Kuwaitului sau care este originară de acolo; (la m. pl.) popor care s-a format, care trăieşte în Kuwait. Cf. L. ROM. 1977, 149, DEX[2], DOOM[2], NDU, DEXI.
2. Adj. Care aparţine Kuwaitului sau kuwaitienilor (**1**); care este originar din Kuwait; care se referă la Kuwait sau la kuwaitieni. Cf. DEX[2], DOOM[2], NDU, DEXI. *Mizele vizitei preşedintelui... în Kuwait sunt atragerea de investiţii kuwaitiene.* RL 2008, nr. 5 527.

– Scris şi: *kuweitian*. L. ROM. 1977, 149, DEX^2, MDA, DOOM^2, NDU, DEXI. – Pronunţat: *cu-vei-ti-an*. – Pl.: *kuwaitieni, -e*.
– **Kuwait** (n. pr.) + suf. *-ian*. Cf. fr. k o w e ï t i e n.

KWÁCHA s.f. Unitatea monetară în Malawi şi Zambia. MDN.
– Pronunţat: *cva-ĉa*. – Pl.: *kwacha*.
– Din engl. **kwacha.**

KWÁNZA s.f. Unitatea monetară în Angola. MDN.
– Pronunţat: *-ţa*. – Pl.: *kwanza*.
– Din engl. **kwanza.**

KYÁT s.m. Unitatea monetară a Birmaniei. Cf. M. D. ENC., DN^3, MDN, MDA, DEXI.
– Pronunţat: *chi-at*. DN^3, MDN. – Pl.: *kyaţi*.
– Din fr. **kyat,** engl. **kyat.**

KYRIALE subst. (Muz.) Carte de cântece religioase gregoriene, care cuprinde părţile ce se repetă la fiecare misă (**1**), prima fiind kyrie (**2**). Cf. DTM.
– Pronunţat: *-ri-a-*.
– Din it. **kyriale.** Cf. lat. med. K y r i a l e, germ. K y r i a l e.

KYRIE s.f. **1.** (În cultul creştin; şi în formula *Kyrie, eleison*) Invocaţie care începe cu acest cuvânt, cântată la anumite slujbe religioase, mai ales în ritul romano-catolic, la începutul unei mise (**1**). Cf. ŞĂINEANU^2, DN^3, MDN, MDA, NDU, DEXI. ✧ (Prin extensiune; în exclamaţii care exprimă bucurie, mirare) *Kyrie, eleison! c-am scăpat!* ALECSANDRI, T. 225. *Zece mii de galbeni! Chirie, eleison!* id., ap. TDRG, cf. ŞĂINEANU^2, SCRIBAN, D., NDU.
2. (În muzica bisericească) Parte a unei mise (**2**), care începe cu „kyrie". Cf. DEX^2, MDA, DEXI.
– Scris şi: *chirie*. DA I_2, 376. – Pronunţat: *chí-rie*. – Pl.: *kyrii*.
– Din gr. bizantin **Κύριε** (voc. lui *Κύριος*) [ἐλεῖσον] „Doamne, miluieşte". Cf. fr. k y r i e.

KYÚDO s.n. invar. Artă a trasului cu arcul la japonezi. Cf. MDA, DEXI.
– Din engl. **kyudo,** fr. **kyudo.**

Q

Q s.m. **1.** A douăzecea literă a alfabetului limbii române, folosită în scrierea unor nume proprii şi a neologismelor cu caracter internaţional care păstrează ortografia originară; sunetul corespunzător acestei litere (consoană ocluzivă palatală surdă sau ocluzivă velară surdă şi, uneori, rotunjită). Cf. PONTBRIANT, D., ENC. ROM., ŞĂINEANU, CADE, SCRIBAN, D., DER, V. BREBAN, D. G., DEX^2, D. ENC., DOOM^2. *A treia tranşă va începe din data de 20 a fiecărei luni, pentru pensionarii cu literele M, N, O, Q, P.* RL 2006, nr. 5 002. *Volumul al VIII-lea al lucrării include aproximativ 10 000 de persoane... ale căror nume încep cu literele P şi Q.* ib. nr. 5 019, cf. NDU, DEXI.

2. (Fiz.) Simbol pentru căldură. Cf. LTR^2, MDA, DEXI.

3. (Fiz.) Simbol pentru cantitatea de lumină. Cf. LTR^2, MDA, DEXI.

4. Simbol pentru sarcina electrică. Cf. LTR^2, MDA, DEXI.

5. (În sintagmele) *Aliaj q* = tip de aliaj pe bază de nichel, similar cu aliajele de fier, nichel şi crom. Cf. LTR^2, MDA, DEXI. (Nav.) *Cod q* = cod internaţional pentru indicaţiile de serviciu în radiotelegrafie compus din semnale scurte, de 2-3 litere, care cuprind totdeauna litera „q". Cf. LTR^2, MDA, DEXI. (Med.) *Febră q* = boală infecţioasă la om şi la animale, care se manifestă prin febră, cefalee, astenie şi localizări pulmonare. Cf. ABC SĂN.

6. (Mat.) Simbol pentru mulţimea numerelor raţionale. D. ENC., NDU, DEXI.

7. (Electrotehnică) Simbol pentru puterea reactivă. D. ENC.

8. (În sintagma) *Coenzima Q* = numele unei părţi de enzimă nonproteică, folosită în tratarea unor boli. □ *Coenzima Q10 sub formă de capsule.*

– Pronunţat: *cü* (DOOM^2) şi *chiu* (DEX^2, DEXI). – Pl.: *q* şi (n.) *q-uri.*

QANÁT s.n. Sistem de galerii subterane din Iran, prin care ape din pânza freatică, acumulate în depozitele de grohotiş de la poalele munţilor, sunt transportate la distanţe mari, prin cădere liberă, asigurând aprovizionarea cu apă a localităţilor şi irigarea oazelor. D. ENC.

– Pl.: ?

– Din engl. **qanat,** fr. **qanât.**

QI subst. Concept fundamental folosit în medicina tradiţională chineză, legat de concepţia existenţei în univers a unei energii fundamentale, bipolare (principiul masculin şi cel feminin), care se combină în diferite forme, inclusiv la nivelul fiinţei umane. Cf. D. PARAPS. *În conceptul qi se regăsesc îmbinate atât aspectul energetic (măsură a mişcării), cât şi cel informaţional.* ib. [Acest masaj] *diferă de tehnicile de masaj occidentale, în special datorită conceptului energetic pe care se bazează, şi anume forţa vitală qi.* RL 2008, nr. 5 634.

– Pronunţat: *ci.* – Articulat: *qi-ul.*

– Din engl. **qi.**

QIGONG s.n. Complex de tehnici tradiţionale chineze folosite pentru păstrarea energiei vitale. NDN, MDN, MDA, DEXI. *Vă va prezenta tehnici de concentrare, relaxare şi gestionare a stresului: morfopsihologie,... qi gong.* RL 2008, nr. 5 526.

– Scris şi: *qi gong.* – Pronunţat: *ci-gúng.*

– Din engl. **qigong.**

Q-MÉTRU s.n. (Telecomunicaţii) Instrument pentru măsurarea factorului de calitate (egal cu raportul dintre impedanţă şi rezistenţă) al bobinelor sau al circuitelor de înaltă frecvenţă. Cf. LTR^2, DER, M. D. ENC., D. ENC., MDA, NDU, DEXI.

– Pl.: *q-metre.*

– Din fr. **q-mètre.**

QUAD s.n. Autovehicul de teren cu cilindree mică, având caroseria deschisă şi patru roţi, dintre care două motrice. *Sunt înscrişi la clasele moto, auto şi quad, singura categorie fără prezenţă românească fiind cea de camioane.* ADEVĂRUL, 2008, nr. 5 528. *La categoria „quad"... au luat startul.* RL 2008, nr. 5 512.

– Pronunţat: *cuad.* – Pl.: *quaduri.*

– Din engl. **quad.**

QUADRAGÉSIMĂ s.f. (Învechit, rar) Nume dat duminicii păresimilor la catolici. ŞĂINEANU.

– Pronunţat: *cva-dra-ghe-.*

– Din lat. **quadragesima** „a patruzecea parte".

QUADRANGULÁR, -Ă adj. (Învechit, rar) Cu patru unghiuri. NDU. *Figură quadrangulară.* ib.

– Pronunţat: *cva-.* – Pl.: *quadrangulari, -e.*

– Din lat. **quadrangularis, -e.**

QUADRANTÍDE s.f. pl. (Astron.) Grup de particule care se rotesc în jurul Soarelui pe o orbită ce intersectează planul eclipticii într-un punct apropiat de orbita Pământului. D. ASTR.

– Pronunţat: *cua-.*

– Din engl. **Quadrantids.**

QUADRIENÁL, -Ă adj. (Învechit, rar) Care revine o dată la patru ani. Cf. ŞĂINEANU. *Premiu quadrienal.* id. ib.

– Pronunţat: *cva-dri-e-.* – Pl.: *quadrienali, -e.*

– Din lat. **quadriennalis, -e.** Cf. fr. q u a d r i e n n a l.

QUADRÍGIU s.n. (Învechit, rar) Cvadrigă. *Nechează iapa nebună, Ce chiar la quadrigiu s-o-nhami e bună.* OLLĂNESCU, H. O. 160.

– Pronunţat: *cva-.* – Pl.: *quadrigii.*

– Din fr. **quadrige.**

QUADRÍVIUM s.n. Grup de patru discipline matematice (aritmetica, geometria, astronomia şi teoria muzicii) din programul medieval de studii al artelor liberale. Cf. ŞĂINEANU, SCRIBAN, D., D. ES. 36, DN^3, M. D. ENC., DTM, V. BREBAN, D. G., DEX^2, D. ENC., DOOM^2, NDU, DEXI. ✦ Treaptă imediat următoare învăţământului elementar, în care erau predate aceste discipline. Cf. ENC. ROM., DER, DN^2, D. ENC., MDN, MDA, DEXI.

– Pronunțat: *cva-dri-vi-um* (DOOM[2]) și *cua-* (DN[3], V. BREBAN, D. G.).
– Din lat. **quadrivium.**

QUAESTOR s.m. Magistrat din Roma antică, situat pe prima treaptă a funcțiilor senatoriale, însărcinat cu supravegherea tezaurului public și a arhivelor. Cf. ENC. ROM., DER, M. D. ENC., MDA, DEX[2], DOOM[2], NDU, DEXI.
– Pronunțat: *cvés-*. – Pl.: *quaestori.*
– Din lat. **quaestor, -oris.**

QUAKER, -Ă s.m. și f. Adept al unei secte religioase pacifiste și austere, fondată în Anglia la mijlocul secolului al XVII-lea, ca reacție la ritualismul și conformismul Bisericii Anglicane, și care s-a extins și în Statele Unite ale Americii. Cf. POEN.–AAR.–HILL, V. II, 405[2]/13, STAMATI, V. 574. *Legile țării opreau... a face propagandă pentru altă doctrină, dogmă, părere sau cine știe ce fantazii, precum erau de ex. ale sabbatarilor, judaizanților, quackerilor.* BARIȚIU, P. A. I, 154, cf. ȘĂINEANU, ENC. ROM., CADE. *Quakerii nu poartă arme, refuză să meargă la război.* SCRIBAN, D., cf. DN, DER, L. ROM. 1983, 161, M. D. ENC., V. BREBAN, D. G., DEX[2], D. ENC., MDN, MDA, DOOM[2]. *Quakerii propovăduiau revenirea la formele creștinismului primitiv.* NDU, cf. DEXI.
– Scris și: *cvacher* (STAMATI, V. 574), *cuacher* (POEN.–AAR.–HILL, V. II, 405[2]/13). – Pronunțat: *cuéi-căr* (D. ENC., MDN, MDA, DOOM[2]), *cué-căr* (M. D. ENC.) și *cuá-cher* (SCRIBAN, D., DN[3]). – Pl.: *quakeri.*
– Din engl. **Quaker,** fr. **quaker.**

QUAKERÍSM s.n. Doctrina sectei nonviolente a quakerilor. Cf. ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D. *Calvinismul și diversele lui derivații sectare (puritanism, metodism, quakerism) au rămas minoritate.* OȚETEA, R. 325, cf. DN[2], DEX[2], MDN, MDA, NDU, DEXI.
– Pronunțat: *cuei-că-* (DEX[2], MDA, NDU, DEXI) și *cua-che-* (DN[3]).
– Din engl. **Quakerism,** fr. **quakerisme.**

QUÁLITY subst. invar. (Anglicism; cu referire la presa scrisă) Calitate. *Sunteți director general pe segmentul quality al trustului.* ADEVĂRUL, 2008, nr. 5 482. ✧ (Atribuind calitatea ca un adjectiv) *Audiența presei scrise autohtone continuă să se erodeze, cu excepția a două cotidiene quality.* ib. nr. 5 546. *Ziare quality.* ib. nr. 5 582.
– Pronunțat: *cua-lă-ti.*
– Din engl. **quality.**

QUAN s.m. **1.** Monedă în Anam (regiune din Vietnam aflată în trecut sub protectorat francez). Cf. ENC. ROM., MDA.
2. Măsură de greutate în Anam, echivalentă cu 312,20 kg. ENC. ROM., MDA.
– Pronunțat: *cuan.*
– Din fr. **quan.**

QUARC s.m. (Fiz.) Particulă elementară cu sarcina electrică fracționară de ⅓ sau ⅔ din cea a atomului, considerată printre cele mai mici componente ale materiei. Cf. ȘĂINEANU, D. U., M. D. ENC., CONTEMP. 1977, nr. 45, 2, L. ROM. 1978, 401, D. E. ȘT., DN[3], D. ENC. *O singură particulă, de-un miliard de ori mai mică decât quarcurile.* CĂRTĂRESCU, în NDU, cf. DEX[2]. *Atomi compuși din particule nucleare compuse din quarcuri.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1997, nr. 5, 5/3. *Avea temeinice cunoștințe în... domeniul științific, fizica recentă îndeosebi, încât vorbea cu dezinvoltură de cuante, quarci, neutrino și determinanți nerezolvați.* ib. nr. 32, 12/3, cf. MDN, DOOM[2], DEXI. *Japonezii... au împărțit cealaltă jumătate a premiului pentru descoperirea originii mecanismului de distrugere a simetriei care dovedește originea a cel puțin trei familii de quarcuri în natură.* ADEVĂRUL, 2008, nr. 5 672.
– Scris și: *quark.* L. ROM. 1978, 401, DN[3], DEXI. – Pronunțat: *cuarc.* – Pl.: *quarci* și (n.) *quarcuri.*
– Din engl. **quark.**

QUART s.n. v. **quarto.**

QUARTÉT[1] s.m. (Informatică) Lanț de patru elemente binare, echivalent cu o jumătate de octet. NDN, MDN, DEXI.
– Pronunțat: *cuar-*. – Pl.: *quarteți.*
– Din fr. **quartet.**

QUARTÉT[2] s.n. v. **cvartet.**

QUÁRTO adv., s.n. **1.** Adv. În al patrulea rând. ȘĂINEANU[2].
2. S.n. (Tipogr.) Format de tipăritură în care coala de hârtie este îndoită în patru, formând opt pagini. *Coala de tipar convențională se scoate în 16 pagini, sunt însă coale... în quart.* V. MOLIN, V. T. 26, cf. 29, DOOM[2].
– Pronunțat: *cvar-*. – Și: (**2,** învechit) **quart** (scris și *cvart* V. MOLIN, V. T. 29), **quert** (id. ib.) s.n.
– Din lat. **quarto** „în al patrulea rând".

QUASÁG s.m. (Astron.) Obiect cosmic extragalactic, de dimensiuni unghiulare reduse, cu aspect de stea, care emite radiații ultraviolete intense; galaxie albastră, galaxie cvasistelară, galaxie stelară. Cf. ȘĂINEANU, D. U., M. D. ENC., D. ASTR., D. E. ȘT., DN[3], DEX[2], D. ENC., MDN, NDU, DEXI.
– Pronunțat: *cua-*. – Pl.: *quasagi.*
– Din engl. american **quas**[i][stell]**a**[r] **g**[alaxy].

QUASÁR s.m. (Astron.) Obiect cosmic extragalactic, sursă de radiații luminoase și electromagnetice, de dimensiuni mai reduse decât ale unei galaxii, dar cu o putere de iradiere de zeci sau de sute de ori mai mare decât a acesteia. Cf. ȘĂINEANU, D. U., M. D. ENC., D. ASTR., MAGAZIN, 1976, nr. 988, 2, L. ROM. 1978, 401, D. E. ȘT., L. ROM. 1983, 161, V. BREBAN, D. G., DEX[2], D. ENC., MDN, DOOM[2], DEXI.
– Pronunțat: *cua-*. – Pl.: *quasari.*
– Din fr. **quasar,** engl. american **quasar.**

QUASSÍA s.f. (Bot.) Specie de arbori sau de arbuști din America tropicală, cu frunzele compuse, care secretă o substanță uleios-rășinoasă (*Quassia amara*). Cf. SCRIBAN, D. *Lemnul de quassia... are gust foarte amar, are proprietăți tonice, stomahice, stimulând secrețiunile și motricitatea digestivă.* LTR[2], DEXI. ✦ P. r e s t r. Scoarța amară și tonică a unui astfel de arbore. ȘĂINEANU.
– Accentuat și: *quássia.* SCRIBAN, D. – Pronunțat: *cua-si-a.* – Pl.: *quassia.*
– Din fr. **quassia,** engl. **quassia.**

QUASSÍNĂ s.f. (Chim.) Substanță extrasă din lemnul arborilor care aparțin speciei quassia, sub formă de cristale albe, fără miros, cu gust foarte amar, greu

solubile în apă şi în eter, utilizată ca denaturant pentru alcool. Cf. LTR[2], DEXI.
– Pronunţat: *cua-si-*. – Pl.: *quassine.*
– Din fr. **quassine.**

QUATÉRNIO-TERMINÓRUM s.m., adj. (Logică) Eroare de raţionament provocată de ambiguitatea termenului mediu, care face ca silogismul să aibă patru termeni în loc de trei. Cf. DER, DN[3], MDN, DEXI.
– Scris şi: *quaternio terminorum.* DER, DN[3], MDN. – Pronunţat: *cua-ter-ni-o-*.
– Din lat. **quaternio terminorum.**

QUATTROCENTÍST, -Ă s.m., adj. **1.** S.m. Om de cultură, artist din quattrocento. DEX–S, cf. MDN, NDU, DEXI.
2. Adj. Care aparţine quattrocentoului sau quattrocentiştilor (**1**), care este specific quattrocentoului sau quattrocentiştilor, din quattrocento. Cf. DEX[2], MDN, NDU, DEXI.
– Pronunţat: *cua-tro-*. – Pl.: *quattrocentişti, -ste.*
– Din it. **quattrocentista,** fr. **quattrocentiste.**

QUATTROCÉNTO s.n. Denumire dată culturii italiene din secolul al XV-lea, care reprezintă perioada umanismului renascentist. Cf. ENC. ROM., DER, M. D. ENC., DN[3], V. BREBAN, D. G., DEX[2], D. ENC., MDN, DOOM[2], NDU, DEXI. [Autorul] *se mişcă lejer şi aristocratic din secolul lui Pericle în quattrocento.* RL 2007, nr. 5 221.
– Scris şi: *cuatrocento.* DN[3]. – Pronunţat: *cua-tro-*. – Art.: *quattrocéntoul.*
– Din it. **Quattrocento.**

QUÁTUOR s.n. **1.** Compoziţie muzicală compusă din patru părţi. Cf. ŞĂINEANU, SCRIBAN, D. *Quatuorurile lui Mozart.* id. ib.
2. (Rar) Totalitatea instrumentelor cu coarde dintr-o orchestră. Cf. ŞĂINEANU.
– Accentuat şi: *cuatuór.* – Scris şi: *cuatuor.* SCRIBAN, D. – Pronunţat: *cua-tu-or.* – Pl.: *quatuoruri.*
– Din fr. **quatuor,** germ. **Quatuor.** Cf. lat. q u a t t u o r „patru".

QUAZI s.m. pl. Triburi germanice care s-au aşezat, la începutul erei creştine, în Moravia şi pe malurile Dunării. Cf. DER, M. D. ENC., D. ENC., DEXI.
– Pronunţat: *cuazi.*
– Din lat. **Quadi,** fr. **Quades.**

QUEBRÁCHO s.m. **1.** (Bot.) Specie de arbore tropical din America de Sud, cu lemnul foarte dur şi bogat în substanţe tanante (*Quebracho colorado, Schinopsis lorenzii*); p. e x t. lemnul acestui arbore. Cf. ENC. ROM. *Quebracho în bucăţi.* NICA, L. VAM. 206. *Ar fi multe de spus şi despre ţinuturile subtropicale..., despre pădurile cu esenţe rare..., despre quebracho, lemnul de fier, care e mai tare decât stejarul şi nu putrezeşte niciodată.* SADOVEANU, O. X, 449. *Produs cu ajutorul căruia se albesc extractele de quebracho întrebuinţate în industria pielăriei.* LTR II, 28, cf. ib. IV, SCL 1983, 513, LTR[2], DER, M. D. ENC., DN[3], V. BREBAN, D. G., DEX[2], D. ENC., MDN, DOOM[2], NDU, DEXI.
2. Material tanant extras din scoarţa şi din lemnul de quebracho (**1**), folosit în industria pielăriei. Cf. NICA, L. VAM. 206, DN[3], DEX[2], MDN, NDU, DEXI.
– Pronunţat: *che-bra-ço.* – Pl.: *quebracho.*
– Din sp. **quebracho.** Cf. fr. q u e b r a c h o.

QUÉCHUA s.m. şi f., adj. invar. **1.** S.m. şi f. Persoană care face parte dintr-o populaţie amerindiană care trăieşte în ţinuturile muntoase din Peru, în Chile şi în unele zone ale Boliviei, Ecuadorului, Argentinei şi Columbiei; (la pl.) populaţia amerindiană din aceste zone. Cf. ENC. ROM., SCL 1983, 513, DEX[2], MDN, DOOM[2], DEXI.
2. Adj. invar. Care aparţine populaţiei quechua (**1**), care este specific populaţiei quechua. Cf. DEX[2], MDN, DOOM[2], NDU, DEXI. ✦ (Substantivat, f.) Limbă amerindiană vorbită de populaţia quechua (**1**) şi care este limbă oficială, alături de spaniolă, în Bolivia şi Peru. Cf. LLME, DEX[2], MDN, DOOM[2]. *Quechua este cea mai răspândită limbă ameridiană din America latină.* NDU, cf. DEXI.
– Pronunţat: *che-çu-a.* – Pl.: (**1**) *quechua.* – Şi: (învechit) **quíchua** s.m. ENC. ROM.
– Din sp. **quechua.** – **Quichua** < fr. **quichua.**

QUERCÍT s.n. Substanţă sub forma unor cristale incolore, cu gust dulce, care se găseşte în ghindă. ENC. ROM., MDA.
– Pronunţat: *cuer-*.
– Din fr. **quercite.**

QUERT s.n. v. **quarto.**

QUETZÁL s.m. **1.** (Ornit.) Pasăre de mărime mijlocie, cu penaj verde pe spate şi galben pe piept, cu aripi rotunjite, cu coada lungă, care trăieşte în America Centrală (*Pharomachrus mocinno*). Cf. DEX–S, D. ENC., MDN, DOOM[2], NDU, DEXI.
2. Unitatea monetară de bază a Guatemalei. Cf. DN[3], DEX[2], D. ENC., MDN, NDU, DEXI.
– Pronunţat: *che-ţal.* – Pl.: *quetzali.* – Şi: **cuezál** s.m. DN[3], MDA.
– Din sp. **quetzal.**

QUIÁSH s.m. Monedă divizionară în Arabia Saudită. Cf. MDN.
– Pronunţat: *chi-aş.* – Pl.: *quiashi.*
– Din fr. **quiash.**

QUICHÉ[1] s.m. şi f., adj. **1.** S.m. şi f. (La pl.) Populaţie amerindiană din Guatemala; (la sg.) persoană care face parte din această populaţie. Cf. D. ENC.
2. Adj. Care aparţine populaţie quiche (**1**); specific populaţiei quiche. ✦ (Substantivat, f.) Limbă maya vorbită în Guatemala. Cf. LLME.
– Scris şi: *kiché.* LLME. – Pronunţat: *chi-çe.* – Pl.: *quiche.*
– Din sp. **quiché.**

QUICHE[2] s.n. Pateu cu slănină şi ouă bătute, care constituie o specialitate culinară din Lorena. *Cer un quiche cu andive, o specialitate franţuzească de patiserie.* RL 2007, nr. 5 183. *Quiche cu homar de Bretania, stridii proaspete servite cu vinegreta de usturoi, prăjitura de castane.* ib. nr. 5 401.
– Pronunţat: *chiş.* – Pl.: ?
– Din fr. **quiche.**

QUÍCHUA s.m. v. **quechua.**

QUICK s.f. invar. Băutură răcoritoare preparată pe bază de cola; quick-cola. MDN, cf. NDU, DEXI.
– Pronunţat: *cuic.*
– Din engl. **quick.**

QUICK-CÓLA s.f. invar. Băutură răcoritoare preparată pe bază de cola; quick. Cf. NDN, MDN, DEXI.
– Pronunțat: *cuic-*.
– Din engl. **quick-cola.**

QUÍCKSTEP s.n. Foxtrot în ritm vioi; melodie după care se execută acest dans. *Organizatorii au pregătit surprize muzicale, dansuri latino sau standard: vals lent, vals vienez, tangou, quick step, precum și concursuri cu premii atractive.* ADEVĂRUL, 2008, nr. 5 490.
– Scris și: *quick step, quick-step.* – Pronunțat: *cuic-*.
– Din engl. **quickstep.** Cf. fr. q u i c k s t e p.

QUIDDITÁTE s.f. Concept preluat în filosofia medievală după Aristotel, care desemnează ansamblul factorilor ce condiționează sau determină esența ori forma unui lucru; ansamblul acestor factori. Cf. ENC. ROM., DEX^2, MDN, NDU, DEXI.
– Pronunțat: *cvi-di-*.
– Din lat. med. **quidditas, -atis.**

QUIÉTO adv., adj. (Muz.; despre modul de executare a unei piese muzicale) Cu tempo larg; liniștit. D. MUZ., NDN, MDN, MDA, DEXI.
– Pronunțat: *cui-e-* și *chi-e-* (MDN).
– Din it. **quieto.**

QUIJOTÉSC, -EÁSCĂ adj. Specific personajului Don Quijote, de Don Quijote, visător și generos ca Don Quijote; donquijotesc, (rar) quijotic. *Toți au ceva titanic, eroic, romantic, dar și utopic, quijotesc, nebunesc.* LIICEANU, J. 176.
– Pronunțat: *chi-ho-*. – Pl.: *quijotești, -ste.*
– [Don] **Quijote** (n. pr.) + suf. *-esc.*

QUIJÓTIC, -Ă adj. (Rar) Quijotesc. *Primul volum al unei serii ce urmează să apară ne întreține speranța că nu orice demers quihotic, în plină febrilitate nepăsătoare a tranziției, se epuizează în zădărnicie.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1997, nr. 26, 2/1.
– Scris și: *quihotic.* – Pronunțat: *chi-ho-*. – Pl.: *quijotici, -ce.*
– [Don] **Quijote** (n. pr.) + suf. *-ic.*

QUIJOTÍSM s. n. (Livresc) Atitudine, acțiune, comportament de donquijote; donquijotism. *Esența quijotismului constă în fidelitatea eroului la înalta datorie pe care singur și-a impus-o.* LL 1955, 123. *Viciul quijotismului constă în tendința eroului de a reînvia o practică specifică a unui îndepărtat trecut.* ib. 124.
– Pronunțat: *chi-ho-*.
– Din [Don] **Quijote** (n. pr.) + suf. *–ism.*

QUIJOTIZÁ vb. I. R e f l. (Rar) A deveni asemănător lui Don Quijote.
– Pronunțat: *chi-ho-*. – Prez. ind.: *quijotizez.*
– [Don] **Quijote** (n. pr.) + suf. *-iza.*

QUIJOTIZÁRE s.f. (Rar) Faptul de a se q u i j o t i z a. *Criticii spanioli au observat de mult quijotizarea lui Sancho Panza, care este transformarea oricărui spectator căzut în plasa comedianului.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1998, nr. 12, 16/3.
– Pronunțat: *chi-ho-*.
– V. **quijotiza.**

QUÍLTING s.n. (Învechit) Numele unei stofe cu țesătura deasă. Cf. ENC. ROM.
– Pronunțat: *chil-*.
– Din engl. **quilting.**

QUINÁRIUS s.m. Monedă romană de argint în valoare de cinci ași. Cf. ENC. ROM.
– Pronunțat: *cvi-na-ri-us.* – Pl.: *quinariuși.*
– Din lat. **quinarius.**

QUÍNOA s.f. (Bot.) Plantă erbacee cerealieră, cultivată în America Centrală pentru semințele sale, care au o mare valoare nutritivă. Cf. NDN, MDN, MDA, DEXI.
– Accentuat și: *quinoá.* MDA, DEXI. – Pronunțat: *chi-noa.* MDN, MDA. – Pl.: *quinoa.*
– Din engl. **quinoa,** sp. **quinua.**

QUINOLEÍNĂ s.m. (Chim.) Compus heterociclic provenit din gudron de cărbune sau din anumiți alcaloizi. *Este vorba despre... galben de quinoleină,... galben auriu.* ADEVĂRUL, 2008, în DR.^{2} XIII, nr. 2, 67.
– Pronunțat: *chi-no-le-i-*.
– Din fr. **quinoléine.**

QUINTÁR s.m. Monedă divizionară din Albania. NDN, MDN, MDA, DEXI.
– Pronunțat: *chen-*. – Pl.: *quintari.*
– Din alb. **quindar** „litră", fr. **quintar.**

QUIPROQUÓ s.n. **1.** (Livresc) Confuzie de persoane sau de lucruri. Cf. ȘĂINEANU, ENC. ROM., CADE, SCRIBAN, D., DTL, L. ROM. 1981, 161, DN^3, DOOM, DEX^2, MDN, MDA, NDU, DEXI.
2. (Teatru) Situație comică în care un personaj este confundat cu un altul, rezultând o serie de încurcături. *Una din temele cele mai favorite ale acestei comedii e aceea care se complace să-ncurce aspirațiile și planurile omenești într-un total quiproquo.* RALEA, S. T. III, 260. *Într-un travesti convențional (de inspirație directă din qui-pro-quo-urile shakespeareene), Irina Petrescu (Silvia) manifestă o vioaie libertate de spirit.* T ianuarie 1969, 91, cf. DN^3, DEX^2. *Piesa este o succesiune de qui-pro-quo-uri cu tâlc, care se aglomerează și se amplifică într-o singură zi, în orașul Efes.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1997, nr. 46, 16/2. *Dacă fata ar fi îmbrăcată în pantaloni, cititorii... ar ști că urmează scena balului mascat și quiproquo-urile obligatorii.* ib. 1998, nr. 35, 7/1, cf. MDN, MDA, NDU, DEXI.
– Scris și: *qui-pro-quo.* – Pronunțat: *cvi-pro-cvo* (DN^3, MDN, MDA, DOOM^2, NDU, DEXI) și *chi-* (MDA). – Pl.: *quiproquouri.*
– Din fr. **quiproquo.**

QUÍPU s.n. (Lingv.) **1.** Sistem incaș de scriere, în care se foloseau sfori de diverse culori și noduri. Cf. ENC. ROM., SCL 1983, 514, DOOM, MDA, NDU, DEXI.
2. Instrument alcătuit dintr-un ansamblu de sfori, ale căror culori și noduri erau folosite de incași pentru calcule și pentru transmiterea de informații. Cf. ENC. ROM., MDN, MDA, NDU, DEXI.
– Pronunțat: *chi-*. – Pl.: *quipu* și (învechit) *quipuri* (ENC. ROM.).
– Din sp. **quipo, quipu.**

QUÍSLING s.m. (Livresc) **1.** Colaboraționist (cu hitleriștii). Cf. M. D. ENC., DN^3, L. ROM. 1981, 161, DEX^2, MDN, DOOM^2, NDU, DEXI.
2. P. e x t. Trădător de patrie. M. D. ENC., DN^3, DEX^2, MDN, NDU, DEXI.

– Pronunțat: *cvis-* (DEX[2], MDN, MDA, DOOM[2], NDU) și *chis-* (DN[3], DEX[2], MDN, MDA, DOOM[2], NDU), *cuis-* (M. D. ENC., DN[3]). – Pl.: *quislingi.*

– De la n. pr. norvegian [Vidkun] **Quisling.**

QUÍTUS s.n. invar. Act prin care se recunoaște că gestionarul a îndeplinit misiunea care i-a fost încredințată, astfel că poate fi descărcat de responsabilitatea sa. Cf. D. MAN. *Adunarea generală trebuie în fiecare an să dea quitus conducătorilor societății la încheierea conturilor, a activității lor.* ib.

– Pronunțat: *chi-*.

– Din fr. **quitus.**

QUIZ s.n. Joc de întrebări și răspunsuri. *Primul quizz pe care-l prezint.* ADEVĂRUL, 2008, nr. 5 488.

– Scris și: (după pl. engl.) *quizz.* – Pronunțat: *cuiz.* – Pl.: *quizuri.*

– Din engl. **quiz**[-show], fr. **quiz.**

QUÍZ-SHOW s.n. Spectacol antrenant (de radio sau de televiziune) care constă în întrebări și răspunsuri. *E primul quizz-show pe care-l produce* [postul de televiziune]. ADEVĂRUL, 2008, nr. 5 488.

– Scris și: (după pl. engl.) *quizz-show.* – Pronunțat: *cuiz-șou.* – Pl.: *quiz-show-uri.*

– Din engl. **quiz-show.**

QUÓDLIBET s.n. v. **quolibet.**

QUÓLIBET s.n. **1.** (Muz.) Compoziție alcătuită din fragmente diferite, care urmărește să pună în valoare virtuozitatea interpretului sau să obțină efecte comice. Cf. STAMATI, V. 575, ENC. ROM., MDN, MDA, DEXI.

2. Glumă (de prost gust). Cf. ȘĂINEANU, SCRIBAN, D. *Quolibeturile plebii.* id. ib., cf. DN[2], MDN, MDA, NDU, DEXI.

3. Joc de cuvinte răutăcios sau glumeț. DN[2], DEX[2], MDA, NDU, DEXI.

– Accentuat și: *quolíbet* (DN[2], DEX[2], MDA, NDU, DEXI), *quolibét* (SCRIBAN, D.). – Pronunțat: *cvo-*. – Pl.: *quolibeturi.* – Și: (rar) **quódlibet** s.n. STAMATI, V. 575, ENC. ROM.

– Din fr. **quolibet**, lat. **quolibet.**

QUOTIÉNT s.n. (Atestat prima dată în 1777, cf. L. ROM. 1981, 141) **1.** (Mat.) Rezultat al unei diviziuni; cât. Cf. STAMATI, V. 575. *Cuoțientul întreg al diviziunei.* CULIANU, A. 41. *Dacă împărțim suma temperaturilor căpătate prin numărul observațiunilor, coțientul se numește temperatura medie a zilei.* PONI, F. 171, cf. NDN, MDN, MDA, DEXI.

2. (În sintagma) *Quotient intelectual* = raport între vârsta mintală și cea reală a unui copil. MDN, MDA, DEXI.

3. (Biol.; în sintagma) *Quotient respiratoriu* = raport între volumul de dioxid de carbon eliminat și cel de oxigen absorbit în același timp de un organism animal sau vegetal. MDN, MDA, DEXI.

– Pronunțat: *cvo-ti-ent.* – Pl.: *quotiente.* – Și: (învechit) **coțiént, cuoțiént, cvoțiént** (STAMATI, V. 575, L. ROM. 1981, 141) s.n.

– Din fr. **quotient,** lat. **quotiens, -tis.**

QURÚCH s.m. Veche monedă divizionară în Arabia Saudită. Cf. DN[3], DEX[2], NDU.

– Din engl. **qurush.**